7897

శ్రీ లోకకల్యాణం

ప్రథమ సంపుటము

[1-2 ఆశ్వాసములు]

[**Sines and Signs of Sciences**]

గ్రంథకర్త - ప్రకాశకుడు

భువనగిరి విజయరామయ్య, B. A.,

ప్రతిభారవి — కవితాకళానిధి — ఇత్యాది

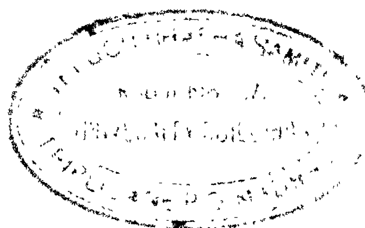
[600 ప్రతులు]

1953

వెల రు. 2-0-0

విషయసూచిక

ప్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

పీఠిక

ఈలోకకళ్యాణ గ్రంథరచనమునకు రెండు విషయములు నన్నుఁ బ్రోత్సహించినవి. మొదటిది—ప్రథమాశ్వాసమున 347 వ పద్యమున "వాణిగోడ మదిష్టదైవంబుగోడ యుగసదానందభోగ మొదవు" ననునదియు ద్వితీయాశ్వాసమునందలి 65 వ పద్యమున "ఉ॥ ఆవలనేని యెట్లయిన నోనని నాలోకకాలయాపనం బై విలసిల్లు నిశ్చయమటంచు నొకింతన బూత్రికాసినా నావిధకల్పనాగతిక్ నచ్చినమార్గమటంచు హాస్యచేసో విధిఁ బూనువాఁడ నొకఁగో యధియుంతటి యానుపశ్రుతిన్॥" అనునదియు నైయున్నది. ఇఁక రెండవది యాంగ్లేయమున ప్రతిష్ఠకెక్కిన ముఖ్యముగ దెలియఁదగిన ఆధిభౌతి, కాధిదైవి కాధ్యాత్మిక విషయములను సంక్షిప్తములుగ సంగ్రహించి సంపుటములుగ లోకమున కందించిరి. అట్టిది తెలుగునంగూడ నుండిన బాగుండునని 18-1-1925 వ నేనామదిం బ్రవేశించియు "నిజదారసుతోదర పోషణార్థమై" యనుసంబంధము కొరకు వృత్తిభారము సందియమిచే నాసంకల్ప మప్పుడుపాసం ద్రేకించుచుండుచునుండుటచే వలసినంతత్వరలో దదుద్యమము పూర్తియగుట కనువుగా లేదు. అయినంతేనా కేవ జనులకందింప ధనాభావహాద్ధు కావుటచే నిప్పటికి ప్రథమసంపుట మొక్కటియే ముద్రింపఁబడనయ్యెను.

ఈరచనము ప్రాముఖ్యముగ వచనరూపముననే యుండఁదగినది యని యెంచియు గణావృత్తాదివ్యామోహమున నీ తొలిసంపుటము పద్యరూపముననే సమకూర్పఁబడినది. తతివ్యాప్తసంపుటములను వచనరూపముననే వెడలింపఁగోరెదగలదు. తత్తత్సమయోత్సాహ మెట్లుండునో. ఈ సంపుటములలో వివరింపఁబడఁగలవిషయము లనేకము లతి గుహ్యములు నత్యంతవిచిత్రములై చదువరుల కౌతూహలము నినుమడింపఁ జేయుననుటకు సందియము లేదు.

ఈప్రథమసంపుటము రెండాశ్వాసముల గ్రంథము. మొదటియాశ్వాసమున గర్భజన్మస్థానము జన్మకుసిత్యాదులే వర్ణింపంబడినవి. రెండవదానన్వ్యక్తీకరింపఁబడినవిషయము లిందుఁబొందుపఱుపఁబడిన విషయసూచికవలన విశదములు కాఁగలవు. ఇప్పటికింక రెండుసంపుటముల గ్రంథమే సిద్ధమైనది. వ్రాయఁబడవలసినసంపుటము లింక ననేకములుగలవు.

ద్వితీయసంపుటమున రెండాశ్వాసములుకలవు. 3. 4 ఆశ్వాసములు. మూడవయాశ్వాసమున భూగోళప్రాదుర్భావము. గోళనిరూపణము తదాయుర్దాయము తదాకర్షణపరిణామాదులు, చందలియాస్థిపాస్తులు. తదంతర్బహిర్ద్రవ్యములు. ద్రవ్య-పరిణామాదులు, శక్తిప్రశంసయు నిత్యాద్యనేకవిషయము లుద్ఘాటింపఁబడినవి. నాల్గవయాశ్వాసమున జీవసృష్టియు, తత్ప్రారంభస్థితిందెలుపు కొండగుర్తులు (fossils)ను, చరాచరజీవప్రాతిపదికలగు సవర్ణసవర్ణకోశకములు, వృక్షప్రపంచము. తదభివృద్ధిప్రచారాదులు. తదాకారాదులు, నిర్బీజకములు, స్త్రీపురుషలింగద్యోతకములు. చరజీవసృష్టిక్రమము, క్రిమికీటకసరీసృపమత్స్య పక్షిపశుప్లవంగవానరనరజాతులు, తదనుపవిన్యాసములలోని పోలికలు భేదములు, వివిధావయవవిన్యాసపరిణామము, మనుష్యత్వప్రాదుర్భావము తదభివృద్ధియు, ప్రేమావిష్కరణము సంఘజీవప్రాతిపదికలు, పండఁపిండస్థనియిత్యాదిజాతులు వీనియంతర్భాగములుం గలవు.

తృతీయసంపుటమున నైదవయాశ్వాసమున పశుప్రపంచము ప్లవంగప్రపంచము వానరప్రపంచము వీనిగనుగమనావయవవికాసము, మనుజప్రపంచము. నరవానరములకుగలపోలికలుభేదములు, ప్రాథమికమనుజకంకాళములు (జావా. పెకిన్ నియండర్తాలు ఇత్యాద్యస్థిసాక్ష్యములు) భూజలభాగపరివర్తనములు, నాదిమనరసంభవమాతృరదక్షిణార్ధభూగోళములయుగప్రత్యాప్తములనుట, ఆసియానుండి యమెరికాకు వలసలు. భూవయఃకాలవిభాగము నిత్యాదు లుండును.

ఇఁకఁ బ్రస్థావింపబడఁగలవిషయము లనేకములు గలవు. ఇవియెన్నిసంపుటములగునో యిప్పుడెంచనా కందవు పూర్వకాలపుబాటలు వర్తకములు వర్తకసంఘములు. చరిత్రావిర్భావము మతము. దానినానాత్వము, సంస్కృతిజననము, వివిధసంస్కృతులు, సనాతనులవిజ్ఞానము, అధునాతనాద్భుతవిజ్ఞానాభివృద్ధియు నిత్యాను లసంఖ్యాకము లుండును.

ఈవిషయగ్రథనమున నాకుపచరించినగ్రంథరాజములకు తత్ప్రణేతలకు తత్ప్రాప్తిస్థానములగు పుస్తకభాండాగారసంస్థలకు నభివందనములొనర్చుచు రచననిట్లే సాగించుచుందునని మనవి.

గుంటూరు
విజయవత్సర
విజయదశమి

భువనగిరి విజయరామయ్య
ప్రతిభారవి, కవితాకళానిధి, ఇత్యాది

శ్రీ లోకకళ్యాణము

అవతారిక-ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీభూభోగరిరంస పద్మభవుల స్రష్టేశు దబ్జాలమి
ధ్యాభావంబు నెఱుంగలేక రసచిత్రాంభోధిభంగంబులం
దాభీలంబున దూఁకు నన్నల కుపాస్యస్థాన మైత్రోచున
చ్ఛోభాతత్త్వము నిత్యభూతి రచియించు న్లోకకళ్యాణముల్ ॥ 1

క॥ శ్రీగౌరీవాణీసుల
నాగముల దిగధిపతుల నాయుధతతులన్
శ్రీగణనాథుని గవులన్
ధీగురువుల నర్చనాకృతి న్నుతియింతున్ ॥ 2

చ॥ గ్రహములఁ దారకావళులఁ గాలముల న్ఋషిగోత్రజాలమున్
బహుళపురాణసంఘములఁ బ్రాజ్ఞులన్ స్వప్రమాణసర్వస
స్సనాతనమూర్తులన్ విభక్తుల గుణంబుల భక్తుల వందనీయుస
ద్వాహితమానసీమల నిలిచి ప్రాంజలిఁ గూర్చి సద్భక్తితోన్ ॥ 3

మ॥ జయసంకల్పముల న్జయప్రదమహాశక్తిత్రయానుగ్రహ
ప్రియసంభావనల న్సురుద్యమపరాశిసోమసంహారిని
శ్చయభూతక్రియలన్ త్రిశక్తివిహారిణీచ్ఛాదిజాతిసంచారకృ
న్నయసర్వాధికదేవమానితతుల న్బ్రార్థింతు నశ్రాంతమున్ ॥ 4

—: కవి జన్మస్థాన వర్ణనము :—

శా॥ శ్రీకృష్ణానదిదక్షిణంబునఁ జతుర్వేదజ్ఞులన్ శ్రీయుతుల్
శ్రీకృష్ణప్రతిమాలబ్ధోన్నతులు భక్తిజ్ఞానతత్త్వాన్వితుల్
తా కక్షల్ విడు పేదలు న్యతులు మార్గస్థుల్ ... గ్రామస్థులన్
కైకప్రాజితకీర్తి గాంచు మహాక్షేత్రప్రభా ప్రాజితన్ ॥ 5

శా॥ డాబా ల్లేదుగాఁ బెంకుటిండ్లు గుడిసెల్ పావు ... లేకున్నదా
నాబస్తీని బెలంగు నాగను ప్రాయ స్థాదుసూ ! మేలిమి
స్థాయి రంగులచీరెఁ గట్టి కళల న్నానోప్పుచు ...
నాబై తానెజసోయగాల్ ... ॥ 6

గీ॥ ఇరుదెసల నూత్రప్రతిష్ఠిత వనసరసి
మెలిగొని పల్లెగోడ విశాలకర్త

లేఁటుకులై పెంటకుప్పలు తేటువు లైన
సందుగొందులు దానఁ బసందు జెందు॥ 7

మ॥ అల మున్సిపలు బోర్డువారుఁ గొను హెచ్చా? యెందు నాయూరిలో
జలధారల్ గనుపించి పోర్లఁబడి స్వేచ్ఛన్ వ్యాపించు నెక్కాలమున్
వెలితిన్ గాంచవిసింహుఁడో యువకను ల్పొంపొంద నందే రుజ
ల్వేలయు న్నామునతెంపక గ్రమ్మబలి తత్ప్రభత్వదుర్వ్యాసనన్॥ 8

శా॥ ఆహారాస్పదిఁ బుట్టినంద్రు భువనవ్యాపారలుంటాకహో
లావిర్భాంతి యిసీ! గళంబు దగ్గుట్టంబమ్యానే యేలి? కే
దీ? విశ్వాసంబు శేక పాసా నారుఁ ఉక్కిభూపెఁ డైచిక్కు నా
నావిర్భాంతులు మొగ్గుసీటు నెటు జన్నం బందుగోగ్రగతిన్॥ 9

మ॥ అది యంత్రంబెకదా! యొకిద్దతిసు వైద్యంబంది ముక్కోటులౌ
త్రిదశు ల్బుద్ధినిరామయుస్థితులలో దీపించుటల్ గుంటురన్
బడి నొక్కండుగ వైద్యులున్నను రుజ గ్రస్తాంగంబులౌ వారికే
న్నదుకే చిక్కదు రోగుల గ్రహించుకొని నష్టంబు బయ్యేడిన్॥ 10

సీ॥ అచటి సత్యము నిగ్గు నరయుఁగావలయుదో
న్యాయసంస్థల నుంత డాయఁ జాలు
నచటి నమ్రతముపెం పనుభవించుటఁ గోర
నడిబజారున నొక్క ఘడియ చాలు
నచటి విద్యాత్మశుచిఁ జూడఁ దలఁచినన్
రాత్రివేళ నొకింత యాత్ర చాలు
నచటి భక్తిప్రకర్షావలోకనముకై
దేవళింబులఁ జేరఁబోవఁ జాలు
నచటి దాతృత పేక్షించునాస యున్న
యాచకుని వెంట నరగంటయైనఁ జాలుఁ
నచటి భూతదయాశీల్యో మారళింప
బడుగుఁ గుక్కలగుంపు వెన్నడినఁ జాలు॥ 11

సీ॥ రెండుమూడంతస్థు లుండు మేడలు కాని
యవి నూర్యదారికి నడ్డుపడవు
దేశాభిమానంబుఁ దెలుపుజండా లుండు
నవి మిన్నురాచు కొండైన లేదు
అట గృహారామంబు లలరుచుండును గాని

నందనవనముపైఁ జిందుఁ గొనవు
అందకత్తియలు నందం దుండుదురు గాని
దేవకన్నియలపైఁ దివియఁ బోవ
రింద్లు కేతెంచి గోవు పాలిచ్చుఁ గాని
కామధేనువుపైనను గాలుఁ ద్రవ్వ
దాయతిము లైనచేర్చు లం దమరుఁ గాని
పోవు మానససరసిపైఁ బోఁబూని॥ 12

చ॥ మనుపటిపోల్కి "వల్లకేవసా" న్ననుయోగ్యత లేకపోయిన
న్ననగుణములై వదాన్యులయి కల్గిని లేమివిక్రైన సాధువ
ర్తనమును వేదశ్రీయును సత్యము నిడని బ్రాహ్మణోత్తము
లినదిననూత్న భక్తి బరదేవునిఁ గొల్చెద రప్పురంబునన్॥ 13

సీ॥ వేదవాదములందు వేడ్క లేమోగాని
దావా ల్పఱిజించునాస్థ కడు మెండు
సత్యసంభాషణాసక్తి యేమోగాని
కూటసాక్ష్యము నేర్పుకోర్కి మెండు
శమదమసంపత్తిసంగ మేమోగాని
తారుసారున్నల ప్రవర్తనము మెండు
దానధర్మాదృతి స్థనము టేమోగాని
వడ్డికి వడ్లనాంఛ మెండు
అగ్నిహోత్రాగ్నివరములపై నాళి యేమొ
యితరసంసారములఁ జిమ్ము లీడుట మెండు
వలితశివశౌచస్నానాదిదుర్మలకలిగ్గ
నగరమందలి బ్రాహ్మణసామువదులకు॥ 14

సీ॥ ఏండాది కొక్కనాఁడే నింటఁ బోయినాఁడు
నవసరంబే లేనియట్టివారు
ముష్టిలో భుక్తియు న్ముక్తియు న్నడి వెట్టి
వడ్డివర్తకముఁ జేసెడువారు
పీలున్న లేకున్న వెంబడించెడి పావు
కేసవలచ్చపుసాక్ష్య మిచ్చువారు
గ్రుంకి క్రింకక నిద్రపొద్దు గుడ్డమామంగునో
దేవపానా పికె తిరుగువారు

చీఁకటివిలాసములకునై సిగ్గువీడి
పంచపంచలపై కెగఁబ్రాకువారు
దళితశవిశకన్యాదిదుర్బలులు గర్త
నగరిమందలి బ్రాహ్మణనామధరులు॥ 15

ఉ॥ రాజకులంబు ము న్బరశురామునాతం బెగా తప్పితాటి యే
యోజన శేషమౌన్న నదియు న్గురుపాండవశత్రుఁ గూలె వి
భ్రాజితదీయశాంగ్ల విభుభద్రపదాద్భుతి రాజచిహ్నమౌ
టాజయచిహ్నధారులెకదా! అట క్షత్రియనామధారకుల్॥ 16

సీ॥ గద శిరస్త్రాణంబుఁ గవచంబు ఖడ్గంబు
చేయుంచునలకో లయించఁబడియెఁ
క్రౌంచపద్మ ధాఁగిగారుడవ్యూహము
ల్కాంచెవు నాణంబులై తెవర్చె
నస్త్రశస్త్రప్రయోగ మధిక ప్రతాపంబు
సామ్రాజ్య కౌర్యంబు పేటిఁబోయె
వరపదాతితురంగభద్రేభరథచమూ
శిక్షావిధానంబు శిథిలమొందె
ద్వంద్వసంకులతుములయుద్ధములలోన
వాహినులఁ దీర్చి తేర్చునుపాయపటిమ
స్వప్నసంప్రాప్తగాథయై సమసిపోయె
క్షాత్ర మెందేడ! దానిప్రసక్తియెడ!॥ 1'

సీ॥ ఉద్యోగవృద్ధికై యొంటారు లొప్పారెడు
సేరవాళ్లలో క్షాత్రి మరయఁ గలదె?
దేశీయసభఁ జేరునాశ స్వజ లేయు
మర్కీతి క్షాత్రింబు దొరకఁగలదె?
స్వప్రయోజనముకై పరుల వంచించి వి
త్తముఁ గూర్చు ప్రజ్ఞ క్షాత్రి మనదగునె?
బందిపోటులచేఁ బ్రపంచసౌఖ్యముఁ బాపు
క్రవ్యాదులకు క్షాత్రి ఘనత యున్నె?
ధనము లోకులవద్ద నప్పునకుఁ దెచ్చి
[illegible] కొంత చెంగలించి

చెడు దివాలాలలో క్షాత్త్రి మడుగఁ గలదె!
క్షాత్త్రిధర్మం బేడ! దానిప్రసక్తి యేడ! 18

గీ॥ క్షాత్త్రచిహ్నము లైనరక్షకబలంబు
లందు మేల్బుపాకీలతో నహారహంబుఁ
జేయుచుండుకవాతు విచిత్రగతుల
నదియె యట నప్పు డున్న క్షాత్త్రాంశ మయ్యె॥ 19

చ॥ అలక! ఈ బేరుఁ డన్న నిధు లందొకతొమ్మిది! యన్న గొప్పయా?
యలరును గుంటురి ప్రభృతిపదార్థగుణజ్ఞుల కీర్తులై వణి
క్కులమణు లాపురిస్థుల గోవెలల ప్పటికి విప్రులం దనా
కులమగుభక్తిఁ జూపుచు నకుంఠితమై తమబేర మొప్పఁగన్॥ 20

సీ॥ తొలిహంగునకుఁ గట్టముల గొర్చి గడియించి
పదివ్రేళ్ళ కుంగరా ల్పట్టువఱచి
రంగురంగుల సిల్కు సింగార మొనరించి
యినుపపెట్టెను వీధి కెదుటఁ బెట్టి
వేశ్యోత్సవంబుల విలయు నానోములఁ గొం
పులు వ్రజములు నోట్లు నిలిపియుంచి
నచ్చిన వారిదివలచిన మన స్ఫూర్తి
వారినెల్లను జూపి భాగ్యశాలి
యితఁ డన న్పేరుఁ గాంచి తా నెంతొ కీడు
నట్టిబేరము చేసెడునట్లు మెలఁగి
వలచి భాగస్థు లగువారివలన ఘనము
లూడ్చికొని దివాలను పెట్టు లుండు రెందు? 21

ఉ॥ "నమ్మెడు నమ్మకంబునను మనంబున మిమ్ము దలంచి మున్న మే
లొమ్మిది బేరమాడఁ గడఁ జోద్యపులాభము [illegible]
బిమ్మిఁగ గైకొనుఁ"డనుచు మిచ్చు మాటలఁ గొల్పు వారివి
త్తమ్ముల గుంజి నష్టమని దాఁటుదు బేరము నుండి తప్పఁగన్ 22

సీ॥ బేరంబునకు వచ్చువారికిఁ గోరిన
దాసికం బెను మేలువారిఁ జూపి
మొదం దిచ్చుదాసి మాటాడు చపుకగా
ధరఁ జెప్పి నొక్కించి మనలఁ గొల్పి
నమ్మించి పదిమంది నాశ్రయించి [illegible]

దక్షిణవానిపై నెక్కఁజేసి
యింతడబ్బిపుడు తీదెట్లన్న మీఁవద్ద
డబ్బేడ కేగు నంచుబ్బఁ బలికి
వక్షీపరి కుంచి ఖాతాన వ్రాలఁ బొంది
కోట్లకు లాగి చివరకుఁ గొంప గోడి
నమ్మి నక్షమీద బుష్పలన్ని గుంజు
కట్టిక్కి మద్యాణిక్యాలు వలపుర్కరటు। 21

ఉ॥ పెద్దల కెందు భృత్యాఁయు పెంపు స్వాత్మఫలంబె కాఁగ నా
పద్దెనేని గాలఁ జేయుప స్థంపెట్టక నేర్పు నోర్పు మే
లున్నను లెంకయి కోట్ల తమలోఁ గడుకక్షని గొర్పఁ బాదజుల్
ముద్దుల పాండిపంటలను మోదముల న్వసియింతురచ్చటన్॥ 2

సీ॥ బ్రాహ్మణుం డెక్కడ? రాజేడ? వర్తకుం
డెయ్యెడ? శూద్రుల కెందు వీరి
యడుగుల మడుగుల నద్దుచుండఁగ నేమి
కర్మంబు కాలెనో కనము వినము
సౌఖ్యలాభంబు లీఁజాలు వృత్తుల కెల్ల
వారును వారిసేవలకు వీర?
సకలజీవులకును జనకుఁ డౌ దైవంబు
కోర్కె యో యిది? వీరిగుణమొ కాక
యనుచుఁ బోలిజడ్డు విడిచి సమస్తవృత్తు
లందుఁ గాల్గొని దేశసౌఖ్యంబు గౌర
వంబునకుఁ బెంపు సమకూర్చు వాదభవులు
పలువు రాగ ర్రపురిఁ గీర్తిఁ బరఁగుచుంద్రు॥

సీ॥ మక్కాల సీమకు మాన్యము ల్సొంతము
ల్గా సుఖించుచు నుండు ఘనులుఁ గలరు
కల్లచే ల్లాకట్టుగా నన్నుఁ గొని త్రాగి
చెడుకవి జంకసిదొరలుఁ గలరు
పగలు మూటలువిప్పి సగము రేతిరిఁ గన్న
మాలఁ దూరువురుషోత్తములును గలరు
కృషి కష్టపడక యేమిపనియు కైకొని ముట్టఁ
దిరుగాడుచుండు సోమరులుఁ గలరు

అప్పుడుగువారి రాఁదీసి యధికపత్ర
మ్ములను వ్రాయించి సొమ్మిమ్మ జాలముచేసి
రచ్చ డిక్రీలఁ బొందు దుర్మార్గచయులఁ
గలరు పలుతెఱగులుగ నాగరపురిని॥ 26

శా॥ చాతుర్వర్ణ్యము "జన్మనా"కనుచు లస్తోమ్ము లే బుద్ధిమే
ధా తీక్ష్ణత్వము వెంట నేర్పడుట సిద్ధాంతం బటంచు స్వరా
జాతంబై చను వర్గభేదములకు నస్వస్తి నమ్మించి న
త్త్వాతంత్రంబుల ... సంతృప్తులై గాంధీ... ధర్మలన్॥ 27

చ॥ ... ప్రాపథంబుల ... నవీయము ...
త్పనకరభావసంచలనదక్షరసప్రసరత్కథాళి మా
నవబహునరత్నసంబులను నవ్యతరంబుగ దిద్దు టొప్పటం
చు వివిధనూత్నవైఖరులఁ జూపుకవు ల్కల రమ్యహాపురిన్॥ 28

సీ॥ వచ్చావటే! నన్ను మెచ్చావటే! ప్రేమ
దెచ్చావటే! యనుదిట్టకవులు
పోకవే! నాపైని ప్రాకవే! నవ్వుబాట్లఁ
దేకవే! యనుచట్టిదిట్టకవులు
నోచెల్ల! నిలెల్లఁ జాలిన్ను! సీత న్న
దీ! యున్న ... దివ్యకవులు
"పోయావ నాయాల సీమాన వేయింప
దేయాని" యనిపల్కు ... కవులు
భావకవనంబా! లేక స్వభావకవన
మేము! పరిన ... మొయిమున్నా...
వెలుకో! పాతకభావసద్గ్రంథాలు
కమగారిల మాకవిత్వ ... 2[?]

ఉ॥ భావము పొంగి పొర్లి ... నుప్పవలె ... నా
చేన లభించునా ... చింద ... చించినగాని ...
... ? ... ? ...
లే పని నీకనాడ్న నను ... [?]

క॥ ఒకవృత్తపాద మొకటి
నొకవృత్తపదార్థ మొకటి నొందొకట ...

బళలంకకొ క్త్రి మెఱయ న
తిలకించి యిది నూత్న మనెడిధీరులు వెలయున్॥

ఉ॥ "తిక్కన పుట్టినదేశ మనదివ్యకవిత్వము నొందుమెచ్చనే
చక్కని దౌనటంచనియె జాణలు పిన్నికవిత్వమైన నో
రుక్కన నాకవిత్వమున నున్నవి రత్నము లెన్ని యెన్ని యో
బక్కల కెక్క"నంచు దెగవాడుగు కోశ్వరు లుందు రందుల౯॥

సీ॥ అట సూర్య సన్నడే నను దెంచినం గాక
కరితురగ వ్యూహములు లేవు
విమల దేశాభిమానము రేగునపుడు గా
కట వీరభటదర్శనాప్తి లేదు
ఏడాది కొక్కమా రెసగు దేవోత్సవం
బుల గాక స్యందనంబులును లేవు
దీపావళిం గాల్పు దివ్యబాణాసంచు
గాక ఫిరంగులే కానబడవు
పాపలోకంబు జూపించు కూపతతులె
కాక నగరంబు జుట్టి యగడ్త లేదు
కాలేజియు గాలిగోపురా గ్గాక బురుజు
లగపడవు గర్తపట్టణం బందు నెచట॥ ౧

గీ॥ ఇట్టిమంచి చెడ్డలం గోడ నెసగుచుండి
పుణ్యులకు పాపులకు మిశ్రభోగ మిచ్చు
గర్తపురి సాటి యెందు నాగర్తపట్ట
ణంబె యనిచెప్పనేని దోషంబు లేదు॥ ౬

వ॥ అందు కొత్తగుంటూరు, సంగడిగుంట, కొత్తపేట, రైల్పేట
చిన్నబజారు, కోట, పెద్దబజారు, కొత్యాల్పావడి, యేలూరుబజారు
నగరంపాలెము, కచ్చేరిపేట, మిల్పేట, బ్రాడీపేట అరండల్
పేట, చాకలిపేట భువనేశ్వర రామచంద్రపుర శ్యామలదాస కాళిదాస
అగ్రహార చతుష్టయము, నెజ్జచెరువు, నల్లచెరువు, కోనేరు, మున్నగు
వానితో నగ్గర్తపురి దినదినాభివృద్ధి వెలయ విలసిల్లుచుండు॥ ౮

ఉ॥ ఈగతి విస్తరిల్లుకొని యేడెస జూచిన నాల్గుమైళ్ళ జం
పై గణన ద్విలక్ష జనతాన్వితమై మదరాసురాష్ట్రపు

ద్వీగతపట్టణంబుల నతీతయశస్స్ఫురణ న్సతుర్థమై
రాగిలు నేఁటిగుంటురుపురం బొకనాఁ డతినూత్నమేసుమీ!॥ 86

ఉ॥ పేటలఁ బాతగుంటు రను పేరున నొప్పునదే వదాన్యత
న్నాటిలె నాఁడు గుంటురనఁ బ్రాంతతలం బఖిలం బరణ్యమై
మేటిపులు ల్వృకంబులు సమృద్ధిఁ దదన్యవనాటము ల్విరా
ఘాటవిహారము ల్సలుపఁగాఁ దగి భీప్రదమై చెలంగఁగన్॥ 87

—: శ్రీ రామచంద్రపురాగ్రహార కథ :—

క॥ అప్పటికి మైలు నైఋతిఁ
దాపసజనయోగ్యకర్మధర్మానురతు
ల్కాఁపుండి రాత్మవిద్యా
ప్రాపకులై బ్రాహ్మణు ల్యథంబులు వెలయన్॥ 88

సీ॥ వేగుచుక్కకుఁగూడ వేగుచుక్కలు నాఁగఁ
బడకల న్విడెడి దంపతులతోడఁ
దొలికోడికూఁతకు న్దొలికోడికూఁత నా
సధ్యావకో కస్వనాళితోడ
నరుణోదయమునకే నరుణోదయము నాఁగ
నివు రీగు నవనంపునిప్పుతోడ
రవితేజమునకునే ప్రవితేజ మనఁగ న
ర్ఘ్యప్రపదవిప్రవర్చస్సుతోడ
శుకపికోక్తుల నగపంగ శుకపికోక్తు
లనఁగ నిల్లాండ్ర పరిచయస్వనులతోడ
ప్రతిదినవిశాంత మగు ననిర్వాచ్యసుఖస
మస్థితం బైనయయ్యగ్రహారమంతు॥ 89

సీ॥ జోలెగాండ్లసిరెయొ వాళ్ళదిగాండ్లనిరొయొ తి
స్కరులైనఁ బొలిమేరఁ గడచిరారు
బడుగు లంచనిరెయొ మేళ్ళస్తాదు లనిరెయొ తొ
మప్కులే న్పొలిమేరఁ గడిచిరారు
అర్థు లంచనిరెయొ సమర్థులంచనిరెయొ జ
మీందారులే న్పొలిమేర దాఁట
రతిభీమ లనిరెయొకో ధృతి నోము లనిరెయొకో
మృత్యువే నానతి న్మించిరాదు

మఱి సమాధిని దారు సమాను లనిరొ
మఱి సమాధిని దారుసమాను లనిరొ
నామయంబుటుఁ బొలిమేర నంటఁ జనవు
రమ్యమహిమాన్వితాగ్రహారంబునందు॥ 40

సీ॥ పేర్వెట్టి పిల్వ నంభారవంబున వచ్చి
మొదవులు పాలిచ్చిపోవు నందు
సవనోక్తి పొగయును గజ్జయు జలదంబు వం
చాడును బురివిప్పి యచటఁ గేకు
లందు నిత్యోత్సవంబై హరికథ లొప్ప
శేల వన్యమృగాళి గాలి చోరదు
ఓం హ్రీం మటన్న మంత్రోచ్చాటనములకు
సరిమేర భూతము ల్దరియ వెఱచు
రంకు కాదుగదా వట్టిబొంకు లేదు
తాళ మట్లుండ గొళ్లెము ద్దలుపె లేదు
తలుపె లేకుండెకూడ నంతన్సుఖులయి
సర్వజనవరులై విప్రసమితి వెలయు॥ 41

గీ॥ అగ్రహారంపు నామధేయంబు తెలుప
నేమిగానుండెనో సాక్ష్య మింత లేదు
కనుక నీవల నీనామకరణ మయ్యెఁ
గలదు దానికి నొకవింతగాథ తెలియు॥ 42

గీ॥ నల్లరేవడ నుండుట నల్లచెరువు
నెల్లపగునేల నుండుట నెల్లచెరువు
మీరెదె సయ్యగ్రహారగుంటూరులోను
జనపశువిహంగజీవనవనధు లయి॥ 43

గీ॥ ఈతపూరంబు లిప్పటివృద్ధిఁ గాని
సమయమున నె తటాకాద్యసమితిలోనఁ
జిరవసతి నుండి వనసీమఁ జెలఁగు క్రూర
సత్త్వములకెల్లఁ జక్రవర్తిత్వ ముండి॥ 44

సీ॥ కొండవీ డాదిగా గొప్పశాఖైనవ
ర్వాతపంక్తి పడమర న్బరఁగు నెల్ల

వలపట న్దాపట న్బల మైనకానలోఁ
గృష్ణ యుత్తరదిక్కు నెల్లగాఁగ
శేషాచలశ్రేణి శ్రీశైలపార్శ్వము
లట్టంపు టడవులు దక్షిణమునఁ
బ్రాక్సముఁ దూర్పుసంద్రం బెల్లగా మధ్య
భూమిలో గ్రామాలపొంత విడచి
వన లరణ్యంపుఁ బొదలలోఁ బవ్వళించి
రే కదియు మేను విదళించి సాగి మొరుసు
లేనిపోబడిలో నొక్కమానుపులి వి
హారము నిరంకుశప్రౌఢి నాచరించు॥ 45

సీ॥ అచట మానిసిని వెంటాడె నం చొకవార్త
యిట వేసికొనియె పోయె ననుకబురు
కల్పిలక్ష్మి యేగఁ గనరాఁ డనెద రేల?
కంటెఁ గంకాళి మక్క డనుఘోష
పొరుగూరు పనిమీఁదఁ బోయె మావాఁ డందుఁ
జేరలే దనియెడి చెడ్డమాట
మందలోఁ గానరాక మావాఁ డరిగె మంచి
వచ్చె రాఁడతఁ డన్న పాడుగోడు
దాని వేఁటాడి వధియింపఁ బూని యరిగె
మాలు లేస్పిడ మావాఁడు మఱల డనెడు
వనట, అదెపులి! ఇదెపోరి! భద్ర మనుచు
బలుపు నిల్లాండ్రు గాటన్న భయపువార్త॥ 46

ఉ॥ దిక్కులు నెల్లఁ బ్రాఁకి ప్రజ దిగ్భ్రమ నొందఁగఁ జేయు వార్తలో
మూర్తి యట నెదంగ శౌలమున్కలు గాఁ తెలిసేఁగు చుండె న
త్యుక్తి యటంచు నమ్మకయు యుండిరి రాజులు కొన్నినాళ్లుగా
ప్రాక్తనకర్మ శేషము నిధంబు శుభంబయిన ట్టిట్లునే!॥ 47

ఉ॥ అంతకు నంతకున్ ఘనమహాకలినాదము మాఖ్యపుట్టగా
ప్రాంతములందు నే స్వారియుపట్టున గాజము సింద్రుడు ఎల్లరు
న్గొంతకుఁ గొంత నమ్మి తమకున్ స్వకర్మఫలంబు కావునా
భ్యంతరము ల్కడుం గలఁచి వ్యాఘ్రముఁ జంపఁగఁ బూని యొయ్యనన్॥

మఱి సమాధిని దారు సమాను లనిరొ
మఱి సమాధిని దారుసమాను లనిరొ
నామయంబులఁ బొలిమేర నంటఁ జనవు
రమ్యమహిమాన్వితాగ్రహారంబునందు॥ 40

సీ॥ పేర్వెట్టి పిల్వ సంభారవంబున వచ్చి
మొదవులు పాలిచ్చిపోవు నందు
సవనోక్తి పొగయు గర్జయు జలదంబు సం
చాడును బురివిప్పి యుచటఁ గేకు
లందు నిత్యోత్సవంబై హరికథ లొప్ప
రేల వన్యమృగాళి గాలి చొరదు
ఓం హ్రీ మటన్న మంత్రోచ్చాటనములకు
న్దరిమేర భూతము ల్దరియ వెఱచు
రంకు కాదుగదా పట్టిబొంకు లేదు
తాళ మట్లుండ గొళ్లెము న్దలుపె లేదు
తలుపె లేకుండెగూడ నంతర్ముఖులయి
సర్వసమవర్తులై విప్రసమితి వెలయు॥ 41

గీ॥ అగ్రహారంపు నామధేయంబు తొలుత
నేమిగానుండెనో సాక్ష్య మింత లేదు
కనునిటీవల నీనామకరణ మయ్యెఁ
గలదు దానికి నొకవింతగాథ తెలియు॥ 42

గీ॥ నల్లరేవడ నుండుట నల్లచెరువు
నెఱ్ఱనగునేల నుండుట నెఱ్ఱచెరువు
మీాతె నయ్యగ్రహారగుంటూరులకును
జనపశువిహంగజీవనవననిధు లయి॥ 43

గీ॥ ఈతటాకంబు లిప్పటివృద్ధిఁ గనని
సమయముననె తటారణ్యసమితిలోనఁ
జిరవసతి నుండి వనసీమఁ జెలఁగు క్రూర
సత్త్వములకెల్లఁ జక్రవర్తిత్వ మొంది॥ 44

సీ॥ కొండవీ డాదిగా గొప్పబా రైనవ
ర్యాతపంక్తి పడమర న్బరఁగు నెల్ల

వలవట న్దావట స్థల మైనశానతోఁ
గృష్ణ యుత్తరదిక్కు లెల్లగాఁగ
శేషాచలశ్రేణి శ్రీశైలపార్శ్వము
ల్దట్టంపు టడవులు దక్షిణమునఁ
బ్రాక్సీమఁ దూర్పుసంద్రం బెల్లగా మధ్య
భూమిలో గ్రామాలపొంత విడచి
పవ లరణ్యంపుఁ బొదలలోఁ బవ్వళించి
రే కదియ మేను విదళించి సాగి యెదురు
లేనిపోబడితో నొక్కమానుపులి వి
హారము నిరంకుశప్రౌఢి నాచరించు॥ 45

సీ॥ అచట మానిసిని వెంటాడె నం చొకవార్త
యిట వేసికొనియె పోయె ననుకబురు
కట్టెలకై యేగెఁ గనరాఁ డనెద రేల ?
కంటెఁ గంకాళ మక్క డనుఘోష
పొరుగూరు పనిమీఁదఁ బోయె మావాఁ డందుఁ
జేరలే దనియెడిచెడ్డమాట
మందలోఁ గానక మావాఁ డరిగె మంద
వచ్చె రాఁడతఁ డన్నపాడుగోడు
దాని వేఁటాడి వధియింపఁబూని యరిగె
మాటు లేర్పడ మావాఁడు మఱల డనెడు
వనట, అదెపులి ! ఇదెతోఁక ! భద్ర మనుచు
బలువు రల్లాడుదు రటన్న భయదవార్త॥ 46

ఉ॥ దిక్తటులెల్లఁ బ్రాఁకి ప్రజ దిగ్భ్రమ నొందఁగఁ జేయు నెట్టులో
ముక్తి యటన్నబెంగ తలమున్కలుగాఁ జెలరేఁగుచుండ న
త్యుక్తి యటంచు నమ్మకయ యుండిరి రాజులు కొన్నినాళ్ళు లా
ప్రాక్తనకర్మ తీఱమి నభంబు శుభంబయిన న్ఘటిల్లునే !॥ 47

ఉ॥ అంతకొనంతకు న్జనమహార్తినినాదము ముఖ్యపట్టణ
ప్రాంతములందునే న్విరియుపట్టున రాజమహేంద్రు లెల్లను
న్గొంతకుఁగొంత నమ్మి తమకు న్వశమూధరణోసి కానవా
ద్యంతరము ల్కడుంగలఁచి వ్యాఘ్రముఁ జంపఁగఁబూనిరొయ్యనన్॥

సీ॥ పాటుఁ బన్నడివారు నీఁటె మున్నడవారు
ఘోటకంబుల మహాధాటివారు
మాటిఁ దప్పనివారుఁ బోటు గొప్పగువారు
నేటుగజాలి యేర్పాటువారు
నాటుశౌర్యమువారు మేటికార్యాలవా
ర్లాటీల విసరుల పోటివారు
దాఁటు సల్పెడివా రదాటుపిల్పులవారుఁ
దోటాల పిస్తోళ్ళ మీటువారు
రాటు దేలిన తప్పెట్లమోటువారు
వాటముగఁ గాగడా ల్పట్టుపాటివారు
కోటితరబడి వెంటరా నీటు లొలయ
వేఁట సాగిరి నద్దెస ల్బీటువారి॥ 49

క॥ మానూరురాజు లొకదెసఁ
దా నా మల్లాజభూమిదవుఁ డొకదెస మే
ల్మానికల వాసిరెడ్డిధ
రానాయకుఁ డొక్కదెస నరణ్యముఁ జొచ్చెన్॥ 50

క॥ జిగురుంగుండలతో ము
న్మగఁ గొండలు పులులపేరెములత్రోవలకున్
దగఁ దీర్పునీటిపట్టుల
మొగలకుఁ జని పత్రములకుఁ బూసిరి జిగురుల్॥ 5

క॥ కొండలు బలము లగువలలఁ
గ్రందుగ నందందుఁ బన్ని గాలిదిగువచె
ట్లం దొడుగుబాణములతోఁ
బందెము లిడుకొనుచు నిల్వఁబడి రంతంతన్॥ 5

క॥ ఎరలుగ నటనట మేకల
చిఱునిసుఁగులఁ గట్టి మాట్లఁ జేయుచు నీటె
ల్పరివిసర సిద్ధముగఁ గొం
డలు నిల్చిరి జాగరూకతన్ గనుఁగొనుచున్॥

క॥ వసిఁబట్టఁ జాగిలంబుల
నుసికొల్పుచుఁ గ్రూరమృగము లుండెడుపొదలన్
వెస ముట్టడించి బారుం

గనికల రాతులు వెళ్లార్చఁ గడఁగిరి వారిఁ॥ 54

శా॥ మైలు న్వ్యాసముతోడఁ జెన్వలయుమై మాద్రోన్మత్తప్లోలో
జ్వాల లుప్పదికాగదా త్వలయు బొబ్బ ద్రేఁగఁగా గాల్బలం
కాలో వన్యమృగాళి బిట్టదరి యుట్ట ట్టార్తిమై, బర్వ నా
భీలప్రోద్ధతిఁ ద్రోసికొంచు నడివృద్ధ్వ న్దోలె సత్వంబులన్॥ 55

ఉ॥ అంతకుమున్న వార్వముల నాయత మైనతురంగసేన మే
లుం—తముల నటార్ల బరిగోలల రువ్వుచుఁ గాజి ముట్టి దు
ర్జంతువుల న్వధించుచును జారలబెబ్బులు లుబ్బినంత భూ
కాంతుల మున్మలోనఁ బడఁగా నదలించుచు స్వారి దూకఁగన్ ॥56

క॥ జనవలయమ్ము ముడుఁగుచున
చ్చినకోలఁది న్బొదలఁ జులుఁ జెలఁగిడిపి లో
యిన నులికి పఱచి పైపుఱుఁ
గున దూఱు నరణ్యసత్వకోటులు పెలుచన్॥ 57

ఉ॥ అచ్చటనైన నిల్వఁదగనప్పాను వేఱొకమాటు దాఁవుగా
నచ్చట నబ్బకున్నఁ బఱుఁగెత్తుట మాని మహోగ్రరోషనా
దోచ్ఛయము లైప ల్పగుల నొక్కట రేఁపి యెదుర్కొను న్వాస
న్జచ్చును జావుతెంపయినఁ జాలదు వానిని రక్షసల్పఁగన్॥ 58

క॥ ఈగతి నెన్నియొ మృకములు
నేగోలము లేదు లెలుఁగు లితరములు హావి
ర్భాగము లయ్యె న్మృగయా
యాగంబున నొక్కచెనటి కాఱవె కులముల్॥ 59

గీ॥ భద్రగజములపైని నంబారులందు
వేడ్క వేంచేసి వేటలవిధముఁ గాంచు
రేండ్లదెసకు మఱల్ప నుద్వృత్తిఁ బఱచి
కాఁకు శార్దూలములు భద్రదంతిఘటల॥ ౬0

క॥ గజరాజంబులు నిఱుదెస
గజము న్జదమున్న రైనఘనదంతముల
న్గజబిజగఁ జెరివి వులుల
న్నజ రిడు నాత్మేశులకు మనంబు తెలర్పన్॥ 61

గీ॥ ప్రక్కవేటుగ నెగిరి యంబారి నొకటి
కలభము న్వ్రుపయిని నొక్కటియుఁ గాఁ:క:

దనదుపంజాలను దగుల్చి వెనుకకాళ్ళ
వట్టు కదురనిపులిని రేఁ డిట్టిచంపె॥ 62

గీ॥ వగ్గుపిటుదులె కాలూఁత కేర్పడంగ
గంతి యుంబారిపైకి లంఘించి యేరి
వయివు దుముకుదునా యని పసినిబట్టు
పులిని నిస్త్రింశమున రాజు పొడిచివైచె॥ 63

చ॥ ఎదురుగఁ బర్వువాఁడె యిభ మెత్తుకరంబున కందరాని బె
ట్టిదమున గంతి పైఁబడువడిన్ రుష వచ్చెడివ్యాఘ్రరాజము
న్గోదుకక యింటనే తగుల గుండెసఁగించి యమాలయంపుసం
పద కొకవింతలాభ మిడె పార్థివుఁ డొక్కఁడు నేర్పుపెంపునన్॥ 64

క॥ జిగుకులయూకులు కాళ్ళం
దగిలినపులి దులుపుకొనఁగ ధర నొదిగిల మై
బిగిఁ గొనువానికి బెదురుం
దెగువఁ బారలి తన్నుకొని గతించెఁ దనంతన్॥ 65

ఉ॥ ఒడ్డినవాగుర న్బడి మహోగ్రత గాండ్రుమటంచు నిట్టటు
ల్చెడ్డగమెట్టి యొడ్డనముఁ జింపఁగలేక ధరాస్థలి న్గదు
న్జడను గూలి పెల్లలఁత జానటు చార్గమెకంబు డాసి పె
న్దుడ్డున మోది చంపెఁ దనతోడులు మెచ్చ భటుం డొకం డొగిన్॥

క॥ ఈలీల నడవుల న్గ
గ్గో లొనరించి యెందునేనిఁ గ్రూరమృగంబు
ల్గాలిల వనిపించి వేట
న్జాలించిరి తెండ్లుమువురు సంతుష్టిమెయిన్॥ 67

క॥ ఇప్పటివలెనే సర్కసు
లప్పట్టున లేకపోయె నవి యుండినచో
ముప్పాలు క్రూరమృగములు
తప్పకొనియెయుంటఁ జావ్రఁ దా మయ్యెడలన్॥ 68

క॥ కాక ప్రదర్శనశాలలు
లేకుండఁగవలయు మాండలికనగరముల
న్గాకున్న యెడల నూరిటి
కేక్గాలఁదియొకాక చచ్చునే సర్వ మటుల్॥ 69

ఉ॥ సందడిలో సుదేమియుపస న్దొర తెన్నమవారవు న్జగా

పొందుగ కన్నసాకునో భూపవిహారవనీతలంబు లిం
పొందు నటంచునో తినుట కొప్పగువన్యమృగాళి నందము
ల్చిందెడివాని నెన్నిటినొ చిక్కములన్ గొనియేగి రత్తఱిన్॥ 70

క॥ ఎన్నియొ కృష్ణాజినములు
నెన్నియొ వ్యాఘ్రాజినములు నితరాజినము
లకన్నదరునెవులిపురు లిం
కెన్నన్నో గొప్పవాండ్ర యెలమికి నయ్యెన్॥ 71

ఆ॥ వేఁట మృతులు తప్ప దాఁటినవారిలో
లేఁడు లాభ మొందలేనివాఁడు
తరతమానుసరణఁ దనరిన వేడ్కల
నవరియుండ్లు వార లెసఁగుచుండ॥ 72

క॥ మానుపుగ చచ్చె నలజడి
మానె ననుచుఁ బ్రజలు నాదమఱచి తమవను
లూని చరియించుచుండ గు
మాను మఱల నచట నచట మల్లడిఁ గొనియెన్॥ 73

ఆ॥ వేఁటబాఱి తప్పి యేటెంకి నుండెనో
గాని దైవమెఱుఁగుఁ గదను ద్రొక్కి
పఱచి మెసవసాగె మఱల నగ్గంబైన
మనిసిపురువ్వు నెల్ల మలఁగనీక॥ 74

క॥ మానినచలిజ్వరము నే
మావితినా యనుచు మఱల మార్కొనుగతిన్
మానుపులి ప్రజల కెళ్లి
న్మానక నిత్యంబుఁ దనక్రమము సాగించెన్॥ 75

శా॥ అదిరా! యెత్తినయెత్తికోల్వ్యథఁగ నష్టవ్యాఘ్రమ్ము మేకొండనో
వదిలం బౌగువహానెందొ నక్కి మృగయాపక్రాంతి మైఁబెంచి గుం
డెదివుల్గొల్పుచు రేఁగెఁగ్రమ్మఱి నెటు ల్డీకొంటయో యెట్లు భీ
ప్రద మామువ్పఁదరించుటో? యనువగల్వ్యాపించె రాష్ట్రింబునన్॥

శా॥ ఈశార్దూలముఁ జంపువాని కతఁడే దేన్గోర నిప్పింతు మం
చాశావిధులఁ జాటఁబంచెఁ బృధివీశాస్థానికోద్యోగు ల
య్యాశన్నాయకు లెందఱో వనులపాలై రందు నొక్కండు రాఁ
డాశాపూర్ణత నెంతగట్టిదో కా! యవ్వ్యాఘ్రంపు నాయుష్యమున్॥

క॥ ఇటు లలజడి యుప్పెనగాఁ
బొటమరించి పెరిఁగి మట్టల భూవులచెవుల
ప్రటవం బొనర్ప లేఁడే
ఘటకుఁ డెవఁడు దీనిఁ జంపఁగా ననిపించెన్॥ 78

క॥ రోజులు సాగుచుండఁగ
రాజుల దినచర్య పరిసరస్థితజనతా
పూజనల సౌఖ్య మెప్పుడు
ద్రాభజితముగ బహుళకేళిఁ బరఁగుచునుండెన్॥ 79

క॥ ఆచెవి నాచెవిఁ బడుచును
యా చెడువార్త కలభూము లలముకొనుచు వా
ర్తాచరులమూలమునఁ జని
గోచరమయ్యె న్నిజాముకూటములోనన్॥ 80

ఉ॥ అంతకుముందె దక్షిణమునందుఁ దెలంగు స్వకీయు లైనసా
మంతుల రాజమిన్నకజమాయిషికై పయనించు కేంద్రభూ
కాంతుఁడు శ్రీనిజాముసరకారు వడి స్సరదార్లతోడ నీ
వింత నిజం బెఱుంగుపెనువేడుకఁ జేరె వని న్స్వటూహుటిన్? 81

ఆ॥ నరసరావుపేట నాయకుఁ డొకట స
త్తెన్నపలిజమీ నధిపతి యొకటఁ
జింతపల్లి పుడమికాంతుఁ డొక్కట నజ
ర్లమర నొసఁగి రెదిరి స్వాగతంబు॥ 82

శా॥ ఆమర్యాదల నందుకొంచుఁ దగువృత్తాంతంబు లాలించుచున్
సీమ ల్దాఁటుచు వచ్చి యేవిడిదలన్జేకొక గుంటూర్దరి
న్స్వామంతు ల్వసతు ల్ఘటింప నిలిచె న్నైజాం తటాకద్వయీ
క్షేమం బారయుసాకె యన్యకృతుల న్గుఱ్ఱ ప్తంబుల న్జేయఁగన్॥ 83

ఉ॥ విందులు వేడ్కలు న్నడచువెన్క నిజా మొకనాఁటి మాపున
న్సుందర ముత్తమంబునయి చూడ్కుల ప్రుచ్చిలునుత్తమాశ్వము
న్పొందుగ నెక్కి స్వారిమెయిఁ బోఁదొడఁగె న్భటు లింతనంతఁ దో
డం దవుడ్డత్తి కొందఱు కడంకల వెంబడి నేగుదేఱఁగన్॥ 84

క॥ "మానవులి తిరుగు నోభూ
జానీ! యడవులను మిగులజాగ్రత!" యనుచు

న్దోనదరి జవిఁదాఁగాఁ
జానేయములందు వడిగ సాగిరి మువురున్॥ 85

శా॥ స్వామి ల్వాగిన వారియాప్తభటులున్ సంరంభవిస్ఫారితో
ద్దామత్వంబున నశ్వరత్నములమీఁద న్బేరెముల్వారి, రా,
సీమాంతం బిటు లింద జేరునెడ నంచె ల్దాఁటి యుద్దేశ్యమే
మో మల్పు ల్తనుఁ జాటొనర్పఁగనవా బొక్కండెపో శాసిహై॥ 86

మ॥ పెడత్రోవ న్దరికి న్మఱల్చి వనవృధ్వి న్దార్లు పీలిచ్చుపో
బడి నిద్దం బగుజాగరూకత తలిర్ప న్పాఱు ఖడ్గంబు జ
ల్లడము న్సజ్జలుగా నొనర్చుకొని తర్లన్దస నాదారి త్రి
ప్పొమువంకర్లను సాగి గుఱ్ఱురముఖంబుం బట్టి నొక్కంతయున్॥ 87

క॥ క్రోశెడుమ పురికి నొక్కజ
లాశయు మగుపింపఁ దటము నధిగోహింపం
గా శబలత రవి యవరని
వేశముఁ జొరఁబాఱుచుట్టిపే శగుదెంచెన్॥ 88

చ॥ తురగముఁ గట్టపై వదలి తోయముతో దగ నిస్తరించి తె
మ్మెర యొకక్రొత్తసత్తువను మేనువకు న్సమకూర్పఁ గానసెం
దిరఁ దిలకించుచు శ్రమము దీఱఁ బచారొనరించుచుండ నా
సరసికి నొలఁ గన్పడిరి జంటగ నిర్వురువ్యక్తు లంతటన్॥ 89

క॥ వారెవరో కనుఁగొనుమది
భూరమునుం దచ్చువకును బోఁదొడఁగు నెడన్
వారునము వడఁకుహేమల
తో రయమున డాసి మిగులతొందరఁ గూర్పన్॥ 90

చ॥ హయమును బుజ్జగించి, జయి యాతరవారిని దూసి. బాహ వే
ర్కొయి గ్రహియించి నల్దెస లెగాదిగఁ జూచి య టెద్ది కాన కె
మ్మొయి బెదిరె న్దురంగమని మిక్కిలి తేజముఖంబుఁ గాంచి నే
త్రయుగ మొకేప్రదేశమునఁ దార్చు పెటంగి యుపేకనుంగొనన్॥ 91

చ॥ అచటికి, గూఁతవే టెడము నందలి బారెడుగడ్డిబీట వా
యుచలనము న్విరుద్ధముగ నొప్పెడియాచలయూఁపుఁ జూచి, గు
ప్పి చెలగు నేదువాసనలఁ బీలిచి క్రూరమృగం బెదో గ్రహిం
చుచు బొల నుండఁగావలయుఁజా మ్మట నంచు వినిశ్చితార్థుఁడై॥ 92

క॥ తిండిఁ దినునడవిజంతువు

మెండగుబుద్ధి తీఱువఱకు మేమే విడకం
డుందు నను టెఱుఁగుతేఁ డట
నొండేమియుఁ జేయ కవలి యొద్దన కరిగెన్॥ 93

ఆ॥ తినుచు నడుమ నడుమఁ దీర్ఘంబుఁ గ్రోలఁగా
నడవిమృగము కొలని కవతరించు
లోన గ్రొత్తవారి గానెఱుంగఁ దలంచి
యవలి దరికి నేగె నవనిభర్త॥ 94

చ॥ ఎడముగ వార్వము న్నిలిపి యెత్తులతాప్రతిసీర దాఁటి యా
యొడయఁడు చూచె నీటిదరి నొక్కెడ నిర్వ్యుఁ గూడినిల్చి క్రిం
కెడి రవివైపుగాఁ దిరిగి నేత్రముల న్ముకుళించి బాహువు
ల్నిడుపుగ నెత్తి చిత్తమున నే యెదియో జపియించు [illegible] పోఁ ముల్॥ 95

శా॥ కట్టుంబుట్టము లుండె గట్టున, నధఃకాయంబు కొల్లాయితోఁ
జట్టంగాఁ బడె నేటవాలుగమ మంచుం దెల్పు జందెంబులుం
బొట్ట లట్టుచు గాలి మిట్టఁ దొడఁగె న్భాతిత్రిపుండ్రంబులం
దుట్టన్నాగఁ బ్రవృద్ధనైజరమణీయోరుప్రభ ల్సాంద్రతన్॥ 96

క॥ చెవు లంటుసోగకన్నుం
గవ లంసము లొరయు శ్రుతులు, గడెవాసలుఁ బెం
పవు నురములు మోకాళ్లం
దవులుకరము లురవునొసలతలములు వెలసెన్॥ 97

క॥ ఒక్కఁడు వసిమి మిసమిసల
నొక్కఁ డెఱుపు ధాళధళ్యమొసర సిరువురు
న్నిక్కవొడు సాధుత న్వాలిఁ
గ్రిక్కిఱ్ఱప్రభల నిలిచియుండఁ గని నివ్వెఱతోన్॥ 98

క॥ అక్కఱకె పిలువ నంపిన
మొక్కలపుబమీనుడార్లు మోసల నిలువ
న్నెక్కఁ గొనకుండుతేఁ డట
మిక్కిలియోరుపున వేచె మెరమెర వెలిగై॥ 99

మ॥ మఱచె న్బ్చానినకార్యభారమును సంస్థానంబు ఘోరాటవీ
తరణోపాయము వన్యసత్వకథయు న్దర్పంబు సర్వంబు న
బ్బుర మాసాధుత తొంగ్కు వారలముఖంబు ల్చూచుచు న్ధారణీ
శంధుఁ డౌమేలితురుమ్కుచంద్రుఁడు సమస్తత్యాగశీలాత్ముఁడై॥ 100

చ॥ "కవచముగాని యంబుదొనగాని యొకేరొకకత్తిగాని లే,
దవశమునన్ముకై రవిమయం బగునాత్మరతి ప్రపంచవృ
త్తివిధులవీడి నిశ్చలతఁ దేజినయీపురుషద్వయంబుపైఁ
గవయుదొయేమొ మానవులి కా కిటునిర్భయులౌచునుందురే॥ 101
ఉ॥ దాఁపునసే యొసంగుచనదంశనతత్పర మైనవ్యాఘ్ర మా
రా! పొలదిండివాసన కరం బిటుప్రాకెడి. గాలివాలున
న్నే పనుమాటు యున్న విపరీతపుధైర్యము నూని యిట్లు కా
నోపుదురే? చెలంగు నదియోపస విరళ్రమాలఁ జూచెదన్॥ 102
మ॥ అను నూహావరతంత్రుఁడై యధిపుఁ డం దట్లుండ వ్యక్తిద్వయం
బును, జప్యంబు ముగించి, సంధ్య యుఖంబు న్వార్చి స్తోత్రంబు లె
ల్లను సంకీర్తనజేసి, నస్త్రములనట్ల చ్చోబయి మైఁ దాల్చి ము
న్గతు గవ్యస్థలమార్గము న్గొన వడి న్గట్ట న్పరాపించుదున్॥ 103
చ॥ కనువడియె న్నవాబు నటకావడి తేర్కొని వ్యక్తులిర్వు రా
తని కవచాదిధారణము దర్పము లోల్కుగభీరతామహా
త్తును ఘనతీవియూ న్గనులఁ దోనిక్కస లాదునుదారసౌమ్యతా
ద్యనుపమదీప్తు లారసి మహాపదయుక్తుఁ డటంచుఁ దోఁచుటన్॥ 104
క॥ వారికి వీ ర్వొరికి వా
రారభటి జొహార్లు పలికినంతట "మీ రే
యూరా? రెచ్చటి కేగెద? రె
వ్వారి? లరణ్యములఁ దిరుగువారుక గలదే?"॥ 105
క॥ కడునేవళములు తనువులు
బడిగొుడలునఁ గవచములును వలిలవుఁ గాపే
ర్పడ దాయుధములు లే వి
యడవుల మీయట్టి రిట్టు లరుగం దగునే?॥
చ॥ ప్రకృతి యరణ్యభూముల విపత్ప్రదఘోరమృగాళితోడ ఘూ
తుకవిలసత్ప్రవృత్తిఁ జెనుతొందుడుకు ల్పచరించుచుండు మా
రకపరమాస్త్రశస్త్రములు రంజిలఁ దప్రదలసంబు లెప్టు వా
డుక యగుమమ్ములబోంట్లకె కడుఃభర మవ్వల దాఁటి పోవఁగన్॥
మ॥ అనిన వ్యక్తుల నొక్కరుండు "మహనీయం బైనతేజంబుతో
వనసీమ న్వాలిఁగించుమిమ్ము జవనాశ్వంబు న్వరీక్షింప దు
ర్వతసంచారకయోధమాత్రుఁడవుగా వాకొంటకు న్నాదు మో

మున హస్తద్వయిఁ ద్రోఁచుచున్నముల తెల్పు నిన్ను రాజరాజగా!

ఉ॥ ఏమె యెటులైన లోకము భ్రమించ దలంచనవృత్తినుంట ని
ట్లామున ఘోరకాననపథాంతరము న్గొరఁబాఱు నీ కదే
న్మే మనరాని యాపదయె మేకొననేని భవత్ప్రపాలితో
ర్వీముఖరజ్జనంబులకుఁ బెద్ద యుపద్రవమే యగుంగదా!॥ 109

ఉ॥ సాహసకార్య మానితివి చాలఁగ నాయు వెసంగుచుంట ని
ర్వాహక మయ్యో రాక వినవా? పెనువేటలఁ జిక్కఁబోనిస
న్నాహ మదెద్దియో కలిగి నాడుల బీడులలో మనుష్యజీ
వాహుతిఁ ద్రిమ్మంగు మానుపులి యార్యమహాగ్ని నికామకేళులన్॥ 110

శా॥ ఏమో! బావల మున్కి పశ్చిమపుభూమి న్వేదమట్చాత్రద
త్తామోఘప్రతిభాసమేతులము లోకానందసంధానదీ
క్షామాంగల్యదమంత్రవేత్తలము వ్యాఘ్రక్రూరదౌరాత్మ్యశి
క్షామోదోదయసిద్ధికై యిటకు రాఁగాఁ గారణం బౌటయున్॥ 111

క॥ వచ్చితిమి కాననంబు
న్జొచ్చితి మిటఁ దిరుగుపులిని జూచి కడిమికి
న్మెచ్చితిమి సాధుగతికి
న్దచ్చితి మింకఁ బరుల నెవరిఁ దిన దది యెపుడున్॥ 112

క॥ ఆలోకించెదవే న్శా
ర్దూలం బిటకేగుదెంచుఁ దొందఱుడిఁగి నీ
మేలుంగుఱ్ఱము బెదరని
లీలఁ గొలిపి యీశిలాస్థలి న్నిలఁబడుమీ!॥ 113

మ॥ అన నైజా మటులాచరింప నతఁ డేకాగ్రాంతరంగంబు పెం
పున నేదోజపియించు చొక్కటగు మంభోవిధి మ్మగ్నుఁడై
తనర న్గాంధ్రము పుటంచు బిట్టఱచుచు న్నానున్నబీడు న్దవ్వికం
చి నిమేషంబున వచ్చిదూఁకెఁ బులి తీక్ష్ణభూతదౌష్ట్యంబునన్॥ 114

క॥ తొమ్మిదిమూరల పొడవై
ముమ్మారపున్నడము దేహమున నెటఁ దొంటక
న్నమ్మోహకపటుతరరూ
పమ్మున వినయమునఁ గూడ భయజనకంబై॥ 115

సీ॥ వఱలు శార్దూలమును కెవ్వవాల్ప కరసి,
బెదరు సాంద్రశ్రాణి ముట్రిఁ నెమ్మదిఁ గుదుర్చి,

"బ్రాహ్మణోత్తములార! చాటిలమెక మిదె
మానుపులి యుందురేని నమ్మఁదగునెట్లు?॥ 116

శా॥ మీరో? మాంత్రికు లింద్రజాలికులు నేమే న్మ్యాని సృష్టింపనే
ర్ధారంధర్యులరౌట నిశ్చయము; కాదా! మానిసింగన్న దు
ర్వారాద్ధత్యత డాసి చంపి తినుసత్వం బేడ? పెన్మాలిమి
న్నేరన్గాలు టదేడ! నింతయుఁ గల న్జిత్రంబటు ల్తోఁచెడిన్॥ 117

గీ॥ అనుచు సందేహమునఁ బల్కు నవనిపతికి
బ్రాహ్మణుం డిట్లనెన్ "వినవా? క్షితీంద్ర!
లేడిహాము లేదువరముసు లేదుసుఖము
వట్టియనుమానములఁ గూలువాని కవఁగ?॥ 118

ఉ॥ మంత్రబలంబున న్గాసియె మాన్పులి నాస్వికభావ మేదాము
స్తంత్రముఁ బూని నీకడఁ బ్రసాదము నొందుతలంపు లేదు ఏ
మంత్రి నిను న్గన న్బనుపుమానిసి యచ్చటఁ గూలె దీన, న
య్యాంత్రములందెయుండుఁ బనిమైనది మేమిఁకబోవఁగాఁదగున్॥ 119

క॥ అని సాగువారి కడ్డము
చని "యుల్గకుఁడయ్య! నమ్మఁజాలనివింత
న్గనుటఁ గలదే మొ యనుమది
ఁను నట్లనిపించెఁ దెలిసినాఁడ నిజంబున్॥ 120

క॥ అరుగో! పరిజనులెల్లరుఁ
బరమవిషాదముల నిటకె వచ్చెదరు నను
న్గరముఁ గృపాయత్తమతి
స్బరిగ్రహింపుఁ డనుకోర్కి, "బన్మాయింతున్॥ 121

గీ॥ అనుచు దారి వేడుకొనఁగ బ్రాహ్మణుఁడు సర్వ
సమయశమదమశుభగుణశాలి కాన
కోప మొకయింత కల్గ, దో భూప! యితర
మతములవాఁడవుగాన మాకత లెఱుఁగవు॥ 122

చ॥ ఇది యొకవింతయా? వని మునీంద్రులు నిత్యతపోవిభూతిమైఁ
బొదలెడియాశ్రమంబులకుఁ బొంతల వన్యమృగాళి నైజదు
ర్మదయుతహింసకోద్గతులు మాని నిరంతరమైత్రితో నట
న్మదలుచునుండుఁ దాము తినుమేకలతోనయిన న్విలాసలన్॥ 123

క॥ అనుచుండ దవ్వునుండియె

జనపతు లరుగరుగో! పదిరి శార్దూలముచే
నని మసిసిడొక్కఁగని మన
మనుకొంటిమి నేఁటికథ శుభాంతమె యయ్యెన్॥ 124

క॥ అని చెప్పుకొనుచు వచ్చెడి
జనములదెసఁ దిరిగి యుఱుముసడియన నుచ్చై
ర్ధ్వనిఁ బల్కెఁ దేఁడు మెలమె
ల్లన రం డాపద ప్రవర్తిల దటన్నాయక్కల్॥ 125

ఉ॥ దానికి సంతసించి తమదౌడుల మాని గుటాల డిగ్గి భూ
జాని కలంతిదవ్వుసనె చాలుగ యోగ్యతవెంట నిల్చి య
చ్చో నతమట్టు లుండువులిఁ జూచి సుసాధుత నిల్చియుండుచం
దానకు విస్మయంపడుచుఁ దాలిమి దేనియనుజ్ఞ వేచుచున్॥ 126

శా॥ "ఆజ్ఞాపాలకులార! సర్వజనులారా! వీర లప్రాకృత
ప్రజ్ఞావంతు లుదారులు న్బుధు, లదే వ్యాఘ్రంబు! మంత్రక్రియా
విజ్ఞానంబున దీని మర్త్యహానప్రీతి న్నిషేధించి మీ
మా జ్ఞాతవ్యులు స్వర్ణ లైరి త్రిజగన్మాన్యప్రభావాఢ్యులై॥ 127

ఉ॥ కోర్కికి మిన్నగాఁగ సవకూరిచి వీరిసి గౌరవింప నా
కుర్కచునున్న దుత్సుకత యుల్లమునందు నుదల్పదానసం
పర్కము గోర మంచనిరి వారు తదన్వయసౌఖ్య శాశ్వతో
దర్కమువొందె యీఁదలఁచెద న్రమకూర్పఁడు దానపత్రమున్॥

ఆ॥ మానులార! మాకు దాన మీనర్హత
యగ్రజులఁ బ్రతిగ్రహార్హతియును
గల దటంచుఁ బలుకఁగా వినుచుందును
బుధులవాక్కు వెలితిబుచ్చరాదు॥ 129

క॥ ఎంత యకించనులైనన్
సంతతి లేకుండఁజేయుఁ జాలుదు రే? మీ
కింతకు గృహస్థధర్మం
బంతరితం బైనదనునె యాజందెంబుల్॥ 130

ఉ॥ కాల మతిక్రమించెడిని గల్వలమిండఁడు మింట లేనిచో
నీలవుపెన్దమంబున మునింగియెయుందుము మంచిమావుల
న్బోలిచి కంటి నీవుకుషపుంగవు లెక్కఁగఁ దెండు సత్కృపా
శీలురగొరె ధరామరవిశిష్టులు మీ రరుదెంతు నేఁటికిన్॥ 131

చ॥ అని పులిరాజుమాట మఱవంది నృపాలకుఁ డానతీయ వెం
టనె యటు లాచరింపఁగ భటప్రకరంబు మెలంగుచుండ శ్రీ
జనకపటిష్ఠపీవరవిశాలశిరంబును వారిహారియై
పునకాను ద్రిప్పి చూచి తనువు న్నిగుడ న్మెఱుఁగీనుకన్గవన్॥ 182

శా॥ శార్దూలంబును దీవి నిక్కతలతో సంరంభరాహిత్యసా
హార్దంబున్నడతోడఁ ద్రాఁచుపడగల్లై మాటికి న్వాలస
మ్మర్దోత్క్షేపణమొప్ప సర్వజనశంసాపాత్రమై సాగి ము
మ్మాత్ర ద్రౌదాలఁ బ్రదక్షిణించె నవికంపద్బ్రాహ్మణద్వంద్వముల్॥

చ॥ అలులు ప్రదక్షిణించి వినయంబున విప్రపదాంతికంబున
న్దలుకున ముందుకాళ్ళపయిఁ దాఁ దలఁబెట్టి శయించి భావము
త్కట మగుచూడ్కి వారల మొగంబుల సింపుచునుండఁ దన్మనో
ఘటిత మెఱుంగ లేరయిరి కన్గొనువారలెల్ల రచ్చపన్॥ 184

క॥ మును మాటాడినవిప్రుఁడు
తనహస్తాగ్రమునఁ బులినిదాఁకి ముదుఁగుద్రవే
ళ్ళను జేయి తనలలాటం
బున నుంచి యొకింత కనుల మూసినపైపిన్॥ 185

గీ॥ మందహాసంబున న్మోమునంద మెసఁగ
బెబ్బులి న్జాసి యుల్లస న్వోన్ను నిమిరి
"వచ్చు మనతోడ నిదియు నువద్రవంబుఁ
గలుగఁజేయదు పి ల్లల్లవలయు నేఁడు!॥ 186

క॥ అని పల్కినంత భూపతి
యనుమతింప వెడలి పడిగ నంద ఆరణ్యం
బును నిర్గమించి గుంటూ
రును జేరిరియొక్కజామప్రొద్దుగుతఱిన్॥ 187

క॥ ఎవ్వరి విడిదల దెచ్చట
నవ్వేళ్పున రాత్రిఁ గడపి యామఱునాఁట
న్నవ్వాలు విందులతోడ
న్నవ్వులతో నారగించి నలువురు రచ్చన్॥ 188

ఆ॥ తీర్చియుండ జేఁటు దినదినంబును జూచు
రాచకార్యములఁ ద్వర న్మగించి
సభ్యులందఱకును జ్యాదేవుల న్జూపి

పూర్వదినముకథను బోసఁగఁ బలికి॥ 139
గీ॥ అంత నాశ్చర్యులై విప్రబృందమందు
రిక్కల జ్జందురుం డుండురీతి నున్న
బ్రాహ్మణాగ్రేసరులఁ దేఁటిపాటఁ జూడ
వారిఁ గన్గొని యిటువల్కె భూరమణుఁడు॥ 140
క॥ కంటిరిగా సాధువుగా
వెంటఁ దవిలివచ్చి పీట వెలయుపులిని! మీ
తంటాలు వదిలె నీపెను
దంట లయినవిప్రవరుల దాక్షిణ్యమునన్॥ 141
క॥ పులి నేమిచేసినను వా
రల కే వదలుద "మటంచు రా జనుచో భూ"
వలలామ! యీఘనుని గే
వలమైక్యతఁ గొల్చి నింక వ్యాఘ్రము ప్రీతిన్॥ 142
గీ॥ అనుచుఁ దొల్లింటివిప్రుఁ డత్యంతికమునఁ
గౌతుకమును గృతజ్ఞత కడుముదంబు
మోమునం దుబ్బుచెలువీన ముసిముసినగ
వెగపునొకభూసురుని జూప నెవరొ? యనుచు॥ 143
క॥ నడియావసంబు దాఁటిన
నిడుపీడునఁ జెవులచెంతనే నెఱసి కడుం
గడు వింతఁగొలుపుసిగతో
నొడుపు జవుక నట్టిమేలి యొకలుభ్యానిన్॥ 144
క॥ కోలముఖంబున నెంతో
కాలంబుగఁ బెరిగి వ్రేలుగడ్డము మీస
ప్రాలంబములయి కళల
న్దేలింప నెసంగు నొసలిదీప్తులవానిన్॥ 145
క॥ వెడదయురస్థలమున కెఱు
గడఁ గండలదండ లెగురఁగా మూఁపురపు
న్దొడకుల భుజములు నొవర
న్జడు పెఱుఁగని నిడుదచూడ్కి చాల్గొనువానిన్॥ 146
గీ॥ గరిడిసాము లన్నింటను గడుసుబాలు
మల్లుమైపోల్కిఁ గండల మలయుమేను

గొప్పబ్రహ్మర్షితేజంబు లుప్పతిల్లఁ
జేయునాస్యంపుదీప్తుల నెలఁగువాని॥ 147

క॥ తాఁ దరసిన నాతఁడుఁ దో
డ్తోడ నిలిచి "యిన్నినాళ్ళుఁ దుందుడుకుమెయి
న్నీ డొనరించుచుఁ జిక్కని
పోడిమిపులి సభల నిలుచుపొం దరిదిగదా!"॥ 148

ఆ॥ అనుచు నతఁ డనంగ నందఱు సభనెల్లఁ
గలయఁగనియుఁ బులిని గాంచలేక
"బుద్ధి చెడనొ! లేకపోయిన నిటు భీతి
పడక పలుకఁ డేడ ప్రభువుమోల?" 149

మ॥ అనుచు న్గొంద ఱనంగఁ "బండితులు సమ్యగ్ఘేతుహీనంబుగా
నినుసాన్నిధ్యమునం దిటు ల్పలుకుటా? యేపుట్ట నేపాపమో!
మన కేలా!" యని కొంద ఱుండ భయసమ్మర్దంబుచేఁ గొంద "ఱెం
దనునై యున్నదొ" యంచు నేమఁగలే కందింద నీక్షింపఁగన్॥

మ॥ "పసుపు న్జారలు భస్మరేఖలుగ భీభత్సాతిరౌద్రాస్యమో
రసపూర్ణం బయి బ్రవిగడ్డమును నార్షంబైనయాస్యంబుగా!
దెసల న్బిట్టుఱువాఱ్చుగాంద్రురుతులో ధీమద్గభీరోక్తిగాఁ
బొసఁగించె న్ఘనుఁ డీయుదారఘని సంపూర్ణప్రభావాఢ్యుఁడై॥ 151

క॥ ఈకగుణామయుని నమో
వాకంబులఁ దేర్చి ముదేఁ బడసి తరింతు
న్నాకథ చాఁగఁ గల దీ
త్వన్మాకాంతు ననుజ్ఞ మాకు సరుగ వచింతున్॥ 152

శా॥ గుంటూ రైన్మఋషి నున్నపల్లియయె మాకు న్గాపురం బన్యధీ
లుంటాకం బగు వజ్ఞ పెద్దలదయ న్గోపంబు కా దెందు నే
వెంటన్దూచిన వేదశాస్త్రముపహాళోక్త్య న్ఖ్యాతవైద్యంబో మా
యొంట న్నిర్జణమొయుర్యో వీడవుతదీయోదోగ్యగధారాళతల్॥ 153

క॥ గప్పాలరాయఁ డనుచు
న్గొప్పకబుఁ గొద్దిపనులఁ గుచ్చితుఁ డనుచు
న్దెప్పకుఁడు నాదుముప్పు
న్దప్పించినదత్తు దటి నతథ్యం బేలా?॥ 154

మ॥ కడుకాలంబుగఁ గాననంబులను వ్యాఘ్రస్వామినై తొంటిరూ

వడుగంట న్వడి యిట్టులైతిని మదీయం బైనసంసార మే
మెడ నెట్లున్నదొ? లేనలేదొ! హితులు న్భృత్యాదు లేమైరొ! యే
ర్పడు ప్రారబ్ధము కట్టికుడ్పకయ తీఱంబోవునే యేరికిన్॥ 155

చ॥ అది యటులుండ నాజనకుఁ డర్భకుఁడై విలసిల్లునాఁడె తా
త దిశలయందు సంచరణతత్పరుఁడై యపరాశ నొక్కచోఁ
గుదు రగుమేలియాదరువు కోర్కికి మిన్నగ నబ్బియుంట నం
దె దిగి వసించెఁ బూర్వవసతి న్దిగనాడుచు సిర్విచారుఁడై॥ 156

క॥ అచ్చట దైవానుగ్రహ
మెచ్చఁగ ననుకూలమగుట నెల్లవిధముల
న్బొచ్చెంబు లేనిసుఖముల
ముచ్చటలఁ గుటుంబవృద్ధి మొనకొనుచుండన్॥ 157

ఉ॥ నాజనకుం డనంతరమున న్గనెనే నట నాస్తిపాస్తుల
న్దేజన విద్యలోను గడిదేఱుచుఁ దాతను మించి రన్నవి
భ్రాజితకీర్తి యున్నిట నవారిగ దిక్కులఁ బ్రాఁక నుంటె మా
రోజుల నెట్టియోటమి పరోక్షము మా కఘంపుఁ గీడులన్॥ 158

మ॥ ఎదురే లేనిప్రవృత్తి జిజ్ఞనపిపాయి న్గాల మిట్లేగ ను
న్మదసంభ్రాంతుల మిట్టిపాటులకు నాంక్షల్కట్టి కౌతూహలం
బుదయుం బందఁ గళారహస్యబలవద్యోగంబు లెన్నెన్ని పే
న్గదిసె న్నేర్చితి వాని సద్గురుకృపాఖండైకసాక్షాత్కృతిన్॥ 159

మ॥ గురుశుశ్రూషల శిష్యపోషణముల న్బూలంధప్రజ్ఞ చే
కుఱ భూతామయతీవ్రబాధితులఁ జిక్కల్బాపు ము న్నాస్వృతి
స్ఫురమోహాన్వహత నుండఁ బుత్రికయె ప్రాప్తంబయ్యె నేనాఁటికి
న్గలవయ్యె న్దనయా ప్తి యెట్టిక మదీక్షల్బాన్కిఁ గావించినన్॥ 160

క॥ మనభాగ్య మింతె యేమా
గునిసిన నేలాభ మబ్బుఁ గూఁతు నొక తెనే
గనవయ్యె న్సంతుష్టి
న్మనదగు దౌహిత్రు లైనమాత్ర మునదు లే!॥ 161

గీ॥ అనుచు మనమును సరిపెట్టుకొని కుమారి
నఖిలశుభలక్షణోపేత నర్హవరున
కొసఁగికొంటని యొకనుముహూర్తమంచు
వలయు వేడుక లెల్లఁ బుష్కలతఁ జరిపి॥ 162

ఆ॥ అవలఁ గొన్నినాళ్ళ కమ్మాయి వ్యక్తరా
లగుటఁ గాపురమున కనిచినాఁడఁ
కేత నైనసారెచేఁ బునస్సంధాన
మొనపిదపఁ బొలిగ నాదరించి॥ 163

ఆ॥ కడకు నాదుపుత్రిగర్భంబు ఫలియించి
కాసె నొక్కకాయ కడుముదంబు
గదుర వానిపైనిఁ గాంక్షలన్నియు నిల్పి
పెనుచుచుంటిఁ బెలుగుప్రేమకొలఁది॥ 164

ఆ॥ తనయుముద్దుకంటె మనుమనిముద్దెక్క
డనెడిలీలఁ బ్రాణమంత వాని
పైనిఁ బెట్టి యేది వలయునన్నను గూర్చి
సాఁకుకొంటి జాగరూకతమెయి॥ 165

మ॥ మకురుం గొంటయుఁ గల్లరీఁ డలనుఁడు న్నందుండుఁగా కాతఁడో
పికయు ప్రశ్నద్ధయు నోర్పుఁ గౌతుకము నుద్వెల్లూర్ప నేఁజెప్పు స
ర్వకళ లూహ్పఁగనేర్పుకోఁగలుగుకుంభన్మేధతో నేర్పుచో
నిఁక నేనాఁపరికంబు నేటి కని యొక్కం తేఁ బ్రమత్తుండనై॥ 166

శా॥ మంత్రోపాసనకాండ నేర్పుమని పల్మా ఱాతఁ డర్థింప సా
యంత్రంబందని తేపుమా పనుచుఁ ద్రోయ న్నేయెఁ గొన్నాళ్ళులా
తంత్రంబు న్గ్రహియించి వాఁడు దృఢతాత్పర్యంబున న్దాసియే
సంత్రాసంబునొ పొందువాఁడవనియూ సందేహ మం చాడుచున్॥

క॥ పైనిం బ్రక్కం బడి మో
మానిక నంసములఁజొనిపి హస్తద్వయి బిం
కాన మెడఁ గౌఁగిలింగొని
మావని గునుపునను బిట్టు మల్లడి మోకిన్॥ 168

ఉ॥ తొంవఱఁగొల్ప నా సదియె దొడ్డభయంబని నేపచింప మీ
కెందుల కెట్టిజంకయిన? నే నొనరింపఁగ నైనదెల్ల నా
కుం దెలియంగఁ జెప్పఁ డొకకుందు మునింపని ధైర్యవృత్తిఁ జే
యం దలకొందు నెట్టికఠినాచరణంబుల నైన నంచనన్॥ 169

చ॥ ఒకట నుపాసనాప్రథమయోగములందల ఘోరరూపద
ర్శకవిధి నొప్రమాదములసంగతి యొండెడఁ దీవ్రశోధన
న్దికమక కానశిష్యునకె తెల్పఁగనా నను దేశికోక్తి కాం

దోకదెసఁ బాత్రపై మమతయుం బ్రీకగా నను చిట్టుత్రిప్పినన్ ॥ 170

ఉ॥ కొండికవార లుత్సుకతకు న్దగునాత్రము లేవ మేలుఁగీ
డొండు గణింప రంచనుభవోజ్జ్వలుఁ డెవ్వ డెఱింగి కీడురా
కుండఁగఁ జూచుటొప్పుఁగద! యూఱక యొత్తిడిసేయు వానిపై
నిండిననామమత్వ మెద నించె నొకేమఱుపాటు నాకటన్ ॥ 171

ఉ॥ వేతాళజోలికి న్జనఁడు వీరిడికాఁడు గ్రహింపఁ దీవ్రమౌ
కోరిక నున్నవాఁ డెఱిఁగికోఁ దలపెట్టినచోన్ననన్యదీ
క్షారతుఁ డౌటెఱుంగనొకో! శంక లేఁ కేలని యొక్కపర్యాయం
దూరికి దవ్వుగా వెలయుచున్నస్మశానముఁ జేరి యచ్చటన్ ॥ 172

క॥ ఆనుపూర్విగ మంత్రక్రియాకలాప
ములఁ యథావిధి నుపదేశము నొ్పనర్చి
యరసె దాకర్షకముల భయంకరముల
నిముఁ బ్రలోభించి నిర్జించునిష్ఠురముల ॥ 173

చ॥ దిట మగునీదు నెమ్మనము తీవ్రసమాధిని గాయునట్లుగాఁ
చుటయె ఘటిల్లెనేనిఁ దఱిఁగో నొకకొన్నిగ మంత్రిశాక్తత
లొత్తుకునఁ జల్లుమీ! యెదుటఁ దారకానుదృశ్యము పైని నట్లుచ
ల్లుట మఱతేని నొూదు చపలుండవు నాకు నుపద్రవం బగున్ ॥ 174

క॥ అని జాగ్రత మఱివఁ ఱఁ బ
లిక్కన వెన్కఁ దొలంగి యాస్థలిం గలకొలన
న్మునిఁగి యిరువురము నఱకా
లినయొకశవము దరి సంచలింపఁ నియతిన్ ॥ 175

క॥ ఆసీనులమైతిమి ప
ద్మాసనములఁ గొడ నంత నతఁడు దిటపుటా
సాసల పునశ్చరణమున
భాసిలె సూర్పులను బిగ్గబట్టి వదలుచున్ ॥ 176

శా॥ ప్రాణాయామము నట్లొనర్చుచును మూలాధారచక్రంబునం
దే నిద్రించుచునుండుకుండలిని నుద్రేకింపఁగాఁ జేయుతో
డ్తో నీలంబుగ నుండుమానసపుఁవీధు ల్జూపఁ గా సాగె నా
నానృత్యద్విహాసచ్ఛలత్పతదనంతక్లిష్టరూపంబులన్ ॥ 177

సీ॥ అంతరాళంబునం దంతట మినుమిన్కు
మనుచుఁ జొక్కలగము లొ్మనయునట్లు

నో ద్రోఁపుల స్ఫీతికిఁ దోరంపుఁ జీఁకటి
పరవళ్ళఁ బెనుసుళ్ళ మొఱఁగునట్లు
పెనుచిచ్చుకొండ లేచిన జ్వాలల్లో హాప్ర
వాహము ల్గాఱులై పడెడునట్లు
వర్షద్వాలాహకప్రళయధారాసార
ముల భూమి సంద్రమైపోయినట్లు
జలమయము వృక్షమయమును శైలమయము
గా జగముమార్పు నిరతము గ్గాలినట్లు
మానసాకాశమునఁ బరంపరగ నెగయు
నైచు నక్షత లందం దుపాసకుండు॥ 178

సీ॥ వడి నోట నూఁట లుప్పతిలఁ బక్వాహార
సముదాయ మొకసారి సంభవిల్లు
నూపిరి సలుపరాకుండి ముక్కుఁ బగుల్చు
దుర్వాయు వొకతేవఁ దోఁచి వీచు
రమణీయజగదభిరామరామాజనం
బొకవరిఁ గళఁ దెమల్చుకొనఁ దిరుగు
సకలరోగాంచితానసవ్యాస్వరూపాళి
నొకమాఱు వికలాంగనోక్తు లాదవుఁ
బాములుం దేళ్లు మండ్రగబ్బలును మొదలు
బహుసరీసృపములుఁ బగ్వఁ బదుగుఁ జేక
మేళనంబుల నాయాయివేళలందు
నైచు నక్షత లందం దుపాసకుండు॥ 19

ఉ॥ అంతట నేను నాగురునియాజ్ఞ మెయి న్బలినొచు ధైర్య ము
ద్భ్రాంతముగా నతండు బెదగ న్దడిసెండలలీల దిక్కుల
త్యంతము బీట్లువాఱ భయదార్భటి గాండ్రు నుటంచు నాగ్వ ను
ద్భ్రాంతభృశిన్గను లైచి భ్రష్టమనుండయి చేష్ట లుక్కఱ॥ 180

ఉ॥ అక్షత లుంచుట ల్మఱచె నాతఁ డహా! పెనుముప్పు మాకుఁ బ్ర
త్యక్షముగాఁగ నోర్దెఱచి దాఁకొని దాఁపున బొల్పైన మా
రక్షకు దారి కన్పడదు బూపిడిసేయుక కొందఱించుట
న్నిత్య ముసించె నవ్వు డెది సేయుట భావ్యము తోఁచదేమి యుఁ॥

ఆ॥ గడియ లేదుఁగూడఁ గడిచిపోయినవేసిఁ

బలిగ నిల్చి నిల్వవలయు నేను
జ్ఞాన మింతయేని గమనిపోవు నటన్న
భీతి నన్నుఁ గలఁతఁ బెట్టుచుండ॥ 182

ఉ॥ మాఁపున వాని నిట్టటులు పొర్లఁగ నెట్టుచు మంద్రనిస్వనం
బే వెలిగించి మేల్కొలుప నెంత ప్రయత్న మొనర్చిన న్మహా
శాపహతుండటు ల్కదలఁజాలక పోయెను వాఁ డిటు ల్వృథా
యావన నిల్వఁ గ్రౌర్య మొదయంబయి ఘోర మెదే న్బొనర్తునో॥

చ॥ అని చనసాగుచో నెదుట నారయనయ్యె మదుగ్రనిస్వనం
బునఁ గనలొంది డాసి పెనుపొంచిక వాలము నేలఁ గొట్టుచు
న్గను లిరుకొల్కులో యుఁగఁ గ్రాలెడి యేపులవ్యాఘ్రరాజ మొ
య్యన మనుజు న్ననున్ గనుచు నాక్రమణేచ్ఛల డాయుచుండుటల్॥

ఉ॥ అప్పటి కింక నాస్మృతికి జాని యెసంగమి నాదుబిడ్డకు
న్మావ్వ ఘటిల్లనీని పెనుపూనిక యాసికఁ బెంప మైగగు
ర్గొప్పతనుత్రిమ ల్లిదుగుకొంచు నఖంబులఁజాపి యాస్యము
న్విప్పొనరించి వైరికనుబీతులకై గురి నిల్పి దూఁకితిన్॥ 185

చ॥ అది యెరపైసి దూఁకుఁగొనుహాయిక నుండుట మాని మళ్ళి న
న్నదిరెడిలోఁనఁ దాఁకి యెనయించితి గోరుల దాని గ్రుడ్లలో
నది రుమతోడ శాధ విలయక్రుధఁ బెంపఁగ నంధమయ్యున
న్గదియుచుఁ జైకి దూఁకెఁ బసి క్రాలుటఁ దప్పనిమాటి మీఱఁగన్॥

కం॥ ప్రక్కల కటుసిటు గెంతుచుఁ
దక్కుచు నొక్కల్పు చెదిరి దాటుచుఁ జిక్క
న్రక్కుచు నెలయించుకొనుచుఁ
బెక్కువరుగు లిడము గల్గ వనమధ్యమునన్॥ 187

చ॥ తరుగుమువచ్చు పూర్వస్మృతి తప్పఁగఁ గేవలపాశుధర్మవి
స్ఫురణమె రేఁగఁ దీవ్ర మగుపోరువనం న్జారఁబాఱి చెంగుచు
ద్ద్వర నడి విపుపైకగిర వయుక పొర్లుచు గొంతుక్రోవుల
న్గఱచి చిరా కొనర్చి జయగర్వత నార్చితి గాంద్రుగాంద్రునన్॥ 188

ఉ॥ ఒత్తగుపోరుమధ్యమున నుండియుఁ గాటున నోటిలోనికి
న్నెత్తురు జొత్తిల న్వగటు నొక్కన లేదు సరేకదా యొకు
వ్వెత్తున నూతనంపురుచు లెంతయొ ప్రీతి జనింపఁ జేయఁగా
మత్తిలి మాంసఖాదనమమార్గపరత్వమున న్జిఘాంసమై॥ 189

గీ॥ క్రొత్త రొయికవింతగద! కనుంగొనిన శశము
మొదలువృషభేంద్రములదాఁక ముట్టి చంపి
చిమ్ముత తత్కదుష్ణరక్తమ్ముఁ గ్రోలు
చుంటి నొకకొన్నినాళ్ళు లే నొంటి గుహల॥ 190

క॥ అటుపయిఁ గేవలరక్తము
తో మల్లడిసేయక్షుధను దొరకమి తృప్తు
ల్కామించి తింటిఁ గండల
తో మాంసము నస్థులింకఁ దోలు న్నుదరిన్॥ 191

ఆ॥ ఇటులఁ గొన్నినాళ్లు లేగ నప్పటిదాఁక
లేసితోఁక యెదుగఁ జూచె వింత
దైవమాయ యెందు దైవంబునకె కాక
వలఁతియాన యెట్టివారికైన?॥ 192

ఆ॥ చీకుఁజింతలేక చెల్లుచుండె దినాలు
బలముఁ జాకచక్య మలముకొనఁగఁ
దనువు నవయవములు దద్దయు నుక్కుతో
సమము లగుచు గట్టి నమరుకొనియె॥ 193

ఆ॥ తోఁక లేమి నరిగఁ దొలఁగిరో యెదిరిరో
మలగుచుండు వ్యాఘ్రమండలంబు
పూని విభ్రమములతో నన్ను దరియంగఁ
బ్రాలుమాలినాఁడ వానికొఱకు॥ 194

ఆ॥ పిదప వ్యాఘ్రములును వెనుబాటు వైరంబుఁ
దక్క యాటకొటితనము మీఱ
దాఁట్లఁ బైసిఁ బ్రక్క దరియుచు న్మొరియుచు
న్గలిసి మెలిసి వెలయఁగాఁ దొడంగె 195

చ॥ మనుజతి నున్నయప్పుడు సుమానములకు న్గఱపయ్యెఁగాని యా
మనుగడలోన లోప మణుమాత్రముఁ గల్గదు పుత్రిపుత్రికా
ద్యనుపమసౌఖ్యసంపదల కా పెనుసంతతి నాకు లేకమే
నెనయదు నుమ్ము బాధ్యత భళీ! యిటులుండు నె హాయి మర్త్యులన్॥

ఉ॥ క్రౌర్యమునుం జిఘాంసయును గ్రాలనిచోఁ గడుయోగ్యమౌ మహా
శ్చర్యకృదంబువాహినుల శైలమనోహరసానుభూముల
స్వైర్యసమేతవన్యమృగవీథులలో నయుక్తంగసాం

కర్యమునోక్షిత ల్గనుచుఁ గాంతుము స్వేచ్ఛ నరణ్యసీమలన్। 197
వనువడి నిట్టిస్వేచ్ఛ వనవాససుఖమ్ము చెలంగుచుండనో
క-నిక మనోహరం బయినగాఢతమం బౌట నిల్చి కాయ గీ
మును ద్యజియించి వేటలను మాంచుకొన న్వనిలోన సంచరిం
వ నరిగినంత సంతతియు జజ్జలఁ దో నరుదేల నెమ్మితోన్॥ 198

క॥ మేమే యడవుల వమ్మెయి
మేమే చనుచుండ నొకట "మే మే" యనుచు
"న్మేమేబా బా" యనుచు
న్నెమెయిల రుతులెల్లలంగ నెయి పెరుగంగన్॥ 199

క॥ 'అబ్బనుర గ్రాస!' యనుచు
గ్రబ్బినమోదమున [illegible]
నొబ్బన నుఱుకఁగ నే [illegible]
గుబ్బునడక చుట్టు నాసికొని చరుపతతిన్॥ 200

గీ॥ ప్రబలముగ "ఢాండా" నను నాలి కగ్గ
కిహారము లు ప్రిల గొడసి న్గోలఁగొట్టి
నొడుఁగఁజముచా నొక్కంత యాఁగి పొదల
మాటుగా శగ్గ మెట్టిచోటు దరియ॥ 201

ఉ॥ కానఁగవయ్యె స్వచ్ఛజలగర్భిత మైనతటాక మొక్కఁ డ
ద్దానికి దాఁపుగా మొదల తామరకట్టుల లాగుమేకల
న్యానికిగాఁగ నేగుచుఁ దూపాకిగురి న్బకి చచ్చువాదునం
తానము నొద్దచెట్టుదిగి తిన్నికటంబును జేసుమిర్య్వ॥ 202

క॥ శోకమె ముందో క్రోధో
ద్రేకమె ముందొకొ-కిదు ఘుంగి న్నేముపెరు
న్నోఁ బొరి విసుగు లొదవఁగ
దూఁకిఁ దలఁచి పూని ముగుడు తొందఱనడుమన్॥ 203

క॥ మనుజస్మృతి మాసినను
న్బానుగుపడదు తెలిసి యుపమ పురుషద్వయ మా
దను మరచి పడినపుంగల
న్గాని చన డగ్గఱి యొసంగుగాతుకములమెయిన్। 204

క॥ ఆయుధము లొక్కచో నిడి
యాయా వరుగఁ బడినపుంగల నదలించుచుఁ ద

తా-యంబుల గాయంబుల
నాయంబుల నెన్నుకొనుచు నాగుటి నుండన్॥ 205

క॥ "ఓరా! గహనాంతరముల
నేరీతినో బ్రతికి తమకు సింతయుఁగీడు
న్గోరనిపులుల న్మాఁటులఁ
చేగి యిట్టు ల్పంపువారె చెన్నటి మర్త్యుల్॥ 206

ఉ॥ శౌరత లేక చూడ సొగసుందన మింతయుఁ గానరాక కాం
తారముల న్నికృష్టదశ దాఁగెడివందులఁ బోలుజంతువి
స్తార మదెంత లేదు! పటుశౌర్యమూఁ జక్కఁదనంబు గల్గుమ
మిమ్మారిన ఏరసు ల్నను లిసీ! పెనుతస్కరులై వధింతురే! 207

ఉ॥ చూచెదఁగాక! ఏరిగడుసుందన? మింక మనీ మగూహన
ర్యాచతురత్వ మేర్పడఁగ నాయుధము ల్గ్రహియించి దాఁచి యి
ప్టే చని చంపఁబూన నోశయింకయు నే నవిరింత్రో లేక బెం
బ్లై చెడి కూలిపోవుదురో! సామిక సర్వము మమ్ముమమ్ముగన్॥ 208

క॥ అని లేచి యుల్లసల్లసఁ
జని యుచటి తుసాకుల స్వాన స్థలి నాగఁ
గను నోటఁ బట్టి చెంగుచుఁ
జని యేచహాలోనో మాటి సత్వారిగతి నే॥ 209

చ॥ నెరలుచు గాంద్రుగాంద్రు కసిదంబుల బోరున నంగ గ్రన్నున్
జెలువున దాటుచు న్నమృద జత్వరితి న్నస జద్వయంబుపై
నురపడి సందునీక పడి రొమ్ము కసిము స్తను నోట నొక్క యొ
క్కరు వకురత్నతి ప్గదియఁగాఁ జెనఁద్రొక్కతిఁ గ్రోధమూర్తి యై॥ 210

క॥ పడిసశవంబులపై నిఁ
బడి జయమాన నేను పెలుగ పసముఖులము ద
డ్డడ నదర గాంద్రుగాతుల
న్వాడిఁ గొల్పి న్మృతాస్మకీయబంధులఁ గనుడున్॥ 211

గీ॥ రెచ్చి దొఁజలిసరోషాగ్ని పెచ్చు పెరిగి
యుట్టి మాసిసిశవములఁ బట్టి యుని
యంతఁజ శారిగించిన యారిగింపు
లయ్యో దిగనుడుపులు తదీయ మాగుసుదికి॥ 212

ఉ॥ అప్పటినుండి యిప్పటికి నన్యశిఘాంసల మాని ముఖ్యనై

దాయి మృగమత్స్యమాంసముల యోగిరము నొప్పవరించుకొంచు నే
మిప్పు నెటులంగ కంటి దినములు లక్కడుపోయెగ నిట్లుపోవుచో
దప్పులతోడ వేటకుఁ గడంగెను గాసల మర్త్యతండముల్॥ 213

క॥ ఏదెసఁ జూచినఁ గోరవులె
జోదులె తప్పిట్టి దవుడుజోరుపాయములే
మూదలికించుశునకములె
తోఁ దొడకుగజంబులే చతుర్దిక్తటులన్॥ 214

గీ॥ ఒక్కపొదగాని గుహగాని యునికికలుగు
గాని క్షేమంబుగాక సంఘప్రచండ
మారకోగ్రతఁ జలపట్టి మనుజులెల్ల
ముట్టడిగ సర్వకాననంబులను బడిరి॥ 215

మ॥ సకలోపద్రవకాలమయ్యె మృతియాసన్నంబు తప్పించుకొం
టకు మార్గంబొకటైనఁ దోఁచదు యుగాంతం బయ్యెనోయంచు మి
న్నకటుండ న్నురియించె నాయుసెసఁగన్గాంబోలు మార్గంబొకం
డు కటా! మున్నెదువాఁడు గడ్డినయిన న్మాంకోఁడె యీసాసలన్॥216

ఉ॥ వేఁటకు రారొ మర్త్య! లిటు వేళకొలందిగ నొక్కమాటె పె
న్బోటుగ సర్వదిక్తతుల మూఁగరుగ క! మనుష్యుల న్నిరా
ఘాటముగా వధించుటలు గాంచి నను న్బొలియింపఁబూని యీ
గాటపుమేటియత్నమును గైకొనియుందురు నిశ్చయంబుగన్॥ 217

శా॥ నేనేమాన్పలినంచు గుర్తెటులనేని న్దోఁచకుంట న్మహా
జ్ఞానుల్కావున నన్ని వ్యాఘ్రములఁ బెల్పన్జంపఁగా నీగతి
న్పానంబోలు మఱొంట నిట్టిప్రళయంబు ల్నిత్యకార్యంబులే
నానిర్ధారణ నిక్కమే స్మృతికియుండ న్మార్గ మొండేప్పుడున్॥ 218

మ॥ పులిచెట్టిక్కఁగతేమి తెల్ల మగుట న్భూమీరుహాగ్రంబుల
న్నలువ న్బొవరు మార్గణం బెటులనైన న్శాఖశాఖాగ్రసు
స్థలము న్బొందితినేని గండ మొకట న్దాటంగ నౌనంచు శా
ఖలలో నొక్కెడ నేటవాల్గల దెసంగ న్బాఁకె యుగ్రంబునన్॥ 219

క॥ కొమ్మలు రెమ్మలు నిమ్మగఁ
గ్రమ్ముకొనుచునుండ నడుమఁ గడుమెలఁకువతో
నమ్మకొని విధిని నిల్చితి
బమ్మయు జూటెంచె నాఁటిప్రళయమునెల్లన్॥ 220

చ॥ బెడిదపుసింహనాదము చెవి న్బడ మండడి కాగడాలదం
వడివెలుఁ గత్తులన్జొర నదాటుగ నారస మొందు మేన గా
డెడునెడ గ్రింద నేన్గులు వడి న్బఱుఁగెత్తఁగ రేఁగుభీతిరొ
త్తిడి రుష పెన్గడి న్బడసి తేకువ యేక్రియ నాకు సోకెనో!॥ 221

శా॥ వంశోన్మూలక మామకప్రళయ మప్పట్ల న్ననాయాసత
న్భ్రంశంబై చన జంకు తీఱె మనుజప్రధ్వంసనోత్కంఠ వే
యంశల్గా పెరుగంగ విచ్చలవిడి న్వ్యాపించు వాహ్యాళి ను
గ్రాంశోష్ణంబులు మత్కుణాళికటు మర్త్యప్రాణికి న్మారినై॥ 222

చ॥ అడవి నహర్నిశ ల్పురములం దొకరాత్రులయందె కాక పీ
ల్పదునపుడెల్ల మర్త్యపలలప్రబలాశలఁ బొంచిపొంచి లో
నుడికెడి మత్సరత్వరల యుగ్రతఁ దిండికిమాత్రకాక సూ
డుడుపఁగ బిడ్డ వృద్ధనక యాఁడనక యెల్లరఁ జంపు ఘోరణిన్॥ 223

క॥ నిన్నటిసాయాహ్నము కనుఁ
గొన్న మనుజు గొంతుఁ గొరికి కుప్పెడినల్ల
న్మున్నరకఁ బీల్చునపుడే
నెన్న డెఱుఁగనట్టియేవ మెట్లో కలిగెన్॥ 224

ఉ॥ రోషము శోషిలె న్మనము క్రూరత యోరసిలెన్ క్షణాన నా
వేషమె దోషమై చుఁ గనిపించెఁ బ్రమమూర్ఛ వరించె నన్నుఁ బీ
యూషమనీష యోషధిగ యూఁపునఁ గ్రమ్మగ నే న్ప్రకృష్టసం
తోషము లూఁగ నెట్లొ వశితోఁ బడితి న్ద్విజయుగ్మసన్నిధిన్॥ 225

క॥ తరువాతిచరిత్రము మీ
రెఱిఁగినదే యీమహాత్ము లెంతదయనో క్ర
మ్మఱ నన్ను మనుజు నొనరిచి
వరమపదప్రాప్తి కొఱకు పథము న్జూపెన్॥ 226

క॥ దొరలార! ప్రాజ్ఞులగు భూ
సురులారా! జనములార! చూడుఁడు మోహాం
బురహా న్బ్రాజ్ఞుఁడ నయ్యు
న్బొరపడి యాపదల నడుమఁ బొరలితిఁ జెడితిన్॥ 227

శా॥ ఏసంసారము కూలెనో! విధవయై యేస్త్రీ ప్రలాపించెనో!
యేసంసారి సతి న్దొరంగి చెడెనో! యేతల్లిదండ్రు లుపోసం
గాసిం బాసి నటించిరో! యితరు లేకష్టాలనష్టాలపా

తె సంతాపము లొందిరో! కలదె ప్రాయశ్చిత్త మీయంతకున్॥ 228

క॥ ఈయనఘుల దయచేఁ బులి
కాయమునను చావు తప్పి కనఁగలిగితిఁ బూ
ర్వాయుత్త మైనతనువును
ప్రాయశ్చిత్తవిధులందుఁ బ్రవర్తింపన్॥ 229

క॥ చేసినపాపము తేని స
భాసముఖంబున వచింపఁబడ నిష్కృతి యం
దే సమకూరు ననెడి బుధ
శాసనమున విసిచినాఁడ సర్వము నిచటన్॥ 230

మ॥ అనుచు న్జేతులుకట్టి భూపుదెసఁ జూపై నిల్చి మూర్ధంబు వం
చినవాని న్గనుచు న్నిజాముఁడు వచించె న్భూసురగ్రామణీ!
ఘననిర్వేదము బుద్ధిపూర్వకకృతాఘఘ్నం బటంచుండ మా
యునెకా కుండునె పారవశ్యకృతపాపౌఘం బదెంతేనియున్॥ 231

క॥ పులివగునీచేఁ దమబం
ధులఁ గోల్పోయినజనంబు తోరవుఁగసి ని
న్నిలఁ బ్రతుకనీయరు నిజం
బలుకకు దాక్షిణ్య ముందునా సాజముగన్॥ 232

ఉ॥ కావున నీవు నిర్భయముగాఁగను జీవితకాలశేష మే
వే వరణీయసద్విధుల వెళ్ళఁగఁబుచ్చుతలంపెయున్న మా
తో వెడల న్దయారగుమి తొందఱ లెవ్వియు పోఁకకుండు మే
ల్తావున నిల్పుదు న్దఱుగుతట్టఁగనీనివిధాన మేర్పడన్॥ 233

చ॥ అనినఁ గృతజ్ఞతారసభరాత్ముల నశ్రులుజాఱ నేమిమా
ఱన ననశత్వమందఁబడి యాద్విజుఁ డుండ సజాము సభ్యుల
న్గని పరమార్థబుద్ధి కఱఁగల్గినవారలకే నశక్యమా
పని నొనరించి యెట్టిప్రతివాంఛయు నొందనివారిఁ జూడుఁడీ!॥ 234

క॥ మనుజుండు పులిగ నావులి
మనుజుండుగ మాఱునేర్పు మాకథలందు
న్వినఁబడు నెప్పటిమాటయొ
కనఁగలిగితి మిప్పు డట్టి ఘనదుర్ఘటముల్॥ 235

క॥ ఇంతటిపనుల న్జేసి యొ
కింతయుఁ బ్రతిఁ గోరకుండు టిది యిట్లుండ

న్నంతయు గర్వము వారి ము
ఖాంతికము న్జేర దెట్టి యద్భుతులోకో!॥ 236
ఆ॥ ఈప్రపంచ మఖిల మిచ్చితినేనియు
నీడుకాదు వారి మేటికృతికి
శశికి నూలుపోగు చందంబుగా నే నొ
సంగుకొలఁదిఁ గాని సంతసింతు!॥ 237
క॥ అని క్రిందటిదినమునఁ దన
ఘనతురగము నెక్కి స్వారిగాఁ దిరిగినమే
రను సగ్రహారముగ ని
చ్చిన ఘనమ్మానను వ్రాలుఁ జేసినమీఁదన్॥ 238
క॥ ఆ నాఘనపుణ్యపుజమీం
దారగు శ్రీరామచంద్రధరణిపుఁ గని యీ
చేరువపాలెములోన
న్వీరికి వసతుల నొసంగ వీశ్పేయుఁడనన్॥ 239
సీ॥ అప్పుడే రామచంద్రపురాగ్రహార
మనుచుఁ దద్దత్తమునకుఁ బేరును ఘటించి
కాన్య వేదర్తుశశిజాడ మాన్య మైన
శాలివాహనశకపు వత్సరమునందు॥ (1640 క్రీ॥శ॥ 1719) 240
ఆ॥ మహితహేవిళంబిమాఘపూర్ణిమనాఁడు
బ్రాహ్మణద్వయంబు వ్రాయుమనిన
వారిపేర్లతోడ వ్రాయించెఁ బట్టాను
సకలజనులు మిగులసంతసింప॥ 241
క॥ ఈనైజా మెవ్వరొకో?
పై నీశ్రీరామచంద్రపార్థివు లెవరో
నా నెల్లచదువరులకు
న్నాన దెలియఁగవలయుకోర్కి మానసములలోన్॥ 242
క॥ నల్లిండ్ల నిలువుఘనుల మ
హోల్లాసముతో స్మరించుచుండుట హితమా
సల్లాపమె కావున ను
ద్యల్లీలవచింతుఁ గుతుకమంతయుఁ దీఱన్॥ 243
ఆ॥ కొండవీటి రెడ్లకుఁ జమూపతిగ స

దాశివయ్య యనెడిదక్షుఁ డొకఁడు
వారివగర పోర్ల వాసిఁ జేకూర్చుట
"న్యాసిరెడ్డి"బిరుదు ప్రాప్తమయ్యె॥ 244

ఆ॥ అతనికొడుకు మల్లికార్జునుండను రెడ్డి
నందిగామ శక్తినాధుకరుణ
వాసిరెడ్డివారి వంశకర్తగ మేలి
వృద్ధినొంది ప్రబలె వివిధగతుల॥ 245

సీ॥ ఆవంగడమున రామన్న రాఘవరెడ్డి
చంద్రమౌళియు నన్నసహజులొకట
ప్రతిభాఢ్యులై ఢిల్లిపాదుషా యౌరంగ
జేబ్బ్రకవర్తి విశేషకృపను
నందిగాం పరగణా నంది క్రీస్తుశకంబు
పదహారునెన్బదార్వత్సరమున
గోలకొండనవాబుచే లక్కరున మూడు
భాగాలఁ బట్టాలఁ బడసియుండి
రందు రాఘవపురము రామన్న కయ్యె
రాఘవయ్యకు మాగల్లు ప్రాప్తమయ్యె
లక్కరువవా బుఫ్జావిలక్షణుండు
శ్రీకుతుబ్షాహ వంశవిశిష్టతముఁడు॥ 246

క॥ స్వమతవ్యాప్తికిగా న
న్యమతధ్వంసంబు దీక్ష వతికతిసతకో
నమరెడి మహమ్మదీయుల ?
తమిం విప్రుల కగ్రహారదానం బిడుటల్॥ 247

క॥ అని యుమమానింపవలవ
దనువు దొరికినప్పుడెల్ల నర్చరు ఢిల్లీ
ఘనసార్వభౌముఁ డే మన
జనములతోఁ గూర్మి నేదిసలువఁగు నెమ్మిన్॥ 248

క॥ తొలఁగింపఁడె "జిజియా"యను
తలవన్నును లొక్క మెన్ని తలపెట్టఁడె బం
ధులగా నొనరించుకొనుట
నిలువఁడె గౌరవపదాల నిటి మనవారిన్॥ 249

చ॥ రాచరితంబునీతిఁ గనురాజులు సర్వసమానదృష్టి సం
కోచము వీడి చేకొనరొకో! యిభరాంపదవాచ్యుఁ డౌనవా
బే చతురత్వ మేర్పడ గ్రహింపడొకో కృతి నాంధ్రకావ్యము?
న్జూచిన నిట్టి వెన్నో పొడఁజూపునుజన్మ! మహమ్మదీయులన్॥

మ॥ మతము న్మచ్చర మేమొకో క్కరికో సంప్రాప్తించు నద్దానఁ గ్రూ
రత చిత్తంబుల నిండు గుర్భరకఠోరస్వార్థకృత్యంబు లు
ద్ధతి రేఁగు న్గది రాజ్యమే జిత్రమువ లౌనౌరంగజేబ్బకీవ
త్రితల న్బట్టిరె యీదృశం బగుమహారిష్టప్రదౌద్ధత్యమున్?॥ 251

ఉ॥ ఆతనికాలమందె తుదికాంకముగందు స్వతంత్రు లైనభూ
నేతలలోన మిక్కిలిగ నేర్పరి యైనయుసఫ్జనామవి
ఖ్యాతుఁడు క్రొత్తగాఁ దనకుఁ గల్గినస్వేచ్ఛ స్థిరంబుగాఁగ నై
జాతతసర్వసామ్యత దయార్ద్రిత నాచరణంబునం దిడెన్॥ 252

గీ॥ అట్టుల నిజాము రామచంద్రన్న లోసఁగు
కచ్చెలలు ముప్పదిటి కారుఁగూర్చి రాఘ
వన్న మునిమ్మనఁడైన జగ్గన్నగారు
వృద్ధి స్థిరపర్చి రగ్రహారీయుభూమి॥ 252

ఆ॥ మొట్టమొదటి దానమునకుఁ బదారేండ్ల
కివల మఱల సన దదేటి కనుచుఁ
దోఁచవచ్చుఁ గలదు దొడ్డకారణ మొండు
తెలియ దానపత్రములను జదువ॥ 254

సీ॥ రామచంద్రా(లింగా)రెడ్డి నామమే నెండవ
పత్రంబులో నగుపడక వారి
పిన్నముత్తాతగా నెన్నంగఁబడు రాఘ
వన్నయుఁ దత్పుత్త్రుఁ డైనపద్మ
నాభరెడ్డియు వారి నందనుం డైన నా
గన్న తత్పుత్రుఁడు జగ్గన్నగారు
నుదహరింపఁగఁబడి యుంటచే రాఘవ
పురజమీ నేహేతువునొ విడిగ
నిలక మాగంటిలోపల న్గలసియుంట
కానఁబడియెడు రామలింగన్నగారు
సుతులులేమి జగ్గన్నఁ బెంచుకొని రందు

రగుటఁ దొలిదాన మిటు ధ్రువం బందవలసె॥ 255

గీ॥ వేదగుణగిరిశశిసంఖ్య (1784) వెలయుహూణ
శకమున జ్జిత్రభానువత్సరము నాశ్వ
యుజము పూర్ణిమనాఁడు ధ్రువోక్తిఁ బడసి
రామచంద్రపురాగ్రహారంబు వెలసె॥ 256

క॥ ముందుగ గుంటూరె వెలసెనొ?
మందే యీయగ్రహారమో? తెలియంగా
సందిడవు చరిత్రలు మన
కెందులకొకొ వట్టియూహ లిదమిద్ధమనన్॥ 257

క॥ రాజులకు ప్రాజ్ఞుల కు
ద్రాజ ద్ర్పవిశద్ప్రభంజనార్భటి రేఁగం
గాఁ జెదిరి యొక్కవిప్రవ
రాజం బివ్వనిని నిలిచి మలయుచ్చలయున్॥ 258

క॥ అది యెట్టు లుద్భవిల్లినఁ
బదివందలవత్సరములపైగఁ జరితల
న్విదిత మ్మగుగుంటురుతో
నిదియు న్విసఁబడుచునుండు నెదుగుబోదుగులన్॥ 259

మ॥ ఒకరాజ్యచ్యుతి వేఱురాజ్య ముదయం బొందించునప్డెల్ల నా
త్మకకుప్పాలకుఁ ద్రొక్తయాపులఁ బురాదత్తసిరీకారము
ల్ప్రకటా లయ్యెడు లేవఁ జిన్నదగు నీనాలంబు మున్నెన్నియె
న్నికరాల న్బడిమాఱెనో యెఱుఁగ మానిగ్గేచరిత్రంబులన్॥ 260

—: అగ్రహార వర్ణనము :—

చ॥ వఁసల నారితీఱియుఁ బ్రవాస మొనర్పఁగ దక్షులొట నిం
దుల ప్రజలో నమాయికజనుం డొకఁడేనియు లేఁడు రాజకా
ర్యలలితుల న్నెపుల్పని నిరక్షరకుక్షియు లేఁడుసంఘము
న్బలమె బలంబటం చనిని వాఁడును లేఁ డవు డెట్లుచూచినన్॥ 261

క॥ ఒడుదుడుకు లెన్నియున్న
న్గడనకునై మతములిధులు కడగా నందొ
క్కఁడుఁగూడ వేషభాషలఁ
బడఁ డనఁమ తెక మోహావర్యాకులుఁడై॥ 262

గీ॥ రచ్చ కేగెడునప్పుడే రాజనియమి
తం బయిన వేషమును భాష తత్ప్రదేశ
మందయిన నాత్మయోగ్యత స్గుండురాని
పోబడిన భూమిసురు లప్డు పూనుకొనిరి॥ 263

సీ॥ గోష్పాదము వఱకు నెక్కుడుగాని శిఖ నిండు
వెన్నెలల విభూతి పెండెకట్లు
కోడెత్రాఁచువఱకు నెక్కుడు తెల్ల జందెంబు
కావిధోవతి పింజకట్టు మట్టు
రంగు మాఱని మేల్గాంపు గెనసేలువ
లంకెప్రాణంబు కోల్లాయిగుడ్డ
గతనాలపొడుపుతో రాణించుకుండలా
లఱుతి నటించు రుద్రాక్షమాల
నడుమున నొంగిచూచెడి పొడుగాటి కాయ
నోటఁ ద్రిస్వరః గమవాక్పాటవంబు
బ్రహ్మవర్చస్క పరమప్రభాప్రసక్తి
వెడలుదురు రచ్చకేగ నవ్విప్రు లందు॥ 264

సీ॥ సరి నుషఃకాలాన శయనంబు విడి కాల్య
కృత్యంబులెల్ల నెగ్గించి పిదపఁ
దొలిగాడ్పుసోకు లందుకొను తేటనీట
సంకల్ప మొనరించి స్నానమాడి
ప్రాహ్ణసంధ్యావందనాభియుక్తి దివాక
రార్ఘ్యంబుల స్భక్తి నప్పగించి
నిష్ఠాగరిష్ఠత న్నిలిచి జప మొనర్చి
యాసక్తి హోమంబు నాచరించి
దేవతార్చనమును శ్రద్ధతేటఁ దీర్చి
యతిథియభ్యాగతులఁ దేర్చి యాదరించి
వైశ్వదేవంబుఁ గావించి బ్రహ్మయజ్ఞ
తత్పరుం డగు నచటి నిత్యవ్రతుండు॥ 265

సీ॥ పదముఁ గ్రమం బొక్క వైపు ప్రోగుచునుండ
జట ఘన యొకపెడఁ "ఝుయ్" మనును
గావ్యపాఠం బొక్కకడఁ జెలంగుచునుండ

నాటకాధ్యయనము నడచు నొకట
వ్యాకరణంబున వ్వాద మొక్కెడ సాగ
మీమాంస యొక్కచో మెలఁగు మిగుల
దర్క మొక్కొకట నుద్ఘాటితం బగుచుండ
వేదాంత మొక్కెడ వ్వెల్లివిరియు
నొకట హరికథ చెలరేఁగ నొక్కయెడఁ బు
రాణ మత్యంతరసయుక్తిఁ గ్రాలు నహహా!
అట సరస్వతి వివిధనాట్యప్రవృత్తి
వెలయు మైమఱపున హాయి నొలయునట్లు॥ 266

క॥ మేనాల నెక్కువారును
పూనిక భూతముల నెక్కిపోయెడివా ర్వో
గానని చనియెడు వారుం
గా నానాప్రజ్ఞల ప్రబగల్భులు విప్రుల్॥ 267

క॥ రాజాస్థానం బెఱుఁగని
వాజన్నలు మందునకును వఱల రచట నే
రోజ విచారించిన నీ
రాజితబహుశాస్త్రగుణధురంధరులగుటన్॥ 268

సీ॥ ఉండిన స్స్మృత లేకున్న నే స్పశువులు
గట్టుఁ దాఁటవు నెందుఁ గట్టఁబడవు
నిండిన నగడు పింత నిండకున్నను శుని
వెలిచోటు వదలి లోపలికి రాదు
దొరికిన న్స్వతు కేడ దొఱుక కుండినఁ గాకి
మదురుల న్వీడి గుమ్మములఁ జొరదు;
అబ్బిన న్మాక ను చ్ఛబ్బకున్నను జీమ
పుట్టల న్వీడి గృహంబునఁ దిగఁగదు
తఱిఁ దలఁగనీక తత్తదుత్సవముగాఁగ
బహువిధాహారములు సమర్పణము జేయు
సర్వసమవర్తు లగువిప్రసమితి శోభఁ
బ్రౌఢిఁ గాంచు తదగ్రహారంబునందు॥ 269

సీ॥ మానూరివారి సంస్థానాన వివిధస
న్మానానఁ గొందఱు మహిమఁ గొనఁగ

మహ్రాజువారి సమ్మర్ద మాడేవిడి
స్మర్యాదఁ గొందఱు మంతుఁ గొనఁగ
వాసిరెడ్డి ప్రభుత్వవైకుంఠసుఖపార
వశ్యానఁ గొంద ఱుద్భటతఁ గొనఁగ
మొనసి మూడాస్థానముల సమాదృతి నొంది
కొందఱు భాగ్యంబు గుత్త గొనఁగ
నచటివారల కిది యున్న దద్ది కల్ల
దనెడి యేలోటుపాటు నెం దొపరకుండ
నిట్టినిందున నీసుగో సేమి లేని
గట్టియనోన్యభావంబు గ్రాలి ప్రబల॥ 270
సీ॥ గుజరాతు నైజాంకకుబ్భాగముల వీడి
వగ నొగ ద్దర్లు భోసగిరివారు,
హైదరాబాద్పుమీాపాపని న్వ్యజియించి
సాగి వచ్చిన కొలచలమవారు,
దాక్షిణాత్యుల మహోద్ధతి కోడి సుఖసీమ
ప్రాలఁ జేరిన రావిప్రోలువారు,
పటుమరాటీపదార్భటి నొత్తిడిం జెంది
లాఁతి చోట్లరయు వెల్లంకివారు,
వారుపీ రననేల నావల్లెయుండు
వసతి నివసించు గుండువా ర్వారణాసి
వారు మొదలగు తెలుగాణి వారలెల్లఁ
గోరి మహదాశ్రయము నందుఁ జేరినట్లు॥ 271
గీ॥ అలమహారాష్ట్రు లధిపతు లైచెలంగ
గౌరవోద్యోగముల నున్న వారు మధ్య
లందు స్థిరులైరి పిమ్మ టఁగొంద ఱద్ద
నూరి జాడిద మొదలైనవార లెలమి॥ 272
క॥ శ్రీరామానుజ గురుమత
చారక రాజాను భూతిసామర్థ్యమునన్
జేరిరి కొందఱు వైష్ణవు
లారమ్యం బైనపల్లియ న్నుతుకమునన్॥ 273
గీ॥ ధీయలేకాళ మిగులనుదారు లైన

వరజమీందార్లకడ మంత్రిపట్టమూను
వారిపాంగ్యాన నియోగి వరులు లక్ష-
రాజు మొదలగు వా రందు మొజాఁ గొనిరి॥ 274

ఉ॥ రెండవయుద్ధపట్టుగ వరించి విలాసగృహాళి కోటల
నుండిగ గుంటురందు బహుధా విరచించు జమీనుదార్ల పే
రందఁ జెలంగు నంఘ్రిభవు లందొకకొందఱు స్వాస్థ్యమొంది రా
దండలఁ బల్లె పెద్దయి తామరతంపరగాఁ బ్రవర్ధిలన్॥ 275

క॥ ఈపల్లెయు గుంటురు నిలు
తీపొందుచునుండ జనులకెల్ల జలము లె
ట్లాపూర్తిఁ గూర్పనగునని
భూపులుఁ బ్రజ సంప్రతించి పూనిసి వేళన్॥ 276

గీ॥ హూణగిరినిగమాబ్దెందునయుక్తవత్స (1147)
రమున భీమనపేరొలగఁమున సంధి
విగ్రహాద్యధికారియై పేరుగనిన
సోమనామాత్యుఁ డేకుదెంచుట ఘటిల్లె॥ 27

ఉ॥ ఉన్నపరిస్థితుల్ని కృపోదధి స్థానికమైనయుద్యమం
బు న్నిగిడించి పాటుపడి భూపతి నుత్సుకఁజేసి కూరిచెఱ
వు న్నట నున్నదొర్వలను భూరితటాకములై సమస్తసౌ
ఖ్యోన్నతి నిచ్చుసారజలయుక్తము లొవకుస ప్రసిద్ధతన్॥ 278

గీ॥ పల్లచెర్వగ్రహారంబునకు యమూళ
నెసఁగు గుంటురుపశ్చిమా నెట్టిచెఱవు
వీనిమధ్యమున నూనువృద్ధి వెలసె
వీధు లంగళ్ళు నల్లిళ్ళు పేట లెన్నొ॥ 279

క॥ ఈ రీతి నెదుగుచుండ ధ
రారమణులు భోగపరపరంపరులై త్యా
గారంభు లగుట నంగల
వీరుల కైవసములయ్యె వీండ్లినేలన్॥ 280

—♦ బ్రాహ్మణ వృత్తి పరివర్తనము ♦—

ఉ॥ లౌక్యమహాకలాపకలన న్గడునేర్పరులైనయుంగలు
లౌక్యము కల్గఁజేసుకొని శూరతఁ బెంచెడి శస్త్రధారణా
ధిక్యత సంయమించి వెలితి న్బడఁబోవని శాంతిసౌఖ్యము

ల్పకల్పము లౌనటు లెక్కడుఁ బ్రశస్తముగా నల నేలుచుండుటన్॥ 281

మ॥ కృషి వాణిజ్యముఁ గారుకాల లనురక్తిన్ సేవ సంపాదనన్
దృఢ ప్రోత్సాహ మొనర్ప యోగికపురంధి న్నొంది గ్రామస్థితు
ల్వివరముల్గా ద్యజియించి పట్టణము లన్వేషించుచు న్జను ది
క్కుపణశ్రీజనతాప్రవాహయుతముల్గా నాదినా లొప్పఁగన్॥ 282

గీ॥ అగ్రహారాలుకూడ బ్రహ్మణులెగాక
వివిధజాతిమనుష్యుల న్నెలకొనఁ దొడఁగఁ
గ్రమముగాఁ బూర్వవృత్తి విప్రత్వమును నొంద
విప్రులు న్బహువృత్తినివిష్టు లైరి॥ 283

సీ॥ మేనాలు రథ్యల న్మెకొంట దిగనాడి
పంచ మేడలఁ బవ్వళించె నెక్కు.
పాండితీవాదము ల్పెలుసభ లొప్పెఱ నోడి
యన్యోన్యభేదవైన్యతఁ దక్కు,
శౌచసదాచారపరవిధానము
లక్కడుఁ గుళంకల తిగుకుములఁ జిక్కు.
స్నానాగ్నిహోత్రజపానూననిత్యక
ర్మము లొత్తిగిల్లి జీర్ణతను స్రుక్కు,
ననుదినాగమఘోష బిట్టడఁగె నుదర
పోషణమునకుఁగాఁగ నింగ్లీషు వెలయు,
నేటుగ స్వచ్ఛ మగు బ్రాహ్మణికమె యప్పు
డగ్రహారంబులన యుపహాస్య మొందె॥ 284

చ॥ వరుస నిషిద్ధకాకములె ప్రాశనకు న్బరిపాటులయ్యెఁ బే
ర్చెలఁచు నిషిద్ధవృత్తులె మతిస్మృతి నయ్యె విధాయకంబు, లే
మఱియు స్మరింపరాని కసుమాలపువాక్కులలోన నెక్కు నె
న్బకువుఁ బ్రతిష్ట లాదిఁ బుగ్రాహ్మణులందయిన న్గ్రిమంబునన్॥ 285

గీ॥ లవణములకో స్వదేశభూధవులు వైదొ
లంగిరి ధరించువారలు చెలంగరైరి
పంచకళ్యాణియు న్నార్థంబు నొక్క
గాట మెలఁగంగవలసె నకాలమందు॥ 286

క॥ పాలకు లన్యమతస్థులు
పాలితులే స్బహుమతాలవా రగుట న్ద

శ్వేలకపాలితులకు రాఁ
జాలున సమరసవిధంబు సరి నొకమాత్రన్॥ 287

ఆ॥ మతవిరుద్ధకృతుల మప్పఁజూచుటచేత
సేన తిరుగుఁబాటు సేయఁ దెలిసి
పాలనంబుఁ గొనుచు భవ్యవిక్టోరియా
మాత యాజ్ఞ జేసె మతసహనము॥ 288

క॥ ఆశాసనంబు చాటున
దేశంబున గలమహామ్మదీయులు నార్య
ల్నాశంకరవిషమదురా
వేశంబుల మాని మనఁగ వీ ల్పొసఁగుటయున్॥ 289

క॥ నానాఁటికి సంఘదురభి
మానంబు లణంగ నెవరిమతములలో వా
రూనఁదొడంగిరి స్వేచ్ఛా
మానితసంస్కరణములను మంచి వటంచున్॥ 290

క॥ మతవిద్రోహులపై నే
మతాధిపుఁడుగాని యాంత్ర మానవలసెఁ ద
త్కృతి మానవష్టకరమను
మతిఁ దీర్పులు న్యాయసభల మాన్యము లగుటన్॥ 291

క॥ దేశీయు లైననృపు లా
దేశంబుల గౌరవించి తేర్చుట పోవం
గా శబలితమతమఠరా
డాశయములు నలిగి తొలఁగె నంతరువాతన్॥ 292

ఆ॥ తగినరక్ష లేమి త్వరలోనె మతసాంప్ర
దాయములు కలంగి మాయమయ్యె
డెప్పర మగుమిడిమిడిజ్ఞాన మెగయుంగఁ
గ్రమతఁ గుమతపరతఁ గనిరి జనులు॥ 293

క॥ ప్రాతస్సాయాహ్నంబుల
నాతతభక్తిప్రవత్తి నాలయదేవ
వ్రాతములఁ గొల్చుపద్ధతి
ప్రాఁతగిలి నశింపఁ దొడఁగె పటువేగముగన్॥ 294

శా॥ విప్రస్వాములఁగూడఁ జూడఁ గ్రమత న్విధ్యుక్తకాలార్చనల్

క్షిప్రంబు ల్గళితంబు లౌచుఁజనసాగె న్విగ్రహాదు ల్కళా
తిప్రౌఢి న్భువనేశ్వరాంతరముల న్దీపించుట ల్మాని యే
దోఁప్రక్క న్బడి వట్టిషుబ్జ్మలయి సందుంగొందుల న్వర్తిలెన్॥ 295
శా॥ మైలల్ గ్లుప్తసమర్చ ముప్పాలను ముంప న్మాన్ను దక్షంబు లౌ
సాలగ్రామము లైనఁ ద్రాసులను దూఁచ న్దూకవున్నాళ్ళుగా
గాలి న్లైచెడికాగితా ల్నిలుపురాల్గాఁ దేలియు న్జాల వే
మూలం దెట్టియవాయుముం గొలుప నిర్ముక్తప్రభావంబులన్॥ 296
మ॥ యుగధర్మానుగుణంబు స్వాశ్రమవిధు ల్త్యగ్రస్థితి న్సల్పువా
రగడు ల్పొందుచు నేకొలందిగనొ యుందం దుండఁగా సర్వవ
ర్ణగతు ల్మిక్కిలిగా దురాచరణ దుష్ప్రారంభులయ్యు న్గదు
న్నగము ల్కాంచునటు ల్చెలంగెదరు గచ్ఛ్రలేఁగ గుంటూరునన్॥

—గ్రంథకర్తృవంశాదికములు—

కం॥ ఆపురి న్రామచంద్రపురాగ్రహార
గతశివాలయవీథిలోఁ గాపురంబు
గాఁ బురాతనవిప్రసంఘంబు లనఁగ
నిలుచుఁ బలువంశములు కీర్తనీయగతుల॥ 298
క॥ ఇంగువగట్టిన గుడ్డ ల
నంగాఁ బ్రాగ్గౌరవంబున న్నూత్నకళా
భంగిమ ప్రత్యేకతఁ గూ
ర్పం గాలము గడపుకొంద్రు బహుశేముషులన్॥ 299
ఉ॥ వారలలోన భోనగిరివంశ మనాదిగ లౌక్యవైదికా
ధారసుధీనిదానమన దక్షతతో నుతికెక్కె మేల్జమీం
దారులు గౌరవించి గణన న్మడిమాన్యము లీయఁ గాలికా
చారముల న్వసించు నట సంఘసమాదృతికి న్సమర్హతన్॥ 300
సీ॥ రాయపాధ్వరికిఁ బుత్త్రద్వితయం బందుఁ
బ్రథముండు పట్టాభిరామసోమ
యాజి ప్రజ్ఞావంతుఁడై యమరావతీ
శ్వరుకొల్వున న్దురంధరతఁ గాంచె
ననుజుండు పరిదేశియుజ్య గృహక్షేత్ర
యాజమాన్యమున మాన్యతను నిలువ,
వేదవేదాంగసంవిన్మణిఁ లిర్వురు

న్నిరిసంపదల యశస్స్ఫురణ మనుచుం
బుత్రపౌత్రులం గాంచి రిర్వురును వరుసం
బ్రేమం బెదతాత పేరునే పెద్దమనుమ
లిర్వురకుం బెద్ద లిడ వీర లెసక మెసంగ
శాస్త్రియును సోమయాజిగా సౌరుం గనిరి॥ 301

వ॥ పట్టాభిరామ సోమయాజికి శివరాముడు, మంగయ్యయను సుతులైరి సంతుంగాంచని శివరామునకు మంగన్న మూవురు సుతులలో మొదటివాఁడగు పట్టాభిరామశాస్త్రిని దత్తిచ్చుట గలిగె॥ 302

క॥ పరిదేశిపాత్రుఁడు న్న
ల్వురుసుతుల న్గాంచి చివరి పుత్త్రు విజయరా
ము రహిని బెరతాత మనుమ
ని రాజ్యమునకు దత్తుగా గణించి యొసంగెన్॥ 303

ఉ॥ తారణ మాఘపూర్ణిమ సితగ్రహవారము ప్రొద్దుపొడ్పులో
ధారుణి నొందె నీతఁ డవతారముఁ, బుష్యఁ దృతీయపాదము
న్నీరజవైరి దాఁటుతఱి, సిద్ధవుఁజక్కఁదనంబు పొల్పునా
కారము మేనికెంపురుచి కన్గొనువారిఁ దమి న్దనర్పఁగన్ 304

చ॥ మకరము లగ్న. మబ్జహితమంగళయుక్తము, సప్తమంబు శీ
తకరసమేత, మష్టమము దైవగురుస్థితికంబు సూర్యపు
త్త్రికయుత మై దిరా ర్సితబుధప్రబలంబును. మూఁడు కేతుకో
రకితముగాఁ దగె న్విజయరాముని జన్మము శోభనాఢ్యమై॥ 305

మ॥ శనిద్రేక్కాణముఁ జంద్రహోరను నవాంశ న్ద్వాదశాంశ న్ధరాం
శుని గన్యాబుధు నింద్లు మీనగురుగిము న్మౌళిత్రింశాంశ నొం
దినలగ్నంబునఁ గోణకేంద్రపుఁబు పంద్రెండింటఁ జేర న్బదేం
డ్లిససంజాతు దశావశేష మమర న్వావాకత న్బుట్టినన్॥ 306

మ॥ కుజుఁ డుచ్చ న్గలఁ డర్కనూనుఁడు నెసంగు స్పంచమంబంమఁ బై
ని జయోద్భాసి గురుండు క్షేత్రపదము న్వీక్షించు నెన్నంగ న
క్కజ మె ట్లాస్తిని బెంపు కల్గునొకో మార్గం బెద్దియో? దత్తుకాఁ
గఁ జన న్యోగమునున్న దం చనుకొనంగా వార్తకొన్నాళ్లకున్॥ 307

గీ॥ తెలిసి పట్టాభిరామశాస్త్రి యురుదెంచి
"యౌర! పట్టాభిరామసోమన్న! అన్న!
పెద్దతాతయ్యకిదుటి యాపద్దశ న్వ

చింపనేటికి కడుఁ బరిచితమకాదె॥ 308

శా॥ ఆస్థానంబులఁ బండితోత్తములయం దయ్యుత్తమశ్లోకది
వ్యస్థానాస్తిని బెక్కుగ్రామములమాన్యంబు లనూర్జించి మే
లాస్థ న్నిష్యుల బంధుల న్నిత్రుల నత్యంతంబుఁ బోషించి కీ
ర్తిస్థైర్యంబునఁ బెద్దతాత కొనెఁగాదే కీర్తికాయత్వమున్॥ 309

ఉ॥ మంగయశాస్త్రి యాయనకుమారుఁడు నాపితరుండు సాహితి
న్నింగము మైన నంగలులు చేసినమేరల కెల్లరాజ్యము
ల్భంగములై చన న్నృపుల ప్రాపు నశింప గడింపు వోయిన
న్వంగని సత్యసత్రమున బద్ధుఁడు గాఁడె మహాఋణంబులన్॥ 310

క॥ తన ముగురాత్మజులమునే
నను నాసోదరులు నదిగి నూల్కొని యేకొం
తనో తెచ్చుమండఁగదె యిం
టిని యాఁకలిపుల్ చొఱ స్సతింపక యుండన్॥ 311

మ॥ తల దాకట్టిడినట్టు లాఋణముల న్నైర్మ్యంబునో మాన్యము
ల్తలము ల్వే తెగనమ్మి తీర్చి ఋణము క్తత్వంబుఁ బ్రాపించి యి
ట్టులా కాలంబును దాఁటు మా కిపుడు గడ్డుంజిక్కు లొక్కమ్మది
వ్గలఁగింప న్నమకట్టి నెట్టుకొని, యన్నా! ప్రాప్త మేనాఁటిదో?॥ 312

సీ॥ పరదేశి-పెదతమ్ముఁ-డురుశాస్త్రాభ్యాసి-
చనె- గవర్నర్మెన్ఁ జాల దాఁప!
వెజ్జవిజ్యుఁడు నాత్మవేది సీతారాముఁ
డరిగె నాచినతమ్ముఁ డడలుఁ గొలిపి!,
తరియింతు నాపెదతమ్మ సిబ్బల నంచు
నెంచ నిర్వు రొమ్మసగించి యేగి!
రయ్యో! యేమని చెప్ప ననపత్యులము నేను
నాయాలు, గడచు దినంబు లెట్టు?
లెవరి, జూపెట్టుకొని గడియింతు మనుదు?
నెటులు విధవల మఱదండ్ర నెపుడుఁగాంతు?
నాన్న తరువాత నీవె నా నాన్న వన్న!
తలఁపుమీ! నాదువంశంబు నిలుప నన్న!॥ 313

చ॥ మఱదలు బిడ్డఁజూచి నను మాటికిమాటికి బ్రోత్సహించెడి

న్దొర! జగముద్దుబాలుఁడు పదుండు పదుం డడుగుం! డటంచు నా
తురపడ నేటికం చెటులొ త్రోసితి నేఁడులుమూఁడు, నాభుజాం
తరమున నే మెలంగు బుడుతం, డయిన న్గనఁదృప్తినుంతయున్"॥ 814

క॥ అన, ననునయించి యనె మ
జ్జనకపితయుఁ డెఱుఁగనటర? జరిగినదెల్లన్!
మన కొకభేదముఁ గలదే?
యనుమానంబేల? నీకె యుగు వాఁ డెలమిన్॥ 815

ఉ॥ ఏదురదృష్టమో! వరుస నిట్లు గనొక్కరివెంట నొక్కరుం
గాఁ దెగినారు సోదరులుఁ గందులు! బిడ్డ నొసంగుపూన్కికి
న్నా దొక తెంపు, రోజులుచనంజన దుర్గ్రహబాధ పోవగుం
గాదె! యటన్న యూసఁ దమకం బడఁగింపుము మేలు సేకుఱున్॥ 816

చ॥ మనసు చివుక్కుమం చనెనొ మాటదియు న్వచియింప కింటికే
గిన నెలలోనె మేను పులకించి యుపాధ్యపురోగ ముద్భవి
ల్లిన నొకకొన్నినాళు లెటులే జరుగన్ స్మృతిపోవుముంపు పై
కొనునటులుండ నాదుజనకు న్బిలిపించి జలార్ద్రచక్షుఁడై॥ 817

శా॥ "అన్నా! బత్తెము నాకు భూమిపయి శూన్యం బైనయట్లున్న దె
ట్లున్న న్బాలుసపైని భ్రాంతి నుసు రుద్యోగింప దుఃక్రాంతికి
న్ని న్బ్రార్థించెద దత్తహోమవిధి కానీ! కాకపోనిమ్ము! నీ
వన్న ట్లర్భకు నాదువంశమున కీయ న్నేల్కయి న్వేయుమా!॥ 818

మ॥ విధియుక్తంబుగఁ దంతు సల్పవియెడ న్వేఁడైనను న్నిల్పు, మే
ల్పధము ల్నాకు లభింపనీ చెడి లభింప న్నానిన న్నానని
మ్ము, ధర న్వంశము నిల్పు, నయ్యదియు నీపుణ్యంబగు న్మేదిని
న్బృథ చేకూఱుఁ గృతార్థత న్విడిచెద న్బ్రాణంబు లేనైననున్॥

మ॥ అని కైజంటను జాపి కన్గొలఁకులం దశ్రు ల్జడి న్బాఱఁ జూ
చినఁ దా మజ్జనకుండుఁ గంటితడి యుంచె ల్కట్ట హాస్తద్వయం
బునఁ జేతులొక్కని "తమ్ముఁడా! మును పె నీపుత్త్రిం డెవాఁ డంటేఁ గా
దె! నిజం బియ్యది నమ్ము మమ్మలునకున్ దృప్తిన్నది న్గొల్పుమా!"

చ॥ అనుచును బాసనీయఁ దుష్టితాత్మకుఁడై యతఁడేగె సర్వధా
రి నధిక చైత్రమాసమునఁ గృష్ణచతుర్దశినాఁడు మూఁడువా
యునము లెసింది నాఁకు డనంతరమం దొకకొన్ని యేండ్లుపో
యినపిదప న్ననుఁ న్వ్యధగ నీ ఁదలచుచు నున్నయంతటన్॥ 822

క॥ ఆపాదమస్తకాంతం
బేపెడనే న్నాదిమోపనీయునితఁడుచు
న్గోపున మఱుఁగాచికము కడు
నేపున నన్నాక్రమించె నేడవయేటన్॥ 323

ఉ॥ అమ్మయుఁ బెంపుడమ్మ కడునాతురత న్గొని యారుమాసము
లమ్మహరమైనవ్యాధిఁ బడి మూసినకన్నుఁ గంగ లేనిన
న్నమ్మలికంబుఁ బ్రేమమును నొత్తిడిఁ గొల్పఁగఁ బథ్యపానమా
ర్గమ్ములఁ జక్కఁ దిద్ది యొసకంబు ఘటించిరి నాకు నెమ్మితోన్॥ 324

క॥ పదునెనిమిదివందలతో
బదియొదవయేట జూను పదునాల్గున స
మ్మదసంభృతార్వజనయు
క్తిద తృహోనంబు వదుగు దీప్తి ఘటిల్లెన్॥ 325

ఆ॥ ఐనదనినమాట కాని పెక్కుదినాలు
మాన జనకజననితోనె నిలుట
నా నిసర్గబంధ మంతంత్రవీలునే
యుంటు గట్టువెంట నగున త్రెంప॥ 3?6

ఉ॥ మందు దశావశేష మతిమందముగాఁ జనునవ్వు బుద్ధిలో
మందముతో గ్రహింప జడియుంబును బైకొన మూఢవృత్తి నా
యం దతిమాత్రమై వెలసె నర్కసుతుం డయిదింటనుండి రెం
టిం దిలకించుచుంట వికటించు గ్రహస్థితి దాఁట శక్యమే?॥ 327

గీ॥ నవదశాప్రాప్తి నవదశానాథయోగ
శక్తిచే నవననమైనశక్తి తెనర
నవపుఁ డగుపోమునినుతుండు నా కొసంగె
నవనవోన్మేషబుద్ధి నానాఁటి కెనుగ॥ 3 8

శా॥ కావ్యం జేర దివౌకసేజ్యశుభవీక్ష స్వర్గృహంబై కనన్
స్తవ్యం బైనధనస్సున న్బుధియుఁ బెంట న్గెల్చుట న్పెమ్ముఁ డ
ర్హావ్యాసృత్తము గాదె పూర్వ మెటో సంప్రాప్తంబులుంగా వె మం
తవ్యశ్రీకరమంగళోద్యతనము ల్గామై ఫలాలీయుచున్॥ 329

సీ॥ ఒక్కయేడైన నెం దోటమిం గనకుండఁ
బట్టభద్రత నాంగ్లవాణిఁ గలిగె
జెండవఘాంబు నుండియే గణములె

న్నది ప్రబంధోక్తి సంధించు టమరె
నవుడె సాంసారికవ్యవహారములు పైనిఁ
బడ నాస్తి సేమ మేర్పఱచు టొనరె
నానాఁడె పెండ్లాడ నలనాఁటిగవఫార
మందె సంతానాప్తి కయ్యె మొదలు
ఆర్జనము దెచ్చునుద్యోగ మందనయ్యె
ఋణముల నీర్చి నిలవఁ జేర్చికొనఁ బొసఁగెఁ
బ్రథమ మైనకన్యాదానఫల మెసంగె
బుధదశాబ్దంబు లం దిట్లు పొసఁగె వృద్ధి॥ 380

శా॥ ఓనామాల్మొదలెత్తునాఁటికె పదేండ్లొప్పె న్భళా! యెట్టిప్ర
జానిష్ణాతుఁడొ మందుఁ డాబుధదశన్ షష్ఠాష్టమత్వంబున
న్నొప్పెనీఁడయ్యె పదేండ్లు మాంద్యమును బంగుం దాఁడి నెక్కించుచం
దాన న్నాల్గవఫార మెక్కుటయె గండంబయ్యెఁ గుంటున్నదన్॥ 381

శా॥ మందజ్ఞప్రథనంబునం దుభయసంబంధంబు తగ్గెచ్చుల
జ్జైందజ్జైంద సదేకమాన జడతాజిజ్ఞాతృత ల్లొచ్చుహె
చ్చుం దాల్పన్ గెలుపుంబతాక బుధుఁడెచ్చోఁ గొల్పె! జ్యోతిర్బలా
ప్తిం దూపింతురు కొంద తేమనఁదగు న్విద్యావివేకజ్ఞతల్॥ 382

శా॥ ఆకాలంబున నాస్థితి న్దడవ నౌరా! వింతలన్వింతగా
నాకే తోఁచెడి క్లాను నొక్కటియు పూర్ణప్రౌఢి రాకే యెటో
ప్రాక న్దేకితి మూఁడు ఫారముల పర్యంతంబు! పైనిన్నియే
దాఁకెన్ బహుమానము ల్పడయుసత్త న్గంటె నవ్వాయిగన్॥ 383

ఉ॥ షష్టనవాధిపత్యము! దశస్థలరా జగుశుక్రుపొందుఁ! ద్వై
విష్టవమంత్రి చూపు! వ్యయవేశ్మపదాప్తి! బుధుండు! యోగము
త్కృష్టత నీక మానునె సుతృప్తిగ? నన్నివిధాల నిచ్చినాఁ
డిష్టములెల్ల గూర్చుచు ననిష్టము మాన్చుచు నిట్లు చూడుఁడీ!॥ 384

సీ॥ పదియునొండగునేటఁ బ్రాగంభుఁడై దత్తు
చే నాస్తి మెడపోగుఁ జేర్చినాఁడు
కొడిగట్టుచదువునకు న్దైర్యచమురుంచి
జ్ఞానదీపికఁ బెంపు సల్పినాఁడు
పదమూఁటఁ బెండ్లియుం బదునేను బదునెన్మి
దులఁ బుత్రికలను నెక్కొలిపినాఁడు

ఏకవింశతిఁ బుత్త్రి నిచ్చి విద్యన్నేర్చి
యుద్యోగపథమునం దుంచినాఁడు,
కవితఁ బదుమూఁట సాగించి కావ్యనాట
కములఁ బదునారిటన్ సృష్టికలిపినాఁడు
కూర్చినాఁ డిర్వదియురెంటఁ గూఁతు పెండ్లి
సంతతారోగ్యసౌఖ్యం బొసంగినాఁడు॥ 335

క॥ కవితా గౌరవసన్మా
నవిశేషము గల్గినవమనాథదశ న్మా
ధవుఁ డగుమంత్రిప్రెగ్గడ
సువంశజ భుజంగ రాయసూరి గృహమునన్॥ 336

శా॥ మూఁట న్మీనమునందు దేవగురు నిమ్నం బొంది యుత్తేజముం
బాటిల్ల న్గని కేతువుంటఁ బ్రబలత్వం బొందె నుద్యోగము
న్నేటా మాండలికేశు దాఁపునఁ బ్రధానిత్వంబు సంధిల్లెన
ప్పాట న్నగ్గుచువచ్చె యత్నములు శుంభచ్ఛోభనాఢ్యంబులై॥ 337

క॥ పది కై దున కధిపతియై
పదిరెండిట శత్రునింటఁ బదుట న్వక్రుం
డెదుగుంబొముగుం దొరలని
పదవి న్నడిపించె రెండు పది వత్సరముల్॥ 338

గీ॥ వ్యయధనక్షేత్రముల గురుం డరయుచుంట
వ్యయము నార్జనముల్ క్షేత్రభవనలాభ
మధికధర్మాను బద్ధంబులై తనర్చె
సంస్కృతి న్లౌక్యమునఁ గూడ శంస నెగడ॥ 339

గీ॥ ఏడిటి న్లాభమును వాక్కు నినసుతుండు
కనుఁగొనుచునుండ దత్తత్సుఖంబు మిగుల
పరిమితంబుగ జనియెల్ల దొరలిపోయె
నన్నిటికి దైవభక్తియే మిన్నగాఁగ॥ 340

క॥ శని లగ్నధనేశత నై
దున మిత్రక్షేత్రసంగతుండగుట నను
న్మనవిచ్చెఁ జిరాయువుగా
ననయుంబుల ముంప కోర్చున నెర్వపరియై॥ 341

ఉ॥ ఏబదినాల్గు వత్సరము లీడవు డైన, దినేశ్వరుండురాఁ

గా బడి నొక్కయేడు చనఁగా వెస యోగవిశారదుఁడయ్యె ని
ష్ఠబడి యాతురావ్యవముల నిచ్చుచుఁ బాలక సంస్థ ప్రోవగా
రాజమున ద్వినందినము రంజిలదు స్తవితాకుమారితోన్॥ 342

చ॥ గ్రహబలదత్త శీఘ్రమతిఁ గాపుగఁ బ్రాపుగ దక్షిణక్రమా
ప్త హితమనువర్తన స్థవిలి పాపదము ల్త్యజియించి వృత్తి న
న్వహమును ధర్మతత్పరత నుండె లగించుచుఁ గష్టనిష్ఠుర
ప్రహతులఁ దాల్మి నైఁచి యొకపద్ధతి సంసరణాబ్ధినీదితిన్॥ 343

శా॥ సామాన్య స్థలలోన మాన్యతయె హెచ్చ న్నేరు సాధించి ని
స్సీమానుగ్రహదక్షదైవమును సాక్షిన్ సదా నిల్పుచు
న్సీమాంతస్థల వర్తనైతి నివుడేఁ జేయంగ నాలోక్యము
ల్గామింపం దగు కావ్యముల్ గలుగ వేలా యింకఁ దన్నోహముల్॥ 344

చ॥ వడసితిఁ బుత్త్రిల న్సుతల బంధుల. వారిని శక్తి నంచన
ల్త్రొడరనిరీతిఁ దన్పితిని లోపము సోకనిలాక్యవర్తన
న్నడపితి నిన్నినాళ్లు లేశఁ గాలము గావ్యకుమారితోడ నా
యొడయఁడు వాఁడనే నసఁగ నొప్పెడు దైవముతో వెలార్చెదన్॥ 345

సీ॥ బుధకావ్యగురుకృప నొప్పారించితిన్ శ్రీగ
  ణేశ్వరీయంబను కృతిని మొదట
భారవిచరితం బుపన్యసించితిఁ గావ్య
  ధోరణి న్సుఖశైలి తోఁచఁగలాడ
భారవియు మురారి పల్కిన కావ్యనా
  టకములఁ దెల్గుపొందిక నుడివితి
శ్రీకాళిదాసుని శాకుంతలము మేఘ
  ములకు దెల్గొనరించి పొగడుఁగంటి
గీతకు న్వార్చితిని కృష్ణగీత. సంత
  రించినాఁడఁ దెల్గున లహరీద్వయంబు
నన్నొకతకాదుల న్దేవు నెంచినాఁడ
  నఖిలము విత్తసీమ బ్రహ్మార్పణము గ॥ 346

గీ॥ వాణితోడ మదిష్టదైవంబుతోడ
యుగపదానందఖేలన మొదవు కట్టు
లనెడి యోజన మానసమందుఁ జాల
మునుపె ప్రభవించె నేపూర్వపుణ్యఫలమొ॥ 347

గీ॥ దండికవి యగ్రజుండు కోదండపాణి
మల్లికార్జునమకుటసమ్మానితంబు
వరసహస్రంబునకు వృత్తముల్ పెట్టఁ
బాడినాఁడ నన్యార్త్వని భక్తి యెదుగ॥ 348

చ॥ తనకుఁ గుటుంబపోషణకు దైవసమర్చనకు న్నరుండు బు
ద్ధిని దనకాలము న్దినకృతి న్వినియోగ మొనర్చుచో భవం
బునకుఁ గృతార్థతావహమొ? పొల్చునొ? వేర్విధి యెద్దియైన? నం
చనుదిన మెన్న నెన్న నొకయద్భుతసూక్ష్మము వెల్లడి న్గొనన్ 349

ఉ॥ దైవసమర్చనంబనిన దారుశిలాదుల పూజమాత్రమో?
అపలితత్త్వనాథుఁ బరమాత్మను వ్యాప్తుపటిఁ గొల్చుమాత్రమో?
నావిధి. వేఱెకెద్దియయిన న్గలదో? యనిశంక నోఁచ మే
ల్చేవల బాదరాయణముని చిత్రచరిత్రము తప్పి నెమ్మదిన్॥ 350

మ॥ నిగమాంతాఖిల శాస్త్రసంచయముల న్నిష్ణాతుఁ. డాత్మానుమో
ది. గతాత్ముండు. మునీశ్వరుండు, సమతాదీప్తుండు నారాయణుం
డుగ నర్చ్యుండుగదా! స్వమోక్షమున సంతోషింప, కల్కాలమం
దగుధర్మంబుఁ బురాణముఖ్యముల నేలా నింపె లీలాగతిన్?॥ 351

ఉ॥ అంతట నిండియుండుపరమాత్మను స్వాత్మవదైకదేశమం
దెంతు నటంట సంకుచితవృత్తి మంటకు సందియంబె? స
ర్వాంతరసంగతు న్దనుపనౌపరిచర్య సమస్తసృష్టి క
త్యంత మొనర్చుచుంటె పరమార్థముగా విశదీకరింపఁడే?॥ 352

ఉ॥ ఈశుభదృశ్యపథంబు వరియించియె సాగరసామ్యవాఙ్సుధా
రాశి ననేకపుస్తకవరంబులఁ గూరిచి నాఁడు నేఁడు వి
ద్యాశబలత్వము ల్తఱుఁగనట్టుల శాశ్వతకీర్తిశాలి పా
రాశరనందనుండు బుధరంజకుఁడై ధర కింపు నింపఁడే?॥ 353

మ॥ ఇది దృష్టాంతముగాఁగ భూమిపయి నాయామధ్యమం దెందఱో
సదయు ల్దక్షులు తన్నిగూఢపదవాస్తవ్యంబునే కాక శా
స్త్రదిదృక్షార్థవినూత్ననిత్యపథసంధానాఢ్యులై లోకసం
పదఁ గళ్యాణయుతంబుగా వలచి పెంపన్లేదె శంపాద్యుతిన్॥ 354

ఉ॥ వత్సరము ల్సహస్రములు పర్విడె నిప్పటి కైదొయారో! సం
వత్సముపేతసృష్టిని సమస్తముఁ బెంపుల విస్తరిల్లె నీ
యుత్సవము ల్గ్రథించుపని యున్నది యిప్పటివారి యాదలన్.

జిల్పదటన్నతర్కములచే నిటు గాలముచేటు దోర్పడున్॥ 355

చ॥ ఇహపరసౌఖ్య మన్ననుడి యిప్పటిదా? తొలినాటి ఋషి ని
స్పృహులయి పారలౌకికవిశిష్టతనే మరులొంద దేహ మ
స్వహమును గోరుపోషణము నాణెముగా సమకూరునే? మహా
మహులకు 'మేటిదేహమున మంచిమనం'బనుమాట శ్రోత్రయే॥ 356

ఉ॥ నశ్వర మైననాజగ మనంతమహైశ్వరదృష్టిలోన న
వ్యైశ్వరశక్తి జీవికగునా? తగునా పెదపెద్దమాట లా
గ్రశ్వసనంబులున్? బడినకందువ బొందు గ్రహింప కేదొ పై
విశ్వము నమ్మి రెంటికిని వెంగళులై చెడు టొక్కగొప్పయా?॥ 357

మ॥ కడుహింసాత్మక మైహికంబని బహిష్కారంబు గావించి యె
ప్పుడు వేదాంతికశారిరంసలనె తెంపు ల్పూని పట్టూనకొం
డెడువా రైహికదక్షులై తలలపైనే పెన్నివా ల్త్రొక్కరే?
బడుగున్నోజనమూని యాత్మహననప్రౌఢి న్మన న్బాధ్యమే?॥ 358

చ॥ ఇహపరసౌఖ్యదానక్రృషి యెంతయు దొడ్డదిగాన, జాతిస
న్నహనములందు మేలిసుమనస్కతఁ గూర్పవలంతిగాఁ బ్ర
త్యహముఁ దదున్నయంబునకు ధాగుణి సర్వులు గ ధయత్నధూ
ర్వహులుగఁ బొల్చుటొప్పుపని. భాషితుభోద సుదాయకంబు నా॥ 359

శా॥ ఏదే న్గోప్యవిశేష మన్యులకు నూహింపంగ రాకుండ నా
సాదింప న్మనపూర్వు లుంచిరిగదా సాంకేతికక్లుప్తబో
ధాదార్ఢ్యత్వ! మధర్వవేద మొకదృష్టాంతంబుహా! దీనిని
ర్భేదింప న్నవమొన్నవారికఁ గనన్రై రేల్ప్రాసిక నవ్యాపలున్॥ 360

చ॥ బహుపరిశోధకాధ్యులయి భావిభవంబుహితంబె దృష్టిగా
నహరహము న్జరించి యొకయంతరువు న్బొసఁగించి చన్నధూ
ర్వహు లగుపూర్వవేత్తల యుపారకశాపరివాకముందు ని
స్పృహ వెలిగా నొకింతయును జేర్పతిమే?, ఫల మింత గొంటిమే! 361

ఉ॥ ఆర్యులలోన నాగరికతాంచితులొజ్జలు సర్వవేదవి
ద్వర్యులు హైందవంబునకు వచ్చి క్రమంబుగ దేశవర్ణసాం
కర్యతతోఁ గృశించి చెడఁగా, నితరార్యు లనాగరు ల్మహా
శ్చర్యవిశిష్టత న్గనిరి శక్తిఁ బ్రతీచికి నేగి యుండియున్॥ 362

శా॥ కోర నూడదు, తృప్తి మే లని కడు న్గావస్థ ముండూకదీ
క్షారాగంబునఁ బ్రాచ్యు లుండఁగఁ, బ్రతీచ్యగ్రాముణు ల్సర్వశ

త్రాపరంభంబుల దక్షిణోత్తరధ్రువాగ్రిశేయయాత్రాక్రియా
ధౌరంధుర్యతఁ బూర్వమాతవకళాదాంపత్యము ల్కూర్పరే!॥ 363

చ॥ అనయ ముపక్రమించి బహుధాన్యపథంబులకు న్గ్రమించి యై
క్యనియతి విక్రమించి విజితాల్పమనీషుల పూర్వవిద్యల
న్గొనకొని సంగ్రహించి కడుగూఢకళార్థము వెల్వరించి త
ద్ఘన తరయోగశక్తి మొనగాండ్రయి రిప్డు ప్రతీచ్యపుంగవుల్॥ 364

క॥ మన చప్పన్నార్విద్యలు
మనల చతుష్షష్టికళలు మనమఱచినవె
ల్లను బనివడి తెలిసికొనుచుఁ
బెనుచుకొనిరి వా రపూర్వవిస్తృతు లమరన్॥ 365

ఉ॥ సాహసము న్సమర్థతయు శాసనదక్షత సర్వశాస్త్రసం
దోహను పాండితీపటిమ నూతనశాస్త్రసమాసకల్పనో
త్సాహము బశ్చిమార్యులకు సాంప్రతి మగ్రపదం బొసంగెనో
నూహకలంగ వారిదెస నూఱక చూఁతు మదేమిపాపమో!॥ 366

ఉ॥ వారల కట్టుజుట్టువస వారి విలాసవిహారరీతియు
న్వారల పానభోజనము వైఖరి మున్నగు వారిబాహ్యసం
చారముమాత్రమే వలచి చాలఁగఁ గొంటిమి కాని వారి మే
త్రీరుపులందు నొక్కటియుఁ దెచ్చికొన న్వసపోదు నేఁటికిన్॥ 367

మ॥ మనసామ్రాజ్యకళ ల్తొలంగె మతము ల్మాన్యంబులు న్సన్నగి
ల్లెను వ్యాపార మపాకృతం బగుచు నీల్గెన్ సద్గుణానీకము
ల్సనెఁ సన్న్యాసదనేకమార్గముల దాస్యం బబ్బె సంకెట్టిప
ట్రన మొందంగలమో నిపాతగతుల "భ్రష్టస్య కావాగతిః?"॥ 368

చ॥ ఉదరము నింపుకోఁ గలిగియుండుటె జన్మము సార్థకంబు నా
న్గుదిరిన యీదినాల మనగో డఖిలంబు యథాతథంబుగా
మదిఁ గనువాఁడు నూటి కొకమానిసియో న్మనలోన నున్న? యే
పదువురొ యున్న వారినుడి పాటిలునే పటుశక్తియుక్తమై॥ 369

చ॥ మనప్రముఖత్వ మెట్లు మటుమాయముగాఁ జనెనో? ప్రతీచ్యవ
ర్తన మది యెట్లు నేటుకొనె? తజ్జనసాధితనూత్నశాస్త్రము
ల్ఘనత నిడంగ నేకిటుకు కల్గెనొకో! సుజి లోకమాదిమం
డి నడిచినట్టి మానవుకథందిచరిత్రము నేప్రకారమో?॥ 370

చ॥ అసలు మనుష్యసృష్టి యెపుడయ్యెనొ? అంతకుముందు భూమిపై

వసతిగ నెట్టిజీవతతి వర్తిలెనో! మఱి వానికంటెము
న్మసలెనె యెద్దియైనను క్షమాజనయిత్రి జనించు టెప్పుడో
పొసఁగ నెఱింగి వ్రాయఁగడు బూర్వమునందె కుతూహలించితిన్॥

—♦ కృతిసంకల్పము ♦—

క॥ మును గంజాం ఛత్రపురం
బున నుద్యోగమున నుండు ప్రొద్దులఁ గై
తను బాల్గొను మహితులతో
ననువుగఁ గాలంబు బుచ్చునపు డొకనాఁటన్॥ 372

ఆ॥ చెన్నరాజధానిమన్నించు గొపను
భార్యతోడఁ గొలుచువారితోడఁ
గళ్ళికోటరాజుగారి రంభాదేవ్య
భవనమునకు వచ్చు వార్త తెలియ॥ 373

క॥ ఆడంబరంబుఁ గనఁగోను
నాస గుమాస్తాలు పలువు రగుచునుండ
న్వ్యాసి తోడి కట్టి యనువగు
వేసముతో వారితోడ వెడలితి నేనున్॥ 374

క॥ పదితొమ్మిదివందలయి
ర్వదియైదవజనవరి న్నరగుమాడవనుం
దదినంబున బహుజనసం
పద రంభాస్వేష నధికభాసురమయ్యెన్॥ 375

ఉ॥ మే మటఁ జేరగా నెదిరె మేల్స్ఫలంబు శుభాయుతిప్రభా
భూమికగాఁగ యాగతము పొంది వారో యెసొంపుపెంపుల
స్తోమ జగీషఁ దర్కు లాలయించు విలాసకళామిళత్తను
స్తోమముల స్ఫురిపూర్ణశశిఁ దూలుచుఁ గుంద్రసి మోహదన్న్మెన్॥ 376

ఉ॥ ఆసాగనుందనంపు నెలు లాజులు లామెయి నేపళంబు లా
యామధ లూర్వ్యిలాసములు నావగకిన్నరవాగ్విశేషము
ల్మసరభానురాంగములు మింటి నెలంతల మించు విద్యుదా
ల్లాసమునింపఁ జూపరు లిల స్ఫురితమ్మ స్థితిఁ గాంచి రందఱున్॥ 377

ఉ॥ మోహిని మున్ను రాక్షసుల ముంచిన దివ్యమహేంద్రజాలమో!
మోహికిఁ దద్వరిష్ట నట మున్నుగఁ జూపెడి కామచిత్రమో!

నాహావణిల్లె యొంపవతజనంబు శతం బటఁ బోల్కి- భేదసం
దేహముతేనటు ల్వోలుచుదీప్తులఁ బెట్టెల సంచరించుచున్॥ 378
శా॥ వామ ల్యారలు వారిరాణి యగునేపాల్రాజ్ఞి రామేశ్వర
శ్రీశుద్ధ్యాత్రకుగాఁగ నేగెదరు వారిం దేటిచూడంగ రా
దీప్తమై విల్వక పోండటం చనియె నం దే పెద్దయుద్యోగియో,
మే మాచోటును వీడి ముచ్చటలమేల్మి న్గాంతద వేగఁగన్॥ 379
ఆ॥ దివ్యమగుసలూను దేదీప్యమానమై
ధవళకాంతి చుట్టుఁ దాండవింపఁ
జూచువారిచూడ్కిఁ జుబ్బనచూఁరగాఁ
గొనియెఁ గాంత మినుము గుంజానటులు॥ 380
క॥ కోణాకృతి నుపరితలము
శాణింప "సలూను" చెన్న రాజ్య గవర్న
ర్మాణిక్యవాహ మగుటను
జాణతనంబున నెఱుంగఁ జాటించె నటన్॥ 381
క॥ అవి పాలరాతిపలకలె
యవునో? అద్దంపుబిళ్ల లవునో? యన మే
లవు వెల్ల "పెంటు" కళల
న్మివుల సలూన్వాలితలంబు మెఱుఁగులఁ గురిసెన్॥ 382
క॥ వెలి వెల్లపూత కనువా
రల వారల చూపుతోడ గ్రహియించె దళ
త్తళలఁ బ్రతిబింబముల సర
సులకు న్సౌహార్ద మెందుఁ జోద్యమె యనఁగన్॥ 383
ఆ॥ ఇనుపదారిమీద నెసఁగియున్న "సెలూను"
పెటికి లోని కేగుపీలుకొలకు
నిలుపఁబడియె నడుమ నిశ్రేణి యొక్కటి
యొక్కప్రక్కఁ జేతియూఁత యొప్ప॥ 384
మ॥ వెలిసింగారముమాత్రమే కనుఁగొన స్వీలయ్యె లోపెంపును
న్దిలకింప న్గన "లెమ్మ! పో!" మ్మనుపాలి స్త్రీనంబు భంగించె ను
త్తలము ల్వ్రాకెడుకౌతుకం బన నరు ల్దాదవ్వుల న్నిల్చి య
ట్టుల నిక్కించి పదాల ముంగొనలపైఁ దోపాడి రొక్కుమ్మడిన్॥
క॥ ఆ సందడిసంములఁ బో

లీనుల చెదిసరు తెలిపి లీలగఁ దోఁచె
న్గాసంత సలూన్లోపలి
వాసి చిదంబరరహస్యవైఖరిగాఁగన్॥ 386

సీ॥ కనినకాసంత కాసంతెఁ గలుగువార
లౌర! యీవింత నీ వింతసంతెఁ గంటె
యనుచు మున్గాడి ముం దాడి గబ్బురమగ
భటులయార్భటులకును మిక్కుటముగాఁగ॥ 387

గీ॥ ఈసలూన్వెంటఁ గననయ్యె నింకనాల్గు
రైలుబండ్లందు శ్రీగవర్నరునితోడఁ
తిరుగుపరివార మొకకొంత యరయనయ్యెఁ
దరతరంబుగుమాన్యాలు దోఁలు గలిసి॥ 388

గీ॥ శ్రీగవర్నరుగారు వేంచేసియుండు
బండి వట్టిదిగాఁ గనుపట్టె నపుడు
వార లాకళ్ళికోటశ్రీవారితోడఁ
"జిల్కు"కొలనికి నేగుట ల్చెప్పఁబడియె॥ 389

గీ॥ అంత జను లందఱును "రంభ"కభిముఖముగఁ
బోవ నమకట్టె పూచినముద్దబంతి
చెట్లు పరటులు నిఱుగడంకేర్చి తీపె
జొంపముగ నేర్పఱిచు త్రోవఁ జూచి వెడలి॥ 390

ఆ॥ చెలఁగి యామాటనీమాటఁ జెప్పకొనుచు
జంటలై గుంపులై నరు ల్వనఁజనంగఁ
దోఁచె నల్లంతెఁ జిత్రమా తోరణంబు
"రంభ"కిదిహారి యనెడిసంరంభ మూని॥ 391

క॥ ఆతోరణమునఁ గనుపడెఁ
బూతమెఱుంగులు మనోజ్ఞపుష్పచయములన్
ఖ్యాతలతావివహంబులఁ
జేతము నవలీఁ బొదివి చేకొను కేళిన్॥ 392

క॥ లతలలోని పువ్వుల లగ్నంబులైనక
న్నవల మివులఁబూన్కి గదుం దివిచి
నాగి నడువనడువ న్యాగతమూచక
ప్రౌఢతోరణంబు పట్టె తిరిచె॥ 393

గీ॥ తిగుచుటయు "నమ్వారే!" యని మిగులువేడ్కఁ
జూచువారలచూడ్కు లచ్చోటఁ దగిలి
యనిమిషత్వంబు వహియించె నౌర! రంభఁ
దరియుటకు ముందు మానవత్వంబు చనదె!॥ 394

ఆ॥ ద్వారతోరణంబు దాఁటినంతనె యొక్క
ప్రక్కలాతుములను బహుకులముల
మేలిగుత్తములను మాలీసుచేయుట
కానఁబడియె వింతకదురులదుర॥ 395

గీ॥ చెట్లకొమ్మల వ్రేలెడి చిత్రచిత్ర
వర్ణముల కాగితపుగూండ్లు వాయుచలన
సంభ్రమించెడిసొగసు లాశ్చర్యము నిడె
వింతఁగనఁ బుల్గు లిట్లు కావించె ననఁగ॥ 396

క॥ నోరూరఁజేయు బహువిధ
సారామోదముల దెసలఁ జల్లుమిఠాయీ
లాకరపుదినుసులుఁ గాఫీ
టీరసములు వెలయు సంగడియుఁ దోఁచె నటఁ॥ 397

సీ॥ పుట్టఁ దొల్చెడిచీమ లట్టులు బలుపన్ను
లను జేయుభటుల చలాకి కొంత
"అటులుగా దిటుల! రా!" యని యాజ్ఞ లొసఁగెడి
యుద్యోగిజనముల యుదుటుఁ గొంత
రారాని గ్రామ్యజనారాటముల కడ్డు
పలుకు పోలీసుల పటిమ కొంత
యానాఁటి యుఱవునకై [illegible]రి వారితోఁ
దిరుగు సభ్యాగతోత్కరముఁ గొంత
తెరువుప్రక్కను కార్బైడుదీపములను
నిలుపఁ జనువారి పెనుహాళాహళిక కొంత
నాఁడు రంభాభవనజసౌందర్యమునకుఁ
జకచకలఁ గూర్చి యద్భుతోత్సవ మొసంగె॥ 398

గీ॥ చిలుకనరసున గుతుకంబు చెంగలింప
బాతువేటకుఁ జనినగవర్న రింక
రాత్రిఁ దొమ్మిదికేకాని రాఁ డటంచు

విని జనం బందుఁ గలవింతఁ గనఁ జరించె॥ 399

గీ॥ వెలిహజారంబుచెంగట నలవరించు
కొనిన యనిమేషదృష్టి విందునకునయ్యె
వైభవోపేతరంభాభవనముఁ జూడఁ
దివురుచో మైత్రి "సప్తపదీనమె" కద!॥ 400

సీ॥ దిగువ దీర్ఘంబులై యెగువ కేగుకొలంది
నొక్కింతకుఁ జుచ్చులై యుండుకతన
నిఱుప్రక్క వెల్లతో మెఱుఁగీను కుడ్యంబు
లొక్కింత యెత్తులై యుండుకతన
బహుళవర్ణములకంబళముల మధ్యస్థమై
యురుకాంతి వెలిఁబుచ్చుచుండుకతన,
పొట్ల కొద్దిక నంటి మించంగఁ దానిపై
పండులై పెనుచువ్వ లుండుకతనఁ,
గంబళముప్రక్కలను నున్నగాఱ మెఱయు
గచ్చు క్రమసంకుచితముగాఁ గ్రాలుకతన,
సందమై యోగ్యమై మహానంద మొసఁగెఁ
బలువురకు మేడముందుసోపానపంక్తి॥ 401

సీ॥ అవి నీటిబుగ్గలో! అలమల్లెమొగ్గలో!
నిలనేల? వాసన ల్చిలుకవేల?
అవి గాలిబుడగలో! అలకంచుబొంగడలో!
నిలనేల? ఖంగని పలుకవేల?
అవి వెన్నముద్దలో! దివిఁ జొక్కపొద్దులో!
నిలనేల? మినుకుల నిగుడవేల?
అవి చందమామలో! హంసముత్యములో!
నిలనేల! పురివిచ్చి కులుకవేల?
అనుచుఁ దర్కించుకొనుజనంబునకు విందుఁ
గొలుపుచు న్మించె మేడప్రక్కలకు నేల
వాలుగాఁ బ్రాఁకు తోరణప్రతతు లగుచు
బహుళములుగ నెలకొల్పిక్కబల్బుగములు॥ 402

క॥ భవనోపరితలమునఁగడు
సప్పరెపాడవైనగడ యొసంగె నొకటి న

ల్గవనులఁ దరిఁ ద్రొక్కాడులుగాఁ
దివిరి దాని నిలువు నిడుప తీవె లెడనర్ధ్ 403

క॥ అది తంతిలేనికంబము
విదితం బొనరించు లోకవృత్తమువని రా
చదు రెన్న నాకరంభా
మదిరాక్షికి నటకుఁ జేరుమార్గం బనన్॥ 404

క॥ దినదిన మాగడదారి భ
వనము న్దమిఁ జేరుచుండవలయు న్రంభా
వనజాక్షి, కానియెడఁ గ
ల్గునె రంభాభవన మనుటకు స్కృత మెందున్ 405

గీ॥ శ్రీగవర్నరుకోటకుఁ గైసేయఁబడిన
మేడలోనికి నొరులు పోఁగూడ దనుటఁ
బరిసరంబులఁ జూచుభాగమున జనులు
గుములుగుములుగఁ దిరిగి రావిమలభూమి॥ 406

సీ॥ పచ్చవినవకపుస్బట్టుకుచ్చులు నేల
పట్టంబులుగఁ గూర్చిపెట్టిరొక్కొ!
మరకతంబుల వెల్లి విరజల్లు మొఖమల్లు
గుదులేర్చి యొఱపుగాఁ గూర్చిరొక్కొ!
చిలుకవన్నియతూలికలమెత్తలను బన్ని
సెజ్జలిచ్చోటఁ గైసేసిరొక్కొ!
ఆకురంగువసందు పోకొసంగినయర్క
పుష్పంపురజ మిందుఁ బాదివిరొక్కొ!
యనఁగ, నిష్కంటకంబు, నత్యంతమృదుల
మాషదార్ద్రంబు నేత్రసంతోషకరము
నమలకోమలదళసహస్రాంచితంబు
నయినశాద్వలిస్థలి తోఁచె నందుముందు॥ 407

క॥ తీగలజల్లికఁ బెంగొను
పూగుత్తుల హరువు బహుళముగఁ జిత్రితమై
యా గొలయుకంబళము పై
భాగంబున వెలయు నొక్కపందిరి పొలిచెన్॥ 408

ఆ॥ ఆవికాలమైనయట్టిపందిరిక్రింద

మేలిబల్లపైని మెఱసె రెండు
మంచి యాసనములు మఱి ప్రక్కలందునుం
గలవు కొన్ని తరముకోలందు లోలయ॥ 409

క॥ పింగాణియువతి తళతళ
లం గులికెయుచు నాంగిలేయలక్ష్మి యనంగ నా
చెంగట నొయ్యారము చిలు
కంగొనియె విదృక్షునేత్రకైవారంబుల్॥ 410

చ॥ బహువిధపుష్పజాతుల సువాసన లాకలం దేలియాడం ద
ద్వహితను గంధవాహుండయి వాయు వెదురొక్కని కేలొసంగ వి
స్పృహం జన శ్రాంతి తేఱి జనబృందము "హాయి" యటంచుం జూడనం
దివాసురనందనం బన రహించె నలంతినికుంజ మచ్చటన్॥ 411

గీ॥ కలదు విశ్రాంతిగృహమా సందునం జెలంగు
నాసనంబులు కొన్ని యాయంతికములం
గలువలు స్వచ్ఛమూలు మైత్రిం గలిసి చెలంగ
నేత్రముల కింపు నిండించె నీటికుండు॥ 412

ఉ॥ కుండునడాస వాసవునికుంజరమో యన పల్లవేమనం గొ
క్కుండు సుధావికాసముగం గ్రుక్కుచు నూర్ధ్వము ప్రపసారమా
తుండమునుండి కుండ నగం దోయముల న్గురిపించుచుండె నా
దండం గనంగ నేవలయుం జాలిమి నెంతలిఖింప నేమగున్॥ 413

క॥ పందిరికిం బురోభాగము
నం దెడముగం బలురకంబు లగునాకృతుల
న్గొందఱు మందులచిత్రము
లం దం దమరించుచుండె రథికమసీషన్॥ 414

క॥ ఆవరణముచుట్టుం గల
తీవియల న్గాకితంపుదివ్వెలగూడుల్
శ్రీవాసవధనురుజ్జ్వల
తావిరళప్రభలం గూర్చె నానందంబుల్॥ 415

చ॥ ఇటుగడం బెద్దచెట్లు దెసలెక్కనకొమ్మల రెమ్మలాకులు
న్విరులును మందమారుతము విందుల మేలిపసందు లీన న
బ్బురమును హాయిం గూర్పం దగుపోక మనోహర హైనపీథి యొం
డరయంగనయ్యె దానిపయి నవ్వలి కేగి చరించునంతలోన్॥ 416

గీ॥ చరమసంధ్యాసమయదిగంబరవిలిప్త
సప్తకాంతులుఁ దనవర్ణసముదయములఁ
దళతళలఁ బెక్కుతోఁగులఁ దాండవింపఁ
జిలుకసంద్రంబు ముద్దులం జిలికె నచట॥ 417

సీ॥ ఆకొనియున్న దీర్ఘాహారశీలికిఁ
పలురకంబులరుచు ల్గొలుపుకూర
లూఱుగాయలు చారు లుక్కెఱి ల్చక్కెర
బ్బజ్జులు నిడ్డెన ల్పాయసమ్ము
గారెలుం బూరెలు ష్షండఖాద్యంబులు
న్బొబ్బుగుమీఁగడ లెన్నొ పెన్గొసరులఁ
దెప్పలై కుప్పలై దొప్పలం దొప్పలై
వడ్డించఁబడినట్లు ప్రకృతి యచట-
నధిక గౌరవనీయసమాగతులకుఁ
దరతరాధికబహుళసౌందర్యకళలఁ
దనసుసౌహార్దమును జూపెఁ దద్విలాస
మహాహా! సకలేంద్రియాప్యాయనాప్తిఁ దనిపె॥ 418

సీ॥ నీలము ల్తెళ్ళలు న్నలుపులుగా నలలలో
మింటి యాఁగడపమేల్మిని రహింప
నట కొండనీడ యస్త్రాద్రిఛాయ యనంగఁ
దమయు వైఖరిఁ బూని క్రమ్మత నెగయఁ
గెలఁకుల వ్రాళుల తాఁకుల స్వచ్ఛత న్సింధు
పలుగురా ల్మినుకుల భాతి మెఱయఁ
బల్లెకారుల దోనెపడవల న్దెరచాప
లందందు మొయిళుల చంద మొందఁ
జిలుకలో మిన్నె ప్రతిఫలించెనో? నభంబు
నందుఁ జిల్కయె ప్రతిబింబ మందెనోకొ?
అది యెటులనున్నఁ గనువారి యక్షులందు
రెండు బింబించి కన్నులపండు వొసఁగె 419

శా॥ చేచాయ న్బనసీటఁ బెద్దగుబురై చీఁకట్లలోఁ జేరి దోఁ
బూచు ల్కొల్వెదుచెట్లగుంపుఁ గనుఁ డీప్రొద్దందె సల్లక్ష్యమే
ధాచాతుర్యత బొతువేఁట ముదమందంబోయె మిత్రాళితో

నీ చెన్నాధిపుఁ డన్నమాట తరుచాయె న్గాలి నాచెంగటన్॥ 420

గీ॥ అగును కాఁబోలు! మృగయాంతమైనఁ గదలి
వచ్చుచున్నట్టు లాలంక వైపునుంచి
మేలిరెయియ్యారమున నీటఁ దేలియాడు
మెఱుగు "స్టీంబోటు" కనిపించె మినుకులెగయ!॥ 420

గీ॥ "ఏది? ఇటు వచ్చుచున్నదా?" లేను లేదు-
స్టేషనున కేగునట్లు సూచించుచున్న"
దనుచు జనులెల్లరు న్వాడి నచటువాసి
పలుగతుల నిశ్చితస్థానములకు నఱిఁక॥ 421

ఉ॥ అంతకు మున్నె దివ్యభవనాంగణ మంతికభూమి గత్వరయు
న్వింతలఁ గొల్పుగుమ్మటపు నెల్గుల నుజ్జ్వలవాయుదీపికా
సంతతుల న్దటిన్నికరసత్కళి కాంచుతతోంగ్ణాళి న
త్యంతవికాసితంబయి యనంతసుఖం బిడ నుజ్జనంబులన్॥ 422

గీ॥ చెన్నమన్నిఁ డిదే యింకుఁ జేరు నింక
ననెడి సంభ్రమకౌతుకాయత్త యయిన
రంభ తొడిఁగిన కళికాభరంబు దీప
రూపము లఁదద్విలాసంబుఁ జూపెనేమొ!॥ 423

గీ॥ ఆసహస్రాక్షలోకనివాసి యగుట
నాసహస్రాక్షసారూప్య మందె "రంభ"
వచ్చునాత్మాతిథి న్గాడనలఁగు నేడ్క-
దీపములపేరి వేకను దఱచుకతనః॥ 424

గీ॥ నీడ నలుమైన నచటఁ గన్పించునవిన
నావెలుఁగుపెంపు లెక్కింత యుక్తమగును
ఇంత యేమిటి కీవార్త నెఱిఁగి కాదె
నాఁడు చంద్రుండుగూడ రా నోడె దివికి॥ 425

మ॥ అదె మోటార్నదంబు దాఁకి దొలఁగుం డన్బంట్లు కేక ల్వాడి
న్నదుఁ డంచు న్సమయానుకూలవసతు ల్గ్రాపించు పెన్మ్రోఁకప
ల్రొదలు ల్నేఁగి యుడంగు వేళసరిగా "ఝం" యంచు "బుం" యంచుఁ ద
త్సదనప్రాంతముఁ జేరెఁ దత్కటరాజం బంత నొక్కింతలోన్॥ 426

సీ॥ కుడికన్నుఁ గుదిలించి యెడమకన్నెగిపించు
తపనేందునయను ప్రతాపమెంత?

నిగమాశ్వసమితిఁ బూనింగాని చపలేసి
త్రిపురాంతకుని దాడి తీవ్రమెంత?
దివిఁగాని భూమిపై డిగినంత నీరగు
మేఘసమ్రాట్ఘోష మిగు లదెంత?
వడిఁ దనంతట మార్చువడు పెలుఁగని వాయు
గమనసన్నాహసౌఖ్యంబు నెంత?
యటఁగ దీప్తోరుదీపద్వయంబుతోడ
వాహనము లేపవడితోడ భయదఘోష
తోడఁ దనయిచ్ఛ కమరుతుందుడుకుతోడ
వచ్చె నింకొక్క మోటారుబండి యటకు॥ 427

సీ॥ గంజాంకలెక్టరుగారు నారక్షక
సూపరింటెండెంటు సూరెలందు
డాడ్స్వర్తు భార్యతో డగ్గఱ శ్రీకళ్ళ
కోటరాజావారుఁ గూడినడువఁ
జిఱునవ్వు మోమున జిస్నవెన్నెలఁ గాయఁ
దనసతీమణియునుం దాను జెన్న
రాజధానీగవర్నరు గోషనుఁడు దేహ
రక్షకాధ్యులు వెంటరా నొయ్యార
మొనయుఠీవిని రంభాభవనము దరిసి
లలితరీతుల సోపానములను గడచి
మీఁది యంతస్థునకుఁ బోయె నాదిదృక్షు
వులు ననంతరగతుల్ కై పొదలునంత॥ 428

శా॥ శుక్రాచార్యున కొక్కటే నయనమంచు న్దారి నింతంతగా
వక్రించు న్గివి నాతఁ డంచును బురాణవ్యాప్తమే కాని త
ద్విక్రాంతి న్గనులారఁ గాంచితిమె? తచ్చిత్రంబుఁ జూపించెని
ర్వక్రప్రౌఢిమ నేకదీపయుతఁ జేసెన్నవ్యమోటారటన్॥ 429

గీ॥ రథ్య "టిక్కుక్కు-టిక్కుక్కు" రవళి శేఁగ
నాల్గుచక్రంబులు న్దొర్లు నాద మొగయు
మేలిగుజ్జంబుఁ బూన్చిన మేటిబగ్గి
యొకటి యేతెంచె మెఱుఁగుల నుదుటుఁ గొనుచు॥ 430

గీ॥ పత్రికలకు రిపోర్టుల నంపువారు

శ్రీగవర్నరుగారి యుద్యోగిజనులు
సపరివారంబుగా మేడనరస దిగిరి
విడుదలకు భోజనములకై వెడలి రంత॥ 481

గీ॥ బాలకుఁడు తోటివారితోపాటు తనకు
రానితాయిల్లకై గును పూనుస్వరము
మంద్రమధ్యమతారసంబంధమూర్చ
నల నట న్డోఁచె నొక్క చోఁ బలుతెఱంగుల॥ 482

క॥ ఆనాదము కత మెఱుఁగం
గానరు లచ్చోట మూఁగి కాంచిరి రాజ
స్థానిక సేవకు, మొగమున
దీనత వీరము, నిరాశఁ దెలిపెడివానిఁ॥ 483

క॥ "ఇచ్చిన నీయుం డీయఁగ
నిచ్చఁగొనని యెడల నీయ కేగుఁడు గాకీ
మచ్చున నేటికి నింద
ల్గురిచ్చఁగ? వేనీటఁ గొంపలుం గాలునొకో?॥ 484

క॥ పుచ్చుకొని మఱల నిట్టుల
వచ్చెదనే? యీయకుండవలసి నగడు నుపో
కచ్చువడ నింద నాపయిఁ
గుర్చెద రదిగాక యెఱుఁగరో నను మీరల్?॥" 485

క॥ అనువానివాక్యము ల్విని
తోఁణఁకక "అందఱము నెఱుఁగుదుము నినుఁ బో! పా"
మ్మనువారి ముందు కర నీఁ
ల్గినబాతులఁ జూచి కౌతుకితచిత్తములన్॥" 486

గీ॥ వేఁటవృత్తాంతమంతయు స్వ రెజీంగి
యుందు రడుగుచు మని జనబృంద మచట
నిలిచి తత్సేవకాళులఁ బలురకముల
ప్రశ్నముల వేయుటయు వాఁడు పలికె నిట్లు॥ 487

గీ॥ వేఁటవృత్తాంతమును మేము వినఁగలేదు
కాని తల్లబ్ధమున మాకు గలిగినట్టి
యీయులంతికి నాకు నా కీయ మనుచు
నిచట నొకవింతవేట చేయించుటయ్యె॥ 488

క॥ అని వారుపలుక విగతా
కను జనులరుగంగఁ దలచుసమయంబున దాఁ
పున "నౌరా! మేలగుగురి
యున నిట్లుండుగవలయు ననునుడి చెలఁగెన్॥ 439

క॥ అకథకు సహజసరసో
ద్రేకితవాఙ్మధురశుభగరీతుల కనువు
వ్రాకగు తన్ముఖభావ
శ్రీకల్పన శ్రోతృజనవశీకృతిఁ బొలిచెన్॥ 440

సీ॥ బెదరువేఁ టొక్కంత గదిరినంతనె పటా
పంచలై యెగిరినబాతుసాతుఁ
బఱచుబాతుల సూటి నెఱపు బాపుల మీటు
వేఁటకారుల పాఱువేఁట తేట
రవ్వతాఁకి సరాల్సరాల్న రాలెడువాని
పతనక్రమంబు సంభ్రమవిధంబు
బాతుల పఱవళ్ళు బారుల గురితళ్ళుఁ
గని మెచ్చుదొరసాన్ల కౌతుకంబుఁ
గనులఁ గట్టినరీతిఁ జొక్కమగుమేల్సి
నీమలోఁ జూపునట్లు వర్ణింప వినెడి
వారి దృష్టిపథంబు తద్వర్ణనముల
వెలయు సీనులతో నిండి పులకరించె॥ 441

ఉ॥ ఆపయి భోజనంపుసమయం బగుడు న్గని కళ్ళికోటరా
ట్ఛ్రీపరివారకల్పితవిశేషరసప్లుతము ల్భుజించి యా
ప్రాపునఁ జేఱుచిత్రములఁ బాఱుకుచింగను మందుచిత్రము
ల్చూపఁ దయారు కాఁబడినచోటికి నేగె జనంబు వేడ్కలన్॥ 442

ఉ॥ అంతకుమున్నె గౌపనుమహాత్ముఁడు సోదులసోద పందుల
న్నంతసమంది వందిరి నెసంగకపీఠములందు భార్యతోఁ
గాంతులఁ గొల్పుచు న్వెలయఁగాఁ బెఱగొంపనీయులెల్ల రా
చెంతల యాసనంబులను జేరిరి యోగ్యత కొప్పెంపునన్॥ 443

ఆ॥ రామచంద్రమద్రరాజదేవుని కన్న
సన్న యాజ్ఞమై యొసంగ నపుడు
గల్లుగల్లు రనెడిగజ్జెలరవళితోఁ

పాయకాళి రంగభాగ మొప్పె॥ 444

సీ॥ చెడ్డీలయంచుల జ్జెకట్లచివరల
నాళ్ళ గజ్జలు గల్లుగల్లు రనఁగఁ
గత్తుల న్డాలుల నైజార్ల బాకుల
న్దవిలి కాంతులు తళ్కుతళ్కు మనఁగఁ
బట్టీలఁ బరపళ్ళఁ బాదఘట్టనముల
న్ధరణీతలంబు థంథం యనంగఁ
దప్పెట్లధ్వని మించి తగుసింహనాదము
ల్లావాప్రసారవిఖ్యాతి నెఱప
సాముగరిడీల మొగ్గలసాధనముల
ద్వంద్వయుద్ధంపుఁబోకళ్ళ దమకుఁ గలుగు
నేర్పుఁ జూపిరి చూపరు ల్నిక్కి చూడఁ
బాయకుల్గొండ రయ్యుత్సవంబునందు॥ 445

సీ॥ పశ్చాత్పురఃపార్శ్వపరితఃప్రసారియా
ఖడ్గంబు వివిధచక్రములఁ గొలప
నాత్మరక్షణమున కనువైచకచక
స్ఫురణము ల్బహుళిత సంక్రమింప
నన్యప్రయుక్తబాణాసార మసిదాఁకి
చిటపటధ్వని మిట్టి చెదిరిపడఁగ
భ్రమణవేగంబుచే బహుదిశాభిముఖత
న్మహితేంద్రజాలసంపద గదిల్ల
నిజునుపై ఖడ్గపంజరాంతరసువిగ్ర
హంబు ద్రుతగతి భ్రమియించునట్లుఁ గాఁగ
మించుసాముల నేర్పుఁజూపించుకొనిరి
పాయకుల్గొండ రయ్యుత్సవంబునందు॥ 446

క॥ వరపాయకనృత్యమటులు
జరిగెడిచో నెదుటి శాద్వలస్థలి నార్చి
న్సురసురసి ముందువత్తి య
తిరయమ్మున రవల వెల్గెఁ దిర్యగ్గతులన్॥ 447

క॥ ఆవరుగులోన పటపట
దీపితములు గాఁదొడంగె దివ్యసువర్ణ

స్థాపితము "వెల్కమ్"మనునుడి
లోవలిరంగులమతాబులు వ్రేళ్ళ వెలుఁగన్॥ 448

మ॥ నవరత్నస్థగితాక్షరమ్ములన వర్ణంబు ప్రకాశింప నా
సవురు సన్గొనుచుండ దానిదరి నాశ్చర్యంబు సంధించుచు
న్దివిరె "న్యు"స్సని వేణుచక్రపరిధి న్దీపించు నవ్వాయి దా
నివడి న్జక్రము దిద్దిరన్దిరిగెఁ గాంతి న్జెంతల న్గొల్పుచున్॥ 449

శా॥ ఈచక్రభ్రమణంబు వెంట నదియే యేసూత్రసంధానమో!
సూచింపందగ కున్నయున్కిఁ బ్రదుటిలో జొబ్బిల్లె నావాసవ
శ్రీచాపద్యుతు లామతాబు లొకనారీరూప మానట్టు లా
హా! చిచ్చంతయుఁ గాల చక్రమునుగా హర్షించెఁ దద్వైఖరుల్॥

శా॥ శ్వేతద్వీపుఁడు సార్వభౌముఁ డగుజార్జిశ్రీనృపుం డాత్మవి
ఖ్యాతి న్గొపనరూపుకో విడిసె యోగ్యంబైన సుస్వాగతం
బాతం డొందుత రంభతో ననుచు బ్రాచ్యాధీశ్వరుం డంపిన
ట్లాతీరంబున మందుచె న్లైదిగె దివ్యత్కల్పవృక్షాకృతిన్॥ 451

శా॥ వైడూర్యంబులొ! కెంపుగుంపులొకో! మేల్వజ్రంబులో! పచ్చలో!
నాడెంబున్ఘనమౌక్తికంబులొకొ! విన్నాణంపునీలంబులో!
చూడ న్మెచ్చట లీనుకాంతుల దెస ల్వొల్పిల్ల వర్షించె దో
డ్తోడ న్రంగుమతాబు లత్తుశిఖాద్యోతము ల్వెతానింపఁగన్॥ 452

క॥ చూపినరంగు న్జూపక
తేప కొకటిగాఁగ నటఁ బ్రతిమతాబాయున్
జూపించె రంగులెన్నియొ
చూపఱు కట నైంద్రచాపశోభలు నిగుడన్॥ 453

శా॥ "ఎట్లూ! చెన్నపురీశుఁ డిం దతిథియై యేతేం మిాకానుక
ల్మట్టజేయ" రటంచు నాగతతి వేల్పుమ్మాకపై గాన్గుల
న్గొట్టింబో యెడునట్టు "టాట్లు" ధరణీగోళాంతరంబీగి ఫ
ట్ఫట్టంచు న్దివిఁ బ్రాకె "బుస్సు"గనురవ్వ ల్వాపచందాలుగన్॥ 454

చ॥ వడివడి నంతరిక్షము నవార్యతఁ జేరి పెటీల్న పెట్లసం
దడి సురసిద్ధకిన్నరగణంబులు సత్వరఁ జేరఁ గాఁగ బా
రెడు నవరత్నహారములఁ బ్రీతిని గొపనుగారిమీాద జా
ర్చెదునటు లొప్పె సత్కళలఁ జేన్లుగఁ దోఁచినమద్దబాణముల్॥ 455

శా॥ పాతాళంబుఁ ద్యజించి గొపనుల సంభావింప నాగేశ్వర

ప్రాంతంబు ల్తమి "నేను! నే"ననుపడి న్దైవిష్టవం బెక్క న
జ్జాతంబుల్ మ్రొక్కు లేర్చి సేస లిడు లెస్స న్భక్తమూక ల్భుచి
స్మితంబు ల్దివిఁ గప్పె న్మంతగతి జేజే లెల్ల "రామా!" యనన్ ॥ 456
క॥ ఈవిధమున బలు తెఱఁగులు
గా వెలసిన మందుపనులఁ గనుఁగొని చెన్న
శ్రీవిభుఁడు "సలాం" నునకు
న్వే విచ్చేసెను శ్రితాళి వెనుకొని కొలువన్ ॥ 457
ఆ॥ అతిథి సంతసించె ననుమోదమునఁ దన
తోడ నెల్ల రెంతొ తోష మొంద
రామచంద్రభద్రరాజదేవేంద్రుండు
వెలసె నాత్మభవనవీధి నంత॥ 458
ఉ॥ వచ్చినవారు కన్గొనిన వైభవము ల్మఱి నేర్పు వెంబడి
న్మెచ్చుచు నిండ్లకు న్మఱల నేమము జ్యోతిచర్యణంబుగా
వచ్చినసీనుల న్మది నాటిన వానిని జెప్పుకొంచుఁ బా
టచ్చెరవేళ ఛత్రపురి డగ్గఱి చేరిరి మాత్మవేశ్మముల్ ॥ 459
శా॥ దారి న్గూడగువారు కైకొనిన ప్రస్తావంబు లెన్నెన్నిగా
వూరుం జేరెడిదాఁక తెంపెసఁగ రా కొప్పెన్ సవా ల్గొత్త రార్
మీ తెల్పో విషయంబు లెన్నియొ సుసంస్పృష్టిన్ దదీయార్భటీ
సారం బీదిగువ న్లిఖించు సరసాల్పసిద్ధ్యాలల ట్లుంచుచున్ ॥ 460
క॥ మన సూర్యగ్రహ చక్రం
బున గ్రహము లిరాను లెపుడు పుట్టెనొ? కాలిచో
టున, గలవి వచ్చి చేరెనొ?
సనిదర్శనముగ నచింప, జాలమి తోఁచున్ ॥ 461
గీ॥ అవని తనచుట్టుఁ దిఱిగును ల్లైరువియు
రివ్వున న్దనచుట్టుఁ బరిభ్రమించు
భ్రమణ మందలి యొసిచేత భాస్కరాంశ
ముదుటునం జీలి చెదరుట లుండవచ్చు॥ 462
ఆ॥ భూమినుండి చీలిపోయిన ఖండము
ల్గారె తుఁజాడు శశియుఁ, గంజమిత్రు
మించు గొప్పరవి సమీపించి లాఁగుటఁ
బలు గ్రహంబులెల్ల వెలసెనంద్రు॥ 463

ఆ॥ మనభూమి యెట్టిరంగునఁ
గనుపడునో గ్రహాంతరములఁ గలవారలకున్
దన మూఁడువాళ్ళు నీటన్
మునిఁగియునికిఁ దెలుపె యెగువంబో త్రవిశరముల్॥ 464

చ॥ అవని రవిగ్రహోత్పతనమై యెపు డువ్వరమందు వేఁడిగాఁ
దివిరెనో? మంట లెన్నటికిఁ దీఱెనో? సంద్రము లెన్నినాళ్ళ కు
ద్భవిలెనో? నేల లెప్పు ప్రభవంబులో? యేతఱిఁ జెట్లు పుట్టె? జీ
వవివిధసృష్టి యేదినమొ? వల్కఁగరా దివమిత్థ మన్గతిన్॥ 465

ఉ॥ మంచుచు సూర్యుని న్విడి క్రమంబుగఁ బైకుము కాఱుచుండ నం
దుండు ద్రవంబులుం బయటిపొఁరలఁ జేఱె యనేకధాత్రులన్
కొండలు మంచుగడ్డలుగఁ గోటివిధంబుల నేర్పడ న్నిజా
ఖండప్రదక్షిణంబులఁ బ్రకాశిలు నియ్యల గర్భితాగ్నియై॥ 466

శా॥ ఆనా డబ్బినయగ్ని నేఁటికిని జల్లాఱంగ లేఁ దంచుఁ గ
న్గొనెఁ బెల్లుడిచిచ్చుకొండల నటం దోతెంచు ధూమాగ్నులన్
నానాద్రవ్యజలాయుగోద్గమనసంధానంబులన్ గూవగ
ర్తానూనోష్ణపరిస్థితిన్ ఖనసిద్ధాంగాదిపుంజంబులన్॥ 467

గీ॥ పెద్దకొండలపై మంచు పేఱుటేల?
లోఁతుపాతరల న్గాఁక హేతు వేమి?
గనుల రకసిబొ గ్గుం... నేదియొ?
భూగతాగ్నికి దప్పు దాపునెకదోయి!॥ 468

మ॥ ఇటులై భూగతవహ్ని సన్నగిలఁగా నేనాఁటికే న్గంద్రుపై
నటులే కేవలశీతమే ప్రబలి జీవావిష్కృతు ల్మాపెనా
నటుకా దారయ నుత్తరాయణమునం దంతర్గతోష్ణంబు మి
క్కుటమాచుండుఁజుమీ!పమీపచలదస్కంపిచ్చునా త్యాగ్నులన్॥

ఆ॥ ఇటులఁ నేలవేఁడి హెచ్చులొ చ్చగుపోక
లోహచయము భూమిలోన వెలసె
మన్ను నీరు గాలి మనగడయుం దాప
జీవవితతి పుట్టె సృష్టియందు॥ 470

శా॥ పాడు న్నేగడ గర్వ్యా దు మ్మిసుక కీవం చద్దు నూమొగ్గడు
న్గాడు న్నా న్నిఁసిల్లు మన్నులు మహాంతస్సారనాంద్రింబులై;
యాడాడ న్బైఱు మొలఁదు గంకఱ యహార్యస్యైర బహూత్కృతు

ల్నాడెం బీనఁగ రాతిభేదము లసంఖ్యాకంబు లౌ ధారుణిన్॥ 471

గీ॥ పంచభూతంబు లంతటఁ బ్రబలుమాల
కీశ్వరాంశంబు జీవ మం చెసఁగుదాని
మేళనంబున నస్ఫుటోన్మేష మోష
ధీప్రపంచంబుఁ గావించెఁ దెగలుఁగాఁగ॥ 472

క॥ సామాన్యంబుగ జపములె
భూమిం గలవృక్షనివహము, లూన్యక్షవరీ
త్సామహిమఁ దోఁచు జీవక
ళామాద్యచ్చేతసత్వలఘుకళ దాఁకన్॥ 473

క॥ సౌర గుమ్మడి నులితీఁగల
దరి ప్రేలిడఁ జుట్టుకొనును దానికిఁ; దాఁకన్
ద్వార పాఁడుచుకొనును వేళ్లొక
చిఱుమొక్కలు స్పర్శఁ దెలియుచె న్నటిఁగింపన్॥ 474

గీ॥ విరిసి చిఱురెమ్మ కిఱుగడ న్వాలయునాకు
లపరసంధ్యకు ముడుఁగుచు నంటుకొనవె
వేఁగుపర్యంతమును నిద్రఁ బోగునటులు
నిమురకన్నియుచె ట్టంట నిజముగాఁగ॥ 475

క॥ తనపూవును బ్రొద్దెటుతిజి
గిన సమ్మోయిఁ ద్రిప్పుకొనదె కేవలతమి నె
ట్టినయట్లు ప్రొద్దుతిరుగుడు?
తినుఁగొనఁ జేతనత యిట్లె క్రొంతఁ దనువులన్॥ 476

గీ॥ నేలబారుగఁ గాడల నిలిపియుంచి
చిక్కుజంతువుపడఁ జుట్టి చిక్కఁబట్టి
యాహారించెడి తరుజాతి యమరుఁ గొన్ని
దేశములఁ జేతనతఁ బెంపుఁ దెలుపుకొనుచు॥ 477

క॥ తనచుట్టుఁ గ్రోనుపరిధిన్
జెనకెడిజీవం బదెట్టిదేవ గలదియై
నను గుంజి పొదివి తినుతరు
వును గల దట జగతి మాఱుపుంతలలోనన్॥ 478

గీ॥ ఇంతయేల చిగుర్చుట యెదుగుచుంట
పూయుటయుఁ గాయుటయు బీజములనుగనుట

గాటిడఁ బొసఁగూర్చి వంగ్రబడు చెన్న
జేతవత చెట్లలోపల జైలఁగ నెగడ!॥ 479

గీ॥ పృథివికి న్మున్నె జల ముద్భవించెఁగాన
జలచరంబులె తొలుదొల్త వెలసె ననుట
న్యాయ మనిపించినను జేతవత్వగరిమ
వీని కొసగిరి రెండవస్థాన మవని॥ 480

శా॥ చెట్ల న్గుబ్బలుఁ దీఁవెలు న్మొదలుగా జిట్టెగుఁ దేకు న్వటం
బిట్లే మిక్కిలి గొప్పలెల్లఁ దుదగా నేర్పడ్డచందాననే
పొల్లిం బొనుసిమీనునుండి తనువు ల్పొంకంబులు న్వ్యాపృతు
ల్నెల్లొ లెక్కఁ దిమింగిలాద్గనుకఁ బొల్చె న్మత్స్యసందోహముల్॥ 481

క॥ తరుజాతి కదలకే పరి
సరధరఁ దమ కైనరసము జలవాయుసమా
దరణమునఁ గొని సుఖించు ని
తరవృత్తాదులకుఁ గీడు తగులనిదారిఁ 482

గీ॥ జలచరంబులో యీరీతి నిలువలేక
గాలి నీ ర్వాచులకుఁ దోడుగాఁగ గ్రమింగు
వాలుఁ గలనుఁ జినచిన్న వాలుగలను
మన స్వజాతివె"! యనియెడిమాట లేక॥ 483

మ॥ అరరే తివియు పెద్దచెట్టు తనకు న్వాలంబనం బొగలిఁ
బెఱుగఁ వృక్షము దాని కోర్చి పశిమా పెంపిచ్చు నం దాత్మహా
ని రయం బొనిరయుంబు గల్గినను నుం తే న్లెక్క యేసేయ కే
పరుసం బీవఱున జ్జలేచరముల్ ప్రాప్తింప నే హేతువో?॥ 484

గీ॥ స్థావరము లైననేమి వృక్షములు సాటి
లేనినాత్మీక మూర్తులై క్లేశ మఃక
వేలసంతాన మేటేట విస్తరిల్ల
దట్టమగుపెంపునఁ నింగిముట్టఁ బెరుగు॥ 485

క॥ మోకులు చుట్టగ నిముడని
ప్రాకులును నలువుచేర్లమాదిరిఁ దీవెల్
ప్రాకుకొని వెలయఁ దొలుతటి
కీకారణ్యంబు లెంతక్రిక్కిఱిసెనొకో!॥ 486

శా॥ నిండార న్బహుసారము ల్వెలయుక్షోణిఁ దైవసంకల్పతఁ

బెండుల్గా దొలుతొల్తఁ జెక్కఁగతు లాబీజంబు లెంతెంతమే
ల్దండిన్ వృద్ధి వహించెనో చిగురుపర్ణ బూవులు న్నాయలున్
బండ్లున్నాఁ గొవగొటిగీటయునఁ బర్వంబౌని యానాళ్లిలన్ 487

క॥ మూచూడనిపూవులతో
వాచవికి న్బాలుపడని పండ్లగొలలతోఁ
డైచెలఁగు మధువులతోఁ దరు
లేచి పెలుఁగఁ బోలు నవ్వ ఘల్లెడఁ దాన్నై॥ 488

గీ॥ ఎందుఁ బోకునష్టి పొందులాభం బను
రీతి నొకటి నొకటి ప్రీతిమీఱఁ
గౌఁగిలింప సాగుకరణిఁ గాండంబు ల
న్యోన్యత న్బెనంగ నొప్పెఁ దరులు॥ 489

ఆ॥ ఏర్చినాటినట్టులిందందుఁ జూడఁ బ్రఁ
త్యేకజాతివనము లేవుమీఱ
పక్వఫలరసాదిపానీయమధువులు
పొదలికాల్వ లేర్లు నదులుఁగాఁగ॥ 490

క॥ చిగురుంజొంపంబులఁ బూ
జిగురుల బహుకళలు పండ్లఁ జిక్కనిమధువుం
దొగరులనెల్లెడవెలచి
యొగుఱుల దైవంబె యనుభవించెనొ సుఖముల్॥ 491

మ॥ తమసర్వస్వము దైవతృప్తికయి సంధానించి ధ్యానస్థిరో
త్తమవృత్తి న్మనుటల్ నిశ్చలత స్వార్థత్యాగసంపాదన
భ్రమకం జిక్కక సర్వజీవతతికిన్ ప్రాప్తాంతికశ్రీకళా
గ్రిమసుస్థానచిరాయురుజ్జ్వలత కెక్కెంగాదె క్షోణీజముల్॥ 492

గీ॥ అలసరీసృపములు మొనలపిమృగము
లును ఖగంబులుఁ దమనీడ ననసి పెఱుగ
నిత్యసంతర్పణాగ్నుల నిన్నిటికిఁగూడఁ
దగినమహాశ్రయమ్ములై తనరెఁ దరులు॥ 493

క॥ ఘననిర్వ్యాజకృపారస
ఘనతకు నిర్వ్యాజకోపకారపరత్వం
బున నిత్యసేవ సలిపెడు
వనజములకు నీఁడె మీలు వనజము లేనిన్॥ 494

శా॥ నీటం గ్రుమ్మఱుజీవసంఘములకున్ నీర్పాచి నాఁచు న్నిరా
ఘాటాహారము లౌనుఁ దోల్త నమరెంగాఁబోలుఁ దర్వాత ము
ద్యోటం బుట్టినరొంపి లోహితతు లాయీచెట్లు జీవాలు న
ప్పాటింపుం బడయుంగఁబోలు ఝషజిహ్వాచాపలత్వంబునన్॥ 495

క॥ ఆపద గాచుకొనఁగ క్షుధ
బాపుకొనఁగ నోరె తమకుఁ బ్రాపౌ టనో
న్యాపాదితయుద్ధంబుల
దాపరిలఁగఁబోలు రక్తదశనత్వరుచుల్॥ 496

శా॥ ఏదుష్కాలమున న్నదీయుచి యుత్సేర్పడ్డదో! దానిలో
నేదార్ఢ్యంబు చెలంగునో! క్రమముగా నేపొంది కొన్నాళ్ళ క
య్యాదోరాశి జలేచరాళులను సత్వాఢ్యంబు లల్పాల్పజీ
వాదిప్రాశనమే ప్రధానముగ విన్యాసింపఁగాఁ బాల్పడెన్॥ 497

చ॥ విరివిఁ బ్రతిప్రసూతికిని వేలకువేలుగఁ బుట్టునంబుసం
చరముల కిట్టినాశము నెసంగకయుండిన నేడుసంద్రము
లొక్కఱుడ మెండువృద్ధిఁ గయికోవె? నశింపవె యొక్కపెట్టు? నా
దరువగుజీవనంబు చెడ దైవవిలాస మహో? విచిత్రమా॥ 498

శా॥ ఈవిన్యాసముకంటె శ్రేష్ఠతరమౌ సృష్టిం బ్రకల్పించు మే
ల్భావం బుద్భవమాటనో స్థలము లేర్పాటైనతర్వాత నా
దైవం బాత్మ్యవఁ గొల్ప భూరుహములన్ దజ్జాతిమాత్ర మిం
దే పన్నించుటలయ్యె సర్గగతిఁ బైతెన్నింక నెన్నందగున్॥ 499

మ॥ అటు లవ్యాజపరోపకారపరమవ్యాఘ్రగనానాతరు
స్ఫుటసౌఖ్యంబులలోన నైమటచి దేవుం డుండఁగాఁబోలు ను
త్కటదిగ్వ్యాప్తి మహీరుహంబు లుగ్గడిసైదట్టంబు లొప్పెంపునౌ
నటవు లొక్కన లరణ్యసంతతు లరణ్యానుల్గ సంధించెన్॥ 500

సీ॥ ఉయ్యాలచేర్లుగా నున్నతీవియలు క్రి
క్కిఱిసి చిక్కములుగా నల్లుఁదొడఁగ
వింజామరము లౌచు వీచుకొమ్మలకు నా
నాఁట మెండైన సాంద్రత్వ మమర
జలువల స్వేదజల్లు చాయ లెం దనుదులై
కుమిలించువేఁడికి న్గుదురులయ్యె
లలితతరామోదవిలసనంబు లడంగి

చెఱుకంపువరకళ్ళు కదల వెడలె
గీ॥ నిర్మలములై యొసంగెడి నీటిదోసలు
వితతకల్మషబహుళకలుషితము లయ్యెఁ
బండఁ దినఁ ద్రావ శ్వాసింప వలనువడక
సృష్టికర్తయు నుడివడి చిక్కువడఁగ॥ 501
ఉ॥ ఎంత యుపాయ ముప్పతిలె! నేమి యుపాయ మటంచు బిట్టుగాఁ
జింతిలి దైవ మిట్టటు నుసి న్వెసఁ బాఱె ననంగ నుద్ధతిన్
జెంతల నుద్గమించె నుడిచెన్నులఁ బెన్వడగాడ్పు దానిసం
క్రాంతికిఁ గొమ్మకొమ్మ పెనుఱాపిడ దావము ప్రజ్వరిల్లుటన్॥ 502
క॥ చిటచిట పటపట నాదో
త్కటముగ నెఱగలియుఁ బెంపుఁ గాంచి భయతరా
ర్భటులన్ రేగెడి జ్వాలాఁ
రటనంబుల వనుల నేర్చు రభసము నడుమన్ 503
శా॥ భూగర్భంబున నున్న బాడబము నేపుం గాంచి పెన్పొంగులన్
రేఁగ న్ధారుణి పెక్కుచో నుబికి యుద్రిక్తాగ్నిఫూత్కార రే
ఖాగర్భీకృతలోహవాహినుల నుల్కాపాతతీవ్రంబుగన్
మూఁగన్జేయఁగ మందునూర్వ్యనివిధంబుంబొందెభూదేవియున్॥ 504
ఉ॥ చిమ్మనగ్రోవులో యనఁగఁ జిమ్ముచుమల ల్దిశి కుద్గమింపఁగాఁ
జిమ్మె శిఖాస్వరూపముగఁ జేసి ద్రవీకృతలోహవాహినిన్
దొమ్మిగ నిక్కు తత్ప్రళయధూనప మూఁవఁ జలించి భూమిఖం
డమ్ములు కొన్ని క్రుంగుచు నడంగె సరిద్గిరివృక్షపాళితోన్॥ 505
ఉ॥ ఆపిదప న్వలాహకము లన్నియు హస్తికరోపమానధా
రావతనోగ్రత న్గురియ శ్రావణభాద్రపదంబుల న్నిదా
ఘావకృతు ల్నశింప శరదద్భుతకాంతిప్రవర్తిలన్ బున
ర్దీపితమయ్యె సృష్టి జగతిన్ నవశోభనకాంతు లీనుచున్॥ 506
గీ॥ తేప కీలాటిగండంబు లోపలేదు
నావసుంధర యనుచు విజ్ఞానవేత్త
సమరసోద్యోగపరమవిచారనియతిఁ
బూనె సృష్టింప జంగమంబులను జగతి॥ 507
క॥ ఒకదాని కొకటి భక్షగ
నొక దానికి నొకటి రక్షయుగఁదరగతులన్

రకములుగ సృష్టిఁ గొలిపెఁ

బ్రకృతియుఁ జేదోడుగాఁగ బరమాత్మ కృపన్॥ 508

క॥ క్రిమికీటకముల బహుచం

దములుగ వెలయించి తరులతాఫలనుమన

క్రమము తేతదోద్భిజ్యములుగ

నమర న్విధియించె ధరణి నయ్యెయెడఁన్॥ 509

చ॥ అమలమనీషఁ బూనుకొనినంతటిలోనె యనంతజీవబీ

జము లిల నుద్భవించి సహజప్రతియత్న నికామవృత్తియో

గములఁ బ్రచారము ల్వెలయఁగా మనుపోకలలో హఠాత్తుగా

నమరినసంగమక్రియలయందె స్వజాత్యభివృద్ధి వర్తిలన్॥ 510

మ॥ ప్రతిసర్గంబున జోక్య మింతయుఁ బరబ్రహ్మంబుపైఁ బెట్టక

ప్రతిమానాభినవోపసర్గకలనాప్రౌఢి న్బ్రపంచాదిసం

ధితజీవావళి నాఁడునాఁటికి సముద్దీపింప జాత్యంతరో

న్నతు లంతంతకు విస్తరిల్లెఁ గులవిజ్ఞానం బహాఘంబుగన్॥ 511

ఉ॥ ఆమెయిఁ గీటకంబులఁ బయుల్పడియెన్ భుజగంబులున్ ఖగ

స్తోమములున్ ఝషంబులుఁ బశుప్రజము న్బ్లవగాళి మర్త్యలిం

కేమహితాగ్రజాతి ప్రభవించునొ పైయుగభుక్తులందు కా

దీమనుజాగ్రసంభవ మికెయ్యది కల్గ యునంగవచ్చునే!॥ 512

మ॥ నియమం బింతయు లేసివర్తనముఃసంధిన్ నాఁటి కామంపుటు

న్నయ మొక్క న్భువి జాతిసంకరపుసంగంబు ల్ఘటస్థింప మెం

దయి లోకంబున జాతు లువ్వతిలెనా నన్యాయమా! వింతయా!

హాయము ల్గాసిదె లీవె యశ్వతరజాత్యావిష్కృతి న్నేఁటికిన్॥ 513

సీ॥ ఒకజాతిగాలి వేఱొకజాతితో మేళ

వింప నీరం బుద్భవించునట్లు

గాలులు లోహము ల్కలిసిన లోహేత

రంబులు ప్రభవించి క్రాలునట్లు

లోహాలు లోహంబులున్ సంక్రమింపగా

నితరలోహా ల్జనియించునట్లు

పసుపు సున్నము నీటఁ బవేళింప నెఱ్ఱని

పారాణగా మాఱె వఱలునట్లు

గీ॥ భిన్నజాతుల రక్తము లీగ్రహములును

కూడి జాత్యంతరోత్పత్తిఁ గొల్పు టరుదె?
జాతిసాంకర్య మొప్పనిచట్ట మొకటి
లేని తొలిఁటినాగరికసంతానగతుల॥ 514

క॥ నావాఁటి కసంఖ్యములై
జానొప్పఁగ జంగమముల జాత్యుపజాతి
ప్రాణులు వెలయఁగఁ జొచ్చె న
నూనవిలసనముల వనుల నుదకంబులలోన్॥ 515

చ॥ భువి నొకచోటనే మొదటఁ బుట్టి క్రమంబుగ నన్నిచోటులన్
గవిసెనొ? లేక యోగ్యమగుకాలమునన్ ధర నొక్కసారి ను
ద్భవిలెనొ యన్నిచోట్లఁ బలుప్రాణులు? చెప్పఁగలేము. గాలిగా
లివెలసి పోవుపుష్పొలవలె జ్జని యెందయినన్ ఘటిల్లెనో?॥ 516

ఉ॥ ఏదెటులైన నిప్పటిమహీవలయాన మనుష్యసృష్టియం
దే దయివారు భేదములు దేశవిభేదము వెంట రూపరే
ఖాదుల, నందుచే నచటనచ్చటఁ దొల్త నొకప్పుడే సమా
త్పాదిలె సృష్టి యంటయె యదార్థము దాపుగ సిద్ధమయ్యెడిన్॥ 517

క॥ ఔనేవా! దట్టముగా
నానుకొనుచు వెలయు తరులతారణ్యమహా
ధ్వానముల నెందొ కలిగిన
యానరశిశు వెట్లు పెరిగె నాతొలివేళన్?॥ 518

ఉ॥ తల్లియొ? తండ్రియో? హితులో? దాదులో? లే, ర్పసికందు పాలకే
న్గొల్లువనేడ్చుఁగాని మఱొకొం డొనరింప వలతికాదు చే
జల్లెడ మూఁగి నిండుఁగొను నీఁగ మొదల్లగు జాఁకఁ బెంపెటు
ల్బల్లెనొ? దైవమాయఁ కడుచిత్రమొ కాకదురూహ్యమెంతయున్॥ 5 9

క॥ పురపాలకసంఘము లిపు
పరమారోగ్యముల, భటుల బంధుల నడుమన్
బరరక్ష నేఁటిశిశు వా
క్కత్రుటి విడలేఁడు తల్లియాదరు వున్నన్॥ 520

క॥ చెడుపురువుల కాటులకున్
జెడుగాలులచేతఁ గలుగుచేటులకున్, క్రూ
ర్కడిమృగముల వేటులకున్
జెడక యెటు ల్పాఁటిబిడ్డ నిలిచి వెలసెనో?॥ 521

సీ॥ ఖరనఖంబులుం వాఁడిగలచంచువులును రె
క్కలు లేవు తనకుఁ బక్షులకువలెన
కోరలుం బంజాలుఁ గొమ్ములు న్లే వతి
బలవన్యమృగచయంబులకువలెన
దంశమాత్రమృతిప్రదవిషంబు లేదు పా
ములు మున్నయినజంతువులకువలెన
యులికించి చంపు విద్యుచ్ఛక్తియా లేదు
పలురకంబులగుచేవలకువలెన
పుట్టగనె లేచి తనపొట్టపోసికొనెడి
తెలివిపస లేదు పసులదూడలకువలెన
నలుగడల గండములె మూఁగునాఁడు మనిసి
నిసుగు లందెందఱోఁదలు నీల్గినారొ!॥ 522

సీ॥ కొండంతయెత్తు పక్షుల చంచువుల గోళ్లఁ
బక్షాహతుల డిల్లఁబడనిచోటు
చీమలుం దోమలుం జెదపుర్వు లురగము
లాక్రమించుగండము లక్కనిచోటు
శరభవారణసింహశార్దూలముఖ్యఘో
రమృగాహతులకుం దొలఁగుచోటు
వఱదలుం జెడుగాడ్పు లురుదవానలముల
గత్తఱ లెసఁగక గ్రాలుచోటు
నాఁటిధరణిఁ గికారణ్యకోటిఁ బడుము
గలుగదనినను సత్యోక్తి కానెకాదు
మిగులనద్భుత మాశ్చర్యముగ నెంచఁ
దప్పి బ్రతికెను మనిసి లేఁతపసుఁ గసిన॥ 523

సీ॥ అతికోమలము పల్చనైనశరీరంబు
ముండ్లఁ గండ్లను బ్రోది మోసె నెట్లు?
అంగస్వల్పము చేతివాంగు నల్పము కానఁ
బరువెత్తఁ బఱుగెత్త మరఁగె నెట్లు?
గోరు నిస్సార మెక్కుడుకోరపస లేదు
ముడిబోనమునను బెంపుఁగనె నెట్లు?
తనకు దక్షత లేదు తగునొజ్జ కలుగఁడు

సదుపాయముల హానిఁ జదివె నెట్లు?
కట్టుకొనఁ గప్పుకొనఁగ వల్కలము లేదు
చెనటుశీతాతపంబుల మవియె నెట్లు?
మిగులనద్భుత మాశ్చర్యముగ నె తోఁచుఁ
దప్పి బ్రతికెను మనిసిలేఁతనిసుఁ గసిన॥ 524

సీ॥ నీరు నివురుఁ జేయు నిప్పుక ల్చెరగు వే
సఁగుల దావాగ్ని సంజ్వరములందుఁ
బిఱుగు లెందడర నుప్పెనగాలిఁ గడవపో
తల గూర్చువర్ష ధారలకు నడుమ
దవుడలు కదెబడం దద్ద మేన్వడఁకించు
వలిగాలి పెనుపరవళ్ళలోనఁ
బలురొంపి దోంగయుబ్బులుల విషూచిము
ఖ్యాస్వస్థతలు రేఁగు నట్టితఱులఁ
దినఁగ నుండఁగఁ దలదాఁచుకొనఁగ వసతి
నీని పెనుగండముల కోర్వరానినాఁడు
తనదు యేడుపె ఘాతుకోద్ధానరుతిగ
మనిసి లేకూన యేయుటమటల బడెనో॥ 525

సీ॥ పవను స్వచ్ఛాస్వచ్ఛవిచారంబుఁ గనలేమిఁ
బీల్చి యేపదుపాల్ల వెతఁగుడిచెనో?
ఓషధీసదసద్విశేషంబు లెఱుఁగమిఁ
దిని యేరుజాదుల ననువు చెడెనో?
నీరంబు జెడుమంచి నిర్ణయింపఁగలేమిఁ
గ్రోలి యేకష్టాలఁ గుతిలఁగొనెనో?
దావశిఖానైజదారుణాజ్ఞానానఁ
గడుకొని యేయులజములఁ బడెనో?
బహువిధానిలబహులతాబహుళనీర
బహుకికారణ్యకంటకప్రబలపర్వ
తావృతావనిఁ దనజీవయాత్రయందు
నాదిమానవశిశువు దోఁగాడునాఁడు?॥ 526

చ॥ అనునిమిషం బనేకభయదాపద తెమ్మెయిఁ గ్రమ్మ పూర్వపు
దినములలోన నేఁటివలెనే పరుకాన్పులు కలైసంటకం

ఙను జనియించుకొనె నెగడె న్మను యౌవన మన్నురాణవా
ర్తనె గ్రహియింపఁ దేలు సుకరంబుగఁ దద్ఘనవృద్ధిహేతువుల్॥ 527

క॥ సృష్టివినిమయమున ను
త్కృష్టస్థితిఁ గాంచె నొకనికృష్టపుతెగనాన్
స్పష్టం బది యిదియదినా
నష్టం బిపు డొకచరిత్ర గ్రాలమినెచటన్॥ 528

ఉ॥ ఏయొకరీతినొకలిగె నీనరజాతి నిజానుకూలభూ
వ్యాయతఖండసీమల ననంతర మవ్వనవాసి జీవనో
పాయము లేవిధంబులొకొ? వాక్ప్రచయం బెపు డెట్లు పుట్టెనో?
న్యాయవివేక మేతఱుల నబ్బెనొ? లేవు చరిత్రసాక్ష్యముల్॥ 529

గీ॥ పరభృతంబుల పోలిక న్బరభృతులయి
పెరిగి రనుకొన్న నే ననంతరము మొదట
గ్రాసవాసంబు లెవ్వియో? కందమూల
పత్రఫలపుష్పములును గహ్వరములేమొ!॥ 530

గీ॥ అట జతుష్పాదజంతువిహారసరణి
దెలిసెఁగాఁబోలు నోషధీవిలసనములు
కాక మునుమున్న ధాన్యసంగ్రహముఁ బచన
విధియు విలసిల్లె ననుటకు న్వీలుకలదె?॥ 531

క॥ విజ్ఞానము తొలుదొల్త ను
పజ్ఞంగా కనుభవస్వభావజనితమై
యజ్ఞులగువారి దినగతిఁ
బ్రజ్ఞం గలిగించియుండవలయుఁ గ్రమమునన్॥ 532

ఉ॥ క్రోఁతులరీతిఁ జెట్లపయిఁ గొండఱపై నివసించి లేఁజిగు
ళ్లే తిని చెంగనాలఁ బఱుగెత్తి కొలంకులఁ గొండకాల్వలన్
ప్రీతిగ నీరుఁ గ్రోలి కడుస్వేచ్ఛఁ గిలార్చిననాఁటిహాయి యు
న్నే తమకిప్పు? డజ్ఞతయె నింకుసుఖం బననచ్చునేమొకో!॥ 533

క॥ నిప్పే యెఱుఁగరు చేతులు
తప్పినఁ బరికరము లెవియుఁ దమ కట లేవే
ముప్పునసే న్గేకలెకా
కెప్పాట న్భాషవఱల దెటు పెఁగిరొకో?॥ 534

గీ॥ గ్రహణశక్తి బాల్యంబునం గ్రాలుమిగుల

నల్లి నరసృష్టి కపుడు బాల్యదశగాన
నవసరము లగు వేళల న్నాబలాన
వస్తువిజ్ఞానము ద్వార న్బడసెనేమొ!॥ 535

ఆ॥ తప్పితాటి యొందొ తఱుచు లాహింసల
కెట్లొ తొలఁగి బలువు కేవుఁ గాంచి
జీవరక్షణమున కేవేవి వలయునో
వరుస నొందియుండవలయు నరుఁడు॥ 536

ఉ॥ ఎన్నొ యుపద్రవంబులు రహించెడి యాదిమకాలమందు నే
బన్నముఁ బాపుకోఁగలుగు శాహువనో బల మేమి లేనినాఁ
డెన్నర శైశవంబు మనియె న్దనయుంతనె యంటకంబె న
ష్టన్న మృగంబులో ఖగములో కొని మచ్చిక నన్నుఁ దప్పకో?॥ 537

మ॥ తొలుత న్వీరలు పోఁకచేర్పఁగ నుల్లుంగ్రోఁతులై కానవం
బులలో నద్రులఁ జెట్లపై గుహాలలో ముఖ్యంబుగా నిల్చి యా
కలమూ లాకులుఁ బండ్లు దుంపలను నాహారంబులై కొండవా
గులనీరంబులె దప్పివాప మనిరన్నోఁ దప్పె యొప్పేర్పుగున్॥ 538

శా॥ చింపంజీలు నురంగతాంగు తెలుఁగు లైబ్బగొరిల్లాలు మున్
జంపై మించు హిమప్రసారములఁగాన ల్మించున న్బేరి వ
ర్తింప న్వీల్పడకుండు వేళ వలస ల్రెక్కొ బయ ల్గొంది జీ
వింప న్సాగుట నాఁడు నాఁటఁ దమప్రాగ్వృత్తంబులన్వీడెన్॥ 539

చ॥ తరువులపైనఁ జైనములఁ దాఁటెడువాళులఁ గొమ్మ రెమ్మ సు
స్థిరముగఁ బట్టుకోఁదగిన చెన్నునఁ బాదములేనిఁ బాణ్వై
ఖరులనె యుండె; భూమిపయిఁ గాపురముల్నిరతంబు కానసం
తరము క్రమాన మానవపదంబుగమారెనొ యెన్నొ యేండ్లకున్॥ 540

మ॥ చలిబాధ ల్సమియింప మేనిపయిన న్సాంద్రంబు లౌ రోమము
ల్వెలుచంబాఱుచు నయ్యె నన్నములు హ్రాస్వంబు ల్ధివానాధుకాఁ
కలు మెండౌట, నదేవిధంబుగ సమగ్రం బైనమార్పొంది మ
ల్లులె మర్త్యులను దేలినారనుచుఁ దెల్పన్గొన్నిశాస్త్ర్యాలిలన్॥ 541

మత్త॥ వానరుం డని క్రోతిజాతికి వాడునట్టిపదంబు న
త్యాన కాదినిఁ దోఁకయుండని తాదృశంబులకే యనం
గానకు న్గనుఁగొన్నవెంబడిగా నరుండౌనా యన్నటు
ల్మానసంబున శంక తోఁచెడి మాత్రి నమ్మవి యుండుటన్॥ 542

మ॥ అవలంబించు ప్రవర్తనంబులకు నీ లౌకీతి నీకొన్నిట
న్వివరింపంబడినట్టిమార్పు వెలయు న్వారెల్లరున్ బృధ్వి మా
నవులై ప్రజ్ఞలఁ గాంచఁ దక్కినవనంగంబుల్ ప్లవంగస్థితి
న్గవులు న్గానలఁ గ్రమ్మఱ న్వసతులై క్రాల న్విపంచించెడిన్॥ 543

ఆ॥ వాడిగోళ్లు మొనలువాఁడినకోరలున్
బిరుసు తఱుచు నిడుపు కురుల యొడలు
నురువుతలలు, నిఱుకుమొగముబం గుండ్రని
కనుల నరులు నిపుడుఁ గలరు కాదె॥ 544

చ॥ కడఁక నభూతకల్పనముగా వరసంభవగాధ వ్రాయునే
ర్పడరు నెటుల్? చరిత్రకలనా? మఱి శాసనము ల్లభించునా?
పుడమిని ద్రవ్వఁ గన్పడెడిపుత్తొలఁ జూచియొ నాఁడునాఁడుపే
రుడు తెలిసున్నల న్గనియొ రూఢిపడన్గలుఁగా దదంశమేన్॥ 545

చ॥ విరివిగఁ దోఁచినట్లు పథి వెంబడి వారల యూహలెల్లనే
కరువులు బెట్టుకొం చిటులుగా నలరారిరి దొంగప్రొద్దునన్
బరగడి వేళ నూర్ధ్వగిసి వాసగృహంబులఁ జేరి కాళ్లనుం
గరములఁ దొల్చి క్రొంబుటముగట్టి జలంబుల ద్రావి నెమ్మదిన్॥ 546

ఉ॥ శయ్యఁ శయింప నిద్దుర యెసంగమి మానసవీధి నెన్నియో
యయ్యని యోజన ల్బొడబుడ ప్రభవించె వియూనవేగము
న్వియ్యము మీఱఁ గాలము నవీనసుఖప్రదసాధనాళితోఁ
దియ్యము లీనుచున్నసుగతి న్గను ఔంచుచు నబ్బ మెక్కఁగన్॥ 547

మ॥ కనుల న్విప్ప నభోంగణంబున నసంఖ్యంబుల్ శిరాలంబన
త్రవము ల్బక్క లసంఖ్యపుష్కలతతోఁ రాపాటు లేకుండుసం
తనతో నిగ్గులఁ దోఁచు పెంపునకు ముగ్ధం బైనచిత్తంబు పొం
దె నితాంతస్మయ మహార! సృష్టికళ కీదివ్యత్వ మెట్లబ్బెనో!॥ 548

మ॥ అవి నక్షత్రము లంద్రు క్షుద్రమన దేహంబౌట దేహంబులే
ని వటంచు న్బొగడు న్బదార్ధ మొకలేని న్భావ మేతీరొ? చు
క్కాని న్స్వామిలేక నేకోలతకు న్గానట్టి దొఁగాదె నీ
వ విడంగానము వాహతత్వ నునుమూనచ్ఛేదనఘ్నుత్తతన్॥ 549

చ॥ గగనపథంబు నొందిన కనంగా ధరయు న్సినాశ న్మనుంగి చు
క్కఁగఁ గనిపి చుసంటకును గానము సందియ మొందఁ గాన స
ట్లుగ న పదార్థజీవితతనంకటా! యుభయంబౌ! సండియుం

డఁగనగు వానిలోన ననుట న్విపరీత మొకండుఁ గల్గునే? ॥ 550

చ॥ ఇవి యెవ్వ డెట్లు పుట్టినారో? యిందలిజీవములెల్ల యెప్పుడు
ద్భవిలెనో? మానవుం డెపుడు తా నుదయంబగుటయ్యెఁ? బంచభూ
తవికృతిచేఁ బ్రయోజనము దైవము పొందున దేది? యంచు ను
ద్భవిడి జనించె మానసపథంబునఁ బ్రశ్నము లెన్నియేనియున్ ॥ 551

చ॥ అనుదిన మిట్టిశంక లనయంబును దోఁచుచునుండఁ దృప్తి గాఁ
గనుపడ దేజవా బిటులు కాలము ద్రొల్లుచునుండ సత్త్వవ
ర్తనమున నంతయు న్నపుడాఁకెఁ బ్రపంచసుఖానుభ(ప్ర)భం
జనహతి మోదఖేదవివశత్వము లొందుచునుంటిఁ దాల్మితోన్ ॥ 552

శా॥ సాయంభోజన మైనవెన్క భగవత్సాంద్రాజ్ఞనువ్యక్తిఁతో
బ్రాయంగాఁబడియున్న యేఘనుకవిత్వంబో పఠియించి సతి
స్థాయి న్గొంతపఠించుచు న్నిదురఁ బోనైయుండునభ్యాసమున్
బాయంజాల దివందివం బెపుడు నాయభ్యాసముగా నమ్మియున్ ॥ 553

శా॥ శ్రీసంపాదకలౌక్య వృత్తిఁ బవలు న్వెల్లించి విశ్రాంతి ని
ద్రాసౌఖ్యంబును జెందు నా కొకనిశాంతంబునన్ బ్రాప్తించెఁ జిం
తామాత్రత్రుటనాతిదక్ష మగుసత్స్వప్నంబు తత్సౌఖ్యము
న్నాసోదర్యులకు న్ఘటింప నిచట న్వ్రాకొందు నాకందువన్ ॥ 554

— స్వప్నవృత్తము —

చ॥ కలఁ గలయింద్రజాల మదికౌవలయు న్నయుపంబు విడి వి
చ్చలవిడి వ్యోమయానత నెసంగితి వ్యాప్తశరీరినై మఁ జు
క్కలు నట గాలిబంతులనఁగా వడిఁ గాళులసందునుండి చం
కలనడిచక్కఁ జుట్టును జకాచకల న్భ్రమియించె గుంపులై ॥ 555

చ॥ గ్రహములతోడ డీకొనినక్కై వడి రిక్కలు యాన వేగస
న్నహనముల న్శరీరమున నాటెనయు ట్లనిపించు మోముపై
నిహతియుఁగాన మేన నెటనే న్గనరాదు సొరంగ మబ్రమొ
క్కొ? హరుసమో? భయంబొ? యెదియున్వివరింపఁగ లేను నాకటన్ ॥

చ॥ హరువుగ నంత కాళము నాడెడినాళుప దేగనాఁగ నం
బరమున నున్న నేను నడిఁ బర్విడుచుంటినో నిల్చియుంటినో
యెఱుఁగనుగాని యంగలిడ నేధరయు న్గనరాదు క్రింద ను
ప్పరమున నాడ తెక్క లును బార్శ్వములు న్విలపిల్ల నద్దిరా! ॥ 557

ఉ॥ మిన్నులువడ్డచో టటుభ్రమించిన నెందును గోచరింప దే

లెన్నఁ బరీక్షఁ జేసిన నదేవనిగా గిటిగెంతులాడు న
ల్పాన్నలగోళము ల్పఱుఁగువాఱుచు దోఁచు ననేకదీప్తుల
గ్నన్నల కామెత ల్కొలువుకందువ లొప్పఁగ నుప్పరంబునన్॥ 558

మ॥ ఉదయం బస్తమయంబు నొక్కటికినే నున్నట్లు కన్పింప, ది
య్యది తూర్పిదెస పశ్చిమం బనుదిశావ్యాపారమే గోచరిం
ప దటు ల్బ్రొక్కలవజ్రుల న్భగవదంశ ల్బాచుచు న్వేవునా
కెదుట న్దవ్వునఁ దోఁచి మించె నొకవా ల్గింతింత నింతింతలై॥ 559

గీ॥ దగ్గఱుకొలంది మిగులస్పష్టమగు కాంతి
నింద్రనీలవియుత్తలం బెల్ల వెల్ల
వేయు నత్యున్నతం బైనవిగ్రహమున
వీణె వాయించు నొక్కవిన్నాణి యయ్యె॥ 560

శా॥ ఆవీణారుతి సొంపు, గానకళలో నాపెంపు నృత్యంబునం
దావైశద్యము, భక్తి నయ్యుచలితవ్యాపారముం గాంచి, యౌ
రా! వీ రాగురునారదర్షి నరులా? యౌ! నంచు నుప్పొంగి యే
నావెన్వెంటఁ జరింపసాగితి నమందానందసందోహినై॥ 561

ఉ॥ నారదుఁ డట్లు తోఁచి గగనంబున మించు విపంచి మీటుచు
న్దిజసిలోకసంచరణదీక్షఁ జరించుచు నాత్మగానవి
ద్యారమణీయవృత్తిక నిరంతర మాశ్రుతి సొంపుచుఁ జుట్టునుం
బాఱు ప్రపంచసంచలనఁ బాటిలు నాదము ప్రోదిఁ గూర్పఁగన్॥ 562

మ॥ హరి! నారాయణ! వాసుదేవ, పరమాత్మా కేశవా! మాధవా!
పురుషాగ్రేసర! భూతనాయక! స్వయంభూ! సచ్చిదానంద! శం
కర! సర్గస్థితిహారదక్ష! సకలాంగా? సర్వసారా! సమ
స్తరతా! రాగవిహీన! సర్వభువనాధ్యక్షా! నమస్తే నమః!॥ 563

మ॥ కరుణాసాగర! భక్తసంభరణసంకల్పా! సమస్తాఘని
ర్హారణా! సర్వసమాన! నిత్యజయశీలా! సంతతానందసం
చరణా! నామగుణాదిదూర! పరమేశా! శ్రీపరంధామ! ప్రే
మరతా! నిర్మలభక్తిగమ్యా! ఋషిసన్మాన్యా! పునస్తే నమః॥ 564

మ॥ అని వీణారుతి లీనమై బహుళభక్త్యావేశకంబై మనో
న్మన మహాగాన మొనర్చుచు న్రుచిరనృత్యం బాడు చున్గానమా
ర్చనల న్భక్తిరసామృతద్రవము ధారాళోరుధాగారఘనీ
నినదంబై భువనంబుల న్ననుప మాస్రశ్రేష్టుఁ డట్లుగుచోన్॥ 565

క॥ తనమార్గమునకు దాఁపై
చను దెంచుఖగోళగోళసంచయముల "ని
మ్మునివచ్చు! వచ్చు! నిట" కని
యనుకొని కనుచుండ దూరమైచనుఁ ద్రుటిలోన్॥ 566

ఉ॥ ఈమునిసార్వభౌముఁ డిపుడే భువనంబును జేరి యాత్మవి
ద్యామహిమ న్నదీయుఁ గృతార్థులఁ జేయఁగనున్నవాఁడొ! పూ
ర్వామలపుణ్యలేశమున నాఘనుదర్శనమైనఁ గల్గె నం
చీమెయి దాఁటిపోవు భువనేశులు ధన్యులమంచుఁ బల్కఁగన్॥ 567

ఉ॥ గానము మూర్తిఁ గైకొనినకైవడి భక్తి శుభావతారము
న్బూనినయట్లు, నాట్యకళ బొంది ధరించినచంద మొప్ప సు
జ్ఞానము పల్కపల్కన భృశంబుగ మింట వెలుంగుచుండ, న
మ్మౌనిపురందరుం డుపరిమార్గచరుం డయి యేగుచుండఁగన్॥ 568

చ॥ జలదపరీవృతంబులయి శాతశిఖాగ్రవేష్టితంబులై
పలుచలిరాలఁ జుట్టఁబడి పల్చనిమంచునఁ గమ్మ దేజి ని
స్తులితవిభాధికంబులయి శుభ్రమనోహరసౌమ్యకాంతులై
విలసిలు లోకగోళములు వేలకు వేల్పను వోవ సక్తతన్॥ 569

క॥ అతులమనోవేగంబున
నతిక్రమించెడిమహర్షి యాయాసృష్టి
స్థితు లొందుభువనముల క
ద్భుత మాత్మ న్గగురుమేనుఁ బొదువ, విపశ్చుఁడై॥ 570

క॥ శ్రీవాసుదేవపదరా
జీవంబుల బుద్ధి నిలిపి చేమోడ్చి సమ
స్తావస్థారహితుండై
కావించె మహాస్తవంబు గద్గదికమెయిన్॥ 571

క॥ కనుబొమలసందు గా మిం
టిని జూచుచు హస్తయుగము నిడుపుగఁ బైకి
న్జనసాచి, సృష్టికంతకు
జనకుఁ డయినదేవుదేవు సంస్తుతిఁ జేసెన్॥ 572

క॥ మోకాళ్లపైని నిలఁబడి
యాకుంచితశీర్షుఁడై కరాంజలి యెదపైఁ
దాఁక నిడి పరమపురుషుని

ప్రాకట మగుసామగానపద్ధతిఁ బొగిడెన్॥ 573

క॥ బోరన సాష్టాంగ మెఱఁగి
సారనిగమముఖ్నికాయసరసవచోవి
స్తారముల ననిర్వాచ్యుని
జేరినటులుగాఁగ వినుతిఁ జేసె విరివిగన్॥ 574

క॥ ఎగురుచుస్వరముల మహతి
న్నగముగఁ బలికించుకొనుచుఁ జొక్కెక్కి నచో
జగములను దనను మఱచుచు
భగవంతునిజూచునట్లు పరవశమొందున్॥ 575

శా॥ పాడున్ శ్రీధరు రాగమాలికలఁ దత్ప్రస్తారయోగ్యంబుగా
నాడున్జిత్రవిచిత్రనృత్యముల మేలౌ భక్తి యుప్పొంగఁగా
వేడున్భావములద్దినట్లు తననావేశింపఁ నుద్రేకియై
వీడు న్సర్వకలాప మాత్మవిభుని న్వీక్షించుచున్నట్టులై॥ 576

క॥ కలనాదస్వరసమ్య
క్కలనము రాగానులాపఘనత న్గలలో
కలుగుటలో తెలియునిగతి
నొలికించు స్వవిధరాగయుతవాహినులన్॥ 577

క॥ పులకలు తనువునఁ దేలఁగ
జలజలఁ గనుల న్మదశ్రుజల మొలుకఁగ నీ
రెలుఁగులన వాక్కు వెలలఁగఁ
బలుకు న్నోయి వైద్యుత్ప్రభాగతిఁ జెలఁగన్॥ 578

క॥ లలితములై కదళీఫల
మొలిచియిడినయట్టు లర్థ మూనుపదముల
స్ఫలరుచులఁ గురియుసాహితి
వెలయించు న్మధువు లెందు వెల్లివిరియఁగన్॥ 579

ఆ॥ పారదంబు గాజుపలకపై నిమ్నస్థ
లంబుఁ జేఱ నుఱుకు డంబుమీఱ
గానకవననాట్యగతుల నారదవాక్కు
బహుళఝురుల వెడలి బయలఁ బ్రాకె॥ 580

సీ॥ అమితతేజోరాశి యగుపాలమున్నీట
హాయిపు మీఱఁగఁ దేలియాడువాఁడ!

శ్రితవత్సలత యనుచిలువపైఁ బవళించి
తెగి సృజించినసేదఁ దీయువాఁడ!
పాపపుణ్యవిభేదపటలంబు నణఁగించి
సమదృష్టి రాజ్యంబు సలుపువాఁడ!
క్రీడించి యాడించి క్రిందుమీఁదొనరించి
యన్ని నీలోఁ దుది నణచువాఁడ!
కరుణగలవాఁడ! ముప్పోకఁ గ్రాలుతేఁడ!
గుణములన్నింటి దాఁటించుకొనెడిప్రోడ!
చాటులే కంతటిని జూడఁజాలువాఁడ!
వన్నియల నన్నిటి న్మించువన్నెకాఁడ!॥ ౬౮౧

సీ॥ త్రసరేణువులభాతి నెసఁగు బ్రహ్మాండంబు
లన్యోన్యఘట్టనం బందనటులు
సకలర్తుసౌఖ్యంబు జరుగంగఁ దనుచుట్టు
దిరుగుపోకడ లవ్వి తొలఁగనటులు
నున్నలోకము లెకా కెన్నింటి నింకసా
గించిన న్జదలఁ గ్రిక్కిఱిసినటులు
దమలోన వైద్యుతోత్తమమైత్రి భువనాళు
లెప్పుడేనియును మాయింపనటులు
సంతతావ్యాజకృప యెందుఁ జాలువాఁడ
క్షణికకోట్యంశమేనియుఁ దొలఁకులేని
మాతృవాత్సల్యసుఖము నమర్చువాఁడ!
వాఙ్మనస్సీమలకుఁ బట్టువడనివాఁడ!॥ ౬౮౨

సీ॥ ఒకచోట వివిధానిలోద్రేకితంబులై
వాయుగోళములు పెన్వడని సుడియ,
నొకచాయ నమితతేజోద్దీపకంబులై
యమరు జ్యోతిర్మండలములు వెలుఁగ,
నొకక్రేవఁ బలుదీవులకు మించుటద్దంబు
లై నీటిలోకంబు లాడుచుండ,
నొకవంక సకలభూమ్యాపేతములుగ భూ
భువనంబు లందందుఁ బొలిచి నడువ
నొకచో వాయుతేజోనిలోర్వీతత్త్వ

కలితమహితప్రపంచము ల్బలిసి కొలువ
మిన్ను సకలాంతరవ్యాప్తిమెలఁగ, మిగిలి
వెలయుపరమాత్మ నీకుఁ బ్రాంజలినొనర్తు॥ 583

సీ॥ చోటు లన్నియును నీ యాటపట్టులె కదా!
చాటు మాటని యెందు దాఁటఁగలవు?
పలుకు లన్నియు నిన్నుఁ దెలుపు నట్టివె కదా!
పలుకఁబో నని యెట్లు తొలఁగఁగలవు?
రూపు లన్నియు నీదుప్రాపు నొందినవె కా!
రూపించుకొనమి కె ట్లోపఁగలవు?
వెలుఁగు లన్నియు నీదు వలుకాంతులే కదా!
తెలిపించుకొన కెట్లు మెలఁగఁ గలవు?
పోల్చితిని నీదువృత్తి వదల్చుకొనఁగ
నాతరము నీతరముఁ గా దనాథనాథ!
భక్తపరతంత్ర! ప్రేమప్రవాహభావ!
ఆదిమధ్యాంతరహిత నిత్యస్వభావ!॥ 584

సీ॥ ఈరూపువాఁడ వం చెటులఁగి కొల్చెదనన్న
రూపులన్నింట నీపాప కోఁచు,
నీ పేరివాఁడవం చెంచి పిల్చెదనన్న
పేరులన్నింట నీసౌరె వెలయు
నీపోకడల పోవు నితఁ డంచు నెంతునా
అన్నిపోబడుల నీహాజ్ఞ తగులు
నీయూరివాఁడ వం చీక్షింతు నంటినా
ఊరులన్నింట నీయునికి కోఁచు
నుండి లేనట్లు లేక యెం దుండువాఁడ!
యెంచి యెన్నించుకొనెడి యకించనుండ!
కలిమి లేముల కందని మెలపువాఁడ!
సంతతానంతపదనివాసా! ముకుంద!॥" 585

ఉ॥ ఈగతిఁ దన్మయస్థితి ననేకవిధంబులఁ దివ్యబోధముం
బాగమలామృతామరసువాహినిఁ గొల్పుచు నేగుబ్రహ్మవి
ద్యాగురు వేగ మందుకొను దానికె డెప్పర మాచునుండ నా
యోగి కవిత్వగానసరసోదధియుం దలమున్కలొటయుం॥ 586

ఉ॥ ఆరససన్నిపాతమున కడ్డముఁ గొంకొ్పడి తెంపు రాదు! హృ
త్సారసమందు బుట్టు చెడుశంకల వాకొన శక్తికల్గునే!
నోరున విప్పు విప్పమియును న్గడుఁ దొట్రిలు మండ నింతలో
నారదమౌని యందుకొనె నాదకళాపరమార్థగానముల్॥ 587

క॥ లలితగతి స్సప్తస్వర
ములనే పండితులు పాడ మొదలిడఁ దత్సం
కలనవలనమూర్ఛనల
స్ఖల మగుహాయిఁబడి కొనమె పరవశత నిలన్॥ 588

క॥ సరిగమపధని యటంచును
స్వరము లిల స్వరఁగు సప్తసంఖ్యనె యనిబం
ధురపరమప్రస్తారాం
తరములఁ గళలెన్నొ నూతనస్వరయుతముల్॥ 589

క॥ ఆనూత్నస్వరపటిమ మ
నూనం బతిమోహనం బనూచానమునీ
ట్గానకళామండితమై
యానందమహాబ్ధి నోల లాడించె నన్॥ 590

చ॥ బయలున నెన్నొవన్నెల ప్రపంచములు న్దదనంతచిత్రని
ర్ణయకృతచాలనంబులు నసర్గళతద్భవనాదసంతతు
ల్వియదుపసక్తసర్వమును విస్మృతిపై ముని నే నటన్న ని
శ్చయమును బోయి రాగరససాగర మొక్కటె సర్వమాటయున్॥

ఉ॥ గాధసమాధి నన్నలమఁగావలయు న్దివిఁ గొంతసేపు స
మ్మూఢ మనంబులో నిలువఁ బోలును నేఁట నట్టిసమ్మదా
రూఢదశ న్ప్రవర్తిత మెఱుంగఁగ లేనయితి న్మహర్షి యో
గూఢముఁ బల్కియుండెనొకొ? కొట్టకొన న్వినసయ్యె నిమ్మెయిన్॥

చ॥ "ఒకయెడ నిల్వనీదు వివిధోజ్జ్వలలౌకికకేళి నాదువే
దృక్కమను ఫలంబుగాఁ గనఁగ డాంకృతి వీణియ మీటి నీయశః
ప్రకరణగీతము ల్పతము పాడుటకు న్వనరౌనె? సృష్టిరూ
పక! ఇదె కాలవాహినిఁ బ్రపంచపథంబులఁ జంక్రమించెదన్!"॥ 593

క॥ అనుచు మనోవేగంబున
జనియె న్నారదమహర్షి జాలి న్బదునా
మనమున కిదొ్భధముగాన్

గునగునఁ బద్యం బోకండు కుదురుకొని నిటుల్॥ 594

శా॥ శ్రీభూభోగరిరంసమద్విధములఁ బ్రేరేపఁ దజ్జాలమి
ధ్యాభావంబు నెఱుంగలేక రసచిత్రాంభోధిభంగంబులం
దాభీలంబున దూఁకు మర్త్యులకుపాస్యస్థానమై వెల్గుస
చ్ఛోభాతత్త్వము నిత్యభూతి రచియించుఙ్ లోకకళ్యాణముఙ్॥ 595

పద్యం	పాదం	ఉన్నది	ఉండవలసినది
18	5	వచించి	వంచించి
28	12	నలమరు	నలరుదు
76	1	వ్యాఘ్ర్య	వ్యాఘ్ర
103	3	స్చోయి	న్చోయి
	4	న్గోవ	న్గోవ
227	2	లార	లారా
285	8	న్వినవఁబడు	న్వినఁబడు
246	1	రామక్న	రామన్న
268	4	లపు	లప్పు
265	2	కృత్యబు	కృత్యంబు
280	4	కైవపము	కైవసము
259	4	టయుఙ్	టయుఙ్
295	4	మబ్మో	బొమ్మ
301	1	రాయసా	రాయపా
310	2	రైమొన	రైమెన
313	1	శాసలా	శాసనా
327	1	నపు	నప్పు
351	2	దీపుండు	దీప్పుండు
360	1	నోప్య	న్గోప్య
376	4	గుండని	గుండ్రని
378	8	హావణిలె	హావణిల్లె
410	4	నద్వృత్తు	దిద్వృత్తు
418	8	బణినట్లు	బడినట్లు
424	4	కనుఱచు	కనుద్రెఱచు
445	9	మొుగల	మొుగ్గల
459	2	స్మెచుచ్చు	స్మెచ్చుచు
468	1	పెద్కొం	పెద్దకొం
471	2	తస్పా	తస్పార
492	1	పధానించి	సంధానించి
514	7	బళింప	బవళింప

శ్రీ లోకకల్యాణము

ద్వితీయాశ్వాసము - సంభవయుగము

— స్వప్నపద్యతత్త్వాన్వేషణము —

శ్రీభూభోగరిరంస షడ్విధములఁ బ్రేరేపఁ దజ్జాలమి
ధ్యాభావంబు నెఱుంగలేక రసచిత్రాంభోధిభంగంబులం
దాభీలంబున దూఁకుమర్త్యుల కుపాస్యస్థానమై ప్రోచు స
చ్ఛోభాతత్త్వము నిత్యభూతి రచియించున్ లోకకల్యాణమున్॥ 1

చ॥ అని యలరాత్రి వేగుసమయంబున వర్తిలునాదుస్వప్నమం
దెనసెడినాటకాంతమున నేర్పడెఁ బద్యము! విస్మయంబు నె
మ్మనమున రేఁగుచుండినను మానవిధారణఁ బెక్కుమార్లు దా
నిని మననంబుసేత శయనించియెయుంటిని పూర్వరీతిగన్॥ 2

క॥ సర్వారంభప్రేరకుఁ
డర్వాచీనాధునాతనాగామిశుభాం
తర్వాసి వనుపుగా నది
పర్వెఁ బ్రక్తోక్తి మాఘబహుళచతుర్థిన్॥ 3

చ॥ పడుకొనియుంటిఁగాని కనుపట్టినస్వప్నములోనిగాథ తుం
దుడుకులఁ ద్రిమ్మరి న్మనసుతోఁ దఱిఁ గ్రమ్మరి నిద్రరామిచే
నుడుగక దే తలంచుకొనుచుంటి నహో! కలనైన నింతయున్
విడదుర బుద్ధిజాడ్యము కనిస్థితి కెట్టియమోఘశక్తియో!॥ 4

శా॥ నాత్మాబ్రహ్మమునన్సుజాతుఁడు మహాకాంతుండు ప్రాచేతసు
స్సీత్కాసీకృతరామకార్యకథకు న్జేయ న్దమున్గొన్నవా
డిత్కాదుర్లభుఁ డిట్లు స్వప్నదశయందే న్డాపి కన్పట్టుచో
దక్షుం డన్యుఁ డెవండు నావలె వృథా దాఁటించు నామేల్తతిన్॥ 5

చ॥ కనులు చలింపవాయె చెవి గానముతోడ నెనిండిపోయె మే
నున గతి దట్టమాయె మది నూత్నముదబ్ధి మునింగిపోయె నా
మునియె సమస్తమన్నటు లమోఘమహాద్భుతవిశ్వరూపియై
కనుపడనాయె నాత్రుటిని కన్పడఁడాయె! నిఁకేమిసేయుదున్?॥ 6

ఉ॥ ప్రకృతిగుణాధతత్త్వమును బ్రహ్మమొనర్పఁగ నైతిఁ జచ్చి యే
డకుఁ జను జీవకోటి యనుట ల్వినఁగోరఁగ నైతి భూతభ
ర్తను నెల వున్న దే? యణువదంబో? మహాత్మో? ద్వయాతిరిక్తమొం
డొకటిరొ సర్వహేతు? వనకుండితిఁ జేష్టలు తక్కన త్తతిన్॥ 7

శా॥ శోభాతత్త్వము నిత్యభూతి రచియించు న్లోకకళ్యాణ మర్
శ్రీభవ్యోక్తికిఁ దానకంబయిన తత్ప్రేమప్రపంచంబె యీ
భూభారప్రదశీల మందమొ? భళీ! భూభారనిర్వాపకా
ర్యాభీలం బనియందుమో? యొఱుక దృశ్యాదృశ్యత న్బర్వముల్॥ 8

ఉ॥ శ్రీయును, భూమి, భోగములు, సృష్టిఁ దమంతటఁ గల్గెనో? రస
ధ్యాయిత యేరి ప్రేరణమొ? తత్ఫల ముండునొ!, లేదొకో?, తద
ధ్యాయమె మిథ్యయైన నిఁక నవ్వల నెవ్వ రుపాస్యు? లే-? కి 9
యాయెడఁ దోఁచులోకశుభ మాపయి నెయ్యది?కార్య మెద్దియో?॥

చ॥ జగములు మిథ్యలా? తదభిసారినియంత యొకండె నిత్యుఁడా?
అగు నను కొన్నఁ, జెప్పఁగలమా కొల? యింతటి కాల ముం దిపో
వఁగలది మిథ్య యంచు? మఱి వాకొనఁగా దగనట్టు లుండు లో
కగములు శాశ్వతంబు లగుఁగా మనదృష్టికి నిత్యభూతులై॥ 10

మ॥ శతమానంబె మనుష్యజీవిత మిల న్సామాన్యమార్గాన. నీ
క్షితి జన్మించినవెన్క నెప్పటికిగల్గె న్మానవుం? డింత కె
న్నితరంగంబులుగాఁగఁ బుట్టుకలఁ జెందెన్మ్రింద? లెక్కింప నే
రితరంబో? నిటువంటియల్పులకు పేర్మి న్మిథ్య లోకంబనన్?॥ 11

చ॥ అది యొకశక్తియా?, ప్రకృతియా పెను దైవము? ముందు సృష్టిసం
పద నిగిడించి పెంచునది? పండితవర్యుల మన్న వారలే
అదవదసోక సుంత బదులాడఁగ నోరు మెదల్పఁజాల ర
భ్యుదయ మెఱుంగఁగా నెగిరియు న్జైకి తూలదె నందపల్లి యున్?॥ 12

ఉ॥ ఒక్కొకగాలిఁ బుట్టి మఱి యొక్కొకట న్నశియించుఁ బుద్బుదం,
బక్కట!, వానికి న్మనకు నాయువున న్గలభేద మెంత? యీ
లెక్క సికెన్ని కోట్లొ కనలేము ధరాసతిమున్క, సట్టిచోఁ
దక్కనభూత రాజిమఱి, దైవమునా యు వెఱుంగ నేస్తమే?॥ 13

మ॥ యుగము ల్వెక్కు గతించియుండు మనుజుం డుర్వి జ్జనిన్బొంది భూ
మిగతప్రాణుల. లోహపాళి. ద్రవలక్ష్మి. న్వాయుభేదంబుల
న్భగవచ్ఛక్తుల రేణుపంతయు నెఱుంగన్లేద యీనాఁటికిన్

దగు దేనంచు జగంబు మిథ్యయనుచుండం బెట్టివిన్నాణమో॥ 14

చ॥ పొరుగున నున్న చందురుని పొంత మెఱుంగము, వాని కావల
న్వెలుఁగుజు, బుధు న్గురు శనైశ్చరు, శుక్రుని, రాహుకేతుభా
స్కరుల నిటిట్టివార లనఁగాఁ బరికీలనచాల దింకఁ బై
తెరువుల నిత్యదేదుడునుదీప్తులతత్త్వము గుప్తమేకదా॥ 15

చ॥ ఇది యిటులుండ నింగిని రహించు నసంఖ్యము లౌచురిక్క లా
కుదు రసలేయగమ్య. మిదిగో మనసూర్యునికంటెఁ గోటికో
ట్లధికపుగొప్పసూర్యు లచట న్గలరం చెవరో వచింప విం
తఁదవిలి విందు, మంతియు! యథార్థమెఱింగిన నెట్లులుండునో!॥ 16

ఉ॥ ఇప్పటి కేబుధుండో కని యెంచినదవ్వగుసూర్యునుండి యీ
తిప్పకు వెల్గు చేరఁగ మదించిరి కాలముఁ జెప్పగిప్పఁగాఁ
జొప్పడనంత, నించుకగసూచనఁజేసెద దీనిఁబట్టి యీ
యుప్పరమందు రిక్కగమి నుండు నెడంబులు నూహ రాఁదగు॥ 17

సీ॥ విద్యుత్ప్రివాహంబు వెస రెప్పపాటులో
భూప్రదక్షిణమును బూర్తిసేయుఁ,
దన్మార్గమున వార్త తరణిని నన్నాట
యెనుబదింటనుగాని యెనయలేదు.
మాన కేఁబదిరెండుమాసము ల్పనఁగాని
దాఁపైనసూర్యుఁ జెందంగలేదు,
శ్రీవనుం డనుసూర్యుఁ జేరంగ నెనుబది
వత్సరంబులపైని వలసియుండు.
మిగులదవ్వైనభాస్కరుల దవులుకొలను
రెండువేలేండ్లు సరిపడకుండు ననిన
నితరరవిగోళముల నడిదూరములెల్ల
లెక్కిడి వ్రాయఁదగుపీలు జిక్కనొక్క!॥ 18

ఉ॥ ఇట్టియెడంబుల న్వెలుఁగునిట్టియవాంతరగోళరాజిఁ గ
న్పట్టెడియాకసంబు నడిపట్టున నెంతటియుద్ధకొ ల్తరమో!
పుట్టిన యున్న పుట్టఁగల బుద్ధిమదగ్రణు లెట్లుఁ జెప్పఁగా 19
దిట్టలుగారటన్నఁద దధీశ్వరతత్త్వము నెంచ యోగ్యులే?॥

క॥ ఆకసమునఁ బొగబుట్టల
పోక నసంఖ్యాకములుగఁ బొడలునుడు లివి

శ్లేకడల డీకొనని ని
ర్వ్యాకులగమనములఁ దిరుగుటది వింతగదా!॥ 20

క॥ ఊహాపోహాల నెన్నియొ
వ్యూహములుగ సృష్టిఁబలుక నొకయడ్డున్నే
మోహమ్మొ కాదొ నిస్సం
దేహమ్ముగఁ గొంద రిట్లు తెలిపిరి దానిన్॥ 21

ఉ॥ నింగినిగాలి వాయువునని ప్పనలంబుననీ ర్జలానభూ
మ్యంగన దానవోషధులు సంతటఁ బ్రాణిచయంబుఁ గల్గి స
త్త్వాంగసమృద్ధి సర్వజగదంతర నేత్రవిలాససంపద
న్పొంగుచుఁ గ్రుంగుచు న్మఱలఁ బుట్టుచు గిట్టుచు నుండు నెప్పుడున్

ఉ॥ ఆకసమూత్న్మరేఖలతతులం దనిలంబులు సవ్యదక్షిణా
నేకగతి న్జనించి వెస నిట్టటులుం దిరుగాడి కూడు ను
ద్రేకములందుఁ గల్గువిపరీతపుటగ్గిఁ దదీయవాయువు
ల్కాకలశో లగించుకొనఁగాఁ గలిగె న్జలగోళసంతతుల్॥ 23

ఉ॥ ఆకసముండఁగాననిన నంతకుముం దెదియుంటఁ గల్గెన
య్యాకస? మందు రైన నిఁకనంతముకల్గదు వాదులాట క
య్యాకసమందు దైవనియమానుగసంభ్రమణాదు లేర్పడ
న్గాఁక ద్రవంబులు న్గలిగెఁగాఁ గవలట్టుల నంటె యోగ్యమా॥ 24

క॥ ప్రాణాపానవ్యానో
దానసమానంబు లనఁగఁదగు నాదిమపం
చానిలముల నుపవాయు
శ్రీ నింగికి సృష్టికర్త లేఁపుచునుండున్॥ 25

ఉ॥ కాఁకల వాయువు ల్కాలువుకల్పముల న్బహుశద్రవాకృతు
ల్పేకొని యగ్గి దవ్వయినఁ జిక్కనఁ బాఱి ఘనీభవించి పైఁ
బైకొని నాఁడునాఁట బహువైఖరు లొప్పుధరాతలంబులై
యాకసమందు గోళగతినంది భ్రమించుచు సంచరించెడిన్॥ 26

మ॥ నిశఁ దోఁచు న్దివిఁ జొక్కవ ప్లోకహిమానీ సాంద్రసంపన్మహో
దశ నాకాశపురెండుడిప్పలకు బంధం బిచ్చు పెన్గొమ్మ పా
విశదం బౌనిజుచక్కి దాని కవల న్వీక్షింప నంతంతకె
చ్చు శిఖామూర్తులఁ బల్చనై వెలయునమ్మొగ్గొన్న నక్షత్రముల్॥ 27

చ॥ మునుపటిదివ్యదృష్టి మనపుణ్యవశంబునఁ గల్గెనేనిఁ గ

న్గౌననగుఁ బాలవెల్లియనఁ గూడినచుక్కపొగ న్బొరింజనిం
చినిగుడుగాలుల న్నిఖిల నీరముల న్ధరల న్దదంతరం
బున వటపత్రశాయి వటబొడ్డునఁ దమ్మి నజు న్సృజించితే॥ 28
ఉ॥ ఆకసమందు వాయువులు నగ్నులు నీళులు భూమి లెందుఁ బ్ర
త్యేకతఁ గల్గుసంఘటన నేర్పడి లాగుడుశక్తు లిచ్చుచు
న్నేకల బొంగరంబులనుపొందికఁ బొందిక రజ్జుబద్ధది
వ్యాకృతులట్టులై యెడములార్పక దేవుఁ బ్రదక్షిణించెడిన్॥ 29
గీ॥ అనుగతాత్మప్రదక్షిణాన్యోన్యగతుల
నగు దివారాత్రపక్షర్త్వయనము లఖిల
జడచరావననియమప్రసక్తశక్తి
బహుపదార్థంబు లొసఁగు శాశ్వతనిరూఢి॥ 30
శా॥ ఏదోహేతువుచేఁ బదార్థముల నాయారూపు నాశిల్లిన
న్గా దేనష్టి పదార్థతత్త్వమున. నూత్నంబై పరూ పొందుఁ, ద
త్ప్రాదుర్భావ మెఱుంగ నశ్వరము పారంపర్యతాప్రాప్తమే
నీదృశ్యం బఖిలం బటంచనుట నున్నే వాదదార్ఢ్యస్థితుల్? 31
ఉ॥ క్రాలెడివత్తి సాంతముగఁ గాలినఁ గన్పడ దంతమాత్రని
ర్మూలిత మంచనంగఁ గలమో? అప్పు డుద్భవమొందునావిరి
న్గాలిని భిన్నరూపములఁ గాంచి చెలంగుటలేదె? సృష్టిలీ
లాలుఠనంబు వస్తుగుణలక్షణనాశముసంగఁ జెల్లునే?॥ 32
ఉ॥ పండినదేహమందు భగవత్పరమాణువు జీవసంజ్ఞతో
నుండఁగఁ గానివేళఁ గలియు న్విడి దైవమునందు బొందియో
మండియొ కుళ్లియో కనుఁ గ్రమంబుగ భౌతికలీనతాస్థితి;
న్నెందును గ్రమ్మఱి న్జని ధరించును నూతనసంధిబంధముల్॥ 33
ఉ॥ కావున, శాశ్వతుం డనఁగఁ గల్గిన దైవమొ! శక్తియో! మఱే
దో విరచించుసృష్టి యిటు దొర్లుచునుండునె కాని నశ్వరం
బై వృథ కాదుఁ దైవకళయుంతయు నిత్యవిభూతి నుండు న
న్భావము స్వప్నపద్యమున వ్రత్తిలు పెల్ల సముండసం బగుల్॥ 34
ఉ॥ ఈవిధి నట్టిలట్టి యుదయించె మనంబున నెన్ని యెన్నియో
భావము లంతకున్మను లపంబు నెఱుంగనియట్టి వద్దిరా!
నే విశదంబుగా నడుగనేరకయున్నను నారదర్శిసం
భావన భావనాబలము ప్రౌఢతనొందెనో? వత్తెమీఱెనో?॥ 35

ఉ॥ అంతట లేచి కార్యములయందుఁ బ్రవర్తిలి నిత్యవృత్తి నా
క్రాంతమనస్కత న్మఱవుఁగాంచితి సర్వముఁ; గొంతమే యీ వృ
త్తాంతము నాఁడె యెందొ లిఖితందొ పఠింపుట కగ్గెఁ గాని చో
నింతయుఁ గాలలీనమయి యే వడియుండును విస్మృతిస్థలిన్॥ 36

చ॥ పదపడి ఛత్రపూర్వదలి బందరుఁజేరఁగనయ్యె నందు ని
ల్చుదినములందుఁ దీక్షకయెచొప్పడ దవ్వలఁ గాకినాడలోఁ
బాదలి విశాఖపట్టణముఁ బొందినయప్పుడుఁగూడ నక్లిక
ల్గదెపుడుఁ దీక్షపాటు చనెఁ గాలమిటుల్బహువత్సరంబులై॥ 37

శా॥ గుంటూరు క్రమ్మఱఁజేరుకొంటిఁ గడుచిక్కుల్గల్గ నేకాకినై
యుంట ల్సంభవమైనవాళ్ళఁ గృతు లెన్నో వ్రాసితి న్గాని యీ
వెంటం బాఱదుచిత్త మీశ్వరకృపావిఖ్యాతిచే నీశ్వర
న్గంటిన్ జైత్రసితార్ధపాద్యమిని దక్షప్రీతి మాహాత్మ్యస్ఫుటిన్॥ 38

ఉ॥ అప్పుడు ప్రాఁతకాగితము లన్నియు శోధనఁజూచుచుండఁగాఁ
జప్పున నిద్ది కంటఁబడెఁ జచ్చినబిడ్డ సజీవుఁడైనటు
ల్చెప్పఁగరానిసంతసము చేతమున న్గతిగెంతులాడఁ గం
డ్లప్పనఁజేసి తన్మయతనంది పఠించుచునుంటి నయ్యెడన్॥ 39

క॥ చనుదెంచె మదగ్రజుఁడు భు
వనగిరికోదండపాణిపండితవరుఁ డా
యన కభివందన మొనరిచి
వినిపించితిఁ గాగితమున వెలయునఖిలమున్॥ 40

మ॥ దయ వాత్సల్యము లేఁతన వ్వొగుప నాతర్కంబు సిద్ధాంత మం
తయు నాక్షేమపరత్వబుద్ధి నిని యోనాతన్ముఁడా! దైవని
ర్ణయసిద్ధ్యర్థము లెండటో బహుసముద్రగ్రీకసద్గ్రంథసం
చయము ల్నించి రదేమొ నిశ్చయము దృశ్యంబో నదృశ్యంబగున్॥

చ॥ ప్రకృతియె దైవమంద్రు భగవంతుపిశాచు యుటంద్రు మానుషుం
డ్రొకరొక రెన్ని హేతువుల నోపికతో గమనింప వారివా
రికథనె వాస్తవం బనుసరించు నటంచనిపింపుఁ గాని లౌ
కికమున నీవిచార మొకకృత్రిమజీవికగాఁ గనంబడున్॥ 42

ఉ॥ నీవనినట్లు సత్యబహునిర్మితరాజ్యము నిత్యమౌనకమా?
పైవరణీయమెద్ది? భగవంతుల మంచిఱహూదు! మట్లుకా
దే వివరింప! నీవిషయదీపకమై సుఖమిచ్చువృత్త మే

దేవిరళింపుమా! సుధనయించుకవిత్వము సార్థకంబుగన్॥ 43

ఉ॥ ఏ రచియున్న దానిని సరే యని పూనికకుఁ బ్రోత్సహించు టే
దారిగఁ గొన్నయున్న విహితం బుపదేశముగాఁగ నీగతి
స్ఫూరణమాయ స్వప్నపదవృత్తిని లోకహితోరుగాథ ని
ర్మేర చియింపఁబూనితి పరేశ్వరశక్త్యవబృంహితోక్తులన్॥ 44

మ॥ భగవత్తత్త్వమహాణువు ల్దివి భువి న్వర్తిల్లుగ్రస్తంబు ల
న్న గరిష్టంబగుతత్ప్రభావ మిటఁ గానన్రాదును మ్మేకదే
శగతి న్నాఁదగునే! స్ఫులింగమునఁ గాంచన్వచ్చునే దావవ
హ్ని గురుప్రౌఢిమ! మిట్టియుంతరమె యూహింపంగ స్పష్టంబగున్॥

మ॥ ఇదమిత్థం బని తెల్ప లోఁగ కెవరేయేబుద్ధికౌశల్యసం
పద నూహించిన నట్లుసిద్ధ మగుతత్త్వంబు స్వరామర్శ జ్ఞా
నదరిద్రస్థితి లౌక్యబద్ధులము నీనాఁబోంట్ల కేలా? పదో
పద! విందుంగథ విందు విందు రససంపల్లోకకళ్యాణ మున్॥ 46

క॥ లోకము లోకపదునా ర్గే
లోకముకళ్యాణమనుచు లోకువఁగన క
య్యా! కడుమనకూరుచుభూ
లోకముదే యేల యితరలోకపుగాడవల్?॥ 47

—♦ కావ్యసర్గమార్గాన్వేషణము ♦—

శా॥ పూనంగాబులుపాటమైఁ గడఁగితి న్మూలోకకళ్యాణనా
మానంబౌకృతి వ్రాయు నేది మొదలో? మధ్యంబెదో? పూర్తియెం
దో? నా నేమియుఁదోఁచ దట్టియెడ నేదో గాథయుం దానిపై
నావద్ధం బొనరించు నే ర్పమరనో నా? నాదుకించిద్జ్ఞతన్॥ 48

ఉ॥ ఏపనిసానుకూలతకు నేనియు దైవకృపాప్తి మేటి యా
యేపునఁ పూర్వపుణ్యసుఫలేష్యము వెంటడిగా శుభగ్రహ
శ్రీ పిదపన్సహాయతకుఁ జెల్లుచునుండు నొకింత దానిపై
కాపును బ్రాపు నొఁ బురుషకారము గెల్పిదు నెట్టిపూనికయున్॥

ఉ॥ కొండకు నాగలిన్గొలుపుకొంటవునో? కల బ్రహ్మమానిపే
రండ కృతార్థత న్గొలుపునా ననుఁ? మంచికిఁజెట్టకైనఁ గా
నుండిన దెట్లుఁగాకచనునోకో? శుభాయతిభార మెల్ల బ్ర
హ్మాండవిలాసనాటకనటాగ్రణిపై నిడి బండిఁ దోలెదన్॥ 50

చ॥ శ్రవణమొకాద్యె యాదయుపు సస్వర మాగమువాళి నేఁటికి

స్ఫువి విలసిల్లఁగా స్మృతియొపో గతి శాస్త్రచయంబువిల్వఁ ద
ద్వివరణ వాటభేదముల విస్తృతికిన్ స్ఫురణంబె కాదె మే
లవుపెనుబాట యీవఱకు? నార్యమహాజనసంప్రదాయికిన్॥ 51

ఉ॥ ఆగమపండితు ల్బుధమహాధ్యులు సూనృతవాక్కు లాగతా
నాగతసర్వవేదులు మహర్షులు నార్యులు లోకసంగ్రహో
ద్యోగమె పూని సాధితమహోజ్జ్వలశక్తులచే శ్రుతిస్మృతి
ప్రాగుదితంబు లన్నిటి పురాణముఖంబుల నిల్పనైరిగా॥ 52

ఉ॥ లేవుగ దాధునాతనకులీనమహోత్తరయంత్రశాల లా
లావున సుప్రయోగబహుళంబులఁ దారిచి శాస్త్రసూత్రసం
భావనలొంద! నన్నిటికిఁ బట్టుగుచు న్స్ఫురణంబె మేలిసం
జీవిగ నిల్పి తర్కకళచే బహుశాస్త్రభవంబుఁ గొల్పదే!॥ 53

మ॥ అలనాఁడెన్నఁడొ కేవలస్ఫురణతో నార్యు ల్ప్రపంచించుసూ
క్తులు నూటి న్గడుఁ దారకాణపడు నెందు న్నేటి నేలైనశా
లల యంత్రోరుసహాయసంపదలచే లబ్ధంబు లౌనిశ్చయం
బులతోఁ బ్రాక్తనసూరిశేఖరులపెంపుల్ జ్ఞానముప్పొంపుటుల్॥ 54

మ॥ అటు లంతస్ఫురణంబు లేఁపుకొనరాదా యున్న నేమాటప
ల్కుటయేఁ జుల్కన చేసిమాపుటనె నిల్చెన్నేటికష్టంబు లం
పట సంసారమె బ్రహ్మచర్యముఖశంసాయోగ్యయోగంబుగ
ల్గుటతే దిక్కులికాలకాళనిశఁ దెల్వ్యుల్వ్యాల నెలంకెగా!॥ 55

శా॥ పోనీ! శాశ్వతజీవులై ఘనపదంబు ల్పొంద నిర్ణీతులా
జ్ఞానిశ్రేష్ఠులు పల్వురుండుట పురాణప్రోక్తమౌ నైనఁ గ
న్గొనెల్లా నయువంటివారలను? భక్త్యోగు లాత్మానుసం
ధానాసక్తులు నిన్నిలోకముల నెద్దాన న్సుఖావాసులో?॥ 56

ఉ॥ గట్టిగ నొక్కని న్దలపఁగాఁ బొరపోయి యుతం డెవండురా
ముట్టఁగ నన్నుఁగోరునని మోదమున న్జను దెంచునందమా?
వట్టిదురాశసూ! తినఁడు పానముఁ జేయఁడు గాలిఁబీల్వఁ డిం
కె ట్టిదిసంభవించు? ఫలమే మడియాసలఁ గల్గఁబోయెడిన్॥ 57

ఉ॥ కొండల నెల్ల నెత్తయినకొండహిమాలయ మెక్కఁడైన నం
దుండఁడె పోదమన్న మునుపుండెనెపో! జను లెవ్వ రందుఁబో
కుండుట నేఁడొ మాటె కెవరోయొక రొక్కవిమానమెక్కి యా
దండల సంచరించుటమొదల్కొని యొండెడ కేగకుండిరే!॥ 58

మ॥ జనసంచారము దక్షిణధ్రువధర న్నాగంగలే దింక నే
గిన నేయొక్కరొ యిర్వురో అచట నున్కి న్నిల్పలేరైరి సం
తనతో నేగిన నందొకండయినఁ గానన్రాఁడె యంచొక్క యో
జన పర్యంతమది మర్త్యనైజవిమతేచ్ఛాలుప్తవిజ్ఞానత౯॥ 59

ఉ॥ అంతనె సంయమించుకొని యారఁ! యాదృశ్యత నేర్పు తావృశు
ల్క్రాంతలుగాని క్రాంతలకుఁ గాలుకొలందిగఁ జాతిపోవ నే
మంతమునింగి నింగి నెటనైనను సూక్ష్మశరీరధారునై
యెంతయొ స్వేచ్ఛమైఁ దిరుగరే పరమాత్మఁ బ్రదక్షిణించుచు౯॥ 60

క॥ అత్యుచ్ఛ్రితపుణ్యౌఘఫ
లాత్యంతానుభవ మిహమునందే యగున
స్సత్యము నేఁటిదె? భగవ
త్ప్రత్యక్షం బగుట నవతరణచేతనగా!॥ 61

ఉ॥ "ఆదియుగాలమాట నగునంతటికష్టము లేదు భక్తిసం
పాదనమాత్రనే సకలవాంఛితదాత పరాత్మ ప్రేమలకు
న్నాదన కేగుదెంచుఁ గలికాలమునం"దను సాంప్రదాయమ౯
లేదొకొ? పోల్చలో దెలివిలేమికి కెవ్వరి నేమి నాఁదగు౯?॥ 62

గీ॥ అద్భుతాపాదనముల కిం దదును లేదు
ప్రేమలఁ జూచినఁగాని నమ్మటకుఁగాదు
చూచియు నపార్థములకుఁ జొచ్చుటయుఁబోదు
శాస్త్రకృషి యింక గూఢప్రసక్తిగాదె॥ 63

క॥ రసమొలుకు గాథ నేర్పం
బసఁ జుట్టుంబోదివి సూత్రవర్గము వెలువ
ప్రసలోలుపత న్జదువను
లసలే గమనింపకుందు రాసూత్రముల౯॥ 64

ఉ॥ ఆవల నేదియెట్లయిననౌనని నాకొక కాలయాపనం
బై విలసిల్లు నిశ్చయమటంచు నొకింతను బూర్తికాని నా
నావిధకల్పనాగతిక సచ్చినమార్గమటంచు వార్షచే
తోవిధిఁ బూనువాఁడ నొకతో యధియంతటి యీమహాకృతి౯॥ 65

చ॥ ఒకసుముహూర్తమందు బుధులొప్పినరీతి సమస్తభావనా
టకపరమాగ్రయాయికిఁ గడంక మదంకితము న్నొనర్చి శో
ధకజనకల్పవృక్షమును దత్త్వసుదోహకకామధేనువు

స్సత్కృతుల కాలవాల మగుచు న్దగుపుస్తకకోటికోశముల్॥ 66

శా॥ నాయత్నంబున కైన పెన్నిధిగ స్వాంతంబందు నూహించి యా
చాయ న్బన్నగరంబు జేగి బహుశాస్త్రప్రౌఢవిన్యాసమం
దేయొక్కింతలొ యందునందుఁ గొని నాయీలోకకళ్యాణవా
ర్తాయోగంబున కుద్యమింతు! సఫలారంభంబుగా నెగ్గుతన్!॥ 67

—♦ ప్రత్యావిష్కరణము ♦—

చ॥ అని యొకనాఁ డుషస్సమయమందు మెలంకువనొంది కాల్యవ
ర్తనములొనర్చి విఘ్నరహిత మ్మగుమేలివివిక్తసీమ యో
గనిరతముద్ర లో వెలిలగాముల నింద్రియవాజిరాజిఁ బె
ల్చనియమించి కన్మొగిచి లక్ష్యము భ్రూయుగమధ్య మొందఁగన్॥

మ॥ పవలున్రేయి మణిప్రవాళగతి నేర్పాటైనచందానఁ జి
త్తవియత్కాంతి నొకింతసే పమరినంత న్గిఱులై చుక్కలై
రవలై వెల్గులడంగఁ జీకటియె యుగ్రంబై యొట న్నిండె స
ర్వవిలాసంబులు మాసి మానసము కేంద్రశ్రీస్థితిం దాల్పఁగన్॥ 69

శా॥ ఊహాద్వారముమాత్రమే తెఱపిగా నుండంగఁ బ్రారబ్ధస
న్నాహావేశతనేమొ ఛోఁచె జగదండస్ఫూర్తి లేనప్పు డి
ట్టే హేవాకత నెల్లచోఁ దమమె నిల్పెన్నాఁగ నిద్రాళువై
"సోఽహం"శబ్దము నీవఁబోనిదొర తద్వ్యాప్తిన్ శయానుండుగన్॥

చ॥ మనసుమనస్సు మానపరిమాణము వన్మనప్రమాణమా
ర్గణమహాదున్మనస్థితి మగంటిమిఁ బ్రాకృతమాయకైన నే
టనఁదగుఁగాదె పోబడి క్రమాధ్వమునన్మగిడింప నేర్చుప్రా
జ్ఞన కఖిలంబుఁ దంగెడులజున్నగుఁ గాలవిభేదరాహితిన్॥ 71

చ॥ తటుకున జ్ఞప్తిఁదట్టెఁ బరతత్త్వవిదుండగువ్యాససూక్తి యం
తటఁ బరమాంధకారవితతస్థితి సృష్టికిము న్జెలంగ వె
ల్పటఁ బరమాత్మ యంటనిశుభస్థితి నుండునటంట నాఁగఁ జీ
కటికిని మేటియానకటగా! యిఁక వ్యాప్తిసమత్వముండియున్॥ 72

శా॥ అర్కన్దొట్టి గ్రహాలుఁ జుక్కలును శ్రీరాధ్యంబును న్శాంతిసం
పర్కం బుండుసమస్త మస్తమిల సంస్థాత్మప్రథ న్దిక్కుల
న్గానోక్కనౌనది నీలమూతమనె కాన న్గాదొకో విష్ణుజ్ఞా
నార్కు ల్లన్లనిమేనివానిగ నెఱుంగన్శాంతుచిత్తంబులన్॥ 73

ఉ॥ ఎన్నియుగాలుగాఁగఁ దమమే తనుగా నదిలేదు సర్వ మం

దున్నదినా న్విడంబడక రొక్కఁడొ పెక్కురొ పుంజొ పెంటియో
యొన్నఁగరాక యేచలనమేనియు లేక టులుండెనో క్కొ! యీ
కన్నది చిత్తవిభ్రమవికాసమొకో? యనుశంకతో నిలన్॥ 74

శా॥ అంతస్సంవృతసర్వశక్తుఁడగుచో నంగంబుల న్లోనికి
న్నంతంబు న్వెస లాగుకోఁగలిగి బొండంబట్టు లాకూర్మము
న్బంతు న్దావహియించు దైవ మనుమేల్వైచిత్రి లోనెంచి యా
యంతుం గంతునుగా కటంచుఁ బరమాత్మాబద్ధసిద్ధస్ఫురన్॥ 75

చ॥ చిలిపిమనంబు నైజపుచిచిందిరిచిందులఁ జిందఁజూచుట
ల్నిలుపుచు నంటిపట్టి కడుసిళ్ళలత న్సకలస్థితి న్భవ
త్రిలెడిమహాంధకారనిబిరీసతనే సుసమాహితుండనై
పలుదిపసంబు లీక్రియ నుపాస్తి మహావ్రతంబుఁగాఁ గొనన్॥ 76

మ॥ సకలప్రాణులు గాఢనిద్రఁబడియున్ శ్వాసించునే కాదె నా
నక! చైతన్యము లింద్రియంబులకుఁ జన్నంగూడ రక్తప్రసా
రకనాడీగతి సాగునేకదె! విచిత్రం బీతమశ్శయ్యఁ గూ
రుకువిన్నాణికిఁ గాన నేవిధపునూర్పు ల్నిక్కుగల్పాటలన్॥ 77

ఉ॥ కేల్విసరంగఁ దాఁక గమకింప ఘనంబు ద్రవంబు గాలి నా
న్నిల్వ దొకడ్డు త్వక్కునకు నేన్బరమోష్ణమొకో కదుష్ణమో
చల్వయొ సోక దౌర! కరచాలన మెన్నుటకాని యంగమో
వెల్వడదమ్మయి న్విసికి వేసరనేను దత్వకాంక్షినై॥ 78

మ॥ వివిధాసక్తివిశేషతీవ్రగమనోద్వేగాకఁ బెన్భ్రాంతి నా
నవు లెట్లట్ల పురాపురాణకథితానంతర్యసృష్టిక్రమం
బు వివృత్తి న్బరిణామపూర్తి బహుళాంశుస్ఫోరకప్రౌఢిగో
మిని లెన్నామదిఁ బద్ధువేక లగునూర్మిభ్రాంతివిభ్రంకాతులన్॥ 79

చ॥ నను మఱపించుగాఢకలన న్దొలివాసన లీగతి న్సదు
ల్గొని మనసుం గలంచు తెఱఁగో యిది? వ్యక్తగతి న్బరిక్రమిం
ప నిగుడుచిద్విలాసగరిమంబొకొ? యేర్పడునంతదాఁక సా
క్షినయి యెనిల్తు నన్నదృఢచిత్తము నిబ్బరమొత్త నుండఁగన్॥ 80

మ॥ ఎపు డవ్యక్తకయానున ప్రకృతిబాహాస్ఫారమా? నామతో
నెపుడీసృష్టిరహస్యసంగతుల సందేహంబుల న్దీర్ప హ
స్తపుటి న్మ్రొక్కెడి వేడనానని మనస్కారంబు తొల్లింటియు
ట్లపమార్గంబున నన్ను నన్నువడకుండ న్నిల్ప భీష్మించుచోన్॥ 81

శా॥ ఎంతోదవ్వుననుండి నాదమొకఁ డాయీవైపునా కెల్లచో
నింతింతై చుఁ గ్రమాభివృద్ధి నొకమూరే హీనమంద్రంబు తా
నంతేవాసిగ నొంది నాదమధురవ్యాపారసంయుక్తి స
ర్వాంతర్యామిగ నామెతిల్లెనట కత్యాశ్చర్యశీర్యన్మతిన్॥ 82

ఉ॥ లౌకికనాదరీతిఁ జెవుల న్దవులొందువిధంబు సుంతయుం
గాక మదంతరంగమున గర్భమున న్బ్రభవించి చిత్రవ్యం
తాకసువర్తులాధ్యపరితఃప్రసరద్వలయైకదక్షమై
పోకెడునట్లు లెవఁ గడుఁజోద్య మటం చట వేచియుండఁగన్॥ 83

శా॥ "అక్కా! ఏలప్రబుద్ధఁ జేసెదరు నిర్వ్యాపారతన్ హాయిపె
ల్లుబ్బన్ మీరలు నిర్వికారులయి వన్నుండంగ నాకేటి కీ
తబ్బిబ్బు ల్పడ సృష్టికార్యపరతంత్రత్వంబులోఁ? జాలుఁ లెం
డబ్బే! ఊఁహుఁ! కయింతు మీ మొడఁదనే యేమాయెనా కేటికిన్?॥

చ॥ అనెడియుపహ్నవం బడరినంత నిదేమని యెచ్చులోన బు
ద్ధి నెగడె నర్థనారియగు దేవుఁడు నాఁదగునూక్తి [illegible]త్వపుం
స్త్వనియతి ప్రకృ-ప్రకృ-గ నెసంగక క్షీరమునీర మొందుమే
ళనమునసే పరస్పరమిళత్పరమస్థితి గా స్ఫురింపఁగన్॥ 85

మ॥ తొలిజామం దవబద్ధబుద్ధి కడుచిందుల్త్రొక్క నామూలుగు
న్గలక న్నయ్య విడంగలేనిగునుఫుంగాఁ దోఁచున వ్వార్త ప
త్రిలువెన్వెంటనె యెద్దియోయదురు పర్వెన్బెంగరా లుర్వడి
న్వలయుప్రోద్ధతి సంభ్రమించుపస లొప్ప న్మప్పారు లొప్పడన్॥ 86

మ॥ సతి యానారి మగండు మేలొనకమి న్నయ్యాస్థితి న్నీడుచు
న్పతిసంపాదితగేహకార్యకలనాబద్ధస్పృహా న్నెపక
ప్రతతి న్గూడి నిజేశసౌఖ్యకృషికి న్వాటంబుగా దిద్దు ప
ద్ధతి సంధిల్లఁ బరాప్రకృత్యభిద వేయుంబోలు ప్రారంభముల్॥ 87

శా॥ "ఔనక్కా! తెలవాఱలే దప్పుడె నీకాయాస మేలా సనః
స్త్రానేయంబులఁ గూర్చి లేపెదను పొమ్మా నిద్ర!" యం చొయ్యన
న్మ్రానంబో లపరాప్రకృత్యభిద మెల్బుద్ధి ప్రసంబొంది భూ
తానేకాంచితసృష్టికర్మ ననునట్లై వింత హర్షించుచున్॥ 88

మ॥ అదిరా! సత్త్వమహాత్వతత్త్వబహుళవ్యక్తిత్వ మడ్డే కళా
భ్యుదయత్వంబున వేముఖాలఁ బరమానందోత్పాదకంబై మహా
త్పదపూర్వంబగుబ్రహ్మనా న్బ్రసుఁగె నల్వంక ల్తఱియాఁ ఖసం

వద నిండించుటనే చతుర్ముఖుఁ డన న్వ్యాకొంట లాకైసరీ॥ 89

ఉ॥ లేకెడ మొంగు గ్రుక్కిడిలలి స్వరమాణువు లున్ననైనఁ బ్ర
త్యేకత యేనుమాత్రముగనే న్విలసిల్లెడునట్లుగాఁగ వేఁ
బోకలలో నహంకరణము న్విశదంబగు చుండఁ బత్తునుం
జేరగ మాత్రలైదు నొదవె న్స్త్రిమసంజనప్రణాళికన్॥ 90

శా॥ "మీరా గా! మీర! యొకింతనిల్చి నిజసామీచీన్యసంభావిసం
స్కారాదుల్విన గోరునాకు వివరింపన్లేర" యంచార్య నా
యారాటం బుడిపోవ సాజతసమూహాంబందు నేటానహం
కారంబేనియు బుద్ధియేని మనమే న్గైకొవు దాక్షిణ్యముల్॥ 91

ఉ॥ ఆదిమమైనశబ్ద మదయంబగు తోడనె యాకసంబు ను
త్పాదిలె స్పర్శతోఁ బొదలెవాయువు రూపముతోడ నగ్నిహో
త్రోదయమేర్పడె న్రసముతోఁ గలిగె న్జలనామకంబు నా
మోదమెసంగ సంభవిలె భూమి యనందగుభూత మొప్పఁగన్॥ 92

ఉ॥ ఆపరమాత్మచోదన కనంతర మాప్రకృతిప్రబోధ కా
యూఁపున నొమహద్విథికి నుబ్బునహంకృతికి న్నడాన నే
యేపన నెంతకాల మెడమేర్పడెనో యనిపించు వాస్తవం
బోపియెఱుంగ నీయఖిల మొక్కతటి న్బఱపాట తెల్లమా॥ 93

చ॥ ముడిసరు కందునట్టిడి చము ర్విడఁగూర్పఁగ సంధిసీమలం
దడరనొనర్చి కేల్గిఱప యంత్రము సాగి నువస్తుసంతతు
ల్తుడుమలుగాఁగఁ గూర్చులలితో బహుమూలపరాత్మఁ దోడుచు
న్దొడరెఁ బ్రధానమన్గుఱుతుతోఁ దగుమాయ ప్రకృత్యభిఖ్యమై॥ 94

ఉ॥ తా జడమాట నీప్రకృతి తజ్జడిమాన్వితమూలపాళిపై
మోజున వానినే కొనుచు మున్మును గొల్పెను సృష్టి యెల్లెడ
న్రాజిలు నాత్మవస్తుపరిణామతఁ గొల్పదు జీవసృష్టిఁ ద
ద్భోజనయోగ్యమున్నఁగద పుట్టఁదగు న్బహుజీవసంతతుల్॥ 95

ఉ॥ ఆపరమస్వభావకళ నప్పుడె యంటఁగనేల నాఁగఁ దా
నే పలుపోకలం దిటుల లోలుపమై జడరూపసృష్టి యే
యేపసఁ బ్రస్తరింపవను వేర్పడు న ట్లపరాస్వభావ మా
రూపములెత్తెఁ దర్కమనిరూపణ మెంతు నొకింత నింతటన్॥ 96

—♦ సృష్టికిఁ బునాదులు ♦—

ఉ॥ మనము హావేలినో గుడినో మాడువునో తుడ కొక్కపూరియుం

టిని నిలుపన్దలంప, ధరణి న్గడుగట్టి లభించుదాఁకఁ బ్ర
వ్విసవయి, మేలిరా, ల్లినుక వేసిననున్నయొ, మన్నొ, వారిమి
శ్రేణముగఁ జేర్చి పేర్చిగద చక్కగవాడుకఁగొందు మందులన్॥ 97

ఉ॥ ఇక్కడ నామరూపరహితేశ్వరుఁడే యజమాని, మాయల
న్గక్కువరాపరాప్రకృతికాంతలెమా వనివాండ్రపెద్ద, ల
ష్కక్క మసూక్ష్మచిక్కసకణాకృతులేనుమి కూలినాలివా
రక్కట వట్టిబైలె తదసర్గళసర్గవిసర్గధాత్రియా॥ 98

గీ॥ మహదహంకారబుద్ధులు మనమున కగు
ప్రభవ మింతకె యనుకొనన్బడియెఁగాదె
పంచమం బగుభూతసంభవము నెల్లు
వరఁగనొ కొంతకొం తేఁ నెఱుగవలదె॥ 99

క॥ పంచమసర్గమునఁగలిగెఁ
బంచవిధములైనతత్త్వవారము తొలికా
న్పెంచగఁ నాకాశమ వ్యా
పించు న్యజమానియుల్లె విరివి నెచటనేన్॥ 100

గీ॥ ఎట్టిసృష్టిలేన పున్నవట్టిబయలు
వట్టిదనుకొంట కఁదుబొరపాటుమాట
వ్యాపకం బగుపరమాత్మవస్తు వందు
నిండిబిడీకృతంబుగా నుండియుండు॥ 102

క॥ అంతర్గుప్తములగుచుఁ
ర్వాంతి ర్వామియగుదాన నఖిలభవిష్య
త్పంతానతానకంబు ల
వాంతరసమ్మిళితగతుల నం దెపుడుండున్॥ 102

గీ॥ లేదు శబ్దంబు స్పర్శంబు లేదు లేపు
రూపరసగంధము లస్త్య మోపి తెలియ
నల్లనాఁ డున్న వట్టిబయంటఁ గానఁ
బూర్ణమాఁ బూర్ణమున్గా దభూతభూతి॥ 018

గీ॥ ఆకసము గాలి నిప్పు నీ రవనియొక్క
నూక్ష్మసూక్ష్మాణుపుంజ మచ్చుఁగొనెఁ గ్రమత
వీనిగుణములు క్రమవృద్ధి నెలయు ధ్వనియు
స్పర్శము న్రూపము రసంబు వాసనయును॥ 104

క॥ మొదలిగుణ మొకటి నింగికి
మొదటిరెండు గాలి కనలమునఁ దొలిమూడుం
బొదలున్నీటం దొలినా
ల్గొదవు ధరకో! గుణములయిదు నొనరి చెలంగెన్॥ 105

ఉ॥ కాల్చినకొంకి రాతి నుదకంబున వైచిన సద్దుసాగి పై
నిల్చిననీటిఁ దాఁకుచు ధ్వని న్నెడగ ల్మొలిపించి సున్నపూ
పెల్చన వట్టిబైటి నడివీధుల భూతకణా క్రమంబుగా
మొల్చె వియత్తుదొట్టుకొని భూపదసూక్ష్మముదాఁక దేఁకుచున్॥

క॥ పంచమసర్గం బగునల
పాంచభౌతికంబుఁ బెఱుకవలసి కదురలా
యించితిమి దవ్వు నొక్కటి
నుంచి మఱొం డెట్లుపుట్టెనో కనవలదే॥ 107

శా॥ అవ్యక్తం బపరాస్వభావమున సూక్ష్మాణుప్రపంచంబు ల
త్యవ్యస్తస్థితి నుండి యాకసము సజ్జంబౌటకో నొంకృతి
న్నవ్యక్తంబులుగాఁగ నొండొకటి గ్రొచ్చుస్వచ్ఛ్రంబుంగా నమ
తవ్యప్రోద్ధతి రోదసి న్వాలయు చందం బట్టి వీక్షించుచున్॥ 108

క॥ "మీ రెవ్వరయ్య? భగవ
త్ప్రారంభులో? కారో? ద్విస్వభావజనితులో!
యీరీతి నసంఖ్యాకతఁ
బేరంబుల హేతు వదియొ? వినిపించెదరే?" 109

క॥ అని యడుగఁదలఁచుకొనులో
నన నంతకుఁ జిన్నవరుకణంబులు ద్రవి
ప్పునఁ జెలఁగి మొదటివగువా
నిని జుట్టిభ్రమింపసాగె నిస్తులర్ఘురితోన్॥ 110

ఉ॥ ప్రాథమికంబు లౌటను బురాతను లామొదలింటి వంచు సం
శోధకసూక్ష్మజాతములు రూఢిగ నూతనులంచు నొక్కసి
ద్ధాధకసంజ్ఞ చిత్తమున బట్టఁగ నమ్మియి నిర్ధరించి యా
సాధనతోఁ బరీక్షకు నెసంగితిఁ బొంగుకుతూహలంబునన్॥ 111

క॥ ఆలోన సవ్యవిద్యు
ద్వ్యాలంబితసూక్ష్మకణము లావిర్భాతిన్
మేలుకొని పైద్వయుంబుల

తో లగ్నంబగుచు ముద్దఁదోడుగుటఁ గంటిరే॥ 112

క॥ నూతనములు సత్వవిద్యు
జ్జాతంబులఁ గలియు రెంటిసంబంధముతో
నేలీలననో మొదటిపు
రాతను లంతర్ధినొందె రాద్ధాంతముగన్॥ 113

ఆ॥ కరిగిపోయె ననుటకంటె నీరెండింటి
కలుపుతోడ సిద్ధిఁగాంచుగుటిక
నాపురాతనం బటంచు నెఱుంగుటే
సత్యమనుచుఁ దోఁచె శాస్త్రగతికి॥ 114

క॥ కావున నిప్డు పురాతను
లో వెలసెడి నూతను న్గొలుచు సత్వము నే
యేవైఖరి వనియెఱుఁగం
గావలసె ననంతరములకంటె నిజార్థిన్॥ 115

గీ॥ ఇట్టి సూక్ష్మాలలో నింక నెవియొ గుదులు
గాగమాయగఁ దెలగుట గాంచి పోల్ప
మాయనులు పోషణులు నింక మఱియుసూక్ష్మ
తరము లెన్నొ ననంఖ్యాకనిరతిదోఁచె॥ 116

గీ॥ తనుగుఱుత నిచ్చుచుండునూతనుఁడు సత్వ
విద్యుదాకర్షణతఁ గనిపించు సత్వఁ
డీద్వయాప్తిఁ బురాతనుం డెసఁగుచుఁ గణ
గర్భమనుసంజ్ఞఁ గైకొని గ్రాలుచుండు॥ 117

శా॥ ఈనిర్ధారణ కేను రాకమునుపే యింకొక్క-సూక్ష్మాకృతు
ల్తో నద్భ్యాతిసి రేఁగి ముట్టసిగ నెంతో తీవ్రవేగం బునా
దానింపంగఁ బురాతను ల్దిగువ నాదాఁపొంది నాలిఁడు వీ
లైన స్మృత్తిఁకఁ జుట్టుసట్లు పరివేషావేశత స్సాఁగిరన్॥ 118

ఉ॥ గర్భములోని సత్వమునకై యివి పర్విడుచుంటఁ జూచి సం
దర్భము నెన్నయెన్న మదిఁదట్టె నొహో! యుపసత్వవిద్యుదా
విర్భవ మిచ్చుసూక్ష్మములో! పీఁకి సత్వములందు నెంతగా
దుర్భరమైనప్రీతియొ! యెదుర్కొనఁబోయెడి! నేమియూనకో॥ 119

చ॥ అని కనిపెట్టియుండ దరియ న్వడిఁతోడుతఁ బోయిపోయి యుం
తన రొఱుకొంతయూఁతొడమునన్ గదుకొంటను మాని నూత్యమే

నున బడ కంతరాంతర మనుద్రవతయుక్తి గ్రహాళి సంభ్రమిం
చునియతితో భ్రమించుటను జూచి వినోదవిఘూర్ణితాత్మతన్॥ 120

క॥ సవ్యాపసవ్యముల కెపు
డవ్యాహతమేళనం బటంట వితయె? యే
లా వ్యవధికల్గ నిటు లవ
సవ్యము బిఱుతివక తిరుగసాగెనొ యనుచున్॥ 121

క॥ సందేహము డెందంబును
గొందలమునదింప "వేగగుణ"మది యను మూ
ర్తిం దెలిసి ప్రకృతిమాయా
స్పందనముల చిత్రములకుఁ బర్వముఁగొంటిన్॥ 122

మ॥ ఘనవేగంబున సంభ్రమించునొకచక్రం బంట రాముక్క రు
ద్వినచో నాకులసందు దూఱి చన, కావేగాన సర్వత్రఁ గ
మ్మినయ ట్లైకతఁ దోఁచునాకులవాతి న్మిట్టునదా! అట్లె గ
ర్భనియుక్తం బగుశక్తి లాగ దపసవ్యంబున్ బ్రయత్నించియున్॥ 123

క॥ అపసవ్యనూత్నకణ మి
ట్లెపుడున్ది రుగాడునాట హేలాతనుగా
నుపనామమునకుఁ దగియెడి
విపరీతపరిభ్రమాప్తి విడువక తిరుగున్॥ 124

మ॥ ఒకగర్భంబున కొక్కహేల యనగా దుంచుండుఁ దొంబదు సం
ఖ్యకునేర్పించి, యిటెన్నియున్నను దదీయాక్రాంతులం దెందు నొం
డొకటి న్దాఁకవు. దైవమాయ! కన నెంతోచోద్యమా! వేగ మిం
చుకయున్నాఁజదు, తద్గురుత్వమున, గచ్ఛన్విచ్ఛఁగాదింతయున్॥ 125

క॥ హేలాయుతముగ రోదసిఁ
దేలెడిగర్భమును బోల్చి తెలియఁ గణముగా
మేలగును బిలువగా, నీ
లీల న్ద్వానవతిగా ఫలించెన్గణముల్॥ 126

క॥ తొలిగర్భావిర్భూతులు
కలుగఁగ నొక్కొక్కహేల కదియ ననిలజా
తుల కాది యయినయదజని
వెలయఁదొడఁగె వ్యోమభూతవీధులలోనన్॥ 127

క॥ మును పున్నధ్వనికి సంతట

నెనసెఁ స్పర్శయును గాన నీరెండిటితో
ననిలం బంతంతకు వడిఁ
గొనసాగె నిత స్తతఃప్రకోపితగతులన్॥ 128

క॥ ఉరువునకుఁ బ్రాతిపదికగఁ
బరఁగెడి యుదజనికణం బవశ్య మొకటిగా
నరసికొనఁ, బెఱలసాంద్రతఁ
దరతమముల లెక్క కనువు దర్శింపనగున్॥ 129

గీ॥ ఉదజనికణంబు నొకటిగా నొప్పికొనిన
బదియు నెనిమిదివందల్పైని నలుబ
ది యగువంతంగుళంబున న్దివురు హేల
గర్భము స్కంద మనిపించుఁ గడమయెల్ల॥ 130

క॥ హేలకు గర్భంబునకు
న్జాలయెడంబుండు, సూర్యునకు వరుణునకు
న్బోలినతావేలున నీ
ఖాళీ పో న్గర్భగురుత గమనింపఁ దగున్॥ 131

గీ॥ అంగుళములోన శతకోట్లయంశమావె
హేలవ్యాసంబు, నది పఱఁగ త్రైశివడిఁ
గనఁగ నిర్వదివేలమైళ్లను నతిక్ర
మించు సెకనొక్కటికి భ్రమియించుపోక॥ 132

గీ॥ ఒక్కకణగర్భమును జుట్టుచున్న హేల
లను ననుసరించి వివిధానిలములు పొలిచెఁ
దత్పరిభ్రమణోగ్రత న్దనరెఁ గాఁక
శబ్దమును స్పర్శమును రూపు సంక్రమింప॥ 133

క॥ కలిగినయనలము వేడిమిఁ
జలనత్వర హెచ్చుకొలఁది సరభసముగ హే
లలు గర్భములను డాయుట
కలిగెన్ద్వ్యాసవతి దాఁటఁగ న్గ్రిమయుక్తిన్॥ 134

క॥ ద్వ్యానవతిగతులఁ గణసం
తానం బన్యోన్యమేళనములకుఁ దొడర
న్బానఁగ ననిలము లెన్నో
తో నుద్భవమొందెఁ గ్రమముతో విమశీథిన్॥ 135

గీ॥ గర్భమును హేల లెనిమిది కదియులోన
ప్రాణవాయుసముద్భూతి పరఁగె మింట
నంత నీప్రాణ ముదజని నలమఁ గలిగె
శబ్దమున స్పర్శ రూపరసముల జలము॥ 136

గీ॥ శబ్దమును, స్పర్శ, రూపరసములు గంధ
మొప్ప నంతంతఁ బృథ్వియు నుద్భవిల్లెఁ
బహువిధములుగ గర్భసంబద్ధహేల
లెన్ని అన్నిరకమ్ముల కనసికొనుచు॥ 137

క॥ తొంబదిమూఁడుగ నిట్టుల
నింబుగొనుపదార్థజాల మెల్ల భువనజా
లంబులకు మూలములుగా
సంబంధపరంపరాప్రశస్తి నెలఁగెన్॥ 138

—♦ వెలుగుమబ్బులు (Nebulae) ♦—

గీ॥ ఇన్నిరకముల బుట్టినయెల్లకణము
లంతరాళాన దిరుగుచు నణఁగిపెనఁగి
తుడుములై మబ్బులై బిట్టుగ్రోసికొనుచు
రాపిడి గ్రేఁగుననలాన రాజిలంగ॥ 139

క॥ వాయుద్రవఘనరూప
జ్ఞేయంబులుగాఁగఁ దోఁచకే జ్వాలదనిల
ప్రాయమ్ములై యురువాతో
న్నాయతఁ దిరిగె న్నభంబునన్ స్వేచ్ఛమెయిన్॥ 140

సీ॥ గర్భంబు నొకహేల కదియంగ నుదజని
యమళమైన హీలియమ్ము నయ్యె
మూఁడైన లితియు మిమ్ముకొనె నాల్గైదింట
బెరిలియం బోరను న్బరిఢవిల్లె
నాఱేడునెన్మిది నంగార నత్రజ
ను ల్ప్రాణవాయువు న్గొనె భవంబు
నవదశైకాదశాన నగ్గె ఫ్లోరె న్ని
యా న్సోడియం బనునట్టిమూఁడు
పదియుకొంట మగ్నీషియం పదియుమూఁట

నల్యోమినియము నవతార మందె జగతి
నిట్టి యేకో త్తరపువృద్ధి హేల లెనయు
వస్తువులు ద్వానవత్కి పై వఱలఁదొడఁగె॥ 141

క॥ ఈవస్తుసమితిభారము
లావిష్కృతమూలతుల్య లగునిసటోప్సు (Isatop s)
ల్సేవింపఁ దగును గృతితుదిఁ
గావింపంబడెకివట్టిక న్వివరముగన్॥ 142

క॥ మిన్నెల్లఁ గావిరి న్సం
ఛన్నంబగునట్లు భూతజాతము కడుదీ
ప్తి న్నిగిడి వడులనడుపున
మిన్నేరన మూగి పఱచు మెలపులలోనన్॥ 143

క॥ ఆపోబడి బిట్టుబికెడి
త్రోపులనే న్దహనపవనధూననమునవే
న్మాపుకొనవు సాజములగు
నేపుల భ్రమణముల గర్భహేలావితతుల్॥ 144

గీ॥ గర్భ మాత్మప్రదక్షిణగతిఁ దొలఁగదు
హేల గర్భప్రదక్షిణావృత్తి విడదు
ఇట్టిచలనాలతో నె మిన్నే టిరుగుగుల
దేలిపోవుచునుండు నందేనిబయుల॥ 145

క॥ సవ్యాపసవ్యవిద్యు
ద్ద్రివ్యమునూక్ష్మకణభవముతఱినే తద్వ్యా
హావ్యవధి యుఃకిగాఁగొని
సవ్యత్రాణంబు లమరెసరిభసగతులన్॥ 146

క॥ అపసవ్యసూక్ష్మకణముల
కుపమింపఁగ నైనవగుచు నోకములన నూ
టిపయి నైదువది రె
ట్లుపరిమితి దళసరి యేర్పడ న్గనియించెన్॥ 147

క॥ సవ్యాపసవ్యములగుది
నవ్యావాలి నందునందు నంటఁదిరుగుచు
న్నవ్యకళఁ గూర్చునోకము
లవ్యస్తవ్యస్తచలన మనుగతుల నిడన్॥ 148

క॥ జోడగుసర్గ మయోనులు (Ions)
తోడుగ నపసవ్యముల కెదురు సరి నడక
న్గూడుకొని సవ్యముల నా
డాడ న్జటలుకొని పఱచు నందందు వడిన్॥ 149

గీ॥ చూడ నపసవ్యమధ్యస్థసూక్ష్మకణము
లమరు దళసరి నొండొంటిసమములగుచు
వానిశక్తులును స్తుల్యబలము గలవె
కాని విపరీతవిద్యుత్ప్రకాశకములు॥ 150

క॥ మనసూర్యగ్రహచక్రం
బున సూర్యునిజుట్టి యెట్లుపోవునొ గ్రహము
ల్చను నట్లు గర్భసూక్ష్మం
బును జుట్టి తదన్యసూక్ష్మము ల్నిరతంబున్॥ 151

మ॥ కణగర్భంబున నిన్నిసూక్ష్మకణము ల్గాోలున్గదా! వీనిచేఁ
గణకాయం బదియెంతపెద్దదియొ! నాఁగాఁ దోఁచఁగావచ్చు మా
ర్గణము న్జేయఁగ నట్లుకాదనుట నిర్ధారింపనౌ నద్భుతాం
గణ మిట్లన్యమెసంగ దావెలయుమందంబు ల్కడుసూక్ష్మముల్॥

వ॥ ఒకయుదజనివాయుకణమున సవ్యమధ్యస్థాదిసూక్ష్మకణపుంజ మొక బొడ్డుగా (గర్భముగా) నుండ దానింజుట్టి తిరుగుచుఁ బదార్థసహజ సంఖ్యగా నుండునపసవ్యకణములు తమతమ ప్రత్యేకపరిధులలోఁ దిరుగుచుండును. వీనిలో నొకొక్కదానివ్యాసము భూతదర్పణం బున (అద్దమునం) బరిశీలించి కొలువఁగా నొక యంగుళమున 0000000000014 భాగముగఁ దేలినది. కణగోళమునడుమ నుండు సవ్యసూక్ష్మకణాదిపుంజము(గర్భము) దీనికంటెఁ జిన్నదిగనుండును. కాని యుదజనికణవ్యాసము (అంగుళియలో 1700000000) పై యపసవ్యసూక్ష్మకణ (హేల) వ్యాసముకంటె 85000 రెట్లెక్కుడుదిగ నెఱుఁగఁబడును గావున గర్భమునకును దానింజుట్టితిరుగునపసవ్య సూక్ష్మకణమున(హేల)కును మధ్యమునున్నయెడ మపసవ్యసూక్ష్మ కణవ్యాసముకంటె 17000 రెట్లుగా నగుపడఁగలదు ఈసూక్ష్మకణ ముల మందములనుబట్టిచూడ నీయెడము చాలవింతవిరివి కలది యనుటకుసందియమా! అయినను 9.29.00000 మైళ్ళదవ్వునను ండియు మనభూమి ప్రభవకాలమునఁ బనువడినస్రోవ నేమాత్రముం

ద్రోలఁగల సూర్యుని విడువక యెట్లుతిరుగునో అట్లే యపసవ్యకణములు (హేలలు) తమదారులందప్పక గర్భమున్విడువకయే దానిం జుట్టి పరిభ్రమించును. దీనికేమికారణమనినచో - సూర్యునకు భూమికి నున్నలాగుడుశక్తులవలెనే యపసవ్యసూక్ష్మకణముయొక్క- యపసవ్యవిద్యుచ్ఛక్తి గర్భములోని సవ్యసూక్ష్మకణముయొక్క- సవ్యవిద్యుచ్ఛక్తియు నన్యోన్యాకర్షణముల సమకూర్చుకొనుచుంటనే యని తెలియును. ఎన్నియపసవ్యసూక్ష్మకణములు గర్భముంజుట్టి తిరుగుచున్న నన్నిసవ్యవిద్యుత్ప్రసారకములు గర్భస్థసవ్యసూక్ష్మకణమున నుద్భూతము లగుచుండును. కాని కణగర్భమన్నిసూక్ష్మములగుదియని యనలేము. చుట్టుదిరుగుహేలలసంఖ్య యెదిగిన కొలందిగర్భమందలి సూక్ష్మములసంఖ్య నెదిగించుకొనును స్వభావ మాహాత్మ్యముగర్భమునకుం గలదనిపించును.

గీ॥ ద్రవమొ ఘనమొకో- గర్భవాస్తవ మటన్న
కాదు వాయుపుంకంబె నాకసముకంబెఁ
బల్చనగఁ దోఁచు. వెల్పలిభాగ మెపుడు
మాఱుచుండు నెన్నెన్ని యోతీఱుబడుల॥ 154

— కణసంఘములు —

గీ॥ ప్రభవమొందినయాకణప్రచయమెల్ల
మింటఁ బొగమబ్బులుగ వ్యాప్తిమెలఁగుచుండ
లోనితిరుగుడువడులకతానఁ బ్రబల
ఘనతారాకర్షణముల సంఘములుకట్టె॥ 155

క॥ ఈసంఘములంతఃకణ
భాసురచలనంబుఁ దమకుఁ బ్రాప్తింప నుడు
ల్గా సంభ్రమించె గోళము
లై సురలై సంతతప్రయత్నము లెసఁగన్॥ 156

చ॥ చలనముతోడ వేఁడిమియు సంభవమై కణఘర్షణక్రియ
న్వెలిసి మహాగ్నిగా వెలయుపట్టులలో కణగర్భసంస్థల
న్విలసిలె మార్పులు న్గలుపువి స్ఫుతు లత్తటి నుద్భవించె గా
లులు తమతోంటిసూక్ష్మకణలోలత లేక ముఖంబుఁ గైకొనన్॥ 157

ఉ॥ గాడుపు లట్లుకల్గ బొలిగా జనియించినయగ్ని పోషన
న్దోడనఁ దోయతత్త్వములుఁ దోఁచెఁ గ్రమజ్వలనాభివృద్ధిచే

రాజహంసము, నరకాసురీయము, వైణికము, శ్రీమహావిష్ణుకము, సారథికము, మౌక్తికము, నౌకావృష్టము, సోమకాసురీయము, వద్రికము, సానుమంతము, జాలరికము, శరాలికము, బాణాసురీయము, క్రౌంచము, మత్స్యరాజీయము మాయూరకము, నార్గము (నృగమండలము), ప్రోష్టాష్టకము, గారుడము, మొదలగునవి మూడువేలలక్షలకుమించి కలవు

క॥ ఇవిగాక పెనువెడల్పున
ఙివిలెడిక్షీరాధ్వమందు మెలఁగెడి తెంపు
స్సవురుల మండలములుగా
నవుపించు ననేకములు క్రమాంతరగతులన్ ॥ 174

— ♦ నక్షత్రములు ♦ —

శా॥ సంకోచించెడివెల్గుమబ్బుల బహిర్జ్యారేఖఁ బ్రత్తిప్రత
న్గొంకు ల్వీడినలాగున న్వడలుచు న్గోటానకోట్లొచు న
ల్వంక ల్మేలివిహారసీమలుగ సంబాళించుకొంచు న్నిరా
తంకోత్క్రాంతుల రిక్కలొప్పె బహుళోద్యద్భిన్నభిన్నాభలన్ 175

క॥ రాతిరి నేతటి జూచిన
జాతర నూతముగ మూఁగు జనతతిగతి న
క్ష్వాతం బాతతసంఖ్యల
ద్యోతిలు వేతరము ప్రభలఁ దొడరెడికడఁకన్॥ 176

క॥ నలుసున కర్కున కురువునఁ
గలభేదముకంటె మిగులఁగలవ్యత్యాసం
బులతోడఁ దరతరంబుల
కొలఁదుల రిక్కలు నభంబుఁ గొలుచుచుఁ జెలఁగున్॥ 177

ఉ॥ కన్నునఁ జూచి లెక్కయిడఁగాఁ జనకున్నను దూరదర్శని
న్దిన్నగనారయ న్గణనతేలు నభంబున నున్నరిక్కలం
దెన్నఁగనైనవెన్వియుని. యిట్లుగణింప గణింప మూడుపై
మన్నల నేడకంబొ యిడఁ జొప్పడుసంఖ్య ఫలించు నూటిగన్ 178

క॥ ఏదూరదర్శనికినే
చ్ఛేదంబడరానిబయల జిగి దగదగల
న్మైదారిఁ దాటు నవియొ
వ్వో దేవునకైన నెఱుక యున్నదొ లేదో!॥ 179

ఆ॥ తరతక్రమానుసరణ సరివిడఁదీయఁగాఁ
దరముకాదు వీని; దవ్వు పెద్ద
చుక్క చిన్నదిగను జూడ దాఁపగుచిన్న
చుక్క పెద్దదిగను స్ఫుటముకెక్కు॥ 180

ఉ॥ ఐనను దూరదర్శిని సహాయముతోడఁ బరీక్షఁజేయుచున్
మేనులవార్ల వెంబడి గమించి గణించుచు నేర్పరింప స
త్త్యానకు దాఁపుగాఁగ విశదంబగు నిర్వదియొక్క మూకలుం
గానగునంచుఁ గానఁబడఁగానగుచుండెడుచుక్క లన్నియున్॥ 181

వ॥ మొదటితరగతి కిరువదియొకటియు రెంటికి నలుబదియొకటియు మూటికి నూటముప్పదెనిమిదియు నాల్గిటి కైదువందలముప్పదియు నైదిటికిఁ బదునారువందలయిరువదియు నారిటికి నాల్గువేల యెనిమిది వందలయేబదియు నేడిటికి మూఁడులక్షలయిరువది నాలుగువేలును ....పదునారిటికి డెబ్బదిలక్షలును......యిరవదింటికిఁ బది వేలలక్షలునుం దక్కనవియిరువదొకటికింగా మొత్తము 8000000000 లనియునుం దెలియఁగలదు. ఈతుదితరగతిలోనిచుక్కలలో భవిష్యత్పరిశోధనములలోఁ బైతరగతులకుఁ బోఁదగినవి యుండియుండనగు.

క॥ ఈనక్షత్రములన్నియు
భానుమూర్తులనుచుఁ దెలియవలయు నొకటి కె
న్నేనియుఁగ్రహము లుపగ్రహ
మానితంబు లున్నవో కొక్క మాంద్యద్గతులన్॥ 183

గీ॥ వీనిలోని జీవవితతు లెట్టివో? యెన్నో?
యెఱుఁగనట్టి వింక నెన్ని కలవో?
అన్ని కట్టుదిట్ట మమరించి నడిపించు
సూత్రధారి బుద్ధిసూక్ష్మ మెంతో!॥ 184

క॥ తొలితరగతి నిరువదొకటి
వెలయు నక్షత్రములు సువిస్తృతతనువై
చెలఁగు న్దరతమములు నీ
బలయుతములగూడఁ దటిచి వరికింపంగన్॥ 185

చ॥ మకరవిశాంతితోడ నువమాసము వెంబడి వీనిలోన వా
రనుగనిపెట్టి పట్టికనుఁ వ్రాఁయ నగస్త్యుఁడు మేటి శ్యానమం
చనఁబడు రెంట జ్యేష్ఠుఁడవు నాల్గురవాఁ డిక వందలుం దగ

నక్షత్రనామము	మననుండి వెల్గుటేండ్లలో దవ్వు	రవికాంతి కన్నిరెట్లు	రవివడికన్న తోపోలిక రెట్లు	వరా అనుబంధము
1	2	8	4	4
1. అగస్త్యుడు (Conopus)	650	60,000	180	
2. ఋగుడు (Rigel)	540	18 000	88	
3. అశ్వని (పెద్ద) (Beta Centarius)	400	3,100	11	ఎఱుపు
4. ఆర్ద్ర (Betelgeause)	90	1,200	290	240000000 మై
5. శంతనుడు (Acharuar)	66	200	4	అడ్డగోలత
6. బ్రహ్మహృదయము (Capelea in Auriga)	47	150	12	
7. స్వాతి (Archerus)	41	100	80	పసుపుపచ్చ
8. బ్రహ్మ (Vega)	25	50	2	ఊదా
9. శ్రవణము (Altaers)	16	9	1	
10. పూర్వశ్వానము (Procyou)	10	5	9	
11. మృగవ్యాధుడు (Sirius)	9	26	2	తెలుపు
12. అశ్వని (చిన్న) (Alpha Cmtarius)	4	1	1	
13. జ్యేష్ఠ (Antares)	380	4000	450	యెఱుపు
14. త్రిశంకు (Alfa Crux)				
15. విశ్వామిత్ర (Beeta Crux)				
16. చిత్ర (Spica)				
17. మఘ (Regulus)				
18. సాంబమూర్తి (Poelux)				
19. ఇంద్రద్యుమ్న (Formalhant)				
20. రోహిణి (Aldaberan)				
21. బృహచ్ఛ్వానము (Canes Major)				ఎఱుపు

మ్యా నునికి వెలుఁగుండ్ల రవి కున్నది కన్గొన వల్యతార్థమై॥ 186

ఉ॥ మానియొకెత్తు నాతనికమండలుపో నొకయొత్తు నాఁగఁ జె
న్నానితుఁ డౌనగస్త్యుగరిమ న్నిజ మెన్న విచిత్ర! మద్రిగా!
భానునికాంతి కాఘనునిభాస మిఁకెవ్వదివేలరెట్లు నా
లో నగువ్యాసమొక్కొ! మిగులు న్రవికిన్ మఱినూటయెన్నదిన్॥

ఆ॥ అతనికంటె ఘనుఁడె ఆచంటిమల్లన్న
యన్నతీతిపీనికన్నమిన్న
నడిమికొలతరవికినన్నూటయేబదిన్
వెలుఁగునాల్గువేలుతో లఁగిజ్యేష్ఠ॥ 187

ఆ॥ ఇనునియష్టకొల్తకిన్నూటతొంబది
రెట్లదయ్యె నార్ద్ర యెట్లొ కాంతిఁ
బదియురెండుమార్లవాటె మెండయ్యె సం
చొక్కశంక కల్గకుండఁబోదు॥ 188

మ॥ వెలుఁగున్నబ్బులనుంచి గ్రీలుపిదపన్ వృత్తాయతి న్పంకుంచిం
పులలోఁ గొన్నివిలంబసంబుఁ గొనుటం బోలు స్గహన్నిద్ధవై
వెలయు, న్దీనికి నార్ద్ర సాక్ష్యముగు దీప్తిన్నార లాయూయిచు
క్కల న్వాభావికసంపుటీకరణజాగ్రద్భ్యాతపణా నారయన్॥ 189

వ॥ ఈనక్షత్రములు తమతమస్థానములనుండి యున్నపాళమున మనకు ప్రదర్శించుచున్నకాంతిని దంతమాంసగ్గయించుతలంపున్న చోవాస్తవ సహజదీప్తులెట్లున్నను దౌలుత నార్ద్రతేజము నొకటిగాఁ గొలతకు మానముగా గైకొనిన చో నంతకంటె మనసూర్యునిది పదిరెండుకోట్ల రెట్లుగను, జంద్రునిది రెండుముప్పాతికకోట్లమడుగులుగను మఱి యారవతరగతిచుక్కలవి దాసిలో నూటి నొకవంతుగను బదునొకొండవతరగతివి నూట పదివేలవ తుగను బదునారవమెట్టునవి నూట పదిలక్షలవంతుగను బిదప నిరువదొకటపక్ష్యవి నూట పది కోట్లవంతుగను గనుపించును. 190

క॥ బడికంటికి నగటున నీ
యుమతతులన్నియుచు దెలుపు చుమటులఁ గానం
బడినను బలురంగులవని
తడవతడవ నెఱుఁగవచ్చు దాదాపుగనేన్॥ 191

క॥ తెలుపు న్బసిమియు నూదా

తళుకు న్నారింజవన్నె తద్దయు నెఱుపు
న్గలయువి యున్నవి పై నీఁక
నలుపువియునుం జెలఁగు నడుమనడుమ౯ భళి రే!॥ 192

గీ॥ పెద్ద వన్నెట నెఱ్ఱన న్వెల్గునవియె
మూఁడు వేలడిగ్రీలపై మొనయు వేఁడి;-
నీలిచుక్కలఁ బదిహేను వేలనుండి
కాఁక వెలయు ముప్పదివేలదాఁక దాఁకి॥ 193

ఆ॥ కాల మరుగుకొలఁది కాంతిలోన రంగు
మారుచుంట కలదు మఱలమఱల
రెండువేలయేండ్లు నిండ మృగవ్యాధుఁ
డెఱుపురంగు వీడి యెక్కెఁ దెలుపు॥ 194

ఆ॥ అటులె సింహరాశియందలి చుక్కలం
గొన్ని తెల్పుమాయ హొన్నకళను
పసుపునీనుజంటఁ బ్రథమ మాకులరంగు
నందుకొనియె నొకశతాబ్దమితిన॥ 195

ఉ॥ రెంటికి హెచ్చుదిక్కుల ధరించిన గుంపులవంకఁ జూడ మి
న్నంటిన యింద్రచాపకళయట్టుల చిత్రవిచిత్రరీతుల
న్గంటికి విందొనర్చు బహుకాంతుల మేల్మణిసంపుటీకృతి
న్దంటగఁ దేలు రాగిడిచున న్బనుదండకడింబా నాభ్బస౯॥ 196

క॥ చుక్కల నల్లవి కలవని
వక్కాణింపఁబడెఁ బైని వానిఁ గుఱిచి గు
ట్టెక్కరణినాఁగఁ గనుఁగొనుఁ
డిక్కడ సూచింపఁబడు నొకింతఁగ రక్తి౯॥ 197

మ॥ వెలుఁగున్మబ్బులు చింద మండుచు దివి న్వేలాది వ్రేలాడి వె
ల్పలిజ్వాల ల్సమియింప లోనియుడుకుల్చల్లాఱఁ దొల్లింటివె
ర్పులు నీలాలుగఁ దెల్పుఁ బచ్చనలఁ దోపుం దేజరాగ్రా స్తుది
న్వెలయు న్జుక్కలు కొన్ని కాలుసలు హావేశింప నందంబులౌ॥ 198

ఉ॥ నల్లనిచుక్కలుండుననిన న్బరిహాసపుసోదె కాదు రా
జిల్లును వెల్గుమబ్బునదిసీమల నల్లనిమేఘపాళులు౯;
గొల్లగఁ బాలత్రోవఁ గనుఁగొనఁగ, లక్షల, నల్లచుక్కగుం
పల్లినమేర లెన్నో; మఱి యాకస మ్మప్రభలేనిదేకదా!॥ 199

క॥ అతిన, మండెడి చుక్కలు
తోరముగా వెలువ బయులఁ దొట్టుకొని యెదో
తీఱగుదువ్వ సుసూక్ష్మ
సారంబుగ నిండియుండు జర్జరితదశ౯॥ 200

గీ॥ పిండిజల్లెడకంతలే పెద్దలనఁగ
నొండొరుల కొనడాలు సూక్ష్మోపమేయ
ములుగ నంచెలునంచులై కలియునటుల
గానఁబడుఁగద నింగిఁజుక్కలు దళముగ॥ 201

గీ ఎడములింతేన! కవియుటెందేనిఁగలదె?
యనెడిశంక సాజంబుగా నెనయవచ్చు
ప్రకృతిగారడి కనుకట్టు వాస్తవమున
కెడము లతిదీర్ఘములుకల్లు లెందదరవు॥ 202

ఉ॥ దూరపుగొండనున్నృ, దఱిఁద్రోవలు గుండ్లును గండ్లుకాదె యా
తీఱునసే, సుదూరమున దిర్గుచునుండుట, రిక్కలట్టులే
మీఱుటెగాక మందముల మిక్కిలిచిన్నవిగాఁగఁదోఁచు, నీ
ధోరణి దూరదర్శనులతోడ కనుంగదు తేటనొందెడి౯॥ 203

క॥ వేయిధరలే న్బృహస్పతి
వేయిబృహస్పతులినుండు వేయియినులపా
టాయూడాచుక్క!ఇవియు
వేయి యెత్తుచుక్క సుమ్మి వివరింపంగా౯॥ 204

క॥ అడుగులు గజములు మైళ్లా
మడ్లైన న్నెలుఁవఁగాదు మఱియెడముల లె
క్కడ వెలుఁగు టేండ్ల మానమె
కడుయోగ్యము దానిఁ బలుకఁగాఁ దగు నిచట౯॥ 205

క॥ పదకొండున్నూర్లయడుగులె
గద ధ్వని సెకనునకు నడచుఁ? గాంతియొ నూటె
న్బదియారువేలమైళ్లో
ప్పిదముగ బరుఁగెత్తుఁ బ్రకృతివిధి సెకనునకు౯॥ 206

చ॥ సెకనున కిన్నిమైళ్లయుఁ బిచేఁ జనుకాంతి యొకేటిలోన న
న్నికనిఁక నెన్నిమైళ్లు గమనించునొ? ఆకాలమొత్తము న్గ్రహిం
చుకొనిన నంతదవ్వవను జూడఁగనయ్యెడిదిక్క వెల్గులే

టేఁకొనఁ గలట్టిదం మను ఘటించుకొనందగు మానమిందులకా॥ 207

ఉదా= 186000 × 60సె × 60ని × 24గ × 365 రో = 5,865696,000,000

మైళ్లు=వెల్గుటేఁటికొల్త

ఉ॥ అన్నిటికంటెదగ్గఱగనయ్యెడిప్రాగ్రిమ*(Pragrima)నామభాస్కరుం
డున్నప్రదేశమే యిచటి కున్నది నాలుగువెల్గుటేండ్లపై
నన్నినెల ల్గొన న్గలుగునంతయెడాన ననంగ మింట నే
తెన్నున రిక్కలెట్టి ప్రహతి న్నిహతి న్గనవంట చిత్రమే?॥ 208

* అశ్వినీసమూహామునొకటి.

ఉ॥ లోగడపట్టిక న్గన వెలుంగిడుచుక్కల దవ్వు కొంతయీ
లాగని బోధయాంగద! కళన్మొవగాఁడగునయ్యగస్త్యుఁడే(Cauopus)
ద్యోగతి మట్టుతార్థ మనొప్పెడినంతటి వెల్గుటేండ్లపై
భాగమునందుఁ గాదె కనుపట్టు నటంచును దెల్పఁగాఁబడెకా॥ 209

వ॥ ఇదియొకవింతకాదు. వెల్గుమబ్బులలో నొకటియగు నంద్రమేధ (Andrsmeda) యనునది మనకు 50000 వెల్గుటేండ్లదవ్వున నున్నదనియు దానియొకవైపునుండి యెదుటివైపునకు నూటిగఁ దాటుటకు కాంతికిరణమునకుఁ దొమ్మిదిలక్షల కాంతిసంవత్సరములు పట్టునవుటయు మిక్కిలివింతకదా! మనపాలత్రోవవంటివై పాముమెలికల యునికిని మఱియొక కాంతిపుంజము మనకెనిమిదిలక్షల యిరువదియైదు వేల వెల్గుటేండ్ల యెడమునం దుండుటయు, నిట్టివే పలుదూరములఁ నిఁక నిరువదిలక్షలవఱ కున్నవనియు వానిలోఁ గొన్నింటినుంచి కిరణము మనకుఁ జేర నొకకోటి నాల్గువందల యిరువదిలక్షల కాంత్యబ్దములు కావలయుటయు తెలిచఁ దలిచ నిట్టివే 5,000 000,000ల కాంతివత్సరముల యెడాన గోచరింపఁగలవనియు వినిన చో నిన్నింటిని దనయంతరాళమున నెట్టిసంఘర్షణములకు చోటీయనివై శాల్యమునో నున్న యాకాశముయొక్క యడ్డుకొలత యెంతయని యూహింప నగును! చదువరులే యూహించుకొంద్రుగాత!

గీ॥ శూన్య మాకస మనిపించుఁ జూడఁజూడ
వెలుఁగు ప్రసరించుటకు వీలు కలిగియుంట
నిక్కముగఁ గాదు శూన్యంబు నికరమైన
శక్తి యెయ్యదియో యం దెసంగుచుండు॥ 210

సీ॥ అంతరాళానఁ దత్పరివ్యాప్తి యొక్క

నడికొలత వెల్గుటెండ్లలోన న్వాచింపఁ
దెలిసి నరువదివేలలక్షలకరువని
పెటుఁగు నిది త్రుటి నలుబదివేలమైళ్లు॥ 214

గీ॥ ఇట్టివలయుంబునకు వెలిపట్టు శూన్య
మనుటకైనను నీ లింతయైన లేదు
వేలతరబడిగా నంతరాళ చయము
లవ్వలఁ లేనినిశ్చయమైన గలదె? 215

శా॥ ఈదృగ్గోళచయంబు లెన్నియొ విలాసేచ్ఛ న్సృజింపంగ నే
దాదక్షత్వముతో నెసంగునెదియో యంతఃప్రవాహాకృతి
న్బాదై యుంటె నిజంబు; దాన నెగడా! వాఙ్మానసాతీతమ
ర్యాద న్డండముఁ బెట్టి యేటికి నవాచ్యం బందు రద్దానినిఁ॥ 216

క॥ పురుషోత్తముఁ డాతఁడె య
క్షరుఁ డవ్యక్తుండు నయి వెసఁ క్షరసంజ్ఞ
స్ఫురఁగి యతఁడే తదంత
శ్చరశక్తి న్బంచభూతసంసృతిఁ గొలుపుఁ॥ 217

క॥ ఆ కార్యక్రమమున ము
న్నాకాశం బంతరాళ మంతట వ్యాప్తి
న్బ్రోకెడి స్వభావ మమర
న్జైకొని సంభవిలఁదొడఁగెఁ జిత్రోద్గతులఁ॥ 218

ఉ॥ అట్టుగ నంతరాళగతి నందిన యాకస గోళరాజిలో
నెట్టన నొక్కటై మనజనిప్రకరంబులకెల్ల మూలమై
పట్టగుదాని యడ్డకొల పైవిపరిఁచుటయయ్యె, దానిలోఁ
బుట్టినచుక్కలు న్ధనుములు ననినారము కొంతకొంతగఁ॥ 219

క॥ సవ్యాపసవ్యవిధ్యు
ద్వ్రివ్యము నిద్రాణుగతి నిరంతర మాకా
శవ్యాప్తి నుండి తఱిగా
న్నవ్యక్తతఁ జీలు వస్తుశుభయోగములఁ॥ 220

గీ॥ ఆదితత్త్వపరామర్శ మంతొ యింతొ
సలిపికొంటిమి యిఁక భూతచయములోనఁ
దాఁ ద్వితీయమెయి య్యు నద్వయమహాగ్ర
తాప్రభాయుతవాయుతత్త్వంబుఁ గనుము॥ 221

—♦ వాయుతత్త్వము ♦—

గీ॥ సర్వసూర్యపురాతనజాతగర్భ
మొల్లసిలతుల్యదశ వహియించి సంత
తంబుదిరుగునో ఆత్మప్రదక్షిణములఁ
హేలలెటుదానిచుట్టుఁ బోయెడినో దరిసి॥ 222

క॥ హేలాసంఖ్యానుగతుల
నేలాగున వాయుజలమహీతత్త్వములు
న్నాలుగ ద్వానవతిపటిమ
దేలునో వివరణము కొంత తెలుపఁబడె గదా 223

క॥ ద్వానవతివస్తుసంఘము
లో నున్నే ముందు వెనుకలుగ జననదశలే!
గా నెఱుఁగవలదె? తగు, న
ట్లైన న్దొలిప్రళయచలనమం డది వశమే॥ 224

గీ॥ ఒకటిమాత్రము రూఢియా నుదజనికణ
మాదిఁ గల్గినదనఁ, దదనంతరమున
ముందువెన్కలు యుగపత్ప్రభూతులుండు
సంకలోద్భటసహితాద్యచాలనముల॥ 225

క॥ కలిగె న్హేలానుగతి
న్బలు తెఱఁగులవాయువు ల్నభంబున నాయా
కలరూపము లేమూకల
ముల లేవని రూఢిఁ దెలియ ముఖ్యము కనవో॥ 226

వ॥ ఒకటే హేల గర్భముంజుట్టి తిరుగుచున్నచో నుదజని వాయుకణ మేర్పడును. రెండైన హీలియము నేడైనన్త్రజని యెనిమిదియైనఁ బ్రాణవాయువు దొమ్మిదియైన ఫ్లోరైను బదియైన నియాను బదునేడైన క్లోరైను పదునెనిమిదియైన నార్గను ముప్పదియైదైన బ్రోమైను ముప్పదియారైన గ్రిప్టను నేబదిమూడైన నయొడైను నేబదినాల్గైన క్షేనాను మొదలైనవి యేర్పడును. మనము మామూలుగ వాతావరణ మనుకొనునట్టి వాతమున నూటడెబ్బదియెనిమిదిపాళ్లు నత్రిజనియు 21 పాళ్ళు ప్రాణవాయువును, 0.94పాలు ఆర్గను, 0.03 పాలు బొగ్గుపులుసుగాలియు 0.0018పాలు నియాను, 0.0005పాలు

హీలియము, 0.0001పాలు క్రిప్టాను, 0.000009పాలు క్షేనాను నుండును. ఇవియన్నియు విలువగల మణిహేమాదులకంటె ప్రపంచముల కెన్నియో మాసుడుంగ లెక్కువవిలువ గలవనుట పీనిప్రత్యేక వివరణంబులఁ దెల్లంబుగాఁగలదు.

ఆ॥ ఆవియత్ప్రకృష్ట మావ్యాపకత్వంబు
లేకయున్నఁ జెంగలించి ప్రీలు
గోళచయము నంటుకొని కడుపరిమిత
వ్యాపకత్వ మమర నలరు నివియు॥ 228

క॥ ♦ ఉసికోడ నుద్భవిల్లుట
నుసికి న్దగుపల్చన స్వభావత్వాకృతుల
న్నసి గోళభ్రమణానుగ
మసియాట న్దిరుగుచుండు ననిలము లెపుడున్॥ 229

♦ ఉసి=Energy.

—♦ అగ్నితత్త్వప్రశంస ♦—

మ॥ చలినీరం బొకకొంతదాఁకఁ గలసీసా మూఁతి బంధించి సం
కులసంచాలన కొంతసే పొసఁగి మేకున్స్పికి శోధింప నా
జలమం దించుక వేఁడిజాడ లొనరొచందాన సత్వంబసం
కులనూత్నాణుపరిభ్రమక్రియల నగ్నుల్ లేఁగుట ల్చిత్రమే?॥ 230

ఉ॥ కాఁక కదుష్ణ ముష్ణము నఖండమహాగ్నియు జ్వాల లట్లు వ
లొప్పికలఁ బుట్టి వృద్ధిఁ గొని పూర్ణదశ న్నివమెత్త గోళస
ద్వ్యాకృతి నాక్రమించి బహుళార్థులఁ గూర్చుచు బైటియొరఁ దెం
పే కననీనిజ్వాలల వహించి రహించెఁ గ్రమక్రమంబుగన్॥ 231

క॥ ఈసంకులసంఘర్షణ
తో సంకరకార్య మెందుఁ దొడఁగ నవశత
న్యూనము కొని కలిసి కవగొనఁ
గాసాగె న్దరగతులఁ గణనిచయంబుల్॥ 232

మ॥ ఇటు లాగ్నేయసహాయవాయునియతిన్ హేవాక మాపీక సం
ఘటన లేకొనఁ గాలిగాలి కలియంగా గాలులేగాక ప్ర
స్ఫుటరూపాదుల నంబుభూకణసమాద్భూతు ల్వికాజిల్లె సం
తట సంతంత నిరంతరాంతరదభత్కారంబు ఘోరంబుగన్॥ 233

ఉ॥ ద్యావవతి జ్జనించినపదార్థకణాళి పరస్పరైక్యత

ల్పాన నవీనవాయుభవము ల్ద్రవము ల్ఘనవస్తుసంతతు
ల్తో నవతారమొందెఁ బ్రకృతు ల్గుణము ల్బహునూత్నవైఖరు
ల్గా నివి తొంటిమూలములకంటె విభిన్నములై చెలంగఁగన్॥ 234

ఉ॥ ఇట్టి యపూర్వసంఘటన లేర్పడఁ జేయుటె యగ్నికార్య మె
ప్పట్టున "సత్రకాయ"గఁ బ్రవర్తిలు దీనికి వస్తుభావమే
పుట్టదు శాక్తికాంశయనఁ బొల్చు నకైన నదృశ్యదృశ్యత
ల్నెట్టఁ బదార్థసృష్టి కధినేతృపథంబున ముట్టఁ జెప్పెడిన్॥ 235

క॥ కాఁకకు ధ్వనికి న్వెల్గున
కే కాకఁ వైద్యుతాప్తికిన్ మఱి బహుళ
త్వాకర్షణశక్తికి నిది
యేకద మూలంబు తనుత హేరాళతలన్॥ 236

చ॥ చలనముచే జనించియు భృశత్వము నాచలనంబునందు సం
ధిల నొనరించి యైక్యతల దీప్తులతోఁ బటుశబ్దభేదము
ల్గొలిపి నిరంతరం బఖిలగోళముల న్బహిరంతరుత్సవం
బులకు బునాదియై పొలుచుఁ బో యనలం బనిలానుకూలతన్॥ 237

క! చలనంబె లేని శైత్య
స్థలముల నిద్రాణుగతి (Latert) భృశంబుగ నలమన్
నిలచు వియత్తత్వంబు
న్నొబల మెంతటిదాఁక వెలయునో తద్వ్యాప్తిన్॥ 238

క॥ ఆనూటకు వచ్చినచో
నీమాదిరిఁ బంచభూతబృందాణువులన్
శ్రీమద్భగవత్తత్వము
లో మును నిద్రాణులై విలోలించెడివే॥ 239

—♦ ద్రవతత్వప్రశంస ♦—

గీ॥ బహువిధకణాతిఘర్షణ న్భగ్గుమనెడి
యగ్నితోఁ దోఁచె ద్రవసంచయంబు లందు
నుదజనికణద్వయంబుతో నొక్క ప్రాణ
వాయుకణ మంటుకొన జలంబాయె సృష్టి॥ 240

ఉ॥ తోఁచినతోడనే జలము, తుష్వరమో, చినుకొక్కొ, బొట్టొ, ధా
రాచయమో, ప్రవాహమొకొ, అంబుధియో, యని యెంచరాదు పె
ల్లేచెడియగ్ని నావిరిగనే తొలికాను వేళ పీఁగుచు

స్వేచ్ఛ చరించు నయ్యనలవేగము తగ్గ జలంబు లౌటకున్। 241

మ॥ ద్రవజాతుల్ క్రమయానామ్లలత్వదశల స్థాపించుకో నైనవీ
లవు సౌమ్యత్వము నొప్పు బహ్వనలవాత్యల్పాంను నావెంబడి
న్నువరల్చిన్నులు బొట్లు ధారలు ఘను ల్తో యంపు గాశిస్థితు
ల్మిపులంగాంచఁగడంగు వారిదము లై మిన్నంటి వర్షించుచున్॥ 242

క॥ ఆయావర్షాపాతము
లాయా గోళాగ్ని మతుల నావిరులై పై
నే యెగురుచుండు గోళము
పైయుంచు ఘనీభవించు పర్యంతంబున్॥ 243

ఉ॥ ఆవెనుక ద్రవంబు లొనరయ్యెడి నిమ్నపథాలఁ జేరు, నీ
శ్రోతద్రవాలు పెక్కులుగ దోఁచుటకున్ నమను మున్న యెన్నియో
తావుల ధాతుణీకణఘటల్ ఘనతల్ గని పేరి గోళము
న్లావ్రఁ గుదించుకొంచు బహుళంబుగ గోళముపైని నేర్పడున్॥ 244

చ॥ ఘనకణజాలము ల్వడిగఁ గాక ద్రవ్యజించి ఘనీభవించు నా
వెనుక ద్రవాలు నెమ్మదిగ వేంద్రము వీడు మఱింత యాలసిం
చు ననిలజాలి యుష్ణమును జోపఁగఁ నట్లయియుంట నేల పొ
ల్చినవయి దానియూతమునఁ జేకొని యెద్రవవాయుఘాతముల్॥ 245

ఉ॥ వస్తుకణంబు లాదిదశ వాయువులట్లు చెలంగి కొంత కా
విస్తృతిఁ గొన్ని మాని సరవి న్ద్రవరూపములయ్యె వానిలో
సిస్తుగఁ గొన్ని సాంద్రతలఁ జేకొన గోళమహాగ్ని వావిరిన్
మస్తు విడన్విడ న్బలుక్రమంబుల నింబు విడంబితంబుగన్॥ 246

♦ పృథ్వీతత్త్వ ప్రశంస ♦

ఉ॥ తొంబది రెండు మూలములతోఁ గొనసాగి వసర్గమందు సం
ఖ్యంబది రెండొ మూడొ తగ గాలులుగా, రసము ల్వెసన్ ద్రవం
బుంబను జేకొనన్ గొదువ మూలములన్నియుఁ బృథ్వితత్త్వ
వింబలుచోట్లఁ జేసుకొన వేఱుగ, గల్పుగఁ జెక్కు లేక ల్గలన్॥ 247

చ॥ తొలిజననం బెటున్నఁ దటికో బఱ తెంచెడి శీతు వగ్ని యే
కొలఁదియొ యాకొలంది సరకు ల్ర మసాంద్రత మార్పుఁ జెందుపో
కల ఘన మంబువొటయును గాలియునొటయు గాలియంబువై
యలఘనవస్తువొటయు నియంత్ర్యవిచిత్రచరిత్ర సూత్రమా॥ 248

సీ॥ ఇసటోపు లనుచును న్నెంచియుంటిమి వాని

నిచ్ఛాతిపాతలం చెఱుఁగవలయు.
భూతత్త్వవివరణంబున ముఖ్యముగ వీని
పుటుక యెట్లో? ఫలంబు నదియగునో?
కనుఁగొంట ధారుణీకాయస్వరూపసం
భవ మెఱుంగుటె యగు న్దానవలిగఁ
బుట్టి యాడెడిమూలములనుండి యిన్నాట
ముప్పదెన్మిదిగ నిమ్మకొన నివియు
నింక సమ్మేళనములచే నెల్లవస్తు
వితతి పుట్టఁగఁజేయఁగా వింతయైన
దింకొకటి నక్షత్రకాయగా నెసఁగు నంత
రాళమందు నయోన్యాఖ్యఁ బ్రౌఢి వెలయు॥ 249

గీ॥ తత్స్వరూపస్వభావవాస్తవము తొలుత
నరయవలయుట ముందు ముఖ్యముగుఁ గాన
వెనుకముం దించు కెంచనా వేడ్క తీఱ
శాఖశాచంక్రమణ మన్నదడి యెసఁగదు॥ 250

—♦ ఇసటోపుల (ఇచ్ఛాతిపాతల) స్వరూపస్వభావములు ♦—

ఉ॥ పాదరసంబు సోకి తనవన్నియ మాఱిన పైడి మూసలో
నూఁదఁగ నూఁదఁగా రసమెటో మటుమాయముగాఁగఁ బోయెడి
న్గాదె? యదేప్రకార మణుకాండము లాదిమహోగ్రచాలనో
త్పాదితశక్తి భిన్నతయు బల్పను గాంచుచునుండుఁ బల్మఱుఙ్॥ 251

ఆ॥ "పనసవేది కలదు వానిహస్తములోన"
ననెడిమాట లోకమందుఁ గలదు
పరుషవేధిపదము పలునోళ్ళఁ బడిపడి
పనసవేది నాఁగఁ బరిణమించె॥ 252

ఉ॥ తొంబదిరెండువస్తువులఁ దూకమున న్గ్రిమవృద్ధిఁ దాల్చు గ
ర్భంబున నున్న హేలలను బట్టి జలానిల మొక్కటించుమిం
చుంబరువే నురేవియము చూపును ముప్పదియెన్మిదింటితోఁ
బంబిన రెండునూర్లయినభారము నుద్యసమానమైననుఙ్॥ 253

చ॥ ఉపి తగినంతగాఁ గొలిపి యూఁదుటె కల్గిన వస్తురేణువం
దెసఁగెడి హేలల న్నడుమ నెప్పుడు నుండెడిగర్భమందు మా
ర్పు సతముఁ గల్గు హేలలనొ బొడ్డునునో మఱిరెంటనో తదు

ల్లసితములై పదార్థకణలక్షణము ల్తగమూర్చునొందెదుర॥ 254
ఉ॥ హేమకణంబునం దెసఁగు హేల లశీతికొకండులొచ్చుగా
నామెయిఁ బారదంబుకణమందు జెలంగు నశీతిహేలలే
దో మెలవూని మించుసెగ నూఁది రసంబుననొక్క హేలఁ బై
ల్రాపమఁగ జిమ్మఁ గల్గునెడఁ బ్రాప్తిలు హేమకణంబు సుల్వగ॥
గీ॥ చవుకలోహాల హేమంబు సలుపుకోరి
యెన్ని యొకతాబ్దములనుండి యెసఁగుచుంట
నెందఱో యెంతసొమ్ము వ్యయించి రుజర
బహురసాయనయోగసన్నాహగతుల॥ 256
క॥ నేఁటికినే నేమూలిక
కాటునవో రాగి మాఱు కనకంబుగన
న్నాటునుడి చాటఁబడు నా
చాటు బయటఁబడదు లేమి సన్నగిలంగ॥ 257
శా॥ యోగిశ్రేష్ఠుల కీవిధానము సువిద్యోతం బటం "బ్రేదికా
నీ గోప్యం"బనుచేమొ విచ్చలవిడి న్నేర్పింప రారాగను
త్యాగు ల్గానుదానఁ దత్కళయె లుప్తం బయ్యెఁగాఁబోలు వా
గ్యాగర్భంబున మాటమాత్రముగ సధ్యాహార్యమై దాఁగెనే॥ 258
చ॥ ప్రకృతియె నశ్వరం బనెడిభానమున న్మనువూర్వు లెప్పు డా
ప్రకృతిపదార్థశోధనము వైద్యపథాదులఁగాక వూనిరే?
వికలత దానసైన నదివీసముపీసము నేనిఁ బోల్చిరే?
అకట! సమస్త మెట్లు మన కద్భుతమై కనుపింప దీప్తిరే॥ 259
ఉ॥ ఉండినదైవ మంచొకరుఁ డుండఁగని,మ్మ! ప్రపంచ మెప్పు డి
ట్లుండిన నుండని మ్మిటుల నుండకపోయిన బోవనిమ్ము! నా
కొండికజీవయాత్ర నొనఁగూడఁగ నొనది యెట్టిజ్ఞానమే
న్పండువుగా గడింతు ననుపద్ధతి సద్గతిగాక దూష్యమే? ॥ 260
మ॥ ఒకచిత్రం బెదియేని, గంటఁబడ నోహో!" యంచు నగ్గించుమా
త్రకెకా కత్యుది యానుపూర్విఁ దమకు న్ప్రాప్తించునందాఁక ని
ద్రపను న్నీటికిఁ దిండికి న్జెడియు యత్నంబూని సాధించువా
రికెగా కల్గెడి లోకసంగ్రహపవిత్రీభూతకీర్తిప్రథల్॥ 261
ఉ॥ కర్మమునేతయే పరముగా మునుఁగ న్దగదన్నసూక్తిలో
మర్మముఁ దేటమాటలఁ బ్రమాదకురానివిధంబుగాఁగ నం

తర్మ్మము లెంతచెప్పినను "నశ్వర మీజగ"మన్న దానఁ జె
న్గాత్మనొ లేమినొక్కొ కయిగొరు కుతూహలమే స్వదేశజుల్॥ 262

చ॥ ఇఁకఁ బయిపెచ్చు పూర్వము రచించిన పెద్దలగొప్ప మాటి కె
న్నిక గుణియించుచు న్దమరు నేర్వరు తద్గతి నాచరింప నిం
కొక రిఁక హెచ్చొ సర్వ సహా హా! యిదియున్న మదీయు లెన్నియుం
డక చన రన్నతృప్తిఁ గడంగుదు రెప్పుడు స్వాత్మవంచనన్॥ 263

మ॥ అదిగో తద్వయనంబునందె చెలఁగు న్వ్యాఖ్యానముల్ వ్యష్టినా
త్రదిదృక్షు ల్వరు లా సమష్టి మనవార్ల శ్రేష్ఠు, లాయీవిభే
దదశావిష్కృతు లందునిం దెగవుఁ జెంద న్వృద్ధి యొక్కింటి నొం
డు దెస న్నిల్పనెసంగె శాస్త్రపరమాణుప్రౌఢసంసిద్ధులన్॥ 264

ఉ॥ యుక్తుల నూహల న్నొసరుచుండు నవాఙ్మతిగోచరాఢ్యు న
వ్యక్తుని తత్త్వ మొండు మినహా భువనంబు పయి న్స్వభావత
న్వ్యక్తము లైన తత్త్వముల ప్రౌఢసుసూక్ష్మదశావిశేషము
ల్ప్రక్తిఁ బరీక్ష జేసి వివరంబులఁ దెల్పెద రన్యదేశజుల్॥ 265

మ॥ తెలివి న్బట్టునెడ న్ప్రసిద్ధులె పరాధీనత్వవిభ్రాంతి సం
ధిలునాఁ డాదిగ నిత్యసంకటముల న్దిక్కేదుట న్నేమి నా
కులపాటుపని కెత్తనీయుమిఁ బురాగోష్ఠు ల్గిగన్గ్రావి ర
ట్టులగాదే స్మనవారు శాస్త్రపరిపాటు ల్వద్దిల న్జేయరే॥ 266

చ॥ తనికను నేఁ డొకింతగ స్వతంత్రము మానవు లేము మాదిమై
న నొక ప్రబుద్ధరాజ్య మని నల్గడఁ జెప్పుకొనంగ నైన శో
ధవలకుఁ బూని పెన్నిలుపు నక్కత కు ప్రయతించు సూక్ష్మబు
ద్ధి నెగడు నస్మదీయులను దీనిని నూచిగఁ గాంచ నెంచెదన్॥ 267

చ॥ ఒకకణము న్వ్యవస్థ యెటులుండునొ స్థూలముగాఁగఁ గంటి మో
పిక నిఁకఁ దద్విశేషకథ విస్తృతిఁ బోల్పు నెసుమ్ము మించనూఁ
దుకృషి యెట్లు దూరావనుగఁ దోఁచునొ పైపైనటొపు లెట్టులె
ట్లు కలుగవచ్చునో మఱల లోన నయో నెటుకల్గు నర్థమా॥ 268

మ॥ కణగర్భంబును జొట్టి యొక్కటి మొదల్గా నేకవృద్ధి న్జెలం
గును హేల ల్పరివుష్టి ద్వ్యావసతిగా గుర్తింపనైయుంచుఁ గ
న్గొనసయ్యెన్గద! యీపరిభ్రమణ పంక్తుల్కట్టునో? యొక్కటా
టునవే సాగునొ? చూడగావలదె యాకూఢి ప్రబంధానంబుగన్॥ 269

క॥ తొలివస్తువుదజనికణ
మలరు నటన్ హేల యొండె యందున నేచి
క్కల కవకాశం బింతయుఁ
గలుగదు తక్కినవి చూడఁగాఁ దగువరుసన్॥ 270

క॥ మనధరను జంద్రుఁడోరీ
తిని చుట్టి చరించుఁ దద్విధి హ్వేల యొకం
డును దిరుగుచుండునుదజని
కణగర్భముఁ జుట్టి యెల్లకాలము వడిగన్॥ 271

గీ॥ రెంటినుండియుఁ దొంబదిరెంటివఱకుఁ
బ్రథమపరిధిని రెండుగా వఱలు హేల
లందు రెండవ హీలియమందు మఱొక
పరిధికిని లేవు హేలలు పఱుఁగులిడఁగ॥ 273

క॥ మూఁడిట వేఱొక్కపరిధి
నాడు నొక్క హేల నాల్గునన్ రెం డగునీ
జాడ ద్రెండవపరిధి
న్వాడు రెండె చివఱవరకు బరిశీలింపన్॥ 274

క* దిగువన్ లిఖియించినపట
మగుపఱచున్ వివరణముల నది గమనింపం
దగుఁ బ్రతివస్తుకణమునం
దగుహేలాపరిధు లచట నవగాహనమా॥ 275

* పాత్రము చివరఁజూచునది.

గీ॥ గర్భముంజుట్టి యేడుప్రాకారములుగ
వెలసి హేలాగతు ల్మఱి వీనిలోనఁ
గలవు చినచిన్నసాలముల్గాఁగ హేల
పోఁబడు ల్పట్టికను జూడఁ బోల్ప నగును॥ 275

ఆ॥ గర్భమునకు దాఁపుగా నున్నసాలాన
నొక్కశ్రేణిహేల లొప్పి తిరుగు
రెంట మూఁడు, మూఁట నేను, నాల్గిట నేడు
నైది బైదె యారి బైదు వెలయు॥ 276

క॥ ఈయంత్రశ్రేణులలోఁ
బాయకొకటినుండి యమరుఁ బదమూఁడనుకన్

దోయంబులుఁ దోయంబులుఁ
ద్రోయక హేల ల్నిసర్గధోరణు లెసఁగన్॥ 277

క॥ తుది షట్పదార్థకణమునఁ
బొదలు న్పత్తమవు శ్రేణిపోలిక హేల
ల్కుదిరికగ దిరుగుచుండుట
లదిరా! తద్గర్భములకు నా పేడ్కోటల్॥ 278

మ॥ పరదుర్భేద్యబహుత్వర ల్నిగుడ గర్భం బీవిధిం జుట్టి సు
స్థిరసంచారము సల్ప హేలలను దత్తేమాధ్వము న్మార్ప సం
కర మొందింపఁగ నొక్క హేలనయిన న్దాటింప వేర్సేయ దు
ర్భరకార్యంబగు సాగనేనిఁ బ్రళయప్రారంభతుల్యం బగున్॥ 279

క॥ హేలావసవ్యవిద్యు
ల్లీలకు సరి సవ్యశక్తి లేవు న్గర్భం
బాలక్ష్యము చెడఁగా నొక
హేల న్దాటింప గర్భ మేలా సైచున్?॥ 280

గీ॥ గర్భనిర్భేదనమున నావిర్భవించు
ప్రళయభయదఘోరాగ్ని ప్రపంచ మఖిల
నాశన కరం బగు నెన్న నాగసాకి
కణవిభేదకబాంబున మఁగిపోదె॥ 281

ఆ॥ అయిన నిందు మెలవు నంటిపట్టినఁ గొన్ని
వస్తుకణపు గర్భ పాటవములఁ
జెల్పవచ్చు గాని జెందకే శోధనా
గారముల బహుప్రకారగతుల॥ 282

మ॥ కణగర్భంబుఁ బ్రదక్షిణించుకొను చుగ్రప్రౌఢవేగాన దాఁ
వున దవ్వాదును బాగ్లుగా వెలయుగుంపున్హేలల న్నేగ్పుపాం
దున విద్యుత్ప్రబలప్రసారముల నందున్గొల్ప నాయాయుసిన్
జొనుప న్వేర్పడఁజేయ శక్యమగుచుండున్ గ్రాంతిమద్దేలల న్॥ 288

ఆ॥ హేలదూఱి కలిసెనే నట్టికణ మవ
సవ్యవైద్యుతమున జాణయగుమ
తలఁగ సవ్యవైద్యుతము ప్రౌఢత న్దాల్చె
దాన రెండు నివి యఱెూను లగును॥ 284

క॥ శాలామోనిగ మొదటిది

యాకాశయోనిగను రెండవది గుర్తిడనా.
ఖ్యాతంబులు గాను నావ
స్వాతత్వైఖరుల మార్పునందమినైనన్ ॥ 285

గీ॥ కాని విద్యుత్ప్రసార సంఘర్షణమున
గర్భగతసవ్యవిద్యుత్ప్రకాండమందు
గూడ మార్పాయె కలిగినతోడ వస్తు
తత్వమేమాఱు టొకట సాధ్యమగుచుండు॥ 286

గీ॥ పాదరసకణగర్భసవ్యప్రసార
కము లెనుబదంట నొకటిపోఁ గనకమగును
ఒకటి చేరిన దాలియు మొదవు నిట్టి
విధి పరుష వేధ నాఁ బూర్వవేత్త లనిరి॥ 287

గీ॥ పరుష మగులోహమందు నీవరుస మార్పుఁ
గొలుపఁగలదానినే తొల్లి పిలిచియుండ్రు
పరుష వేధి యటంచును ప్రాజ్ఞవరులు
దీని నొరులండ్రు పరసవేదిగఁ గ్రమాన॥ 288

క॥ నూతనసూక్ష్మాణుబహు
వ్రాతముతో మించనూఁదు, రాయిడిలో నా
నూతనము జిక్కుకొను గణ
పాతంబయి వస్తుగుణవిపర్యయమిడకే॥ 289

క॥ ఉదజనికణగర్భంబున
కదికిననూతనముచేత నంతకుభారం
బెదుగుటయె యణువు పెరుగుటె
కుదురున్ వస్తుగతి యింతకు న్మొదమునా!॥ 290

క॥ ప్రతివస్తువునకు నిట్లే
జతపడగల బదులుసృష్టిఁ జాల్గొనువారిన్
నుతియింత్రిసటోపుల్గా
మతిమంతులు శాస్త్రసూక్తిమహ్యాపలలిన్॥ 291

వ॥ ఇట్టి విస్ఫోటముప్పదేన్మిదిగాఁ బ్రథమసూక్ష్మకణప్రచండచలనజని
తాగ్నివలననే కలిగెనని తెల్పఁబడినది. తొంబదిరెండుగా నమరిన
వస్తుసంఘటమున దేని కెన్ని యాకారములు కలిగెననుట నీక్రింది

పట్టిక తెలుపఁగలదు. ♦ 292

♦ పొత్తము చివరఁజూచునది.

క॥ గాలులు కీలలు నీళులు
నేలలు చాలుపుల గలుగు నెఱవుల నోలి
న్మూలపదార్థంబులు నుప
మూలపదార్థములు నిట్లు మూర్తులుగొనఁగన్॥ 293

—♦ శక్తి ప్రశంస ♦—

మ॥ ప్రకృతిద్వంద్వము సంప్రతించుకొని సర్వంబందు నూరేగుచూ
క్ష్మకణంబు లక్షణము ల్పరిశాంతములుగాఁగ న్నిల్వఁగా నూత్నమూ
త్నకళాకాంతుల వస్తుసంభవము ప్రాప్తంబౌట యున్నేకి యటం
చౌకనిర్ధారణఁ గామరూపయగు నేదో యూఁది రుచ్చాటనన్॥ 294

ఉ॥ అదియే శక్తియటన్న పేరున జగద్వ్యాపారసన్నాహము
వద పెంపొందఁగ 1నాను 2టంటుటయు 3సంబంధించుట 4ల్పంగమిం
పు 5దు వాళింపుఁ6గుదింపుఁ7బర్వుఁ8బ్రసరింపు9న్లాగుట10ల్త్రో)యుట
ల్మొదలౌ నన్నిటి కన్నిరూపములఁ దెంపు న్నింపు గుంపించెడిన్॥ 295

1. Adhesion, 2. Cohesion, 3. Miximg, 4. Combining, 5. expansion, 6. Contraction, 7. Motion, 8) Circuting, 9. Attraction, 10) Repulsion.

సీ॥ గోడ కొత్తిన వెన్న యూఁడకుండుటఁ జూడ
నానుడుశక్తి యుం చఁగఁబోలు
నీటికణా ల్విడుపాటు గాకుంటయే
యుంటుశక్తిగఁ బోల్చుకొంటఁ బోలు
నీరుఁ బాలుం జేరుసారెన్న సంబంధ
శక్తి చూపెడి విలాస మనఁబోలు
నుదజని ప్రాణవాయువు రెమ్మ నీరౌట
సంగమశక్తియనంగఁ బోలు
నీ రనిలమౌట ననిలంబు నీరమౌట
పొంకుఁ గుదియింపు నాగఁ బల్కంగఁ బోలు
రాల్చుటయె లాగు డనఁబోలఁ గ్రమత నిటులు
శక్తి వివిధవిహారప్రశస్తి వెలసె॥ 296

క॥ వేఁడెత్తుట వెలుఁ గీనుట
చూడుట మండుటయును స్ఫ్రుచోదన మంతః

విడిచి భూవలయము వెడలి
గాలిని రవము లేక దాటినయద్ది॥ 297
కం॥ ఇలనాకర్షణ శక్తి
బలనిష్ప్రయోజనమొనర్చు బలమున నిల్చి
యాకర్షణమునకు తనకే యింగ
కావల నిలుచా ప్రాప్తి కనరించు॥ 298
క॥ తెలియాకర్షణ ప్రాపున
నాయా పాళ్ళదలఁ గలిగి యలవి చెలఁగి యా
యా యాత్మీయుతులతోఁ బలు
తోయముల మహాయముల చతుర్విధగతులన్॥ 299
మ॥ వెలుఁగు జ్యోతులు గుంపులై జ్వలనసంవీతాంబుదప్రాయమై
ఖ్యాలతాసంఘము లంతరాళమున నుద్యల్లోలత ల్దాల్చి వి
శ్వాలయామార్భటి విస్మయావహముగా దైవీకళ ల్దిమ్మ వి
ద్యైలఁ జేసి ప్రశస్తిదివ్యయంబు కృతిపారీణత్వ రాశిగలన్॥ 300
క॥ గతులు చతుర్విధము లనుచు
మతియించితి యుద్ధవిభు వినుప్రవచనములన్
సతతాంతరిక్షలవము మతి
కతికిన దక్షిణవిధమున నవగాహనమా॥ 301
గీ॥ అర్కప్రదక్షిణము భ్రమణాదివరత
నాక భువనంబులన్ని దాక్షిణ్యపోవు
గతి యుదీక్షిణియంగూడ గానఁబడు న
గాధమది తానె వెలియుడుకము భరంబు॥ 302
వ॥ భూగోళ గమనముంగలదు. మన రవిమండలమంతయు సమగ్రహో
మండలో [illegible] 12 [illegible] తారాగుంపుల [illegible]
[illegible]
[illegible] 303
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 304
[illegible]

సూర్యభగవానుఁడు

ఉ॥ మనగ్రహనేత, త్రాత, విషమప్రబలామయజేత, జీవనా
వనకరవస్తుజాతగుణపావనకృత్పరిణేత, వారిధూ
ననముఖకార్యహోత, చలనజ్వలనాకలనార్హ్యదాత, దా
త నయవిధాత, ధాత, గురుదైవమహాత్మ్యసమేతుఁ డీతఁడే॥ 805

కం॥ కనగనవినఁ జనఁ దిన మన
ననఁగొన, వెనువెనయఁ దనియ నన్నిట నెన్నన్
మనకీ యినుకానువుగా
కొనకొని యనుకొనక నిచుచుకొను దినదినమున్॥ 806

మ॥ మొనగాం డ్రింతకుఁ దీండ్ర గండ్రలయి ఖమ్మున్నెమ్మునాన్నారులై
ఘనులై మింట బయింట నెందఱో యెసంగన్వచ్చునా గచ్చువి
చ్చును హెచ్చ న్ననయిచ్చ నచ్చవు,తదంతప్రాప్తి యేకొంతయో
మఃసూర్యుం డరిఁజేరియాయఁదగులెమ్మా; యేమొయేమోయెటో

శా॥ క్షీరోద ంబను వెల్లువబ్బు తనరాశీభూతిసాంద్రత్వబ
హ్వారూఢంబుల నెవ్వ డీఘనుని ఛాయన్జిమ్మునో నాడు గా
నోర న్నంచితచిత్రసంచలనసంయుక్తిన్ జ్వలజ్జ్వాలికా
కారం బొప్పఁగ నీదినేంద్రుఁ డుడువిభ్రాంతిన్ గొనె న్మిన్నునన్॥ 809

ఉ॥ ఆదిమమానవప్రభవమందు వివేకము కొంతకొంత సం
పాదనకైననాఁటి తొలిమానవవృష్టికి నంధకారవి
చ్ఛేదకుఁడై దివందివముఁ జిత్రముగా దివిభ్రాజి సౌఖ్యము
త్పాదిలఁజేయు నీఘనుఁడు దైవముగా కితరంబు దైవమే॥ 809

మ॥ అవు డున్మేమత నోనమాల కలివాయాద్యంబునం దున్నవా
రి వరాత్ముండగు నేమిదింత! సవితృశ్రీ చాటుమా టంతొకొం
తి వరామర్శముఁ జేయునేఁటిజనులైనన్ వాని నారాయణాం
శవరీతుండని కొల్చుచుండరొకో విశ్వాసంబు వాసింపఁగన్॥ 810

కం॥ సూర్యనమస్కారము లవ
ధార్యములై ప్రకరణార్హతన్ గొని బహుళై
శ్వర్యంబుగ నారోగ్యవి
పర్యయముల సౌఖ్య మిడవె భక్తుల కెల్లన్॥ 811

కం॥ వేదములఁ బురాణంబుల
నీదయితుని వినిసుధన్య నెంకోభక్త్యన్

త్పాదనము పొడుకొను బ
హోద్వదయముల కొడుకొనిరో యుజ్జ్వలఫణితిన్ ॥ 312

గీ॥ అట్టిగురుసౌఖ్యదాయుఁడు తర్పనీయుఁ
డతిత రాద్భుతమహుఁడు ప్రత్యక్షదైవ
మైనమనసూర్యభగవాను నానుపాను
తెలియఁగుట సముచితమె యంతో యింతో కొంత ॥ 313

గీ॥ దుర్నిరీక్ష్య తేజస్సముద్రుం డినుండు
కాని పొగచూరుసద్దంబుఁ గనులకేసపి
కనినఁ బసపెర్పుముద్ద చక్రముగఁదోఁచు
రంగుతాచిన బిళ్ళయనంగ నింగి ॥ 314

క॥ నక్షత్రశాల కరిగి వ
రీక్షింపఁగఁ గొన్నికొన్ని రేనిఁ దదంత
ర్నిక్షేపంబులుఁ దద్గత
విక్షేపంబులు నెఱుంగవీలగులీలన్ ॥ 315

ఆ॥ కిరణభేదియంత్రకీలితంబుగ మేటి
దుర్భిణిన్ గసంగఁ దొరకునింకఁ
గొన్నికొన్ని యందు గుప్తంబులుగనున్న
బహువిశేషములు స్వభావకళలు ॥ 316

క॥ కల దుజ్జయిని న్నమ పౌర
విలసన్నక్షత్రశాల; వెలసెఁ బిదపఁబ
లోకాలదుల నటనట; నన్నిట
విలసన్పర్వతగతంబు విఖ్యాతమిలన్ ॥ 317

క॥ తత్తత్పరీక్షల న్నము
పాత్రములగుచిత్రముల యుపాసనములలో
ను త్తీర్ణులయిన శోధక
సత్తము తెరిఁగింత్రు సవితృసందర్శితముల్ ॥ 318

గీ॥ ఏడువేలలోమ్మిదినూర్లయిరువదియగు
మైళ్ళ వ్యాసము గలభూమిమాద్రి గోళ
చయము వేయైనచో బృహస్పతికి సమము
వేయిగురు లెంతో రవి యంతవిరివిగలఁడు ॥ 319

క॥ టన్నులలో రవిభారము

సన్నవలసెనేని రెంటి కిరువదియేడౌ
సున్నలిడిన వగుసంఖ్యం
దన్నం దన్ని భృతిఁ దెలియ దార్ఘ్యంబున్నన్॥ 320

గీ॥ ద్రవఘనానిలవస్తువా స్తవము వసుధ
కేవలానిలగోళ మాకీలికరుఁడు
దావ సురుపున ధరకంటె తపనమూర్తి
యుండు వం న్నూటముప్పది రెండు వేలు॥ 321

క॥ రవియుష్ణోగ్రత మిక్కిలి
మిన్నులు స్వైరయుక్తములను మేదిని రవి సం
* దవుమేర రెండుమైళ్ళ వి
రివిగలవడుగల్లు కరఁగు వెసఁ గాల్లుటకన్॥ 322

* 92000 మైళ్లు.

క॥ అదె తొమ్మిదివందలము
ప్పదిలక్షలమైళ్ళు మసకు భానున కిట మీ
రుదురుగ నేఁ వేఁగిసెగ
సెదగించు న్నూటయిర్వదేవ్రైగ్రీలన్॥ 323

క॥ రవిబింబపు వెలివేఁడిమి
తిన్నులు స్రవి నాను వేలదనుకతొంశల్
దవు నాళిస్రుఁగోల లోపల
మింపులు చతుశ్శతసహస్రమితిడిగ్రీలన్॥ 324

గీ॥ సూర్యబింబంబు నడిగొల్ల నూటినన్న
ననుము మూడునాన్నిది వే [illegible]
వార్చు నసువదిసెకనుల దపనశక్తి
టన్ను లిన్నదియ్యొనుగోట్లు కాను దగులు॥ 325

వ॥ తపనశక్తికి టన్నులు [illegible] సంబంధమెట్లని సంశయింపవలను.
కాలి[illegible]సు [illegible] కాలునపుడు వెడలుతపనశక్తి
యెంతటిదే యగుఁ గని గుర్తుకొనుట సమంజసమేకదా! అనఁగా
టన్నుబరువుపస్తువ కాలుచు వదలినశక్తి టన్నుబరువు నెత్తఁగల
దనినమాట॥

క॥ భానుశరీరవదార్థం
[illegible] గోలఁదికా

లానని సర్వము రోదసి
లోన విలీనంబుగాఁగ లోపించుఁగదా!॥ 327

క॥ అనిలోచుట కేసఁదియు
మానుతే దాభయము స్వర్థమునుగా దయినన్
గనిగా రోదసి నుదజని
యనవరతము వెలయఁ బ్రళయమాఁగఁగవచ్చున్॥ 328

క॥ ద్వానవతిపదార్థములన్
దానే మొదలొట నినుని తనువునఁ గలస
ర్వానకు నిదియేమాలము
గా ననుకోనఁ గొంతపీలు కల్గుటవలనన్॥ 329

క॥ ప్రళయాగ్ని మహాఘూనన
కళ గోళాంతరములందు గణవిచ్ఛేదం
బులు గలుగునప్పు డుదజని
వెలువెరలును బతుదు మిం బహుళ గ్రహములన్॥ 330

క॥ ఒహుసూర్యగోళములు స
స్వహానంబుల వెడలు నిది ఘనంబగుననిచే
విహరించుచు నెందే న
న్వహామొనరవిఁ జేయుచుండు వాల్లభ్యమునన్॥ 331

క॥ పోవునది పోవుచుండగఁ
నానైపున మఱలఁ జేరునది చేరంగన్
లా వెపుడు మాఱకొండం
గావచ్చునుగా పరవుల కాయములందున్॥ 332

క॥ ఇగియుం గల దవలార్భటిఁ
బ్రిదులుటయుంగలదు కొన్ని వేళల నీయా
వదలో! కర్మముచాలని
యుదనున నాయారవిన్ హాలాభు నొవర్చున్॥ 333

క॥ లేకున్న నల్లచుక్కల
కేకారణ? మెన్నొ మింట నెసఁగెడిఁగాదే!
యీకంజమిత్రుఁ డైనన్
జేకొనఁదగుఁ గాల మటు ముసించినవేళన్॥ 334

గీ॥ అట్టిప్రళయంబు దరిసెనం చదలఁజనదు

కోట్లతరబడి వత్సరా ల్కొంతు నవల
గాని యదిసంభవింప దకాలనియతి
దెలియ నెదచేయిపిడి పోయి మెలఁగవమ్మ॥ 335

సీ॥ మనవత్సరం బొక్కదినము దేవతలకు,
నట్టివి మున్నూటయఱువదైనఁ
దద్వత్సరంబు ద్వాదశసహస్రము లివి
యరిగనే నొక్కమహాయుగంబు
నివి యెబ్బదియునొండు నేని మన్వంతరం
బగుఁ, బదునాల్గు మన్వంతరంబు
లొక్కబ్రహ్మహమా నక్కడికో సమా
ప్తంబగు నుదయకల్పంబు పిదప
నంతపొడవున క్షయకల్ప మగుచు బ్రహ్మ
రాత్రినడచు, సృష్టిప్రపచము మవల
మూడుసంవలయుగపది కూడ సజాని
కొక్కవత్సర మగుమొదు నిక్కమరయ॥ 336

గీ॥ బ్రహ్మ బ్రహ్మాబ్దములు నూరుబ్రదికి, ప్రళయ
మొందు నొక్కబ్రహ్మ కాలూఁదుకొనఁగ
నిట్టి బ్రహ్మకల్పం బొక్కటేని విష్ణు
నాయువ్వున నొక్కమాసమ్మె యలుపుచుండు॥ 337

క॥ పన్నెండు విష్ణుమాసము
లెన్నఁగ విష్ణ్వబ్దమౌ నివే నూరగుచు
జ్జన్న విష్ణుప్రళయము
తన్నన్, మఱియొండట న్మొద లొకనుచుండున్॥ 338

క॥ ఈవిష్ణుకల్ప మొకదిన
మ్మై పత్రిలు రుద్రునకుఁ దదబ్దశతంబేన్
బోవు నితం డికనొకఁడౌ
తావునుగనఁ గాలగతి నతర్క్యనిరూఢిన్॥ 339

క॥ ఈరూద్రిరుద్రకల్పము
యామంబె మహేశ్వరునకు నతనిశతాబ్దాల్
ప్రామిన ప్రళయము నొందున్
ధీమంతులు దీనికొలఁదిఁ దెలియనలయున్॥ 340

సీ॥ ఈమహేశ్వరకల్పములెల్ల రెండు
గడియలే సూ సదాశివకాలనియతి
నిట్టిదు శతవత్సరంబుల కెనయు లయము
క్షణమె యీకల్పమలవిరాట్టునకుఁ దెలియ॥ 341

సీ॥ ఆవిరాట్పుత్రవత్సరాంతమైనమలఁగు
సత్తిదు; చిదచిద్విరూపమై యలరుచుండు
మహితమూలప్రకృతియె న్నాయమగును
బ్రహ్మనిష్ఠాత్మదివ్యప్రభావగరిమ॥ 342

క॥ అంతటితోఁ గాలమునకు
మంతం బనఁగూడ దది యనంతం బగు న
ద్యాంతరగతు చిత్రగతి ని
రంతరము పునఃపునఃప్రవాహంబొప్పం॥ 343

సీ॥ ఏకమహాయుగ మన మనయుగచతుష్ట
యంబుకోలఁది తదీయ కాలంబులోన
మిగిలియున్న వినా యించుమించు నాల్గు
లక్షలున్నవ్వ దేను వేలు మితినెంచ॥ 344

క॥ ముడిఁగడిరవికోశము వె
న్నడి పాలున క్షేత్రాలు గడు యు మతి
వ్యపతిన్నమైన సలుపఁగ
లఁదు సుమ్మికకోటియొండ్లు లగుబిగు వ్వన్॥ 345

క॥ తనుగుబ్బితోఁ జెనుగుటయు
న్వా కటఁ దెలిపియున్న ప్రమాణంబుల ని
త్తఱిఁ గాంతిచి చేసినో
శరము స్ఫుర్చరము తెలియఁగా నెట్లైనన్॥ 346

—•♦ సూర్యగోళపరిభాగము ♦•—

క॥ కన్నడి మిన్నున రవిగ
న్నొక్క మున్నగ నుపరిగోళతలము సం
పన్నం బగు చెన్నునఁ దోఁ
చు న్నవతపుగుం డసంగ జోద్భప్రవభలన్॥ 347

। ఎంతో దవ్వుననుంటఁ జూపులకు నక్లేశోఁదము బూహ్యాప్రవరా
గాంతర్గ్లాపిగ నాతఁ డుండుసమయంబం దెద్దిమోముచ్చిశి

న్నంతన్జూచిన బింబమున్గానల హెచ్చుందగ్గు లెన్నన్నియో
గంతుల్లేగఁగ, లేదురా! సరళరేఖత్వంబునా నేర్పడున్॥ 848

క॥ గరుదాల్పుమేనివలెఁ బలు
గఱుకులు గలవనుగోళ్లుకైవడి మిట్ట
ల్లఱుగులయునాసబోగడన
హరిదేహం బూలుబంతియన విలసిల్లున్॥ 849

మ॥ రవిగర్భస్థలి పిడి వెల్పలికిఁ జేరన్జేర నుష్ణోగ్రవై
భవ మంతంతకుఁ దగ్గుచుంట తెలియున్ భాస్వంతు దేహం బెదో
ద్రవమో లేకఘనంబో యైన సమత్వనాడిల్లునే కాని యి
ట్లవునే కావున సూర్యగోళ మదియెల్ల న్వాయుసత్త్వాకమా॥ 850

క॥ దానవదీప్తిన్ వెలితల
మూనదు గర్భమున వంతెయుండుటన్ భూమిన్
బూనెడి వాతావరణము
గా నట వరితశ్ప్రసారిగా నదికలదో!॥ 851

గీ॥ మూఁక నెల్లరుఁ గాగడా లూవి కొండ
నెక్కి వో దవ్వునుంచి సమీక్షఁ జూడ
వెల్గు చీఁకట్లు గీరలై వెలయుభాతి
రవియుపరిభాగ మొప్పుఁ బరంపరాభ॥ 852

గీ॥ సూర్యగోళధ్రువంబులచుట్టుకంటె
యుబ్బునడిసీమ నివి పెక్కులుండు వీని
నిమువు నల్బదివేలమ న్వేషలుపైదు
వేలమైళ్ళకు గూడ గుప్పించుచుండు॥ 853

గీ॥ విరివి నటనట నెనుబదివేల మైళ్ళ
నిడివి లేచునీమంటలుం, వమువువరుగు
గంట కిన్నూరువేలమైళ్ళంట కలదు
చిత్రతరనాట్యభంగిమ ల్చెలఁగఁ బొలిగ॥ 854

క॥ రవిగోళోపరితల మీ
నపుకులఁ గన నద్భుతమ్మొసంగ, వెలయుచో
నవుపదుఁ దఱుచుగ నెడనెడ
వివరములన మచ్చ లెన్నొ వివిధాయతులన్॥ 855

ఆ॥ చందమామ మచ్చ చక్కఁగాఁ గనఁబడు

దాని నెంతొ బహువిధాలఁ గవులు
అట్టిమచ్చ లెన్నొ యులరు నూహ్యనియుందు
దాని వీని కెంతొ తనసువార॥ 356

ఉ॥ చందురు నూను వేసొకప్రసంగము; సాంద్రత సన్నమచ్చ లే
చందములొక్కొ? యిట్టులవిసంధ విలుర్? ఫలమేమి? యంట నె
న్నందగు; నంతరాంతరసజ్జ్వాలనోగ్రత తీక్ష్ణవేగము
జైందఁగఁ జిట్మఁ బంబియుసి ద్రవి దైహిక వాయువహ్నులన్॥

క॥ చుట్టిన వాతావరణము
నెట్టుచు నుడిదిరుగు ససిలసిచయము పైపై
మెట్టుకొలఁదిఁ జల్లారుచుఁ
జిట్టచివరవట్టి పొగగఁ జేప్పుచుండున్॥ 358

మ॥ అవియే మచ్చలుగాఁ గనంబడెడి, దద్వ్యాసం బొకొక్కచో వేం
కోవిశాలంబయి నల్బదేన్థర మున్ దూరంగనౌనంతవి
ర్పై విరాజిల్లు స్థిరాలుకొన్ని నుతియు న్వేంకొన్ని డబ్బాటుపై
న్నొసన నేకాదిశవాగ్ని కాప్తిఁ గనపించు న్మాయుఁ గ్రతంబుగన్॥ 359

మ॥ కొన గర్భంబుడెర స్వేడల్పపెడమో గోళాగ్రభూవ్యాప్తి ని
ల్పిసపొట్లంబుల బోలునాకృతుల మేల్మిన్ జూపు నీపెన్నుడుల్
వనజాప్తాంతరఘోరవహ్నిఁ బయికి న్వంపింప కేయున్నచోఁ
దునకల్గా రవిగోళమెల్ల చెడి యెందో యెందొ నాశిల్లుడా॥ 360

క॥ తనమేర విమాడుకొన నీ
యసియుద్రేకంబు భూగతాగ్నికిఁ గలుగన్
బెరుచిచ్చుకొండె నెగయదె
వణికింపదె ధరను, బగులువాప్పదె దానన్॥ 361

క॥ వాతావరణము పొపల
నాతపనుశరీర మిట్టిదట్టి దనుట యూ
హాతంత్రమె వాశ్చాత్యాను
హాతజ్ఞుల కింతవఱకు; నదియటులుండన్॥ 362

ఉ॥ ముక్తికి నర్హులౌ మనుజమూర్తుల కారవిసీమ మెట్టుగా
యుక్తమటంచు, నాసదుమ నుండుఁజూమీ పరమాత్మ యంచు నా
రోక్తవులు తెల్పు; యేదియెటులున్న భరింపఁగరానిమంటనే
వ్వాక్తులౌ కల్గఁ ద తనుచయంబు లభాశికజాతులౌఁగదా॥ 363

క॥ నెరముల కేఁశరువిరసుని
తెరఁగుగఁ బుండులని నెమకి దిగు నీఁగవలెన్
ఖరకరు రుచిరత లెన్నక
చటిమచ్చల నెన్ను టెటిసరసం బనినన్॥ 364

మ॥ రవిగోళప్రళయాగ్నిపూత్కృతుల సంప్రాప్తించునుప్పొంగచే
నవుచుండు న్భువిఁ బ్రాతికూల్యము తదీయాకర్షకోరుక్రియా
ద్యపథానంబుల, నూదియుంటులస్వభావం బార్తినొందున్, చరిం
పవు విద్యుత్ప్రసరాలు, యంత్రగతిసంబంధంబు తాత్కాలికున్॥

ఉ॥ ఉత్తరదక్షిణాధ్రువథరోపరివాయుపథాల ప్రేలుచున్
గుత్తగఁ జిత్రవర్ణముల గొల్పుచు జాఱులా వెలుంగుఁబె
న్మొత్తము లచ్చుమచ్చల వియుక్తములా కణపుంజములున్నవిగా!
తత్తపనీయవైద్యుతసుతాడిత కాంతికణంబులేసుమీ!॥ 366

గీ॥ పదునొకండేండ్ల కొకసారి వఱలుమచ్చ
లనుటకు స్దుర్భిణులసాక్ష్య మట్టులుండఁ
కలదు వేఱొక్క గట్టితార్కాణ, మచ్చ
లొనరుసాలున వేసఁగి యొుంగుఁజలువ॥ 367

ఉ॥ వేసఁగి మిక్కుటంబయిన వేఁడిని గుప్పక సార్ద్రసౌమ్యమై
భాసిల భూజవృద్ధికొకపర్వముఁ గూరుచుఁగాన దానిలో
నాసమయాల లావుపార లాముకొను న్జమి బోదె మున్నటన్
వాసిలువాని మించి తెలుప ద్దగి చెట్టువయున్న నూటిగన్॥ 368

గీ॥ బోదె నడ్డకోఁతఁ బొందింప గీరలై
వఱలు పొరలు వలయవలయములుగఁ
గ్రమతఁబడునొకంటఁ గ్రాలు మందపుపొర
మచ్చ లిచ్చువృద్ధి హెచ్చరింప॥ 369

క॥ ఈమచ్చల నవధానము
తో మఱిమఱి కనఁగ మనకుఁ దోఁచు క్రమమెదో
ప్రామఁగ బింబపునంచున
కై మునుకుప జరుగుచుండు గతి దినదినమున్॥ 370

గీ॥ భాను భ్రమణంబెసూ దీనిపట్టుగట్టు
పదియునాల్గుదినా ల్కనపడెడిమచ్చ
పదియునాల్గుదినా ల్కనపడకమఱల

దోఁచుటనె భ్రాంతికాలంబు దొరికె మనకు|| 871
క|| తనచుట్టు తాను భానుఁడు
కొనుఁ దిరుగఁగ నిర్వ్యదేనుఁ గొంచెమొగుపగా
దినములు నడిపట్టెన మఱి
తనధ్రువముల నిర్వ్యదేశు దాట భ్రమియున్|| 872
గీ|| కిరణభేదియంత్రపరిణీతదూరద
ర్శనిని రవికరంబు జొనుపునెడల
గ్రహణపటమునందుఁ గనిపించు రంగులే
డ్వరుస మారకుండుసరణిఁ గోడ|| 873
గీ|| ఎఱుపురంగు నారింజపండునువన్నె
పసుపుపచ్చన ప్రభ యాకుపచ్చనయును
మబ్బుకళరీతియును నీలిమందుచాయ
పిదపనూదాపసందుఁ గన్పించు వరుస|| 874
క|| ఈయారంగులనడుమన్
ఛాయల సమ్మేళనము కొసంగుటఁ గలువు
న్నోయములై పలురకములు
ఛాయలుగా వెలయు నింద్రచాపానుకృతిన్|| 875
గీ|| గాజుకణికపయిన్ సూర్యకాంతిపడిన
యవలఁ బెక్కుకళల్ ప్రవాహాంతరముల
వెలయు నాయాయియునికిచేఁ దెలియవచ్చు
నట్టివస్తువు సూర్యునం దెసఁగుననుట|| 876
గీ|| కిరణభేదియంత్రంబున గీలుకొలుప
మందుప్రతివస్తువయు పటమండలమున
నైజదీప్తిఁ ప్రత్యేకమౌస్థలాన
ప్రసరణముఁ జేయు గుర్తించువాలు నిడుచు|| 877
క|| హీలియ మనువిలువగలుగు
గాలి రవిగ్రహమునందుఁ గలదనుకొనఁగా
పీ తెసఁగె నిట్టిశోధన
గాలించుటనేసుమీ యఖండప్రజ్ఞల్|| 878
క|| రవిగోళపంచు పెకనున
కు వెలాప్పను సకలదిశలను న్నదిలక్షు

ల్మివిలెడిటన్నులవేడిమి
కవగా వెలుఁగెల్ల యెడలఁ గడలు కొనంగన్॥ 379

గీ॥ ఇందులో మనభూమికిఁ జెంను రెండు
వేలలక్షలవంతైన వేఁడి, వెల్గు
మాత్రమే తక్కినది విడుమఱియ లేక
వృథగ విశ్వాంతరాళాన వెడలు నిటకో॥ 380

క॥ ఇంతటికొంచెంబున నే
న్నంత తఱిగనేని మంచునో కధికంబై
యంతంతఁ బేఱి ధ్రువభూ
ప్రాంతమునా న్మంచుగడ్డ వలె భూమియగున్॥ 381

చ॥ కనుఁగొన వృక్షజాతి కలికంబునకైనను దోఁచకుండు, డిం
దును క్రిమికీటకాదులు. పొనుంగుపడున్ ఖగసృష్టి వేసశిం
చును మృగసంచయంబులు, మనుష్యులకు న్మనుమార్గముండ దెం
దును వడకల్లుకొండలఁ బ్రతున్నమగు న్ధర సారహీనమై॥ 382

సీ॥ అల్లనల్లనఁ బిల్లిపిల్లిగింతల నెల్ల
యెల్లల మొల్లమై యుల్లసిల్లఁ
దెమ్మెరగాఁ బూవుఁదెమ్మె లిమ్ముగఁజిమ్మి
కమ్మనియెమ్మె పైఁ గ్రుమ్మరింప
గాడుపై యాడాడ గూడులో గోడుల
న్దోఁడి విజ్జోడుగా పీడవాడ
గడుసుపెన్పుములఁ బడరుచు న్గడలుల
న్పడమిపై కొడియు నాగడముఁదొడుగ
ప్రాణము న్ప్రాణమై జీవదానమాన
గానతావమానంబుల సోన లీన
గాలి యేలీల మేలైన వాలునేలు
వేఁడివేలుపు చేదోడు వెలయకున్న॥ 383

సీ॥ కనులుండియు న్గాంచననువుండనీక
కార్చిఁకటి యేకడ న్ప్రాకకున్న
తనువుండనేని జేతనముండనీక జీ
వద్రవ్య మెంను లోఁబడకయున్న
స్థితులుండియు న్వ్యాప్తవితతి దండుగ గాఁగ

మించుమంచెం దాక్రమింపకున్న
దెసలఁ జండియు నొబ్బల్చప్రవసతి బొందుగ ధరా
భ్రమణచంక్రమణము ల్సమయకున్న
స్థలశిఖానిఃజలవిభేదములు లేక
ప్రళయమలినాకులత నొందు నిలువకున్న
కాలగణనప్రకారంబు గూలకున్న
వేఁడివేలుపు చేదోడు వెలయకున్న॥ 384

॥ అటులని యొక్కసూర్యునివిహారమె యేర్పడియుండెనేనియు
త్కటదహనోగ్రతావమునఁ గ్రాఁగుచు నల్లులపోల్కి మాడిపో
వుట నిజ మన్నిజీవములు భూజములు న్సకలంబు లట్టిసం
కటము ఘటిల్లకుండఁ ద్రిజగత్పతి కూరిచెఁ గొన్ని మేలులన్॥ 385

సీ॥ ఎపు డొక్క పెడ సూర్యు నెనుఋకుండఁగ ధరా
భ్రమణచంక్రమణాళిఁ బాదుకొల్పె,
వేఁడికరా లున్నటి గాడక వంగ వా
తావరణంబొకం డమరఁజేసెఁ
తొడగినయుశుకు నెంగోత్పార స్జల్గార్ప,
జుట్టు వారిధులను బట్టుపఱిచె,
ప్రళయోష్ణ మొకటఁ జేఁగనీయక విదుర్ప
సంచలద్వాయుప్రసార మొనఁగె,
మించివచ్చిన దొమ్మిదిమేఘములను
ప్రక్కకాపుగ వేంచేయ భద్రపఱిచె
నన్నిటికి మిన్నగా నమృతాంశుఁడైన
చందమామను యామికాస్థ న్గుదిర్చె॥ 386

మ॥ రవి క్షీరోదధినుండి చింది విడిగా రంజిల్లునాఁ, డంబరం
పువిహారంబున నేగ్రహానుసరణంబు ల్లేక తానొంటిగా
నివిడన్ గోళము నేఁటియూర్వునకు నెంతేమిన్నగాఁ బల్వన్
మివుల్లై యాత్మప్రదక్షిణభ్రమణము ల్మిన్నిట్లుగా సాఁగగన్॥ 387

క॥ ఇనుఁ డొకపరిఁ దనుఁ దాపలఁ
గానఁబడకొండొండ్లఁ దీసికొను; నొకభ్రమణం
బున సెనున కిఱునూరై
లైనయువడి న్గూర్పునిర్వదేన్గోట్లుండ్లన్॥ 388

ఉ॥ ఎన్ని యుగంబు లాతఁ డదియేపనిగా గిఱిగెంటులాడెనో
యెన్నఁగలేము గాని, యిదియేపస నిందొచరించు మన్నయా
చున్నతిఁగన్న భానుఁ డెవఁడో దరియు న్దరియుంగ వానిసం
పన్న బలాతికర్షణముపాల్పడు నీమనభానుమేరుసన్॥ 389

మ॥ ఒకచో నుబ్బు జనించి పొగయయి యెంతో సాగి యాయింతలో
ప్రకటాకృతిం డెడమై చనన్ దునుకలై బైలందు గోళంబులై
ప్రకృతిప్రాప్తిఁ బ్రదక్షిణభ్రమణముల్ప్రాప్తింప నెప్పట్లఁ గొం
చక తండ్రి న్మనసూర్యునిన్ వలఁగొన న్సాగె న్వధాశక్తిగన్॥ 390

ఉ॥ సాగినజంపున న్గొనల సన్నన సక్రమవృద్ధి మధ్యమా
భాగమునందుఁ బెల్లుబ్బు బాఱి యొసంగుట ప్రీలినవ్వాడా
యాగరిమన్ వహించె నచటచ్చటి తుంపు లవేగ్రహంబులై
ద్యోగతి నంతరాంతరపథోవనతిన్ రవిఁ జుట్టుఁ గొల్చెడిన్

క॥ మొదలెన్న తుంపుకో నెలి
యను, నేఁటి కెఱుంగఁబడినయవి లెక్కింపన్
బదకొండు తక్కరంపుకొ
ంచములన్ బ్రత్యేకచర్యల నివాసిల్లున్॥ 392

—♦ బుధగ్రహము ♦—

క॥ అన్నిటఁ జిన్నది రవి దరి
నున్నదియు బుధగ్రహంబె యుజ్జ్వలదీప్తి
న్గన్ను లపండువ నొసఁగున్
మిన్నునఁ గనపైనతఱుల మిఱుమిట్లిడుమన్॥ 393

క॥ తనచుట్టు ప్రవిచుట్టు
న్జను నెనుబదియెన్మిదౌదినంబులలోనన్
దనగోళమున నొకసగం
బు నె యెప్పుడు రవికి మొనపి పొర్లుచుఁబోవున్ 394

గీ॥ గుడుసుగాక కోడిగ్రుడ్డునాకృతి దీని
భ్రమణచక్రముంటనలన రెండు
నూర్లనవతి నాల్గునూర్లముప్పదిలక్ష
లందుమైళ్ళు మాఱ నరుగఁజొట్టు॥ 395

గీ॥ మిగులదాపైనతఱులఁ దొమ్మిదిగ రెట్లు
దవ్వుగా న్నాల్గురెట్లుగాఁ దనరుచుండు

భూనిదాఘోష్ణవృన్గోలం బోల్చిచూడ
రవికెదురు వర్థగోళాంతరంపువేఁడి॥ 396

గీ॥ ఇంత వేఁడికి దగు వెల్గు నెసఁగుకతన
వచటిస్థితిగతు లన్నిటి యానుపాను
తెలుఁకగావు సమగ్రత నెట్టిదూర
దర్శనికినైన నెట్టివిమర్శకైన॥ 397

క॥ ఇరువదితొమ్మిదిమైళ్ళగఁ
బరుగిడు సెకనునకు; దాని భ్రమణపుద్రోవన్
ధర కొక్క రేఖగా నే
యరయఁగనగు బింబమెల్లనగుపడకుండున్॥ 398

క॥ ఒకసామున నత్యుష్ణము
నొకట నివము నిరుఁవ నెప్పుడుండుట జీవ
ప్రకర మటకలుగదననొ
నీఁక సాంధ్యావనులనుండునేమో కొలఁదిన్॥ 400

క॥ ప్రాణానిలముం బొలయువ
కానఁబడదు మిగుల బొగ్గుగాలి పొలిగ జా
నో, పత్రజనియు నావిరి
యో నెసఁగుమనుంతు దాన యెవ్విశేషరయున్॥ 401

క॥ మహభూభ్రమణపుఁ ద్రోవకు
నినునకు నీగ్రహమ్ముత్రోవ యెసఁగు నడుమ నం
దునఁ గ్రహణం బవుడప్పుడు
కనబడు, నిది బుధునిదాఁటుగా నంద్రు బుధుల్॥ 402

గీ॥ ఒకశతాబ్దిఁ ద్రయోదశ మొప్పు దాట్లు
గోళము లు వెంతయో యెఱుం గుటకు కాదు
చలితతికి వేసఁగికి వారము లోకయారి
యగుట ఋతువులు వడివడి నందు మాఱు॥ 403

వ॥ దీనిం జుట్టియుండు వాతావరణముం గూడ మిగులవల్చనయగుటవలన వెల్గుచీఁకటిగలగోళార్ధముల సంధిప్రదేశముననైన జీవములుండ వీలు లేదనిపించును, జ్యోతిర్మానదండమున దీనిసంఖ్య (రవినుండియెడము) 0.39K నిర్ధారణమైనది. బోధసంఖ్య 0.4 404

గీ॥ ఆమనిన్ రవిగ్రుంకు ననంతరమునఁ

జలితర్జీ బ్రొద్దుపొద్దుముంగలగ నొక్క-
గంటమాత్రమె నీబుధగ్రహము మనకు
గోచరంబగు, శ్రద్ధతోఁ జూచు నెడల॥ 405

—♦ శుక్రగ్రహము ♦—

గీ॥ మనకు బుధునకు నడిమితెన్నున భ్రమించు
నీతఁ డిన్నూటయేఁబదియేన్దినముల
కొక్కపరి జుట్టిచ్చుచునుండు రవిని
దాఁటు మూన్నాళ్ళ నాత్మప్రదక్షిణంబు॥ 406

క॥ ఈగోళము దాదాపుగ
భూగోళసమాన మిరుసు పొడవు మైళ్ళలో
దోఁగును డెబ్బదియేడ్నూ
ర్లై గోళార్థంబొకండె యుత్తరదెసఁగొనున్॥ 407

గీ॥ రెండవసగానఁ జీకటి నిండు నెపుడు
బుధునివలెనే శతాబ్దికి మూర్తికూడ
దాటుఁ రెండు మార్లినుఁ జాటువఱచి
రేఖగా నీతఁడుం గోచరించు మనకు॥ 408

క॥ కొన్నాళ్ళు తూర్పున న్మతి
కొన్నాళులు పశ్చిమమున గోచరుఁడగుచున్
బన్నని వజ్రపుకణికగఁ
గన్నుల కామితముఁగూర్చుఁ గావ్యుఁడుమింటన్॥ 409

గీ॥ ప్రాణవాయు వీగోళానఁ గానరాదు
బొగ్గుగాలియె యెక్కుడై పొదలుచుండు
జీవములుగాని వృక్షాలచిన్నగాని
కిరణభేది చూపింప దొక్కరవయైన॥ 410

క॥ వాతావరణపుసాంద్రత
చేతన్ ముకురంబుబోల్కి చిచ్చుదొర కళా
రీతులను బ్రతిఫలించెను
చేతన్ గడు నిండుకాంతి చే నిది మెఱయున్॥ 411

వ॥ జ్యోతిర్మానదండాన దీనిసంఖ్య 0.73 బోడులెక్కను 0.7 412

క॥ మనచందమామవలెనే
కనఁబఱచున్ క్షయమును వృద్ధిఁ గావ్యుడు బుధుఁడున్

గనరా శుక్రగ్రహములో
క్కనికే సిద్ధయమునందుఁ గడునేకాంతల్॥ 413

సీ॥ ఒంటు సెకనున కిర్వదిరెండుమైళ్ళ
వడిగతో నారుమూర్ల డెబ్బదిగలక్ష
లైనమైళ్ళ యొడంబున నర్కచుట్టు
వలగొనునితండు దాదాపువలయగతిని॥ 414

క॥ రవిబుధశుక్రుల కెలి మన
భువిగోళాకృతిగఁ దనదుపోఁబడి వెలుఁగున్
వివరణము విరివిదెలుపఁగ
నవు సకలాన్యగ్రహోయనాదుల పిదపన్॥ 415

క॥ రవినుండి భూమి కవ్వలి
దివిఁ గలదు కుజగ్రహంబు, తిరిగెడిపోకన్
భువి కితరంబులకంటెను
మివుల సమీపమగు నొకట మింటిపొలమునన్॥ 416

— అంగారకగ్రహము —

ఆ॥ ఇదను నాల్గువేలయిన్నూటముప్పది
మైళ్ళపొడవె యగుట మహికిఁ జాలఁ
జిన్నదీగ్రహంబు, శీలింప నగమున
కెంతొకొంచెమగువ నెనసియుండు॥ 417

క॥ వేనన్నూర్పదిలక్షలు
గా నెసఁగెడి మైళ్ళదవ్వుగా రవిచుట్టున్
దా నెపుడు దిరుగు వలయము
గా నార్నూరనుబదేదుఘస్రంబులలోన్॥ 418

క॥ మనఋతువులకాలప్రమితి
కినుమడిగా నచట ఋతువు లెసఁగుచునుండున్
గమఁగొన వాతావరణం
బుమి బల్చన శుక్రునందుఁ బోనగెడికంటెన్॥ 419

క॥ మున్నూటుబదిలక్షలు
నన్నిధికరుదేరు మైళ్ళసంగు నెడముగా
మున్నచ్చు దారుమూర్లను
మిన్ను నమువ్వదిగను దొలఁగి వెలుఁగు బుధునిన్॥ 420

గీ॥ అతిసమీపంబునకు వచ్చినట్టితఱుల
దూరదర్శిని శోధించి సూరివరులు
కుజునిగోళము మట్టంటుకొనుచునుండు
గాలి మనుజ గిలఁ గలదానిఁ బోలు ననిరి॥ 421

క॥ మనభూగోళపుచిక్కన
కెనగా కసగంబుగాని యొసఁగుఁగుజాండం
బునసాంద్రతయనిపల్కిరి
కనిరటనటరంగురంగుగాళ్ళున్ జుక్కల్॥ 422

ఉ॥ చుక్కలఁ బైరుపట్టులనుచున్ బహుశాద్వలభూములంచుఁ, జా
ళ్లక్కడి నీటికాల్వలని యర్థముఁ జెప్పిరి కొందఱద్రులం
దెక్కడఁగానరావట మహీధ్రువసీమల కంతయింతయో
తక్కువనుండు నాధ్రువపథంబులలో వడగండ్ల పేరుకుల్॥ 423

ఉ॥ వేసఁగినీహిమాద్రులొక వింతగఁ బూర్తిగ కరఁగ నిండుగా
భాసిలునంట కాలువల, వారి, యవారిగ; వానిక్రిందనే
దోసిలిదజ్ఞమల్పిగులు యోగ్యములు, భూప్రజకంటె నేర్పులు
న్యాసులు మీఱుచుండిరట నీశాసుగనల్పదుసంట సేద్యమున్॥ 424

ఆ॥ మఱల శీతకాల మతిదేలగ్రమముగా
హిమశిలాళి ధ్రువమహీంద్రమునఁ
జేటిపేటి యవలి వేసఁగి సాగున
కనువుపడుచునుండు నటకరంబు॥ 425

క॥ నారింజపండు వన్నియ
శోరంబుగఁ బెక్కుచోట్లఁ దోఁచు నెడారుల్
మీఱునట నీటియావిరి
యూరయుజీవములు మనుటకాధారముగన్॥ 426

వ॥ ఈ కుజగోళము జ్యోతిర్మానదండాన రవినుండి 2.77 యోడములఁ గలదు. దీనికి డైమసుఁడు, ఫోబసుఁడు ననుపేర్లతో రెండుపగ్రహములున్నవి. డైమసునియిరుసు పదిమైళ్లపొడవు. ఫోబసునిది 86 మైళ్లు కుజగోళానకు దగ్గఱగనున్న ఫోబసు 7½ గంటలలో నొకభ్రమణమును బూర్తిచేయును. ఇతఁడు పడమట నుదయించి 5 గంటలలో నస్తమించును. డైమసుఁడో తూర్పున నుదయించి రెండురోజు లవతల పడమట నస్తమించును. వీరిభ్రమణములొకరికొక రెదురు మళ్ళగ

నేర్పడెను. బోడునట్టిక చే నీకుజునకు 2.8 సంఖ్య లభించినది. కుజ శబ్దమునకు × జయని విడదీసి కు=భూమికి, జ=పుట్టినదియని చెప్పుదు నీ గ్రహమొకనాఁడు భూమిలో నుండెడిదేనని యనువారందురు. సూర్యునుండి లేచినపెద్ద ప్రీలుటలో మొదటనివి రెండుఁ గలిసి యుండి పిదప విడఁబడియుండును. 427

—♦ విచ్ఛిన్నగ్రహము ♦—

క॥ రవి నెగసినకొప్పున వి
ట్టవిసిన శకలముల నైదవదియై వరుసన్
రవిబుధకవిభూకుజాలకు
ను వెలిన్ బెరుగోళ మపుడు నూల్కొని చెలఁగెన్॥ 428

ఉరువున నెంతగా వెలసెనో యది మండలు లాటి ప్రీలెనో
కర మెటుము న్న చిల్లినో; యొకాయకి సీవలసూర్యుఁ డావలన్
గురుఁడునులాఁగఁగా నిలువఁగూడక. పోయెనో, యింకనే మవాం
తరవిలయావాతి నైతెనో తథ్య మెఱుంగఁగ లేము నేఁటికిన్॥ 429

నలుబదినాల్గువేలుగఁ దునాతునుకల్పడె నీగ్రహంబనన్
గలయిక మున్న నాఁడు గురుకాయముతో సరిదూఁగఁబోలు. నా
వలఁగొనుమార్గము గ్రనికిఁ బర్వెడి నిర్వదియారుమార్గల
క్షలయిన మైళ్లలోనఁ దునకల్ బహుళంబులు చిన్న వేసుమీ॥ 430

సీ॥ ఇరువు వింశతిమైళ్ళుగా హెచ్చుఁ డలను
నల్ప దేడై త్రి యిరుసుతో నడచు సీరుఁ
డీ గ్రహాల్లెండె పెద్దవి యిన్నిటికిని
దక్కినన్నియు లోహంపుతునక లెఱుఁగ॥ 431

క॥ హేరుఁడు గోర్డలితలనల
మీఱుచు దన శ్రేణిలో భ్రమించుచు మిగుల
జైనవగ పచ్చుఁ బుడమికి
నారయు నటుఁ గల్గుతునక లన్నిటిలోనన్॥ 432

గీ॥ కడు నెడంబుగ నుండుమక్కలకు నడుమ
నెంతపాటిమారం బనియెఱుఁగుకొఱకు
గైకొనంబడు మేల్పథకంబునందు
హేరుఁడే మరల నుపయోగభూమి॥ 533

—♦ గురుగ్రహము ♦—

క॥ ఈతునకల కవ్వలిదివి
నాతతకాయంబుతోడ నన్నిట మొనగాఁ
డై తిరుగుగురుఁ డనంబడు
పోతుంగా మొకటి వేయిభూములకొలదై॥ 434

గీ॥ ఎనుబదెన్మిదివేలమైళ్ల గ్రహంపు
టిరుసుపొడ; వర్తనకు దీని యెడము నాల్గు
నెన్మిదియుమూడునున్నయు నిడినసంఖ్యఁ
దేలు లక్షలమైళ్ళుగాఁ దెలియఁబడియె॥ 435

చ॥ రవి కొకమాఱు ప్రదక్షిణతరా నిది కైకొను ద్వాదశాబ్దముల్;
ధ్రువముల రెంట నుబ్బునస తోపక బల్లగఁ దగ్గియుండు హే
తువ లరయన్ ఘనీకృతి యెదోకొరతంబడియుంటె కాక యెం
తో విసురుగా సుడించు వడితోఁ దనచుట్టు భ్రమించుచేసుమీ!॥

క॥ ఇరువదినాలుగుగంటలు
ధర కొను నొకసారిఁ దిరుగఁ దనచుట్టవురా!
గురుఁడో పదిగంటలకు
న్దఱుగొను వేయిరెట్లతనువు గలిగియున్॥ 437

వ॥ ఈగోళపువడి వేఁడివట్టి తనచుట్టుఁ దొమ్మిదిగంటలయేబదినిముసముల ముప్పదిసెకనులలో నొకసారి సుడియుచుండ దీనికీవలాలిపట్టె లింత కంటె నైదునిముషముల 10 సెకనులెక్కువ యైకొనును. 438

క॥ రవి భువి కీడునుష్ణములో
మివ్వలతరుగ గురుని సంక్రమించుచునున్నన్
తవ్వులఁబడు టెంక నారమి
నవుపడు పెనుదీప్తితోడ నాకాశమునన్॥ 439

క॥ భూగోళములో సరిగా
నాగోళము గట్టిబడక యావిరి యనిలో
ద్యోగంబును బొందుగలుగఁ
గా గడుసరికాక వల్చగానేయుండున్॥ 440

వ॥ ఈగ్రహమునకు దొమ్మిదియుపగ్రహములుకలవు. ఇందుఁ దూఁపుగ నున్నది యన్నిటం జిన్నది. తక్కువాతినాల్గురుం బెద్దవి. వీనిలో రెండవదానియడ్డకొలత 8560 మైళ్ళుపొడవైయుంటచే నురువున మన

చంద్రుని మించియున్నది. గురుగ్రహంబున జీవములుంట కవకాశ మంతగఁ గనుపింపకున్నను వీనిలో నొకదాని నుండియుండ నవకాశము లగుపడియెడి. వీని వెలుపలగ మఱియొక్క నాలుగుపగ్రహములు దవ్వుదవ్వులం బ్రదక్షిణించుచుండును. కడపటిదిమాత్ర మెదురుదిశలో దిరుగుచుంటచే నిది బయటినుంచి యాకర్షితమైన దేమో యని యనిపించును. జ్యోతిర్మానదండాన రవి కిది 5.20 యెడమునున్నది. బోడుసంఖ్య 5.2 ఈగురుగోళమున నొకయద్భుతము కలదు. దీని కంటుకొని యున్నట్లు కనుపించు ముప్పదివేలమైళ్ళ పొడవుతో నేడువేలమైళ్ళ వెడల్పుతో నాత్మప్రదక్షిణము తొమ్మిది గంటలయేబదియైదు నిముసముల ముప్పదేడు సెకనులలో నొకమాఱు పూర్తిచేసికొనుచు యెఱుపురంగుతో గురునిమధ్యరేఖకు దక్షిణపు వేడిపట్టిలో చంచాచిప్పయాకృతితో నొక తునుక యున్నది. కొలందికాలమున నిది బాగుగ నెడపడి మఱియొక యుపగ్రహమగు సూచనలున్నవి.

క॥ గురుగోళము మందమునై
పరుసన్ బట్టెలఁగ మూఁగు వారిదములలో
నిరతముఁ గప్పఁబడుట సీ
ల్వాతలదు గోళోపరిస్వభావ మెఱుంగన్ ॥ 442

చ॥ ఉరవున వేయిరెట్లుధర కున్నను దానికి దగ్గ బర్వులో
వఱలదు సూ గురుగ్రహము; భాస్కరుఁ డా వలయంబులో వసుం
ధర కొకవేళ దాపుకవిసన్ మఱియొక్కటఁ జాలదవ్వుగన్
దఱచిన ముప్పదెన్మిదికోటులలక్షలునైదు దాసినన్ ॥ 443

గీ॥ ఎడమఁ చనుమిది నెనుబదియేడునూర్ల
మాప్పదులలక్షలకు మైళ్ళగాప్పసంఖ్య
వఱలు బుతు పన్నెండికిఁ గొని సంవత్సరములు
మనకయిన కాలమానాన మలయుచుండు ॥ 444

శనిగ్రహము

ఉ॥ ఊరవిచిత్రమంతసు నధీశ్వరుఁ డప్పుడుగాఁగ నున్నవన్
సారమునందు నిండువఁ బ్రకాస్తిఁ గళ న్విడి పెద్దయౌచుఁ దా
మీఱుటఁ జేసి సార్థకత మించ గురుండు ప్రధానమంత్రియై
తీరువు నేరుపోవు పనులన్నఁ సౌమ్యతఁ జేవఁదీర్చెడిన్ ॥ 445

క॥ ఇనునుండి యితని వెలిదెస
నెనుబదియెనిమిదగునూర్ల కోట నరువదిగాఁ
బనుపదులక్షలమైళ్లం
గనుపడు గ్రహమొందు చిత్రకాయాద్భుతమై॥ 446

గీ॥ బింబమో! డెబ్బదియు మూడు వేలమైళ్ళ
యడ్డుకొలతుండు, రవిజుట్టి యురుగుదేఱ
నిరువదియు దొమ్మిదిన్నరయేండ్లు పట్టు
నిందుచేత శనైశ్చరుఁ డితఁ డయ్యె॥ 447

క॥ గురున ట్లీగ్రహము ఘనీ
కరణా వెనుబడినయట్లు కనుపించుఁ దను
స్ఫురణము వాయుద్రవసం
భరితమె యనఁ బొల్చు లోహపటిమ కొఱవడా॥ 448

క॥ మును గనఁగొనఁబడిన గ్రహా
ళి నితం డంత్యాంబరస్థలిం దగువాఁడై
యును నితరగ్రహములకం
టెను మెల్లగ జుట్టసీసడిఁ గడియించెఁ॥ 449

క॥ ఈతనిగోళము చుట్టుం
బాతరలాడెడిని వెల్గుపట్టెలు మూఁడ
త్యాతతము లగు పెడల్పుల
నాతీ ప్రత్యేక మీగ్రహం బొక్కటికే॥ 450

గీ॥ ఘనత తక్కువనురవడి క్రందుకొనఁగ
పూర్తి నాత్మప్రదక్షిణంబుగను, నింత
బలుపు గోళంబుగూడ గంట లొకపదియుఁ
నైనిబది పేనునిమిషాలలోన నొకట॥ 451

క॥ దట్టము లగు మబ్బులచేఁ
జుట్టంబడి యెవ్వరంటఁ జూడఁగరావి
గట్టున నైసర్గికకళ
లెట్టివో తజ్జీవనిసర మెట్టిదియో॥ 452

చ॥ తొలుత శనిగ్రహంబు గుఱుతుం గనుపెద్దల కిద్దిగోళ మీ
వెలుపటివల్ల పట్టి లనిపింపక సర్వమునుం గ్రహంపు చి
త్రలసితదేహమే యనువిధంబుగఁ దోఁచె మహాద్భుతంపుహో

కీ లలర, దూరదర్శినిని గాంచ బయల్పడెఁ దద్విశేషముల్ ॥ 453

క॥ తిరిగెడి చక్రపుకుండ కె
దురుగా నిలుచున్న నేమితో నాకులు వ్రా
ల్పొఱవుల వ్రాటి ల్సర్వము
పరయందగియుంట తెల్లమగు విషయమొకా ॥ 454

క॥ తొలితావు వదలి క్రమముఁగ
నలనేమికి సూటికరుగ నంతంతకుగా
ల్వాలయము మారుచు నవయవ
ముల మాటెడి నేమియొకటి పొడనూవుగదా ॥ 455

క॥ నడిగోళము వెలిపట్టెలు
గడు నెడు రగుపోక నున్న కాలమున గనం
బడుపట్టెలు విశదముఁతొ
వెడలుపులక్ జూడఁజూడ వింత వెలుఁగులక్ ॥ 456

క॥ రవిచుట్టుఁ బ్రదక్షిణక్
దివికిడిచో నెదురుటున్కి తీఱుఁ గ్రమముగాఁ,
జివరకుఁ బట్టెలనేమికిఁ
దవుసూటి న్బడఁ వెడల్పు తా గిటుముగుక్ ॥ 457

ఉ॥ బింబమునందు గీటుపస వీక్షితమై క్రమతక్ వొలంగుచుక్
బింబముచుట్టుఁ బట్టెఁగ విస్తృతినందియు వెండి గీటును
నిక్కంబడు మధ్యకాలము గణించుటనే భ్రమనొకవూ ర్తికా
లంబున సాము దక్షిజనులక్ సుఖనిశ్చయ మాట యొప్పదేక్ ॥ 458

మ॥ వెలుఁగుంబట్టెలుగా గనంబడెడి యీవింత న్గనుక్ దుర్బిణిక్
దిలకింపక్ విడిచుక్కచాల్పులఁగఁ గన్పించుక్; శనిం జుట్టిరాఁ
గల యేపెద్దతుపగ్రహంబో మనొ ముక్కలెన్నొక్కలై వేఁనం
ఖ్యలుగా నాభ్రమణాఖ్యమందె చనుటల్గా దోఁచు నువ్వాయులై ॥

చ॥ ఒకటియొ ప్రీలి ముత్తెగలవ్యూహములయ్యెనో! లేక మూడటుల్
శకలములై స్వకాక్ష్యములఁ జాల్గొనెనో! యిపు డెన్నలేముగా
ని కమలమిత్రుఁజుట్టి గమనించెడి ప్రీలినగాము తున్కలో
క్క కదుపె యామ ప్రేణులనుగట్టిమి శంకకుఁ దావొసంగెడిక్ ॥

క॥ పట్టెల వెలువలియుంచులఁ
దటెడి నడికొలత లక్షతగనేడ్పదుల

న్దొట్టి పయిన మూఁడగువే
ల్గట్టినవై గృనుచుఁ దెలియఁగాఁబడె నరయఁగా ॥ 461

గీ॥ మూఁడుపట్టెల పెడఁబువు మొత్తమెన్న
నయ్యె నేఁడిపైల్ప్ బయుంటిరెంటి
కంటె లోఁగలిపట్టెలోఁ గలయుపగ్ర
హములకుంపు పల్చనయని యనిరిబుధులు॥ 462

వ॥ ఈ పటకాలవలెనగుపడు మూఁడుపట్టెలంగాక పది యుపగ్రహములీశనిం జుట్టి తిరుగుచుండును. వీనిలో నైతనుఁ డనుగ్రహము బుధుని యంతటియగవున నుండును. అన్నింటికి వెలుపలగ దిరుగు నుపగ్రహము తక్కినవానివలెంగాక అటుఁగా పడమటినుంచి తూర్పునకుగాక తూర్పునుంచి పడమరకు నడుచుచుండును రవినుండి యీశని యున్న యెడము జ్యోతిశ్శాస్త్రదండాన 9.5 ఈతసిజోడుసంఖ్య 10.0

క॥ ఇనకుజబుధగురుశనులను
లనగ్రహములటంచు మును దలంచుటచేఁ జం
ద్రునిఁ జేర్చి సప్తవారము
లను పెద్దలు కాలగణనఁ గొనియుంటల్॥ 464

శా॥ జ్యోతిశ్శాస్త్ర మదృష్టశాస్త్రమును దగ్గోయ్ ప్రయోగాళిలో
నీతీ శ్జానము మూలమై వెలసెఁ నాయీరెంట వ్యత్యాసము
పాటించు ప్రభవిల్లఁగాఁ బధకమున్మార్పాటుతో, పార్వతి
మాతాశాపమటంచునో వ్యవహరింప న్బాగి రావండితుల్॥ 465

—♦ వరుణగ్రహము ♦—

ఉ॥ కాల మిటుల్చనంజనఁగ ఖస్థలశోధకు లప్పుడప్పు స
త్ప్రాళిని గోచరింపవివిధస్థితు లద్భుతము ల్గ్రహించునా
జాలున రిక్కగాఁ దలఁచి శ్రద్ధనొయి న్గొలత ల్పహేడుమా
న్గాలపనం బొనర్చిరియు గ్రహంబని పోల్చిరు డాసినేలనో॥ 466

ఉ॥ ఆయుత మట్టెఁ మట్టతుద హస్తలనంబను త్యక్తసైనికా
ధ్యాయుకి, బంటువృత్తివిడి యాతఁడు గాయకుఁడై చు సంకవి
ద్యాయుతసంబుఁబూని, క్రమత న్గొనె దృక్కళ, జ్యోస్యమున్, చిర
స్థాయిగ దూరదర్శనవిధాన మొకండు ప్రధానమై తగన్॥ 467

ఉ॥ కడుసాహ్మ్న న్గనియించుగానమొ యుపాంగంబై సమర్థింప ని
క్కి డీయూస్థగా బెదపెద్దమర్బిణుల వగ్గేగా సృష్టిఁ గావించి యు

య్యుడువీధి న్బరిశోధన ల్జరిపి యెన్నో వింతల న్గాంచు నీ
కేఁ డొక తారయుఁ జాల సంచలనయుక్తం బై తితన్ఖోళమునన్॥ 468

మ॥ ఇది నక్షత్రమె యైన నీజమగుటున్నే యున్న పెన్నంక నె
మ్మదినుంకన్ గమనిబ్బరంబుఁగాని సమ్యక్కర్మ్యంబుగాని యూ
హ మరుం బోలిచి బింబ మొప్పడి తెలంగన్ రూఢియా నెంటనే
అదిరా! ఆరవగ్రహంబుఁ గంటినని నాట్యంబాడెఁ జిత్తంబునన్॥ 469

వ॥ రవిచుట్టుం బ్రదక్షిణించువానిలో భూమిని వదలించో వరుసగ బుధుఁడు, శుక్రుఁడు, వంగారకుఁడు గురుఁడు శనైశ్చరుఁడు నైదుగురు కాఁగా నప్పటిం దనుగునీగ్రహము రవిగ్రహచక్రంబున నారవదియని వేఱుగఁ జెప్పవలసినయు లేదు. ఇది రవినుండి సుమారు 1,782 800 000 మైళ్ళ దూరమున 3 0 0 మైళ్ళ ముద్దకొలగల బింబములో దనయాత్మప్రదక్షిణపరిభ్రమణముల నొనర్చుకొనుచుండును. కనుదవ్వున నుంటచే నింతకంటె విరము గ్రహమును గుర్తించిన వింతగాని బయల్పడలేదు. ఈగ్రహము వరుణుఁ (Uranus) డనునామకరణముం బడసినది దీనియాత్మప్రదక్షిణకాల మెనుబదినాలుగేండ్లనియు, దీనికి నాలుగుప్రగ్రహములు కలవనియు జ్యోతిర్మానదండసంఖ్య 14.1 యు బోలుసంఖ్య 19.6 ననియుఁ బండితవాక్యముగ దీనియంతవడిగ నాత్మప్రదక్షిణ మొనర్చుకొను గ్రహము రవిచక్రమున మఱియొకటి లేదు దీనియుపగ్రహముల నాల్గిటిలో దాపున నున్నది రెండురోజులపదినాలుగంటలలోను, దవ్వుగనున్నది పదమూఁడున్నరరోజులలోను తనపరిభ్రమణముల బూర్తిచేయుచుండును కిరణభేదయంత్రసహాయమున నీవరుణగ్రహములో మనభూమిపై లేనట్టి మూలపదార్థము లున్నట్లు కనుంగొనంబడినది ఇది యింకను వాయుమాత్రరూపమునే యున్నదని యెంచఁబడుచున్నది. 470

— నధస్థాణుఁడు (ఇంద్రుడు Neptune)

గీ॥ ఇంతదవ్వుది కనుఁగొంటె వింతకాఁగ
నింతకంటెను దూరాన నెసఁగుగాము
నరయుఁ గల్గుట మిక్కిలియబ్బురమగు
నదియు దివిఁగాను గ్రహగమనాదిగణన॥ 471

చ॥ గ్రహమొకదానిఁ దొల్తఁ గనఁగాని తదీయవిశేషము ల్బుధుల్

బహుగణనప్రకారములఁబట్టి లిఖింతురు పట్టినొండు, స
న్నహనము మీఱఁ దద్గ్రహము నాఁటికినాఁటికి మింట నెందునెం
దు హావణేలు, స్వభావముఁ దనుస్థితియు, న్వడి, యిట్టులిట్లనన్॥

క॥ అమ్మోయి వరుణుం డబ్ధిం
తమ్ములలో నెట్టిమెట్టి తావులలోఁ దా
నిమ్మహికిఁ దోఁచు నదిస
ర్వమ్మును గుణకాన వ్రాయఁబడియెన్ మొదలన్॥ 473

గీ॥ కాని, సంవత్సరంబులు గడచుకొలఁది
సూచితస్థానముల వానిఁ జూడరాక
నేబహిర్భేధమో కొంత యెసఁగి మసలె
వరుణుఁడని, యంతుగనుకొర్కె బ్రబలఁబ్రబల॥ 474

క॥ ఎఱిఁగిన గ్రహరాజంబుల
పరమార్థగుణబలంబుఁ జొల్పోని యెగదా
వరుణుని స్థిరయనముల స్థిర
పఱిచితి మిటు తేలతప్పు వాటిల్లెనో॥ 475

చ॥ అని తలపోసి తద్జ్ఞవరులందరు లెక్కకు నాస్తనావలన్
దనరెడివారు వెంబడిసి దద్గ్రహము న్గలాగునా మొగం
డనునగు నింతదూరమున నంబరమందని నిర్ణయించి దు
ర్బిణులను దాని సూటిగొనఁద్రిప్పి యదేపనిగాఁగఁ జూచుచున్॥

ఉ॥ వింతలవింత! యుక్తవినువీథి కొకించుకయించుమించు నా
ప్రాంతమునందె కీలఁ గనువచ్చె మహానీలవర్ణ త్రిమూర్తితో
వంతున సూర్యు సూటిరుచ్చఁ దగునేఁడుల కొక్కటే పరి
భ్రాంతి రెపొందుచున్ వరుణుపాటికి మించు గ్రహంబు తేటగన్॥

వ॥ ఈగ్రహమును నధస్థాణుఁడందురు దీని యొష్టకొలత 3876 మైళ్లు రవికి సుమారు 2,935 లక్షలమైళ్ళదవ్వున నెగడుచుండును. దీని కొక్కటేయుపగ్రహ మున్నట్లగుపడును. ఈయుపగ్రహమునొక్క వ్యాసము 3000 మైళ్ళకు మించియుండును. ఇంతపెద్దయుపగ్రహము మనరవిచక్రమునందలి గ్రహంబులయొక్క యుపగ్రహంబులలో మఱిమెద్దియు లేదట ఈనధస్థాణునిగూర్చిగూడ నింకేవి శేషము దెలియుటలేదు. ఎంతటిదూరదర్శినియు వీనియందుంటుం దెలుపఁజాల

యున్నది. జ్యోతిర్జ్ఞానదండసంఖ్య 30.07 బోడుసంఖ్య 38.8 ఈతని
కింద్రుండనునొక యుపనామమేర్పడినది. 478

—♦♦ ప్లుత గ్రహము ♦♦—

చ॥ వరుణునిపోలిన నలుగువారలు లేప గ్రహం బిలోక్క చే
వరుసఁ గనుంగొనంబడియెఁ బండితవాక్యులచేత నిట్టి సం
చరణమునందు నూతనుని చాయ నెఱుంగు నొకింతవారియుఁ
సరియగు నిట్లు యత్నములు సాగ విచిత్రనిరోధక్రియల్॥ 479

గీ॥ ఆసఫున్నానునకు నింకనవల నొక్క
గ్రహము తిరుగుట లీలఁగ గానఁబడియె
నీతఁ డిన్నాటయందియొండ్ల కొక్క
భ్రమణముఁ బూర్తిచేయును భానుచుట్టు॥ 480

వ॥ రవి కీగ్రహము 2775 లక్షలమైళ్ళదవ్వునఁ గలదని నిర్ణయింపఁబడి
నది. ఈగ్రహముయొక్క వ్యాసమింతయని యిప్పటికిం దెలియ
కున్నది. దీని స్వభావాదులంగూర్చి కాని, యుపగ్రహముల యునికిం
గూర్చిగాని యంతగ దెలియలేదు జ్యోతిర్జ్ఞానసంఖ్య 39.52
బోడుసంఖ్య 77.2 మనకు సూర్యునుంచి వచ్చు వెలుఁగులో $\frac{1}{1770}$ వంతే
దీనికిఁ జేరుచున్నది. మన కన్నిటికంటె మిక్కుటమైన నుం
గూడ, నీగ్రహము దీప్తిగఁ గనుపించుటలేదని చూపు, దీనికి వాతా
వరణ మేమియు లేదని యనుకొనఁబడుచున్నది. ఉరానసుకు సాంద్ర
తలోఁగూడఁ గుజగ్రహము నిడివోవుచున్న దనవచ్చును దీని రవిని
చుట్టివచ్చుకాలయవ్రతోవయొక్క అర్ధగోలత భూమి తిరుగుత్రోవ
యొక్క అర్ధగోలతకంటె నెక్కువయైనది కేంద్రమును. ఇప్పటికిదియే
మనగ్రహచక్రములోఁ గడపటిది. 481

—♦♦ బోడు లెక్క ♦♦—

గీ॥ బోడుసంఖ్య యటంచును వాడఁబడియె
గ్రహములన్నిటికిఁ, దత్ప్రకారమే మొ
కొంతకొంతగ వివరించుకొనుట మేలు
మనుజుఁ మూహా బలము మేలు మనకుఁ దెలియు॥ 481

క॥ జేయింబోడను శర్మ
జ్ఞాయుతనుఁడు జ్యోతిషమున నతిఘటకుఁడు మే
ధాయుతుఁ డంకెల గ్రహముల

మాయఁగ జతకూర్చి కూర్చె మహితపథకమున్॥ 483

సీ॥ సరసమాడిరి గోళలాఘవమికిఁ బీర్ల
వంచ గకస నుండు నేమి సంబంధ? గనుచుఁ,
గాని తనపట్టు వదలక పూని రుజువు
పఱచి పండితవినతి జేఁట్టినాఁడు॥ 484

క॥ గురునకు శశానికి నడుమం
తగమున నొకగ్రహ మొసంగెఁ దప్పక నుచుఁ ద
త్పరిశోధన కీపథకమె
పురిగొలుపుట ప్రేరకగాముఁ బోలుచు టకలిగెన్॥ 485

సీ॥ రవికి గ్రహములు తొన్న దూరములు కిద్ది
మొకరు లేనట్టిపథకమై మొసఁగె నకుక
తొలఁగకయె నూచితస్థానములని నూటికి
గ్రహములెల్లఁ జెలంగెడి రాగణములు॥ 486

సీ॥ సున్న నిడి మూడు వేసి పైఁ నిన్ని సంఖ్య
లిబ్బడిగ వేయుచుం బోయి యున్నిటికిని
నాలుగుం గల్పి లబ్ధమున్ బదింభాగ
హారమొనరింప వాంఛితం బగును సంఖ్య॥ 487

0, 3. 6, 12, 24, 48, 96, 192, 384 768
+ 4, 4, 4, 4, 4, 4, 4, 4, 4 4
10 | 4, 7, 10, 16, 28, 52, 100, 196, 388 772
.4, .7, 1, 1.6, 2.8, 5.2, 10.0, 19.6, 38.8 77.2 488

క॥ రవికిన్ భువికిన్ గలయెడ
మధ్యఁజు మిన్నటుఁ ద్రాతిండికె అదియొక్కటిగా
నవిలింప గ్రహములన్నిట
రవి కియోగమొనములంట గ్రాహ్యంబగుఁజూ॥ 489

ఉ॥ తొమ్మిదిసూర్యముప్పదిగ దోఁచెడిలక్షలమైళ్ళ నుండుగా
యిమ్మహి సూర్యదొడ్డి; యిఁతే నిమితిగ్రహోనిపోల్ప గానిలో
నిమ్ముగ నింతవంతునో యింతకు నిన్నిటి రెట్ల బోల్చుద్వా
రమ్మున నో గ్రహంబు లమరంగల వంచనెఱుంగఁగానగున్॥ 490

—•• జ్యోతిర్జ్ఞానదండము ••—

సీ॥ బోదుపథకంబు కలుగకమున్న రవికి

గ్రహములకు గల్గు నెడము లెక్కకును విజ్ఞు
లిట్టిపోలికను దశాంశఁ గట్టికొనిరి
మైళ్లపెనుసంఖ్య క్లుప్తతంబడుటకొఱకు॥ 491

శా॥ దీనిన్ బండితు లెంచి కైకొనిరి జ్యోతిర్జ్ఞానదండంబుగాఁ,
బై నెక్కల్పిన బోడుసంఖ్య నెడముల్ప్రాప్తించు దాదాపుగా,
నీవిజ్ఞప్తి, నెడాలెఱుంగఁ బడు నెంతేన్యూటిగాఁ నందుచే
దీని న్దానిని బోల్చ నీదిగువ సంధింతున్ బటం బిమ్ముగన్॥ 492

గ్రహములు	జ్యోతిర్జ్ఞానదండాన నెడము	బోడుపథకము వెంటసంఖ్య
బుధగ్రహము	0.39	.4
శుక్రగ్రహము	0.72	.7
భూగ్రహము	1.00	1.0
కుజగ్రహము	1.52	1.6
విచ్ఛిన్నగ్రహము	2.77	2.8
గురుగ్రహము	5.20	5.2
శనిగ్రహము	9.54	10.0
వరుణగ్రహము	19.19	19.6
నభస్వాణగ్రహము	30.07	38.8
ప్లుతగ్రహము	*39.12	77.2

* ఇది అందాజాసంఖ్య నికరమున నింకవఱకు తెలియలేదు. 493

క॥ తొలిగ్రహము లయినమాత్రమె
తెలిసినకాలమున బోడు తెలిపినపోలన్
దొలఁగక సరిపడెఁ బిదపన్
దెలియఁబడిన వరుణు నెడము తిన్ననిసూటిన్॥ 494

గీ॥ చివరిరెండింట నీసూటి చెడియె మిగుల
కారణంబిప్పటికి నెఱుంగంగఁబడదు
భావిపరిశోధనంబులఫలిత మెట్లు
పరిణమించునో చూడఁగావలసియుండు॥ 495

క॥ పైవినిపింపఁబడినగ్రహ
భావనలొక్కచోటఁ గనెడి వసతికొఱకు నీ

గ్రహములు	అడ్డుకొలత మైళ్లు	రవినుండి దూరము లక్షలలో మైళ్ళు	భూమినుండి దూరము లక్షలలో మైళ్ళు	ఆత్మ ప్రదక్షిణ కాలమితి	పరిభ్రమణ కాల మితి	ఉపగ్రహ సంఖ్య	జ్యోతిర్మాన దండ సంఖ్య	బోడు సంఖ్య	
రవి	868240		930	రో 25⅓-27½		10			
బుధుడు	తెలియదు	280-‘80	500-6.0	రో 88	రో 88		0.39	0.4	
శుక్రుడు	7700	670	260-1600	గం 72	రో 224-7-255		0.72	0.7	
భూమి	7920	930		గం 24	రో 365⅓	1	1.00	1.0	
కుజుడు	4230	1410	580-2340		రో 687	2	1.52	1.6	
విచ్ఛిన్నగ్రహం		2580					2.77	2.8	
గురుడు	88000	4830	3.00-5760	గ.ని.సె. 9-55-0 9-55-40	రో 4333	9	5.20	5.2	ఒక యూప గ్రహము అడ్డుకొలత 3560 మైళ్లు
శని	73000	8860	7900-9790	గ.ని.సె. 10-15-0	ఏండ్లు 29½	10	9.54	10.0	
వరుణుడు	31000	17828	16898-18758	గం 7	ఏండ్లు 84	పక్కెలలోవేవ 4 వేలు	19.19	19.6	
వధస్తూణుడు లేక ఇంద్రుడు	33750	27935	27005-28265		ఏండ్లు 165	1	30.70	38.8	ఉపగ్రహము అడ్డుకొలత 3000 మైళ్లపైన
ప్లూటుడు	తెలియదు	3671.5	35605-37665	తెలియదు	ఏండ్లు 250	తెలియదు	39.52	77.2	అందాజా నిర్ణయంగాదు
చంద్రుడు	2160		2.38	రో.గ.ని.సె. 27-7-47-14	రో.గ.ని.సె. 27-7-43-14				

తావున నిముసట మ్మవధా
నావిష్కృతి పూని సరిగ నారయువలయున్ ॥ 497

—◆ భూకళ్యాణమునకు గ్రహాకర్షణాదుల సంబంధము ◆—

క॥ తలఁచినకృతి యెయ్యెది యిటఁ
దెలిపిన గ్రహగణ మదేమి, దీనికి నాసన్
గల కళ్యాణం బెయ్యది
తిలతండుల గతియటంచు దెప్పక వినుఁడీ!॥ 498

క॥ ముత్తాతతాతతండ్రుల
ముత్తాతల నేడ్తరాలమూలపురుషులన్
బొత్తుగ దెలియుట వంశపు
సత్తువ చక్కనయు నెఱుఁగజాలము గాదే॥ 499

క॥ పరమాణుప్రభృతుల నవ
తరింపఁబడు లోంబడిటికి దాటు పదార్థ
స్థిరత నె కద రూపుంగొని
ధర బహుతరవిద్యమానధాతుస్ఫురణన్ ॥ 500

క॥ రవిచక్రంబున నొద్దిక
నవలి యివలి మక్కొనఁగ నాకర్షణము
ల్సవరించుచుండగ నెగడ
దివి నందేన్నొక గుంపుదేఁకె వెలయుటల్ ॥ 501

క॥ రవి కోఁ దమలోఁ దమతో
వివిధాకర్షణము లెసఁగి పెంపిచుట నెగా
తవిలినకూటువ పొందిక
మివులక మాపొక నివి భ్రమించుటలెల్లన్ ॥ 502

క॥ తారాపథమున బహువిధ
తారలమధ్యమున నప్రతర్క్యాతఁ దత్త
త్సారానుభూతి తమలోఁ
జేరన, గ్రహచక్రమునకు క్షేమ మొసఁగుటల్ ॥ 503

క॥ ఇవి యేకాక ధరాసతి
కవయవమై యుండి యుండి యవిసి యెడముగా
దివి కెగసి చన్న బావిలి
వివరం బన్యోన్యమశకలవిస్తరతకికా? ॥ 504

క॥ తరువాత నప్పుడప్పుడు
ధరఁ జుట్టువుచూపుగాఁగ దర్శించెడిరో
వగ ఉల్కలు పడుచుక్కలు
మురువాలపుటుడులు నిచ్చ నోగున్నారున్॥ 505

క॥ ఇదియేని ధరాకళ్యా
ణవిభూతికిఁ గొంతగా గుణం బిడుననఁగాఁ
దవివవియె కానఁ దత్ప్రకృ
తివిశేషముఁ గొంతకొంత తెలియఁగవలయున్॥ 506

— ఉపగ్రహములు —

క॥ గ్రహములఁ గొన్నిటికి నుప
గ్రహములు గలవనుచు దెలియఁగాఁబడె నిటసం
గ్రహముగఁ దజ్జననము స
స్నహానము నేవిధమొ యెఱుఁగ నాణెముగాదే॥ 507

మ॥ గ్రహగోళంబుననుండి ప్రేలుటయు, నాకాశంబులోఁ బోవుచు
న్గ్రహము ల్లాఁగఁగ వానిఁజేరుటయు నాఁగా రెండుచందా లుప
గ్రహము ల్పుట్టుట కంచు బండితులు వక్కాణింత్రు; గుర్తింపఁ ద
త్సహజంబౌ భ్రమణప్రకారమిదెసి న్యాసాయ్య మొక్కొక్కచోన్॥

ఉ॥ గామునఁ జీలిఁట్టివి యెకాయుకిఁ దల్లుల లాగె త్రిన్నులన్
బై మురిపానఁ జేరినవి వాని కెదుర్నడక భ్రమించు సం
క్రామిత మాప్రదక్షిణపరంపర పోఁబడి సన్నియుల్లై నా
గా మది నిశ్చయంబు పొడకట్టదు పెక్కులు ల్పరించెడిన్॥ 509

గీ॥ కావ్యబుధులకు లేనుపగ్రహ మొకటియు
ధరకు నింద్రున కొక్కొక్క టరయుననగును
రెండు కుజునకు వరుణున కుంకునాల్గు
శనికిపది, తొమ్మిదే బృహస్పతికి వెలయు॥ 510

క॥ ధరనుండి గురునిదనుకన్
బెరిగె నుపగ్రహపుసంఖ్య పిదప శనిమొద
లరిగెన్ వరుణునిదనుకన్
బరఁగు నియమ మొక్క టనఁగిభాతి నరయఁగన్॥ 511

క॥ గాములబారున గురుశను
లే మటిమటి పెద్దవార లిటునటువారో

సామాన్యు లురువువెంబడి
గా మాటె నుపగ్రహాళి గమకానుగతిన్॥ 512
గీ॥ బుధునికంటె శుక్రునికంటె భూమి కడు న
దృష్టశాలిని తనచుట్టుఁ దీవ్రభక్తిఁ
దిరుగుచు నసంఖ్యసౌఖ్యము ల్పాలఁజేయు
చందమామ యుపగ్రహాగ్రిందనరుట॥ 513

— చందమామ —

ఉ॥ మండెడిసూర్యదేహమున మండుచు లేచినసోగకండలో
మండుచు ప్రేలినట్టిగ్రహమండలమం దొకటైనభూమి యు
ద్దండత మండుచున్ దిరుగుధాటికి లోపెడయొండు చేరికై
యుండఁగరాక యుప్పరమునొందె ధర న్వెసఁ జుట్టి పర్వెచున్॥ 514
శా॥ ఆనాఁ డెప్పుడొ మింటికి న్జవరి భూమ్యాకర్షణన్ జెంది ప్ర
స్థానాభీత తగ్గఁదగ్గ నుడుపంథన్ భూమిచుట్టుం జనం
బూనెన్ జక్రపుఁబోక; నేఁ డిటులకౌతంబున్నప్పుదిన్ద్వాప్తిదిన్
బైనా వేఁగుమైళ్ళ దవ్వునని తద్వ్యాయామముల్ ల్సాగెడిన్॥ 515
క॥ వినిఁబకి పోఁబో గుంపుట
ఉడిగె, సెగయు మాసె మంచు లంబికెఁ గ్రమముగా
వడగండ్లుఁ బేర్చెఁ, దనుదా
నుడితిరుగుట భూమిచుట్టు సురుగుటె నిలిచెన్॥ 516
ఉ॥ అన్నిగ్రహాలపాటిది యొకంతటి గుండ్రనిగుండు, వ్యాసమో
ఉన్నది రెండువేల కిఁకనొక్కశతానికిపైన షష్టిమై
ళ్లెన్న స్వయంప్రదక్షిణము నెంతటఁ బర్యటనంబు నంతలోఁ
బన్నఁగఁజాలుటన్ రవికిఁ బార్శ్వ మొకండె సదా యెదుర్పడున్॥
చ॥ ఇనునకు నప్డు డొక్కసగమే తనగోళ మెరుర్పు, నన్యమం
దనయము నంధకార మెవయన్, భ్రమణాద్యము భూమి సూర్యుచు
ట్టొనరుచు త్రోవమట్టమున నుండక యించుకవాలుఁ జూపుకా
రణమున బింబమం దిలకు హ్రాసముఁ బెంపును దోఁపఁ ద్రిమ్మలున్॥
గీ॥ హ్రాసము పదేనుదినముల కగుచువచ్చి
సుంత కనుపింపఁ; దమవస్యనుమ్మ నాఁడు;
మఱలఁ గ్రమతఁ బదేన్దినా ళ్ళెడిగి తుదకు
నిండుగన్గోఁచు, నాఁడు పూర్ణిమ ధరిత్రి॥ 51

వ॥ ఈపర్యటనప్రదక్షిణములకు పట్టుకాల ముభయత్రసమానమే. ఇరువది
యేడురోజుల నాలుగుగంటల నలుబదిమూడునిమిషములు పదునా
లుగు సెకనులు. దీనినిబట్టి చాంద్రమానసిద్ధాంతమంతయుఁ గ్రమ
ముగ నేర్పఱుపఁబడినది. 520

ఉ॥ మేదినికేసి నొక్కసగమే యెపుడు న్గనబింబముంట ను
త్పాదిలు పెంపుహ్రాసములబట్టి సితాసితపక్షసంజ్ఞ కాఁ
గా, దివిఁ దానుభూమికవిగా నిలఁ బూర్ణిమ, భూమితానిమం
దూద నమాస బార్పెదరకుండిన నేర్పఱుచుండు ధారుణిన్॥ 521

గీ॥ అది సితార్థము మఱి యసితార్థమొక్క
తూర్పొ పడమరో తోఁచు చందురునిరేఖ
వంపు రవివైపుగానె చూపట్టు, మరుఁడు
బాణ మెక్కునిపై నేయు రాణ నిగుడ॥ 522

—◆ జాబిలిలోని మచ్చ ◆—

క॥ చందురులోఁ బెనుమచ్చం
గందుముఁ దానినిగుఱించి కథ లల్లిరి భూ
మిం దనరు సంఘములకవు
లందఱుఁ దత్తత్కథారసానుగతముగన్॥ 523

క॥ విన సొంపెకాని నిజముగ
గన నొక్కనిమేష మాఁగఁగావవి యూహా
జనితమ్ములెనుమి దుర్బిణి
యనువునఁ గదు(తెల్పు)శ్వేత గల్లలె నెదొలిగన్॥ white lies

గీ॥ దుర్బిణిన్ మొట్టమొదటఁ జంద్రునిపరీక్ష
గలిలియోగ్రీకుఁ డొనరించి కానఁబడిన
పెద్దమసిపల్లెరెంటికిం బేర్లొసంగి
పెనుసముద్రంబు లివి యని వెల్లడించె॥ 525

వ॥ అందొకటి (463 + 424) మైళ్ళను మఱియొకటి (750 × 700)
మైళ్ళను వైశాల్యముకలిగి యుండెనని యూహింపంబడియె. 526

గీ॥ రానురాను పరీక్షలు రాటుతేల
నూసరంపుబెడారులై యొక్కప్రాణి
గాని నీరైన లేనిమైదానములని
శోధకుల యూహివాక్యంబు బోధపఱిచె॥ 527

ఉ॥ ముప్పదివేలదాఁకఁ గడెము లెన్నగఁగొండలమూతులట్లు లం
దొప్పెడి, మైలులేబదిగ నొక్కకడెంబు వెడల్పుపోఁచె, భీ
గుప్పు గొవర్నికి స్సనెడికొండల నేఁడిటి గుంపులోనిలన్
జెప్పగనైనపెన్మలల శ్రేష్ఠత నందమరున్ మహాద్రులున్॥ 528

వ॥ ఆపర్వతములోఁ గొన్నింటియెత్తు 35001. 158701. 57601, 28851, 26691 అడుగా దాదాపు మనధవళగిరి, కించింజంగా మొదలైనవాని యంతటి యౌన్నత్యములు గలవిగ నున్నవి. అందలి పెక్కలగు లోయలలో గొన్నివందలమైళ్ళపొడవును, 1000'లోఁతు నరమైలునుంచి 2 మైళ్ళవఱకు వెడల్పునుం గలవి కలవు. అచటి కడియములన్నియు నాఁటిన యగ్నిపర్వతముఖము లని నిర్ధారింపఁ బడినది. 529

గీ॥ నిప్పుమలవాతికడియాల నెప్పుడచట
వెడలు నెల్గులు కొన్నింట విడువకుండఁ
పున్నమని కొన్నిటం దోఁచుఁ; బుట్టుబూర్వ
మంతయు నిదమిత్థమని తెలియంగఁబడదు॥ 530

క॥ ఋణ మనుస్వారంకె మొదలు
ఋణమిన్నూటబదికి జరించుచునుండున్
వణకించెడిచలి శశిప్రాం
గణమున గోళాంతరమునఁ గడునెక్కుడగున్॥ 531

ఉ॥ పైకడియంబులన్నియును వహ్నిమహీధ్రముఖాలు కావటన్
దాకొని గర్భఘాతపతనంబున గోతు లొనర్చి చొచ్చి రా
తేకడ జిమ్ము నుల్కలు సహింపఁగఁజాలనిధూమకేతువు
ల్దోఁకిన దోఁకుడు ల్కలవు దువ్వలు కుప్పలు తిప్పలైపడన్॥ 532

గీ॥ ఇంతలేసికడెంబులు నంతలేసి
పర్వతంబులు కుప్పతిప్పలును గలిగి
యున్నదే జంద్రుగోళంబు నున్నదివస
ముండు టదియెల్ల దూరపుంగొండనునుపె॥ 533

ఉ॥ ఉండగఁవచ్చు భూమి మనకుం జెడిమూలపదార్థపుగ్గనుల్
మెండుగఁ జంద్రగోళమున, మేదిని తుక్కయొగానఁ, జెట్టులే
దండలఁ గానరామి నటఁ దాఁకె దటందురు బొగ్గుగాలి బ్ర
హ్మాండపు శీతువుంట గనిమై యట బొగ్గును బూడియుండనా॥

క॥ అచ్చట వాతావరణవు
మచ్చే లేదనుచు శాస్త్రమర్మజ్ఞులు నా
కిచ్చిరి తొల్లిటిదంతయు
గచ్చున్విచ్చగుచుఁ జనెనొ కదు రోదసికిన్॥ 535

చ॥ ప్రకృతిపదార్థపుంజముల పాతరయై పడగండ్లకప్పుకోఁ
గోకిలికిఁబై యెట్లు బ్రతియఁగూడక యేయొకజీవికైన భు
క్తికిఁ గొఱగాక నింగి గతిఁగెంతుఁ ద్రిప్పుడు లోఁగుచంద్రు మూ
లకమున నేరికేవిధములాభ మటం చనిపించు సాజతన్॥ 536

క॥ ఆమాటకు వచ్చినచోన్
వేమఱుఁగులు చంద్రుకంటె వింటి మన కెడం
బై మలయుచుండు రవిచే
నేమిటి యునఁ గలదొ లాభమీ భూసతికిన్॥ 537

క॥ రవి నిక్కమౌ భగవానుఁడె
యువు మన కీచంద్రుఁ డరయ నమృతాంశుఁడెసూ!
తవిలి యితఁ డర్కునుద్ధతి
మిపుల సడఁపకున్న సాధ్యమే క్షేమ మిటన్॥ 538

గీ॥ అణువునుండి మహత్తుపర్యంత మెసఁగు
వస్తుతతుల కాకర్షణాబలముకొలఁగ
వాని యునికుల దూరాన నూనుకొనుచు
ఎడముకొలఁదిగ నాశక్తి మఱుఁగుచుండు॥ 539

వ॥ అది యెట్లనఁ నెడముల వర్గముల దామాషాకు తలక్రిందుగ నాకర్షణశక్తి తెలుగుచుండును. భూమికి 9 మైళ్ళయెడమున నొకటియు 4 మైళ్ళదవ్వున నొకటియు వస్తువులున్న వనుకొనినచో నీసంఖ్యల వర్గులు 81యు 16 నగును. ఈయెడముల దామాష $\frac{16}{81}$ యగును గదా. వస్తువులలాగుడుశక్తి దామాష $\frac{81}{16}$ గఁదేలును. 4 మైళ్ళ యెడమందున్నశక్తి 81-గను, 9 మైళ్ళయెడమునను న్న దానియాకర్షణము 6 గను బరిణమించును. 5 మైళ్ళవ్యత్యాసమునకే లాగుడు శక్తి యెంత తగ్గినదో! ఇట్టిచో భూమికి చంద్రునిదవ్వు 2,39,000 మైళ్ళుండ సూర్యునిది 9,30,00,000 మైళ్ళు. అగుటచే రెండు గోళములు సమానములయినప్పుడు వీని యెడములసంఖ్యల వర్గముల దామాషాకు వ్యతిరేకదామాషాన లాగుడుశక్తులు మారును, కాని

యీ చంద్రసూర్యవిషయమున నుతువులు సమానములుకావు. దగ్గఱనున్న చంద్రునివ్యాసము 2160 మైళ్ళు. సూర్యునిదో 8,63,280 మైళ్ళు. ఇది కొంతవఱకు సూర్యుని లాగుడుశక్తిని చంద్రునిశక్తి తామాషా కెక్కువగ తగ్గనీయుచున్నను మొత్తము భూమిపై చంద్రుని యాకర్షణాబలముకంటె సూర్యునిలాగుడుశక్తిచాలతక్కువగ నున్నది. సూర్యునికంటె చంద్రుడు దాదాపు మూడురెట్ల లాగుడుశక్తితో మనసముద్రములలో నలలను లేపుచున్నాడు.

ఆ॥ ఎవరియంతవార లీచంద్రసూర్యులు 540
తమకొలందిశక్తి ధరణిమీదఁ
దవులుపఱుప నుదధి, భువి, లేచుదరఁగలు
ఎడయఁదెఱపలేని తొడరుకదఁక॥ 541

క॥ రవిచుట్టు భూమియుఁ శశి
భువిచుట్టుం దిరుగుపోకఁ బూషునిదెసఁ జి
న్నవిగాఁ జంద్రునిదెస పె
ద్దవిగా సంద్రముల మలయు నల లాదెసలన్॥ 542

ఆ॥ భూమి కిఱువంకఁ బున్నమం బూషశశులు
సూటి నిడపెడ శక్తుల న్దొనుపుకతన
నాఁటి దాఁటుల నలలవిన్యాస మమరు
నం దినుని వైపలంతి పెద్ద వితరములు॥ 543

ఉ॥ పున్నమగా కమాస శశిపూషు లటొక్కరివెన్క నొక్కరై
తిన్ననిసూటి నిల్చువసతి న్దమశక్తు లొకేముఖంబుగా
బన్ని యిల న్నిగుడ్పఁ దదుపస్థితిఁ బోతుటల ల్దరాస్థలిన్
దన్నుచుపోక లేగుఁ దదుగ్రత స్పష్టతఁదోఁచు నబ్ధులన్॥ 544

గీ॥ అమవసకు బున్నమకు నడుమంతరముల
శుక్లకృష్ణాష్టముల శశిసూర్యబలము
ధరణి సమకోణపున్బ్రికఁ దాఁకుచుంట
నలలు పైరెంటి కలతిఁగాఁ గలుగుచుండు॥ 545

క॥ కొండలతో భువి యడ్డం
బుండనిచో పోతుతరఁగ లొక్కొకటిలపై
దండలఁ బొర్లుచు లేచిన
యుండ నడఁగు షష్టిగడియ లకాలమునన్॥ 54[illegible]

ఉ॥ పున్నమనాఁటిపోటునను మూఁడును బావడుగుల్గ వార్ధిభం
గోన్నతియౌ. నమాసతరినో యది ముప్పదితొమ్మిదడుగులౌఁ
గొన్నిట నొక్కొకప్పు డదిఘోరత నల్వదియైదుదాఁకనా
టున్నది, దానిధాటి నగుచుండు ధరన్ బ్రళయం బొకొక్కెడన్॥

గీ॥ ద్రవపదార్థ మాకర్షణోద్ధతిఁ ద్వరగ
నలలుగా లేవఁగల దట్టు లవని మార్పు
నంతగాఁ జూపకున్న స్పందనమునొందుఁ
గంపసూచియంత్రంబు తద్గతులఁ జూపు॥ 548

గీ॥ దినము నిస్తంత్రిసంజ్ఞ లందించుకొనుటఁ
గనిరి శాస్త్రజ్ఞు లమెరికాగట్టునుంచి
తూర్పు కైరోపునకుఁ గలదూర మరువ
దైదువాదాల మూరు నహోనికనుచు॥ 549

క॥ ఈమార్పు పోటుపోటున
నే మలయుచునుండు, నుబ్బు నిగుడు దెసకు నీ
భూమిన్ బాతాళపుదెసఁ
బ్రామన్ బల్లంబు, రెండు బరితస్పృతులౌ॥ 550

ఉ॥ ఇంకొక చిత్రమున్నది మహీవలయంబు ప్రదక్షిణించుమి
న్నొంకను బోతుపోటుల పటుత్వములాగుడుచేత నిక్కనున్
గ్రుంకును నేబదడుగులుగ నూల్కొను గంతులతోఁ జరించుఁ, న
య్యుంకు జలస్థలోత్పతనపూపు నొకేసమయాన నేర్పడున్॥ 551

క॥ అమితముగ లోకకళ్యా
ణమునకు మేలైనకారణములగు సతత
భ్రమణముల నద్ధి నేర్పడు
తుములతరంగములు తెమలు తుందుడుకుంచేన్॥ 552

గీ॥ చంద్రసూర్యుల లాగుడుశక్తి లేక
సంద్రములలోఁ దరంగము ల్చనుసెనేని
యచటినీరెల్ల మురిగి పాడగుటకాక
దముల కోడలు వచ్చుపీ ల్తస్పిపోవు॥ 553

క॥ దిక్కులదేశపు వర్తకు
లెక్కడివా రక్కడనె శయించుచు గప్పి
వైక్క నిలఁగ స్తంభించు

న్భుకుక్షిన దిగదీసినట్లు వాణిజ్యంబుల్॥ 554

—॥ గ్రహణములు ॥—

మ॥ మనలన్ సూర్యునకు న్నడుమన గ్రహసంబంధప్రచారంబు గ
ల్గినవేళన్ గ్రహణంబు లేర్పడుకథ ల్విన్నాము శాస్త్రజ్ఞ న్బుధుల్
మును పెన్నందొరకొన్న చోట్ల; శశిభూప్రోపాటనాసిద్ధము
ల్తనరున్ జంద్రదివాకరగ్రహణము లాకాలానుగుణ్యంబులై॥ 555
మ॥ అవనింజుట్టి పరిభ్రమించుశశి స్వీయార్ధ్యంబునం దొక్కచో
రవి కడ్డంబుగఁజేరు నీడ ధరణి న్గ్రాలంగ, నాఛాయనై
భవ మెం తంతగ సూర్యబింబము తిరోభావంబు నొందున్ రవిన్
భువి చంద్రుం గననీని దోశశి పయిం బొందింపు నీ డమ్మెయిన్॥
క॥ ఒకట రవిగ్రహణముఁ మఱి
యొకట శశిగ్రహణఁ మిట్టు లొసగు న్నింటన్;
దికమకలులేక నియ్యవి
నికరములుగఁ దోఁచు నయననియమానుగతిన్॥ 557
ఉ॥ అడ్డగుచంద్రబింబమున కర్కునిబింబము పెద్దదౌటచే
గడ్డగునీడ దట్టముగ గ్రాలు సుధాంశుని మధ్యరేఖపై
దొడ్డత్రికోణరూపమున. దోయిదెస న్దగవేలమైళ్ళుగాఁ
నొద్దుకొనున్ గొలందిపసనొప్పెడినీడ లిలాతలంబునన్॥ 558
మ॥ నడి ముక్కోణపునీడ పష్వనెడల న్గన్పించెడి న్నిండుగాఁ,
బెడలం దిక్పదివేలమైళ్ళయిలఁ గన్పించు న్దగన్ గొంతగా
దొడి సూర్యగ్రహణంబు; భూమిపయికి న్దోలేక నీడెంతయో
యెడమై తెలికనీడతే నిగుడనౌనే నర్కుఁ డుంగ్రంబగున్॥ 559
ఉ॥ కంటికి బేడకాసు దరిగా నిడఁగా మఱుఁగొందు సర్వమూ
కంటి కెడంబుగా జరుపఁగాఁ గ్రమత స్ఫుటప్రపంచము
న్గంటచెలంగు నట్ల గ్రహణంబులలో శశి భూమి దాపుగా
నుంట సమగ్రహా నెడయు నుంగరమున్గ్రహణంబు చొప్పడున్॥
క॥ ఉంగరపుంగ్రహణము చి
త్రాంగణ మదియెపుడొగాని దర్శనమిడ ద
ట్భంగి శశిబింబ మిముడ గ
నుంగొననౌ భానుసంచునున్ వలయముగన్॥ 561
ఉ॥ దట్టపునీడపట్టె వసుధ న్బది యొడ్బదులైనమైళ్ళపై

వొట్టనివిస్తృతి వ్రజగుత్రోవ రవిగ్రహణంబు పూర్తిఁగ
పట్టు, నిడన్నిడ న్బలుచబాఱిననీడలఁ దగ్గితగ్గి చూ
పట్టుఁ గ్రమాన వానివెలిపట్టుల వైపులకు న్జనన్జనన్॥ 562
గీ॥ ఎన్నియనుకూలతలఁ దోఁచెనేని సూర్య
పూర్ణమాగ్రహణం బట్టిపూర్ణదశను
నిల్వఁగాఁబోవ దెన్నిదినిమిషములకు
మించి, రవిశశిభూచార మాంచుకడఁక॥ 563
ఉ॥ పాలుగనేని నుంగరముభంగిగనే న్గ్రహణంబు గల్గుచోఁ
గీలకరప్రకాశపరికీర్ణతచే నుడుమార్గణాళికి
న్వ్రీ లమరంగఁబోదు, మఱి నిండుగ నాగ్రహణాన భూమిపై
నీలపునీడ. వెల్తురులు నింగి నెసంగుటఁ జూడనౌ నటుల్॥ 564
గీ॥ నిండుగ్రహణాలఁ జంద్రుని మండలంపు
నీడచుట్టును వలయంపునియతి వెలయు
వేవెలుఁగుదీప్తి యుండందు వింతకుచ్చు
లగుచు ప్రభలుబ్బు మకుటరత్నాభలట్లు॥ 565
గీ॥ కావు భాగంబు సూర్యునికాయమందుఁ
దత్ప్రచండతరాత్మప్రదక్షిణాను
గతి వహింపదు, స్వేచ్ఛ నీకాంతివలయ
మంటి యంటక య్యనుచుట్టు నతిశయించు॥ 566
గీ॥ ఉత్పతనశీల మగుచు విద్యుత్స్వభావ
పూర్ణ మగుచుండు నీదీప్తిపుంజ వలయ
మర్కతీవ్రాగ్ని వలితసూక్ష్మాణుకలిత
వాహినీసంతతక్షుబ్ధదేహిక మగు॥ 567
క॥ లాగుడు పీగుడు శక్తుల (Attraction and Repulsion)
వేగంబుల సూక్ష్మరేణువితతు లెపుడు ను
ద్వేగంబుల నీవలయపు
భాగంబులఁ దిరుగుచుండు బహువిధఘటనన్॥ 568
క॥ కుచ్చులుగ వలయమున నచ
టచ్చట నగుపించునుబ్బు లర్కాంకబహిః
ప్రోచ్ఛలితహేలియంపవ
నోచ్చయములు మండ నిగుడు నుగ్రజ్వాలల్॥ 569

వ॥ ఈమంటల యానుపానులన్నియు స్పెక్ట్రోగ్రాఫనునదియు, Spectrograph) స్పెక్ట్రోహీలియోగ్రాఫనునదియు, (Spectroheleograph) యంత్రములు దుర్భిణిం జేర్చఁబడి పరిశీలింపఁ బడుటఁబడినవి. వీని పొడుగు వెడల్పులగురించి సూర్యప్రకరణమున నీవఱకే కొంత ముచ్చటింపంబడియెను. 570

క॥ అయిదారుకోటు లంశల
వయి వేఁడిమి గలుగు సూర్యభగవానుమెయిన్
నియతి నిరంతర మేర్పడు
నయుతవిచిత్రము లఁ దెలియనట్టివి మెండౌ॥ 571

సీ॥ ఈదృశోగ్రాగ్నిఘాతకృతి నెట్టులెట్లు
ప్రకృతివస్తుప్రచారంబు పరగఁగలదొ
మనయిచటి శాస్త్రసూత్రప్రమాణగరిమ
చాలకున్నది తెలుప సూక్ష్మముగ నైన॥ 572

క॥ నడి నీడ పడక నిండుం
బెడనీడలఁ బాలిభాగమేగా, భువి నే
ర్పడు సూర్యగ్రహణం, బా
వడక ద్విధంబు లట్లె నడువన్నోడఁగున్॥ 573

క॥ సోమావరాగములలో
నీమాదిరిగాక గ్రహణ మెంతయొసఁగు న
ట్లే మేదిని శశి యగపడు
సీమలలో హెచ్చులొచ్చుఁ జెందక తోఁచున్॥ 574

క॥ ఇవియు న్నిండుగఁ బాలుగ
నవుచుండున్ భూమినీడయంతయుగాఁ జా
టవుచోఁ గొంతయొకా చా
టవుచో శశి నెదురునర్ధరాత్రతలమునన్॥ 575

ఆ॥ భూమి మింటఁ గొలుపు ముక్కోణపున్నీడ
నిలకు దరిగ నిండుఁ జెనసినేని
దవ్వనందుకంటెఁ దద్దయు నెక్కుడు
కాల ముండు గ్రహణలీల చదల॥ 576

క॥ చందురు భ్రమణపు వలయము
నందలి వ్యాసార్ధమునకు నధికాయతమౌ

టం దప్పవు గ్రహణము లా
యిందున కానిడఁ జొచ్చు టేర్పడునియతిన్॥ 577
గీ॥ నీడల వెడల్పువారల జాడఁ బట్టి
నిందుగ్రహణాలఁ గప్పడకుండుకాల
మొస్మిదినిమేషములె దినేశ్వరునకు
చంద్రునకు నూటపదినిమేషములు తెలియు॥ 578

—♦ చారిత్రిక సూర్యచంద్ర గ్రహణములు ♦—

గీ॥ రవిశశిగ్రహణముల దర్శనము చాల
పూర్వ కాలంబునుండియు బుధులు గ్రంథ
బద్ధ మొనరించి యుంచిరి బహుళసంఘ
సంకలితతచ్చరిత్రలు సాక్ష్యమొసఁగు॥ 579
ఉ॥ ఇంతియె కాక యే గ్రహణ మెప్పుడు రాఁదగునంచుఁ జెప్పసి
ద్ధాంతముగాఁడ జూడఁగ ననాదిగ వర్తిలెనాఁడనర్హుఁ; న
త్యంతము నూటి వారి నియమావళి వెంట గ్రహోదయంబులన్
బొంతనతో నెసంగె నగుఁబో చరితార్థులువా రిలాస్థలిన్॥ 580
వ॥ ఊ(Ur)ర్పట్టణమున గ్రీస్తునకుముందు 2288 సంవత్సరమున తేమార్చి దినమున పగలు 11 గంటలకొక సూర్యోపరాగము కలిగెనట. 22వ అక్టోబరు 2165 క్రీ ము చీనాదేశమున నొక సూర్యగ్రహణము సంభవించినట్లు వారిగ్రాతపుస్తకముల నగుపడుచున్నది. హోమరు కవి రచించిన ఒడెస్సీగ్రంథమున క్రీ.ము. 1178 సాలున 10వ ఏప్రియలు దినమున బగలు 11-41 వేళ నొకటి ప్రవర్తిల్లినట్లగుపించును. క్రీ ము 810 సంవత్సరమున 15న అగష్టుతేదిన నొకసంపూర్ణ సూర్యోపరాగ మేర్పడి పగటునసేచుక్కలన్నియు స్ఫుటముగ గనిపించినట్లు గ్రీకుదేశీయుఁడగు డియోడరస (Diodores)స్సనువతఁడు వర్ణించెను. ఇఁకఁ జంద్రగ్రహణముయొక్క తొలుతటిసాక్ష్యము క్రీ.పూ 280 సంవత్సరములో దొరికిన చీనావారి యొకగ్రంథమున నగుపించుచున్నయది. క్రీ.ము. 1136 సాలున 29వ జనవరితేదీన నొకసోమోపరాగ మేర్పడియెనట. అప్పటినుండి యిప్పటికి రాను రాను చిట్టచివరి సంపూర్ణసోమోపరాగములు క్రీ. శ. 1936 న 1938 న సంభవించినవి. 7-11-1938 న నేర్పడిన గ్రహణమున జంద్రుఁడు క్రీనీడలో సాయంత్రము 7-39 గంటలకు ప్రారంభించి

యసలునీడలోనికి 8–45న చేరుకొని పూర్తిగ 9–45 ఛాయల మఱుఁగుఁబడి 11–8వఱకు కట్టుండి వెలికిజరుగుచుఁ దెల్లవాఱుజామున 1–14 గంటలవేళ శుద్ధమోక్షము నొందెను.

క॥ బింబము సంపూర్ణగ్రా
సంబయినను దృశ్యమగును సనసన్నగ, భూ
మిం బొడిచి వంగి, రవికిర
ణంబులు తెరతెరపు వెల్వడన్ బడుచుండన్॥ 582

క॥ ఇహకళ్యాణంబునకున్
గ్రహణంబులనఁగ గలుగఁగఁ గలలోభము లా
గ్రహముల నక్షత్రంబుల
బహువిధ నైజము తెలుపంగఁ బడు టొక్కటినూ॥ 583

వ॥ ఇదిగాక వెన్నెల ప్రసరించుచో 1931 లో జెక్స్లొట్టణమండలి దూర దర్శినీశాలాసహాయమున దత్స్పందనధ్వని మధురోదాత్తానుదాత్తములుగా గ్రహింపఁబడి పలుచోట్లను రేడియోద్వారమున విన్పింపఁ బడినది. 584

— తోఁక చుక్కలు —

క॥ భూమాతకువృద్ధప్రపి
తామహులాదిగ తరాల దర్శించి యిటు
ల్గోమగు నాత్మజు దనుకన్
గాముల, గొల్చితిమి లోకకళ్యాణదులన్॥ 585

గీ॥ చుట్టపుంజూపుగా వచ్చిచూచి పోవు
యాత్రికులు కొంద ఱుంద్రు విహాయసమున
తోఁకచుక్కలు ఉల్కలు మఱి వాలపుచ్చులుఁ
గొంత మేల్కొను లివి భువి నార్పుచుండు॥ 586

గీ॥ వీనిలోఁ దోఁకచుక్కల స్వైరుగలవి
గొప్పవై యొత్తొముచ్చట గుప్పమింట
సౌరములకొన్ని కొన్ని నక్షత్రజములు
గాఁగ నివి రెండువిధములై ప్రకాలుచుండు॥ 587

క॥ నక్షత్రధూమకేతువు
లక్షీణజవాన సూర్య్య సరవలగొనుచు
న్విక్షిప్తము లట్టి వి

నక్షత్రి నెటో తొలఁగి చను మగుడ రాకుండన్॥ 589

మ॥ వెలుఁగున్నబ్బుల సూర్యు లుద్భవిలుట ల్విన్నాము కన్నార మ
ట్టులె నక్షత్రపుదోఁక చుక్కలును బుట్టుల్పొంది స్వాయత్తసం
చలనం బొప్పఁ బ్రదక్షిణించుకడఁకన్ గైకొంచు వీడ్వోవఁజు
క్కల వీడ్కొంచు నశేపనియుంజనెఁడి; లక్ష్యంబెందొ దుర్గ్రాహ్యమౌ॥

క॥ అంబువలె నయినగతి వల
యంబుకొనలు పొడవొనర్ప నటనెటఁ గలియం
గంబడని తెలఁగుపోఁబడి
నింబుకొను దదర్ధ్యరేఖ యునున కటునిటున్॥ 590

గీ॥ కానఁ బుట్టినచోటికిఁ గ్రమ్మరంగ
జాల వివి యొక్క రవిఁ జుట్టిచని బయంట
నింకొకని జుట్టిచని తుది నేమియగునొ
నిల్చునో గ్రిలునో పొల్పనేర మొఱుఁగ॥ 591

క॥ ఇటుగా కొక్కొకసూర్యుని
మటుకే వెస దోసకాయ మాదిరి వలయా
కృతి యేర్పడ వలఁగొను పెను
రటనపు వాలంపుటుడులు రాజిలుచుండున్॥ 592

క॥ రవి నడిబొడ్డుగ గా కొక
చివరం బడువలయఘటనచే నిది యొకట
న్నిపులదరిఁ జేరి యావల
దవుదవ్వగునట్టు లోకటిదౌడున నుఱుకున్॥ 593

గీ॥ రవికి నింద్రున కుండుదూరంపుమితికి
నిరువదిని మించుకట్ల దవ్వెసఁగుదాఁక
నీవిసరుకోడఁ బఱుఁగె త్తియొత్తి మఱలి
తనప్రదక్షిణవృత్తి సంతత మెసంగు॥ 594

గీ॥ చిత్ర మొక్కటి! ఇవి రవిఁ జేర వీడ
నప్పుడే న్దోఁక సూర్యునై పెసఁగనీయు
కున్ముఖంబగుభక్తితో నొనరి వెలయు
జనకపుత్త్రిసంబంధంబుఁ జాటుకొనుచు॥ 595

ఆ॥ నాలుగేండ్లనుండి నలుబదివేలేండ్ల
కొక్కమాఱుగాఁగ నుష్ణకరుని

ప్రక్కఁ దిరియు దోఁకచుక్కలు తద్ద్వి
శిష్టగమనవేగచేష్ట వెంట॥ 596

క॥ తేలెఁ లక్షయునిర్వది
వేలుగ నీధూమకేతుబృందము మనయీ
కీలికరుఁ గొల్వనట్టివి;
పోలదు బడికంట సకలములఁ జూడంగన్॥ 597

క॥ తఱుచుగ నొకటి కనఁబడు
నరుదుగ నొకచోట పెక్కు లగుపడు టుండున్
తిరుగుడుకాల ముగ్రహా
పరమాకర్షణమువలన బలుమఱు మాఱున్॥ 598

గీ॥ కరముఁజిన్నవి పెదపెద్ద గ్రహములందు
లాఁగఁబడి పడుటయు శకలములఁ జెదిరి
యుల్కలుగ సంచరించుట లొప్పచుండు
నంతరిక్షనిరంతర యాత్రలందు॥ 599

క॥ కావునఁ జుక్క యనంబడు
లావుందల మెన్నియుల్కల న్వాలయునటుల్
భావింపవచ్చు ప్రష్ని (Prussie)
ద్రావకసియనోజనుల్ తదంతస్థంబుల్॥ 600

ఆ॥ ఇంక రాతిదువ్వ యినుపరజంబును
నికెలుపొడియు దాన నిండియుండు
చుండి తోక కెగపు దండిధూమంబుగా
బొగ్గుపులుసుగాలిఁ బోల్చు విషము॥ (Carbonmonoxide) 601

క॥ వాడుకఁ గార్బనోక్సైనా
క్సైడందురు దీని తద్విషపరిబలతచేఁ
గూడినతోకన్ ధరపడు
నాఁడు కలుగు దాన బహుఘన ప్రళయంబుల్॥ 602

ఆ॥ తోకచుక్కత్రోవతో ధరాధ్వంబును
గలియునపుడె హాని కలుగుఁ బుడమి
నైన భీతి యెప్పుడైన రావాడుట
హానిచిహ్నమయ్యె నది చెలంగ॥ 603

గీ॥ ధూమకేతువుతో క్షోభ తోఁచవచ్చు

పది మొసఁగియున్న శ్లోభ రా దనఁగరాదు
వలిలదే రెండుమార్లు ప్రపంచయుద్ధ
మట్టి దేప్రశక్తి నైనఁ గన్పట్టకున్న॥ 604

ఆ॥ కుదురు నురువు ధాళుఁ గొంత ఛేదించిన
వన్నితలలఁ జూడ నమరుఁ బోల్కి
తోఁక లట్టుకాక యేకత స్బహుళతన్
నూటి వంపు మెలికె తోట కలదు॥ 605

ఆ॥ కొన్ని కుఱుచలైనఁ గొన్ని లక్షలమైళ్ల
పొడవుఁ దోడుగు, లోనఁ బోగయె యుంట
నవలి యుడుల కెప్పు డవరోధములు కావు
గాని మాఱుచుండు క్షణము క్షణము॥ 606

క॥ పదితొమ్మిది వందల యె
న్మిదిసాలునఁ గుచ్చుతోఁక మింటఁ బట్నం
పద పొదలఁ జామరంబై
కదిసి సూర్యుఁ గొలిచె రకవుఁగళ లుట్టిపడన్॥ 607

గీ॥ తొలుత సెప్టెంబరిర్వదితొమ్మిది నిది
దీర్ఘ దీర్ఘ వాలాలతో తేజరిల్లి
నాల్గుదినములలోన సన్నగిలిపోయె
నట్లు మోర్హౌస్యధిజ్ఞుండు వ్యాహరించె॥ 608

క॥ మననూర్యగ్రహచక్రం
బున లక్షనుమించి పీనిపోఁబడి యున్నన్
గనబడునట్టివి మిలిసం
ఖ్యనె వెలయున్ దుర్బిణిన్ సహాయముఁ గొనమిన్॥ 609

గీ॥ వీనిలో వాయిదా తప్పనీపిపోక
దనకు నిర్దిష్టమైనదిక్కునను తోఁచు
చున్నదొకతోఁక చుక్క నభ్యున్న తాధ
హాలియనువాని పేర విఖ్యాత మగుచు॥ 610

వ॥ చారిత్రకగ్రంథసాక్ష్యము వెంబడి నిది క్రీ. పూ. 11 వ సంవత్సరమున నగుపడి యప్పటినుండి 76 లేక 79 యేండ్ల వ్యవధితో తిరిగి తిరిగి కనుపించుచుండినట్లు రూఢిపరుపఁబడియెను. శనిగుర్వాకర్షణములచే దీనిదర్శనమున ప్రతిపర్యాయము సుమారు 19 మాసముల వ్యత్యా

సముతోఁ గలుగుచున్నయది. ఇది నడిమింటనున్నప్పుడు దీనితోఁక
కొన భూమిందాకుచున్నట్లు వ్యాపించియుండును. ఇది యత్యంతదీప్తి
వంత మైనతోఁకచుక్క. 611

—♦ ఉల్కలు ♦—

ఉ॥ నింగిని దోఁకచుక్క పయనించెడిచోఁ బెనుగాము తేపొడా
యంగఁ దదుగ్రశక్తిఁ దనయుం దోకకొంతను ద్రీల్చి చిమ్మను
ర్వ్యంగలతునక లుల్కలుగ రోదసి వర్తిలుచుండు శేషమొ
ల్లం గడుదువ్వియై శకలలాస్యపరత్వము నొంది త్రిమ్మఱున్॥ 612

ఉ॥ ఇట్టివి లక్షలాదిగ దినేశ్వరు నాత్మగతిక్రమంబుతోఁ
జుట్టి చరించు, మంటచనఁ జూడఁగఁ దోఁపవుగాని; వీనిలో
నెట్టనఁ గొన్ని లాఁగఁబడి నిష్ఠురపాతవడితోడ భూమిపైఁ
దొట్టినగాలిగోసెనను దూఱి రగుల్కొను బుట్టుతాపిడిన్॥ 613

ఆ॥ మండి మంటలాఱు మధ్యంబునన్ మింటఁ
బదిపదేనుమైళ్లు పఱచు నుల్క
జాఱుచుక్కయని ప్రసంగింతు మిద్దానిఁ
గాని, నిజము చుక్క కాదు తెలియ॥ 614

సీ॥ మంటలాఱినవెంటనే మసి మసి యయి
భూమిపైఁబడి తద్దేహమునను గలియు
వీనికలయికచేఁ బుష్టినెలయు నవని
లోకకళ్యాణశుభకళాస్తోక గరిమ॥ 615

క॥ ఈనుసి నొకకణముంబరి
మాణమునకు నిసుకకణము మఱివేరొక్కొ
కానఁబడు న్దావేలిడ
నైనను లోహాణుపుంజ మాసకలంబున్॥ 616

ఆ॥ అవని తనమహోద్భుతాకర్షణబలాన
రేయికంటెఁ బగట రెచ్చుసంఖ్య
లాఁగు నిట్టియుల్కలన్ మదించిరి యేటి
కెన్నొ నూర్లకోట్లఁ దన్ను ననుమ॥ 617

శా॥ గుంపుల్ శ్రేణులు నౌచు నుల్కలు లయు లక్కన్ జుట్టుచుకా భూమి స్వీ
యంపున్ సంభ్రమణంబు దాఁపి దక్షిణోర్ధ్వప్రదేశంబు సం
ధింపన్ బెక్కోటి లాగి చేర్చుకొను నాత్మీయాంగమం దొటఁ బె

స్తంభై యిప్పుడుతోఁచు నుల్కలజడు ల్పింఛభవత్వ్యాప్తిగన్॥ 618

క॥ ఇప్పటికి వేయియేండ్లుగ
ముప్పదిమూడేండ్ల వ్యవధిఁ బొసఁగెడి నియతిం
దప్ప కిటులుల్కలజడుల్
రొప్పెన్ బదమూఁడ్నవంబరున నడిరేయిన్॥ 619

క॥ పదునెనిమిదివందల ము
ప్పదిమూడవయేట సంభవంబగుదానిన్
జనువరులు సింహరాశిన్
వదలివచ్చు నటుల గుర్తుపట్టిరి నాఁడున్॥ 620

క॥ పదునెనిమిదివందల తొం
బదితొమ్మిదిలోనఁ బొదలవలసినజడితో
పద; గుర్వాకర్షణమునఁ
జెదిరియుండవలయు దద్విశిష్టాయనముల్॥ 621

క॥ ఒకసింహరాశినుండియె
సకలోల్కాయనమ? కాదు సర్వాశావా
హికలెన్నో కల వితరములు
ప్రకటము అన్నింటనివియె పఱగుఁ బ్రసిద్ధిన్॥ 622

మ॥ బహుళోల్కాల్ వసుధానిలావరణసంఘాతాగ్ని నాశిల్లినన్
దహియింపంబడకుండి కొన్ని ధరణిన్ ద్వారోల్కంటయుం గల్గెఁ ద
త్సప్త హాణేయాఖిలవస్తుసంచయము దర్శింపంగనౌఁ దత్కళా
గృహరాజంబులఁ జిత్రదర్శకవిచిత్రీభూతకోశాళులన్॥ 923

గీ॥ తోకచుక్కల తలలలోఁ దోఁచు నేవ
దార్థచయ మట్టిదే యుల్కలందు వెలయు
ననుట పరిశోధకుల ప్రసిద్ధాశయంబు
పాతికోల్కాపరీక్షలం బట్టి కలిగె॥ 624

వ॥ ఇట్టియుల్కలలో రాళ్లు, నికెలు, ఇనుము, బహుపదార్థరజము, నొకొక్కచో రత్నములుంగూడ నుండవచ్చు. వీని బరువు లేడెన్మిది పౌనులనుండి డెబ్బదిటన్నులదాక నుండును. ఆఫ్రికాదేశములోని గ్రూట్ఫాంటీన్ (Grootphonteen) నగర సమీపమునఁ బడినది 10′ × 10′ × 4′ విస్తీర్ణముతో డెబ్బదిటన్నులదిగ నున్నది. కొటన్

పాతముతోఁగా కొక్కొకప్పు డొకొకచుక్కయే భూమిపైఁబడుట యుం గలదు. సంయుక్తరాష్ట్రములు (United States) లోని ఆరిజోనా (Arizona) ప్రాంతమునఁ బశ్చిమార్ధములక్షలటన్నులబరువు దేలెను. ఇది యేటవాలుపోఁబడిన భూమిం జొరుచుకొని 1?00 అంగుళము లోనికి బెజ్జమొనర్చుకొని యుండాగిఁ డి. ఇట్లనే బాల్టిక్ (Baltic) సముద్రములోని యోంయిసిల్ ద్వీపమునకు మధ్యాస్ట్రేలియాలోని ఫింకునది తీరములనుం గనఁబడెను. ఇట్టియుల్కాదిపాతముల కలుగు నుపద్రవములలో మనుష్యన కొక్కటిచ్చుట వర్తింపకొందను. 625

◆◆ 1908 లోని యుల్కాపాతము ◆◆

క॥ ఉత్తరపుంజలిపట్టిన్
సాత్విస్సైబీరియా మహాదేశమునన్
బాత్రిగ విపక్షముగు వెస
పోత్తును గాంస్కను ప్రదేశమున [illegible]న్ ॥ 626

సీ॥ మంచు, కాఫు రివంబు, హిమ ము, శిశి[illegible]
మొదలు [illegible]ఁ దండు [illegible]ం బెను[illegible]
తో తసుంబుల [illegible]
నట్టిచోఁ బలి [illegible]॥ 627

చ॥ అటంగల [illegible] తమయుంతటి [illegible] నం
తటఁ [illegible] తర్తు [illegible] వాటిసం
తట మతి చే [illegible] మం [illegible]
పటువిక టాబ్ధి నేఁ [illegible] 628

మ॥ అటు వాగల్గునా టికే శిశిరవ స్త్రావేశ [illegible]
త్కటమై యంతమున తమ స్వైరిగ [illegible]
చ్చటనే స్వేచ్ఛగంధ్ముగా నుసిఁబడన్ [illegible]
బఁలుశీతాచలశృంగసన్నిభత [illegible] ॥ 629

శా॥ ఆయుత్పాతమున న్దరు ల్గుడిసె లన్యంబు ల్గు[illegible]
పోయెన్ [illegible] వలసల్పో [illegible]
చ్చాయం [illegible] మాయమాయె గళలాశాపూర్తి [illegible]ంబుధి
ప్రాయంబై కనుపట్టెఁ దత్ప్రధివిసర్గంబున్ సితిస్వచ్ఛతన్ ॥ 630

గీ॥ అది నవంబరు నెల దక్షిణాయనాప్తి

194 వ పేజీ చూడుఁడు

[illegible]	[illegible]				[illegible]											
	1	2			3					4						
	[illegible]	[illegible]			[illegible]					[illegible]						
	1	1	2	2	1	2	2	3	3	1	2	2	3	3	4	4
	1	1	1	2	1	1	2	2	3	1	1	2	2	3	3	4
1	1															
2	2															
3	2	1														
4	2	2														
5	2	2	1													
6	2	2	2													
7	2	2	3													
8	2	2	4													
9	2	2	5													
10	2	2	2	4												
11	2	2	2	4	1											
12	2	2	2	4	2											
13	2	2	2	4	2	1										
14	2	2	2	4	2	2										
15	2	2	2	4	2	3										
16	2	2	2	4	2	4										
17	2	2	2	4	2	5										
18	2	2	2	4	2	2	4									
19	2	2	2	4	2	2	4			1						
20	2	2	2	4	2	2	4			2						
21	2	2	2	4	2	2	4	1		2						
22	2	2	2	4	2	2	4	2		2						
23	2	2	2	4	2	2	4	3		2						
24	2	2	2	4	2	2	4	5		1						
25	2	2	2	4	2	2	4	5		2						
26	2	2	2	4	2	2	4	6		2						
27	2	2	2	4	2	2	4	7		2						
28	2	2	2	4	2	2	4	8		2						
29	2	2	2	4	2	2	4	4	6	1						
30	2	2	2	4	2	2	4	4	6	2						
31	2	2	2	4	2	2	4	4	6	2	1					
32	2	2	2	4	2	2	4	4	6	2	2					
33	2	2	2	4	2	2	4	4	6	2	3					
34	2	2	2	4	2	2	4	4	6	2	4					
[illegible]	2	2	2	4	2	2	4	4	6	2	5					

5 శ్రేణి					6 శ్రేణి					7 శ్రేణి
1	2	2	3	3	1	2	2	3	3	1
1	1	2	2	1	1	1	2	2	3	1

1 ఉదజని
2 హీలియము
3 లిథియము
4 బెరిలియము
5 బోరను
6 బొగ్గు (కార్బను)
7 నత్రజని
8 ప్రాణవాయువు
9 ఫ్లోరిను
10 నియాను
11 సోడియం
12 మగ్నిషియం
13 అల్యూమినియం
14 సిలికను
15 ఫాస్ఫరము
16 గంధకము
17 క్లోరిను
18 ఆర్గను
19 పొటాసియం
20 కాల్షియం
21 స్కాండియం
22 టిటానియం
23 వనాడియం
24 క్రోమియం
25 మంగనీజు
26 ఇనుము
27 కోబాల్టు
28 నికెలు
29 రాగి
30 జింకు
31 గలియం
32 జర్మనియం
33 ఆర్సెనిక్కు
34 సెలీనియం
35 బ్రోమైను

194 వ పేజీ చూడు

నరులకుఁ దత్యంత మెండమైన యవసరంబు
గడ్డకట్టినము బ్బ్యాదివడ్డరీతి
నుం చట స్వేరుగా నమ్మెళ్ళ మ్మెళ్ళమేర॥ 621

గీ॥ నాల్గునెల లోకృటీరాత్రి కల్గు నచట
వారము లోకారునే స్కండబాటునపుడు
ధరణి హిమశైలశకలావృతముగ నయ్యె
చంద్రబింబంపు నును సౌరు చాకళింప॥ 622

క॥ పదిరెండవనెలలో ని
ర్వది రెండవదినము దనుకఁ బ్రబలు శిశిర ప
య్యోదన నవంబరులోపలి
పదవదినము పెనుగ మానుషైఖరిఁ జూపెన్॥ 623

క॥ నానావరణంబున ను
ద్యోతిలుశీతంబుఁగూడ నోరెమ్మ్యోయద్యవనై
జాతకశీతలతి స్వసి
పోతున్నోడిమిని బొందఁబూనెఁ గ్రమముగన్॥ 634

క॥ పెరిగినడగంబ్లన్నియు
నీరముగాఁ గరిగికరిగి సింధువటుదలై
శోరపుహాగులు నడులై
పారంగా సాగె నాఁటి ప్రకృతిప్రౌఢిన్॥ 635

మ॥ ఇలపై నచ్చట నిట్టులుండ దివి మాన్యంతేవి యుంగంబు సం
ధిల రాయంచ రెయికందు మేలుఫ్పురినన్న బ్బావఁ దారాదురీఁ
ణులతోఁ దోఁచినశోకమురృ యెటక్కైదో తెంచుపక్షీంద్రు పోఁ
కుఁ వంతంతిను ధారుణిన్ దరిసి సాఁగాసాగె ఘోరత్వాగన్॥ 636

ఉ॥ అట్టులు వచ్చివచ్చి నమజాద్యమునం జనుశక్తి యెట్టులో
పట్టువడన్ ధరానిలమునన్ జొరఁబొటి తదీయఘర్షణన్
బట్టుచెడన్ రగుల్కొని కుఖాలున పెట్టి సహ్రసకోటులై
నెట్టన గాంతుక్రపై విడిసె నిప్పుకణాకరయాతిఘోరతన్॥ 637

ఉ॥ లక్షలువృక్షము ల్పొడె నిలాతలమంతయు దూట్లుతూట్లుగా
గా క్షతమయ్యె నా ప్రళయకాలనినాదనిభారవంబు దూ
రక్షితి నల్బనామడలు ప్రాకి యుపద్రవకారియయ్యె ను
గ్రక్షయభీతి నచ్చటినరప్రతతుల్ కడువంది కుందగన్॥ 638

సీ॥ పదిరెండగ్గులదాఁక లోఁతుగను నూర్లైనల్బడాఁ దాఁక మూ
తిదెస న్నించు వెడల్పు లోప్పుకొను జేర్లఁ సహస్రాల కొం
తదురంతత్వార నెన్నికోట్లుకొలలా ల్ప్రాతిఁ సారంగించెనో
మది నూహింపఁగనే నసాధ్యమగు కొండన్నార్పు నెల్లా నింకఁ॥ 639

క॥ అతుసుకల ద్రవ్యం బు
ల్కాతనుగత మల్లె యుండె గగనప్రవ్వి కనన్
పాతగిలి చనిన తరులో
లోఁతున బొగ్గులయిపోయె లోనేలలలోన్॥ 640

ఆ॥ లోఁకచుక్క యిచటఁ దుమలై వడఁ గంటె
మిణ్గు తునుగ కేళి హేలగాఁగ
వనటన్మయెఁ గలదు పుడమి సంయుక్తరా
ష్ట్రములనాఁజోనఁ జిఁగెన॥ 641

ఆ॥ రెండువేలయేండ్లక్రిందట నీకోఁక
చుక్క పెనుదొడారిచోటఁ బడియె
పంటగు నాసియురువు నాసుపా నీనటి
కెంచికొంటె మింక నీవిధమున॥ 642

వ॥ కేడియోహువ్యయు నుల్కాపాతధూమకేతుపతనములకోఁ దనకుఁ
దోహదమేర్పడ నుండ నీమనభూమాత దినదినాభివృద్ధినొందుగోళ
రుష్టిఁగో సకలకళ్యాణాకరమై సంచరించుచుండు॥ 643

సీ॥ ఆత్మప్రదక్షిణాభ్రమణగాఢస్థితుఁడు గని
యున్న కులగిరి విహారాలి కిందు భ్రమణ
మును గుతించినవిపరంబు మచ్చటించు
గాపను తెలిసినయట్టి యోగాలఁదనైన॥ 644

ఉ॥ ఈమునభానుఁ జెప్ప డోకయింతయుఁ దీజనిపోకఁ జట్టిరా
నో నుహానీయమూర్తి ప్రళయప్రభ జమ్మనిఁకొక్కబానుఁడో
భామహిమాఘ్యకోటిరవివర్గనిరంతరసర్గదక్షతా
శ్రీపదఖండకాంతిమయసింధువొ నేరమెఱుంగ నేఁటికిన్॥ 645

క॥ దాని న్వలఁగొన మనయీ
భానున కిర్వదియునైదువందలలక్ష
ల్గానగు నేండ్లందురు తద్
జ్ఞానులు భూభ్రమణ శోధనాప్తలిఖనుఁగన్॥ 646

36	2	2 2 4	2 2 4 4 6	2	2	4				
37	2	8	18	2	2	4				
38	2	8	18	2	2	4				
39	2	8	18	2	2	4		1		
40	2	8	18	2	2	4		2		
41	2	8	18	2	2	4		4		
42	2	8	18	2	2	4		5		
43	4	8	18	2	2	4		6		
44	2	8	18	2	2	4		7		
45	2	8	18	2	2	4		8		
46	2	8	18	2	2	4	4	6		
47	2	8	18	2	2	4	4	6		
48	2	8	18	2	2	4	4	6		
49	2	8	18	2	2	4	4	6		
50	2	8	18	2	2	4	4	6		
51	2	8	18	2	2	4	4	6		
52	2	8	18	2	2	4	4	6		
53	2	8	18	2	2	4	4	6		
54	2	8	18	2	2	4	4	6		
55	2	8	18	2	2	4	4	6		
56	2	8	18	2	2	4	4	6		
57	2	8	18	2	2	4	4	6		
58	2	8	18	2	2	4	4	6		1
59	2	8	18	2	2	4	4	6		2
60	2	8	18	2	2	4	4	6		3
61	2	8	18	2	2	4	4	6		4
62	2	8	18	2	2	4	4	6		5
63	2	8	18	2	2	4	4	6		6
64	2	8	18	2	2	4	4	6		7
65	2	8	18	2	2	4	4	6		8
66	2	8	18	2	2	4	4	5		9
67	2	8	18	2	2	4	4	6		10
68	2	8	18	2	2	4	4	6		11
69	2	8	18	2	2	4	4	6		12
70	2	8	18	2	2	4	4	6		13
71	2	8	18	2	2	4	4	6	6	8
72	2	8	18	2	2	4	4	6	6	8
73	2	8	18	2	2	4	4	6	6	8
74	2	8	18	2	2	4	4	6	6	8
75	2	8	18				32			
76	2	8	18				32			

				36	క్రిప్టను
				37	రుబిడియం
				38	స్ట్రాన్షియం
				39	ఇట్రియం
				40	జిర్కోనియం
				41	నియోబియం
				42	మోలిబ్డినం
				43	మెసూరియం
				44	రూథేనియం
				45	రోడియం
				46	పల్లాడియం
				47	వెండి
				48	కాడ్మియం
	1			49	ఇండియం
	2			50	తుత్తునాగము
	3			51	అంటిమోంగు
	4			52	టెల్లూరియం
	5			53	అయొడైను
2	4			54	క్సైనాను
2	4		1	55	కష్యపియం
2	4		2	56	బారియం
2	4	1	2	57	లంతేనియం
2	4	1	2	58	సేరియం
2	4	1	2	59	ప్రసియోడిమియం
2	4	1	2	60	నియోడిమియం
2	4	1	2	61	ఇలినియం
2	4	1	2	62	సమారియం
2	4	1	2	63	యూరోపియం
2	4	1	2	64	గడోలినియం
2	4	1	2	65	టర్బియం
2	4	1	2	66	అగ్నేసియం
2	4	1	2	67	హోల్మియం
2	4	1	2	68	ఎర్బియం
2	4	1	2	69	థూలియం
2	4	1	2	70	ఇట్రియం
2	4	1	2	71	లుటేసియం
2	4	2	2	72	హాఫ్నియం
2	4	3	2	73	టాంటలం
2	4	4	2	74	టంగ్స్టను
2	4	5	2	75	రేనియం
2	4	6	2	76	ఆస్మియం

వ॥ సెకనునకు 200 మైళ్ళవడితో రవి పరిభ్రమించుటచే నీతనిభ్రమణా ధ్వము బొడవు 200+60+60+24+365 1/3+25000000 మైళ్ళనియు నీవలయపు వృత్తరేకనుబట్టి సిద్ధమగు వ్యాస (Raedus) పుపాదవు నెఱింగినచో వలయపుబొడ్డును గీచికొనవలె గావున నావలయపుబొడ్డువద్ద చోట నునికినచో సూర్యుం డెవరినివలెంగాను చుండునో తెలియంగల దని యుండోచును॥ 647

క॥ ఈబొడ్డు రవియు భువి యొక
టేబారుగ నరుగుదేరుటే కల్గుబుతు
శ్రీ బట్టంగు బుద్ధికందని
వై బహుళము లైనమార్గ్గ లాక్రాంతిపథిక॥ 648

వ॥ ఆట్టిభూగోళమునుగుఱించిన వివరము నెఱుంగ నింకం బరిక్రమింతము॥

క్రమ సంఖ్య	వస్తువు	ఐసోటోపుల క్రమసంఖ్య	కణభారమితి
1	ఉదజని	1,2	1.0081
2	హీలియము	4	4.003
3	లితియం	7,6	6.940
4	బెరిలియం	9	9.02
5	బోరను	11,10	10 82
6	బొగ్గు (కర్బనం)	12,13	12.01
7	నత్రజని	14,15	14.008
8	ప్రాణవాయువు	16,18, 7	16.0
9	ఫ్లోరిను	19	19.0
10	నియాను	20,22,21	20.183
11	సోడియము	23	22.997
12	మెగ్నిషియము	24 25,25	24 32
13	అలూమినియము	27	26 97
14	సిలికను	28,29,30	28.06
15	భాస్వరము	31	31.02
16	గంధకము	32,33,34	32 06
17	క్లోరిను	35,37	35 457
18	ఆర్గను	40,36,38	39.904
19	పొటాషియం	39,41,40	39.096
20	కాల్సియం	40,44,42,48	40.08
	స్కాండియం	45	45.10
	టిటానియం	48 46,47,50 49	47.90

23	వానాడియం	51	50.95
24	క్రోమియం	52,53 50,54	52.01
25	మాంగనీజు	55	54.93
26	ఇనుము	56 54 57,58	55.84
27	కోబాల్టు	59,57	58.94
28	నికెలు	58,60,62,64,61	58.69
29	రాగి	63 65	63.57
30	జింకు (యశదము)	64,66,68 67,70	65.38
31	గాల్లియం	69,71	69.72
32	జర్మానియం	74 72,70,73,76	72.60
33	ఆర్సెనిక్కు	75	74.91
34	సెలేనియం	80,78,76,82 77,74	78.96
35	బ్రోమైను	79 81	79 91[illegible]
36	క్రిప్టను	84,86,82 83,80 78	[illegible]3.7
37	రుబిడియం	85,87	85.48
38	స్ట్రాన్షియం	88,86,87,84	87.63
39	ఇట్రియం	89	88.92
40	జిర్కోనియం	90 94 92 96 91	91.22
41	నియోబియం	93	93.3
42	మోలిబ్డినం	98 96,95,92 94,100,97	95.95
43	మసూరియం	?	97.80
44	రుతీనియం	102,101,104,100 99,96 (98)	101.7
45	రోడియం	103,101	102.9
46	పల్లాడియం	106,108,105,110,104,102	106 7
47	వెండి	107,109	107.880
48	కాడ్మియం	114,112,110 111,113,116,106,108,118	112.41
49	ఇండియం	115,113	114.76
50	తుత్తునాగం (వంగం)	120,118,106,124,119,117,122,112,114 115	118.70
51	ఆంటిమోంగు	121,123	121.76
52	టెల్యూరియం	130 128,126,125,124,122,123,(120)	127.61
53	అయొడైను	127	126.92
54	క్జీనాను	129,132,131 134,136,128,130,126,124	131.3
55	క్యాసియం	133	132.91
56	బేరియం	138,137,136,135 134,130,132	137.36
57	లాంథానియం	139	138.92
58	సీరియం	140,142,(136,138)	140.13
59	ప్రాసియోడైమియం	141	140.92
60	నియోడైమియం	142,144,146,143,145,148, 150	144.27
61	ఇలినియం	?	?(14700)
62	సమారియం	152,154,147,149,148,150,144	150.34
63	యూరోపియం	151,153	152.0

196[illegible] [illegible]

77	2	8	18	32
78	2	8	18	32
79	2	8	18	32
80	2	8	18	32
81	2	8	18	32
82	2	8	18	32
83	2	8	18	32
84	4	8	18	32
85	2	8	18	32
86	2	8	18	32
87	2	8	18	32
88	2	8	18	32
89	2	8	18	2
90	2	8	18	32
91	2	8	18	32
92	2	8	18	32

ముఖ్యగమనిక:— ఈ గ్రహతత్త్వవిచారణమున కొన్నింటి ననఁగా బుధ శుక్ర గురు శని వరుణ ఇంద్ర చంద్రగోళములలో జీవసంభవమున కవకాశము లేదని తేలఁబడినది. ఇది కొందఱుపరిశోధకులవాక్యము. కాని, అంతరాళమున సర్వాంతర్యామిగ నుండుపరమాత్మతత్త్వముతో నిగూఢ(Latent)స్థితి నుండు జీవసూక్ష్మకణములు కొన్ని చోట్ల నుండవనుట విచిత్రమే. కనుక మనభూగోళమున మాత్రమే జీవము ఉండుననుటయే సమంజసమా. ఇంతయేల ? మనభూమిమీదనే వెన్నెవేడిగాలియుఁ జొరరాని యగాధములగు సముద్రములలోని లోతుపోటులనే యొకవిధములగు పురుగులకున్ను జీవము లుండుట సుప్రసిద్ధము. కావున, గ్రహములలో జీవము లుండవనుట సకల గ్రాహ్యము కాదు. ఇంతయేకాక, మనకంటె నాగరికతం గొదలుసంఘము లంతరాళ గోళముల నుండుటకూడ సంభవమే.

2	2	4		8	2					77	ఇరిడియం
2	2	4	4	6	1					78	ప్లాటినం
2	2	4	4	6	2					79	బంగారు
2	2	4	4	6	2					80	పాదరసం
2	2	4	4	6	2		1			81	థాలియం
2	2	4	4	6	2		2			82	సీసము
2	2	4	4	6	2		3			83	బిస్మత్తు
2	2	4	4	6	2		4			84	పొలోనియం
2	2	4	4	6	2	2	5			[illegible]	ఎమెనేషను
2	2	4	4	6	2	2	4			86	ఎకాకేసియం
2	2	4	4	6	2	2	4		1	87	రేడియం
2	2	4	4	6	2	2	4		2	88	ఆక్ట్వినియం
2	2	4	4	6	2	2	4	1	2	89	థోరియం
2	2	4	4	6	2	2	4	3	1	90	ప్రొటోఆక్టినియం
2	2	4	4	6	2	2	4	4	1	91	
2	2	4	4	6	2	2	4	5	1	92	యురేనియం

తప్పొప్పుల పట్టిక

పద్యం	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది.
12	4	భ్యుదయము	భ్యుదయము
15	2	ద్భృఘు	న్భృఘు
16	4	యదార్థ	యథార్థ
22	3	ప్రాంగ	ప్రాంగ
27	5	కవల	కవల
29	[illegible]	వాక్ప్రతు	వ్యాకృతు
33	4	ధధించు	ధరించు
38	4	దజ్ఞప్తి	దద్‌జ్ఞప్తి
45	1	భగతత్త్వ	భగవత్తత్త్వ
73	4	నాంతు	గ్నాంతు
92	4	సంభవిల	సంభవిలె
101	4	బిడి	నిబిడి
130	1	తరతరమా	తరతమా
185	8	యుదయజని	యుదజని

అట్ట కివర పేజీ చూడుడు